

HUGAS I DURAN

DUES NISSAGUES REPUBLICANES

PILAR FRANCÈS

HUGAS I DURAN

DUES NISSAGUES REPUBLICANES

HUGAS I DURAN

DUES NISSAGUES REPUBLICANES

PILAR FRANCÈS

BARCELONA, MAIG DE 2024

Al meu avi patern, Josep Francès i Novella, mariner republicà,
qui tant m'ha mancat mentre escrivia aquest llibre.

Al meu pare, sempre.

*«En les meves nits d'insomni
defujo sistemàticament els negres records
i els canvio voluntàriament per d'altres
que tenen uns trets més espirituals i humans,
sobretot per no caure en la temptació
de l'odi o de la venjança,
pecats que tinc l'orgull de no experimentar.
Precisament records que reflexen l'amor
que sempre he sentit per la nostra Catalunya».*

LLUÏSA DURAN

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

historia@irla.cat

EDITOR

JOSEP VALL

EQUIP EDITORIAL

JOAN ALMACELLAS

CARME PUJOL

CORRECCIÓ LINGÜÍSTICA

SOFIA LOZANO

DISSENY ORIGINAL

JORDI VINYETS

IMPRESSIÓ

GRÀFIQUES CUSCÓ

ISBN

978-84-09-60664-1

DIPÒSIT LEGAL

B-8689-2024

Diputació de Girona

L'obra editada en aquest llibre

va ser la guanyadora de la

Beca d'Estudis Històrics President Irla 2023

convocada per la Fundació Josep Irla
amb el suport de la Diputació de Girona.

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de la xarxa telemàtica o d'internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

BIBLIOTECA DE CATALUNYA - DADES CIP**Francès, Pilar, 1966- autor**

Hugas i Duran, dues nissagues republicanes

Bibliografia. Índex

ISBN 9788409606641

I. Fundació Josep Irla, entitat editora II. Títol

1. Hugas (Família). 2. Duran (Família). 3. Alcaldes

- Catalunya - Empordà (Regió) - Biografia. 4.

Polítics - Catalunya - Biografia. 5. Republicanisme

- Catalunya - Empordà (Regió) - Història - S. XX.

6. Empordà (Catalunya : Regió) - Història - S. XX.

929Hugas (Família)

929Duran (Família)

329.23(460.23 Em)"19"

94(460.23 Em)"19"

Sumari

PRÒLEG. Lluïsa Duran, baula republicana.....	13
---	-----------

GEMMA DOMÈNECH I CASADEVALL

HUGAS I DURAN, DUES NISSAGUES REPUBLICANES

PILAR FRANCÈS

INTRODUCCIÓ. Un elogi a fer.....	15
---	-----------

1. Sant Feliu de Guíxols.....	23
--------------------------------------	-----------

Narcís Duran i Juera	23
La passió pel periodisme	27
Lògia maçònica Gesoria	29
Pedagog excels	33
El rei Alfons XIII trepitjà Sant Feliu de Guíxols	35
Alcalde de Sant Feliu de Guíxols.....	37
El vol de Lucien Demazel	41
El cementiri neutre.....	43
L'hereu escampa.....	45

2. L'Escala.....	49
-------------------------	-----------

Joan Hugas i Pascual	49
Alcalde de l'Escala	51
Les excavacions d'Empúries	55
En Gaietà vol ser músic.....	57
Anxoves i raïm	59

3. Sant Feliu de Guíxols.....	61
--------------------------------------	-----------

La Lluïsa vol ser mestra.....	61
En Gaietà i la Lluïsa.....	63

4. La Bisbal d'Empordà	65
La Llibreria Hugas	65
L'esclat de la Guerra Civil.....	69
La pistolera, la miliciana.....	77
Llibres i armes.....	77
Els bombardejos	79
L'arribada del nou ordre.....	81
El parer dels capellans.....	81
La Causa General.....	83
Leonci Coromina.....	88
El germà ve a buscar-la	91
Les delacions.....	92
La detenció	93
Causa 33/1939	95
La declaració de la Lluïsa	97
El Consell de Guerra.....	99
La presó de Girona.....	101
La presó de dones de Les Corts.....	101
La presó especial de dones de Girona	103
Ernst i Rosi Scheuer.....	103
Spanish Women in Prison	111
El patiment d'un vailet que té la mare a la presó	112
El patiment de l'altre a qui li han assassinat el pare	113
Les responsabilitats polítiques.....	117
La presó de Palma de Mallorca.....	117
La presó d'Amorebieta.....	121
En llibertat vigilada.....	123
L'indult.....	125
El Tribunal Especial Contra la Represión de la Masonería y el Comunismo.....	125
Víctor Duran i Cama	127
Una vida en silenci	137
Un terreny a la platja de Sant Pol	143
El viatge a Perpinyà.....	145

El viatge a Amèrica.....	147
Rosi Scheuer torna a Espanya.....	147
Lletres de condol per a en Víctor	149
Declaració de principis d'Esquerra Republicana de Catalunya.....	150
Militància i compromís.....	151
Joan Hugas i Duran.....	157
La formació professional.....	159
El primer alcalde democràtic de la Bisbal	161
El president Josep Tarradellas visita la Bisbal	165
La mort de la Lluïsa i en Gaietà.....	165
Una vida efímera.....	169
Solius, la pau retrobada	169
Un notable acte de reconeixement	171
Epíleg. Perpinyà.....	175
La flama és ben viva.....	175
Antologia de textos	182
Narcís Duran i Juera	184
Gaietà Hugas i Callol	193
Ernst i Rosi Scheuer.....	194
Víctor Duran i Cama.....	198
Lluïsa Duran i Cama.....	209
Narcís Duran i Sesé.....	217
Fons documentals i gràfics.....	221
Testimonis entrevistats.....	223
Bibliografia.....	225
Índex onomàstic	229

La Bisbal d'Empordà,

abril de 2024

Placa biogràfica

a la façana de la

Biblioteca Lluïsa Duran.

FI

LLUIÇA DURAN I CAMA

Llibretera, activista cultural i política
i repressaliada pel franquisme.

Cristina Cama, Genà Figuer i Lluïsa Duran
davant la Llibreria Huga de les Voltes el 22
d'agost de 1953.
Arxius de l'Arxiver Marc Duran

Lluïsa Duran Cama neix a Sant Feliu de Guíxols el 1899. El 1930 arriba a la Bisbal per fer-se càrrec de la Llibreria Huga, a les Voltes.

D'arrels federals i, per tant, molt catalanista i d'esquerra, durant la Guerra Civil col·labora amb la CNT. El 1939 és l'única dona de la Bisbal que passa un consell de guerra, acusat del delicte de rebel·lió, i és condemnada a cadena perpètua.

Està empresonada a les presons de dones de Gineta, de Barcelona -presó de les Cortes- i de Palau de Marfany. Li comencen la pena i torna a la Bisbal el 1945, on resta en llibertat vigilada fins al 1951.

Durant el franquisme, a la seva llibreria es podien comprar llibres escrits en català, s'hi fan tertúlies, s'hi poden llegir llibres, diaris i revistes. És com una petita biblioteca.

No renuncia mai a les seves idees i a l'afalç per la llibertat, com queda reflectit a les memòries que va escriure. La repressió franquista la porta a dir una vida molt discreta, senzilla i suau, i a bolcar-se plenament en la seva afició per la música.
Mor el 1983, amb 84 anys, a la Bisbal d'Empordà.

Lluïsa Duran va ser una dona singular, una pionera, una avançada del seu temps, catalanista, feminista, forta, valenta, intel·ligent, humanista i molt culta. Donant el seu nom a la biblioteca de la Bisbal homenajem les dones víctimes de la repressió franquista i fem justícia a les grans oblidades de la memòria històrica.

Lluïsa Duran

PRÒLEG

Lluïsa Duran, baula republicana

GEMMA DOMÈNECH I CASADEVALL

DIRECTORA DE L'INSTITUT CATALÀ DE RECERCA EN PATRIMONI CULTURAL

Hugas i Duran. Dues nissagues republicanes és una nova fita en la tasca de recuperació de la història del catalanisme republicà que porta a terme la Fundació Irla. En aquest cas, de la mà de Pilar Francès, Beca d'Estudis Històrics President Irla 2023, es recupera la trajectòria vital de dues nissagues d'arrel empordanesa amb especial atenció a la baula que les relliga, la mestra i llibretera Lluïsa Duran i Cama. Una vida que transita de la il·lusió republicana a la repressió feixista, passant per la lluita valenta durant la Guerra Civil, l'insubornable compromís cívic durant la llarga dictadura, i, finalment, l'esperança per la democràcia recuperada. Cinc escenaris que Lluïsa Duran entoma amb una mateixa actitud: la de l'activisme, polític i cultural.

La història de Lluïsa Duran s'entrellaça amb la del seu company, Gaietà Hugas i Callol, amb qui compartí els principis republicans que havien vist a casa. El pare d'ella, Narcís Duran i Juera, va ser alcalde de Sant Feliu de Guíxols; el d'ell, Joan Hugas i Pascual, va ser-ne de l'Escala. A la recerca també hi té un lloc destacat el seu fill, Joan Hugas i Duran, primer alcalde democràtic de la Bisbal després del franquisme, i el germà de la Lluïsa, Víctor Duran, exiliat a França al final de la guerra, i el fill i la neta d'aquest, Narcís Duran i Sesé i Isabel Duran, que tanquen el cercle encetat pels seus avantpassats.

En la vida de Lluïsa Duran s'hi entrecreu el drama d'una altra guerra, la mundial, amb Rosi Scheuer, presa jueva amb qui patí captiveri. Lluïsa Duran relliga totes aquestes vivències, però el seu paper no es limita a això, ella és la protagonista absoluta de la seva història. No n'és comparsa. Republicana, fidel als seus ideals, coneix la humiliació i la presó, però no defalleix en la defensa de la llibertat i la justícia social. Pilar Francès en perfila tots els angles vitals i en recupera la seva veu, amb les notes memorials que publica a l'annex.

Malgrat la maduresa assolida pels estudis historiogràfics, que han permès ressituat les dones de comparses a protagonistes en la història, encara persisteix un marcat oblit social pel que fa a la trajectòria social i política de moltes. Des de 2018 Lluïsa Duran dona nom a la biblioteca municipal de la Bisbal, un notable acte de reconeixement per part de la seva ciutat d'adopció. Gràcies a la feina de Pilar Francès i a aquesta edició, la seva lluita, la seva vida, podran ser conegudes i reconegudes més enllà.

Circa 1900

Narcís Duran i Juera,
iniciador d'una fructífera
nissaga de republicans.

AMSFG

INTRODUCCIÓ

Un elogi a fer

1

Soc neta d'un mariner republicà exiliat a França més de trenta anys. Quan acabà la maleïda Guerra Civil, que tant de mal causà a la nostra societat, tot i no tenir les mans tacades de sang, no gosà tornar a casa per por de represàlies. Mai no es va creure aquella mentida de Franco que assegurava que no els passaria res. Es decidí a fer-ho, a principis dels anys setanta, quan la soledat i l'enyor pesaven més que el perill que corria. La seva història —explicada per ell a la vora de la llar de foc— sempre em va fascinar i, quan de gran, vaig tenir ocasió d'investigar i conèixer per tot el que havia passat em va sorprendre, tant, que vaig decidir dedicar-li un llibre, el primer del meu camí literari.

Arran d'aquesta publicació, editada el 2019 amb el títol *Quan calmin els mals vents, tornaré*, vaig poder dur a terme d'altres treballs relacionats amb la memòria històrica. I així fou com el 2021 aparegué *La repressió franquista a Santa Cristina d'Aro (1939-1944)*, el vuitè número de la col·lecció Temes Cristinencs; el 2022, *Pals: Guerra Civil, franquisme i repressió (1936-1947)* i la primavera de 2023, *Trenta-set cartes i sis poemes d'amor. La correspondència íntima d'Eugeni Gurnés Bou (1939-1943)*, la biografia d'un alcalde cenetista llagosterenc afusellat a les parets del cementiri de Girona.

Per evadir-me de tanta maldat, escric contes o novel·les de ficció, com *Tot passa dues vegades*, guardonada amb el Premi Empordà de Novel·la 2022. Quan em preparava per presentar-la a la biblioteca de la Bisbal d'Empordà, la tardor de 2022, vaig llegir per primer cop el nom de Lluïsa Duran. L'espai du el seu nom. La curiositat em va empènyer a saber qui era. M'alegrà que fos filla de Sant Feliu de Guíxols —com jo— i m'entristí, enormement, que ens unís el vincle de la memòria històrica: tant ella com el seu marit, Gaietà Hugas, foren durament represaliats pel franquisme.

No em podia treure la seva història del cap i, d'amagat i en silenci, vaig començar a fer recerca i el matí que vaig tenir a les mans les seves memòries vaig decidir que tot allò no podia quedar dins la fossa de l'oblit.

La Lluïsa i en Gaietà nasqueren quan el segle XX tot just despuntava, quan el món anhelava una transformació. El pare de la Lluïsa, Narcís Duran i Juera, fou un prohom guixolenc que arribà a ser alcalde de la ciutat durant quatre anys, entre el gener de 1912 i el gener de 1916. Republicà, federalista, anticleri-

Març de 1957

Gaietà Hugas,
Lluïsa Duran,
la baba Cristina
i Joan Hugas,
quan havien superat
els durs anys
de la postguerra.
NDS

cal, maçó, lliurepensador, cooperativista, pedagog excels, periodista, demòcrata fins el moll de l'os, en paraules de Carles Rahola, fou dels qui més contribuí «a *qué els ideals republicans i autonomistes arrelessin en aquest troç del Baix Empordà*».¹

D'altra banda, el pare d'en Gaietà, Joan Hugas Pascual, cafeter de professió, fou alcalde de l'Escala, tres anys i mig, entre el gener de 1906 i el juliol de 1909. Republicà, federalista, demòcrata, de tarannà pràctic i resolutiu, governà una vila, que vivia de les anxoves i del raïm, però que s'apressava a entrar a la modernitat gràcies als primers estiuejants.

Tant la Lluïsa com en Gaietà, reberen una educació basada en l'amor i respecte al proïsme i els pares els deixaren ser el que els agradaria ser. Ella, mestra. Ell, músic. Tot i que amb el temps, cap dels dos exercí la professió, i acabaren essent uns excel·lents llibreters i activistes culturals.

El destí feu que es trobessin, a principis dels anys vint, a Sant Feliu de Guíxols i aquell encontre canvià el rumb de la seva vida.

El llibre que teniu a les mans és un passeig per la història de la Lluïsa i d'en Gaietà i de les seves famílies i, alhora, per la nostra història recent. El republicanisme a l'Empordà, l'adveniment de la Segona República, l'esclat de la Guerra Civil, la derrota republicana, l'exili, la repressió franquista i la terrible postguerra —els mals que vingueren per no ser volguda una República, escollida legítimament—, l'arribada de la democràcia i el retorn a la calma.

Afins a les esquerres, quan esclatà la Guerra Civil residien a la Bisbal d'Empordà. Simpatitzaren amb l'anarquisme i, un cop perduda la guerra i amb l'arribada del nou règim, ambdós foren depurats. Ella hagué de retre comptes davant de la justícia militar franquista, una justícia arbitrària, rancorosa i amb ganes de venjança. Fou acusada, en un primer moment, de ser la secretària de la CNT de la Bisbal i per a distingir-se pel seu mal tracte de paraula envers les persones de dretes. El març de 1939 la Guàrdia Civil la detingué i en aquell moment començà el seu calvari. Després d'un

ignominiós passeig pels carrers de la ciutat amb el cap rapat, fou empresonada. Aquell abril patí un Consell de Guerra i fou condemnada a trenta anys de presó.

Trepitjà les infectes cel·les del castell de la Bisbal, les del Seminari de Girona, les de les Corts de Barcelona, les de les Adoratrius de Girona, les de la presó de dones de Palma de Mallorca i, finalment, les de la sinistra presó de dones d'Amorebieta, prop de Bilbao. D'aquest darrer pas no en parlà mai.

Ella és l'exemple clar de la política de repressió emprada, en aquell primer moment, pel nou règim contra l'enemic: dispersió i allunyament familiar. Ho patí en pròpia pell, i no s'estigué de lamentar-ho en una de les cartes que envià al seu fill. «*Encara un altre any separats, fill meu! Fins quan?*»²

Al convent de les Adoratrius de Girona coincidí amb una dona jueva, Rosi Scheuer, qui fou detinguda la tardor de 1940 prop de Portbou per pas clandestí de fronteres. D'aquella trobada es forjà una amistat que durà de per vida i gràcies al seu dietari he pogut conèixer detalls que la família desconeixia. A més a més, passat el perill, i quan el matrimoni Scheuer s'instal·là a viure a Nova York, van voler compartir l'experiència del pas per les presons franquistes amb la publicació d'alguns articles a la premsa. Vull agrair a Geoffrey Hofer, net de la germana d'Ernst —marit de Rosi Scheuer—, que m'hagi permès consultar el seu arxiu personal així com transcriure el primer d'aquests articles que veié la llum, «Spanish Women in Prison», un relat punyent sobre el que es vivia al convent de portes endins. Ho descriu molt bé l'Ernst, a l'encapçalament de l'article: «*El món sap que Espanya es mor de gana, que les presons espanyoles continuen plenes fins al punt d'esclat tres anys després d'acabar la guerra. Però, sap el món que centenars de milers de dones, espanyoles simples i de cents, viuen en les condicions aquí descrites?*»

Ara sí que ho sabem, però el novembre de 1942, quan sortí publicat a la revista canadenca *Free World*, de tot allò no se'n parlava. El general Mola, ho havia deixat ben clar: «*Hay que sembrar el terror, hay que dar la sensación de dominio eliminando sin escrúpulo*

1 Carles RAHOLA. «Record», *El Programa*, 22 de març de 1919, p. 1.

2 Lluïsa DURAN. *Memòries*.

La Bisbal d'Empordà, 11 de setembre de 1980

Ofrena floral al monument dels màrtirs federals empordanesos que s'enfrontaren en el «foc de la Bisbal» a l'exèrcit espanyol l'octubre de 1869. D'esquerra a dreta, entre d'altres, dempeus: Joan Massagué, Josep Adarnius, Albert Vancells, Lluïsa Salamó, Pere Salamó, Josep Roura; ajupits: Ramon Pons i Joan Hugas.
ERC-LA BISBAL D'EMPORDÀ

los a todos los que no piensen como nosotros. Nada de cobardías». La llavor de la paüra quedà arrelada ben endins, que els hi anava la pell! «*Per què fórem tan covards?»*,³ es preguntava la Lluïsa. Perquè no hi havia altre remei, que la cautela.

Complí cinc anys de condemna, els pitjors, els primers, en unes presons poc preparades per encabir tantes i tantes rees. Hagué de dormir a terra, damunt de sacs de palla humits i infectats de polls, i viure de ranxos escadussers. Trobà refugi en la cultura, que la salvà de morir de pena.

El setembre de 1942 —quan es trobava a Palma de Mallorca— veié per primer cop commutada la seva condemna. Una notícia esperançadora, ja que un any després a tots ells ja els concedien la llibertat condicional. Una mesura que el govern es veié obligat a prendre per descongestionar les atapeïdes presons franquistes. Li concediren el 2 de març de 1944 i des de Bilbao tornà cap a casa amb unes obligacions estrictes que hagué de complir rigorosament.

Mentre ella era lluny de casa, el juliol de 1941 al seu home li aplicaren la Llei de Responsabilitats Polítiques, per haver pertangut al POUM, amb una multa de 400 pessetes, una fortuna en aquells moments que els arruïnà per complet. El 25 de febrer de 1942 s'enunciava al BOE que ja havia fet efectiva la sanció econòmica i havia recobrat la lliure disposició dels seus béns. Ara només calia que els retornés a la família, la que els ajudava econòmicament.

Quan la Lluïsa pogué, sol·licità l'indult i fa feredat llegir en el document que redactà el Fiscal el 25 de gener de 1946, quan l'estaven tramitant, que se'ls havia condemnat per un delictes «*sin que resulte manifiestamente del contenido de los pertinentes resultados del fallo pronunciado que aquellos hubiesen tomado parte directa y material en los concretos hechos*».⁴ I pensar que el 1939, el Consell de Guerra els declarava provats i dels trenta-quatre acusats, un el van afusellar.

Ambdós, estigueren en tot moment vigilats, caminaren per la vida amb prudència i respectant les im-

posicions d'un règim que no s'havien fet mai seu. La llibreria els salvà la vida, per la cultura i la bondat que emanaven.

Malgrat el que els tocà viure, la política sempre estigué present a les seves vides i amb l'arribada de la democràcia veieren com el seu fill, Joan Hugas i Duran, era escollit alcalde de la Bisbal per Esquerra Republicana de Catalunya. Ella, confessa, a les seves memòries, «*a nosaltres ens fa l'efecte d'una reivindicació als sofriments passats a causa de la llarga dictadura franquista*».⁵

A mi també em fa el mateix.

En paral·lel, coneixereu la història del seu germà, en Víctor Duran, qui s'hagué d'exiliar a França i mai més no tornà a trepitjar la terra catalana.

Militant d'Esquerra Republicana des de la seva fundació, treballà a la Generalitat durant la guerra. La seva darrera feina fou la d'administrador del sanatori de Santa Fe del Montseny. Travessà la frontera a peu i passà pels camps de concentració del Voló, Argelers i Sant Cebrià, on hi emmalaltí i fou traslladat a l'Hospital de Perpinyà. Gràcies als seus germans maçons en pogué sortir abans d'hora. Treballà a la campanya francesa, tot fent tasques d'agricultor i, més endavant, de comptable. Les albors dels anys quaranta tampoc no foren una època fàcil. França estava en guerra i quan els alemanys l'ocuparen per complet, es veié obligat a fabricar armament sota les seves ordres.

Quan el país fou alliberat en Víctor esperava que també caigués el feixisme a casa i que retornaria la República, «*que ens fou robada per la força bruta*».⁶ L'abandó per part dels aliats, el suport a Franco, fou un cop baix. Mai no demanà la nacionalitat francesa, però sí protecció el juliol de 1946. Malgrat estimar el país que el va acollir, ell sempre es considerà un refugiat.

Els qui el coneixien bé asseguraven que fou un dels millors militants del partit a l'exili i el president Josep Tarradellas el tenia en gran consideració i el definia

3 Ibidem.

4 ATMT3. Causa 33/1939, p. 654.

5 Lluïsa DURAN. *Memòries*.

6 AMTM. Carta de Víctor Duran al president Josep Tarradellas, 23 de desembre de 1973.

Perpinyà, circa 1960

Josefina Sesé, Victor Duran, x i Narcís Duran
ballant una sardana a la plaça de la Llotja.

NDS

com «*un home sincer i íntegre, un patriota benmereixent de la Pàtria*».⁷

Diu Carles Rahola en l'obituari que dedicà a Narcís Duran i Juera que, «*hi ha un elogi a fer d'aquests homes que, pel seu bon sentit de les coses, per la seva sinceritat i per l'amor que posen al servei dels ideals, irradien una benefactora influència a l'entorn seu*».⁸

Tots ells ho van fer, amb un gran amor per Catalunya.

No voldria acabar sense donar les gràcies als membres del jurat de la Beca d'Estudis Històrics President Irla per haver escollit el meu projecte en l'edició de 2023. Agrair, també, al director executiu de la Fundació Irla, Josep Vall, el seu inestimable ajut i, a Gemma Domènech, amb qui ens uneix la mateixa passió per la memòria històrica, d'acceptar d'escriure aquest pròleg tan encertat, i emotiu alhora, que acabeu de llegir.

Donar les gràcies, també, als descendents de les nissagues Hugas i Duran, per obrir-me les portes de casa seva i els calaixos dels records. Ells són Aurora Duran i Dausà, Joan Manel Domingo i Dausà, Esperança Picazo i Hugas i Xavier Ribas i Canals, Narcís Duran i Sesé, Nicole Duran i Isabel Duran, Francisca Callol i Sastre, Dolors Oriol i Callol i Isabel Callol i Pernal, una família extraordinària amb els qui he forjat uns llaços d'amistat que intueixo seran de per vida.

Vull donar les gràcies, també, als arxius que custodien la nostra memòria, en especial a Enrica Bicardí de l'Arxiu Històric de l'Escala i a Mariona Font, del Museu Alfolí de la Sal de l'Escala; a Joan Ferrer de l'Arxiu Històric de Girona; a Núria Gavarró de l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià; a Jennifer Blomqvist del Dekalb History Center; a Èrika Serna de l'Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà; a Marc Auladell, de l'Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols i a Rosa Maria Cruellas de l'Arxiu Nacional de Catalunya, per fer-me el camí més fàcil.

Agrair, els vilatans de la Bisbal i de l'Escala que els van conèixer que m'expliquessin un munt d'anècdotes que he pogut escriure al llarg de les pàgines d'aquest

llibre. En especial, vull donar les gràcies a Xavier Cortadellas, a Josep Adarnius, a Dolors Teixidor i, amb una gran pena al cor, a Jordi Frigola, qui ens deixà aquest passat gener i, malgrat estar molt malat, sempre tenia un moment per conversar.

A l'escalenc Jordi Gallegos, donar-li les gràcies per posar el treball d'en Gaietà en solfa i a la comunitat cistercenca de Solius, i en especial al pare Jaume Gabarró, per deixar-me consultar el seu llibre d'hostes.

Però no tot han estat flors i violes. En algun moment he hagut de fer front a un munt d'entrebancs, que he superat amb paciència i coratge. Ho agraeixo, també, perquè m'ha fet més forta. Qui sap si empesa pel savi consell que la Lluïsa anotà al final de les seves memòries: «*Continueu com fins ara i sereu feliços, no odieu ningú, tampoc sigueu venjatiu, ans al contrari perdoneu, però menyspreu si convé, per demostrar que teniu dignitat, però sobretot, estimeu força a tothom. Així gaudireu d'una felicitat que sols tenen els privilegiats*».

Que així sia!

7 FDD. Paraules de comiat de Lluís Gausachs a l'enterrament de Víctor Duran. Perpinyà, juliol de 1976.

8 Carles RAHOLA. «Record», *El Programa*, 22 de març de 1919, p. 1.

Sant Feliu de Guíxols, circa 1905

El «Casino dels Nois», amb la seva façana modernista d'estil mossàrab, erigit per la societat obrera i menestral La Constància, vinculada al republicanisme federal empordanès.

En primer terme, el passeig dels Guíxols amb cànem i un corder fent cordes.

En segon terme, nens i homes amb bicicleta davant del Casino.

Al fons, a la Rambla del Portalet, homes i un carro.

AMADEU MAURI I AULET / INSPA I

Sant Feliu de Guíxols

1

Narcís Duran i Juera

«Consagrà la seva vida al culte de la llibertat i de la justícia i al compliment dels seus deures ciutadans i familiars.»

SALVADOR ALBERT

Fill de Gerard Duran i Baguer i Gertrudis Juera i Bascós, arribà al món l'1 de maig de 1867, en el si d'una família benestant guixolenc. El seu pare regentava el Café del Comercio, un establiment de renom situat a la rambla del Portalet.

Baixet d'estatura, morè, amb una tofa de cabells negres com el sutge i bigoti i barba espessos, de posat seriós, «*pulcre de tracte i de sentiments*»,⁹ tenia un cor noble, era optimista¹⁰ i volia canviar el món, per fer-lo millor.

A escola aprengué a llegir i a escriure i les quatre regles fonamentals de l'aritmètica; dins del cafè a ser un bon observador i a gaudir de les tertúlies que s'hi donaven.

De ben jove se sentí atret per la cultura. Als onze anys debutava al Teatre Coliseu de la ciutat amb la peça d'Eugeni Sellés, *El nudo Gordiano*, un drama en tres actes i vers que interpretà juntament amb la jove actriu Amparito Useres.¹¹

9 F. VENTURA LLUHÍ. «El civisme d'en Duran», *El Programa*, 22 de març de 1919, p. 1-2.

10 «*Mes en Duran, davant dels desenganys, de les circumstancies adverses i de tota mena de contrarietats, no desmaià mai, sinó que confiava sempre amb els millors temps*». F. VENTURA LLUHÍ. «El civisme d'en Duran». *El Programa*, 22 de març de 1919, p. 1-2.

11 «*Por segunda vez se representó el domingo 26 del próximo pasado Enero en nuestro Coliseo "El Nudo Gordiano", una de las producciones del género español que más furor ha hecho en la escena contemporánea. [...] El jueves, con motivo del beneficio de la primera actriz en miniatura D. Amparito Useres, se puso en escena el drama en 3 actos "Pablo y Virginia". Los principales papeles de esta obra quedaron a cargo de dos niños que apenas cuentan la edad de once años, D. Narciso Duran y la citada Srta. Useres. Esto sin embargo, la función tuvo mejor éxito del que era de esperar atendido la corta edad de los protagonistas, uno de los cuales, el Sr. Duran, era la primera vez que se presentaba ante el público. [...]*». *El Eco Guixolense*, 9 de febrer de 1879, p. 3.

Sant Feliu de Guíxols, circa 1915

La família Duran-Cama.

D'esquerra a dreta: Cristina Cama, Víctor Duran, Lluïsa Duran, Aurora Duran, Robert Duran i Narcís Duran i Juera.

RICARD MUR I DARGALLO / FDD

«Adolescent encara, mentre cursava sos estudis a Valladolid,¹² en els anys 1886-1888, va començar a distingir-se brillantment en les propagandes fomentadores del federalisme. Allà, en la capital castellana, va iniciar-se en el periodisme, col·laborant en els periòdics republicans de la regió».¹³

Ho feu al setmanari *El Norte de Castilla*, un rotatiu de caire liberal que defensava els interessos de la burgesia farinera castellana. En dona fe una nota apareguda el 4 de desembre de 1915 on el seu nom figura, entre molts d'altres, dins de la ressenya «Voto de gracias y cuadro de honor», el testimoni de gratitud del diari envers els seus col·laboradors.

L'estiu de 1888, tornà a Sant Feliu, moment en el que la ciutat vivia un esclat anticlerical, fortament atiat pels propagandistes del lliure pensament. El catolicisme havia exercit massa pressió a les consciències de la ciutadania. Calia alliberar-se d'aquest llast.

Republicà, federalista, anticlerical, maçó, lliurepensador, demòcrata fins el moll de l'ós,¹⁴ «és dels que més ha contribuït a que els ideals republicans i autonomistes arrellessin en aquest troç del Baix Empordà».¹⁵

Fundà quatre diaris, *El Racionalista*, *Siglo XX*, *La Comarca Federal* i *El Programa*, tots de caire republicà i federal. Durant uns anys, compaginà l'activitat periòdica i les conferències públiques amb la docència.

Viatjava sovint a Londres, atret per les lliçons de vida angleses, i en una de les estades veié néixer el cooperativisme i de tornada a Sant Feliu començà a treballar la idea. Fundà la cooperativa «La Guixolense» i «La Unión».

El 20 de novembre de 1898, se celebrà a Badalona la Primera Gran Assemblea de Cooperatives Catala-

nes, organitzada i presidida per ell i fou tot un èxit. El maig de l'any següent sortí a la llum el primer número de la *Revista Cooperativa Catalana* amb la voluntat de promoure la idea de: «Vivir en una sociedad, donde el bienestar de unos no pudiera engendrar el malestar de otros; donde no cupieran el bien de cada individuo sin el bien de la colectividad, ni el bien de la colectividad sin el de cada individuo».¹⁶

El març de 1900, s'obrí a Barcelona l'Oficina de Relacions Comercials de les Societats Cooperatives de Catalunya i Balears sota la seva direcció.¹⁷

Presidí el 2n Congrés Cooperatiu Regional Catalano-Balear, celebrat el maig de 1902, acte que comptà amb l'assistència de cent cinquanta delegats i més de dos mil obrers. En la sessió preparatòria llegí un valuós treball on feia èmfasi en la deficiència de l'ensenyament oficial i opinava que la finalitat de les cooperatives s'havia de dirigir a col·lectivitzar els beneficis per atendre l'educació i instrucció dels seus associats. El congrés donà per bones les seves conclusions i es comprometé a fer un estudi detingut sobre aquest tema perquè creien que calia que també inclogués la instrucció intel·lectual, moral i física tal com ho indiquen les lleis pedagògiques.¹⁸

A les nou del matí del 24 d'abril de 1893 es casà pel civil amb la calongina Cristina Cama i Vilagran, filla de Vicenç Cama i Barceló i Teresa Vilagran i Dalmau, qui treballava en el món del suro. Actuaren de testimonis, els dos millors amics del nuvi, Josep Irla i Rovira i Rafael Piñol.

La premsa de l'època en donà detalls:

«En la mañana del último lunes y ante el Juez Municipal del vecino pueblo de Calonge, se unieron en indisoluble lazo, nuestro estimado amigo y compañero D. Narciso Duran Juera, Director de El Siglo XX, y la simpática señorita doña Cristina Cama y Vilagrán.

Asistieron al acto, numerosos amigos del contrayente entre los que tuvimos el gusto de contarnos.

12 Les ressenyes biogràfiques sobre Narcís Duran i Juera asseguruen que estudià la carrera de magisteri a Valladolid o a Salamanca. Després de consultar els respectius arxius de les universitats d'aquestes dues ciutats castellanes, no s'ha localitzat cap expedient acadèmic.

13 *El Programa*, 22 de març de 1919, p. 1.

14 «[...] intervé en "la política" del costat de la democràcia [...]». F. VENTURA LLUHÍ. «El civisme d'en Duran». *El Programa*, 22 de març de 1919, p. 1-2.

15 Carles RAHOLA. «Record», *El Programa*, 22 de març de 1919, p. 1.

16 *El Porvenir Obrero*, 1 de juny de 1899, p. 1.

17 *El Demócrata*, 3 de març de 1900, p. 3.

18 *El Liberal*, 26 de maig de 1902, p. 1.

PRECIOS DE SUSCRIPCIÓN

España, año... 250 pes.
Fuera de la Península, el mismo más el franco.
A los correspondientes, 3 estu-
dios anuales.
Número anual, 2 céntos.

SIGLO XX

PERIÓDICO FEDERAL Y LIBREPENSADOR

La Redacción no responde de los artículos firmados.
—
No se devuelven los originales.
—
Se admiten anónimos.
—
Los pagos por adelantado.

AÑO I.

REPAROS Y ADMINISTRACIÓN
París, 14, 1.º

S. Félix de Guisado 13 Marzo de 1891

SE PUBLICA CADA QUINCE DIAS.

NÚM. 1.

SALUDO

«Siglo XX» lo envía afectuoso á toda la prensa, y en particular á los colegas que luchan para conseguir el triunfo de la República, el planteamiento de la Federación, la absoluta inviolabilidad del Pensamiento y el reinado de la Justicia.

LA REDACCIÓN.

NUESTROS PROPÓSITOS

Convencidos de la bondad de los principios que sustenta el partido á que pertenecemos, nosotros irreconciliables de cuanto sea contrario al libre albedrío y progreso humano y deseosos de contribuir con nuestro limitado grado de arma á la propagación de dichos ideales, venimos al estado de la prensa con el doble carácter de federal y librepensador.

Combatiremos con todas nuestras fuerzas la monarquía, y procuraremos demostrar con el mayor número posible de argumentos las dificultades é imperfecciones del régimen actual.

No, no será posible llevar á cabo ninguna de las reformas que reclama el progreso de nuestros tiempos mientras no impere el régimen federal. No podrán los gobiernos sacar la aflictiva situación de nuestra hacienda mientras tengan que poner en manos de una sola familia la enorme suma que figura en los presupuestos para la familia real, estengas por cuenta del estado el culto de alguna religión, sea el ejército tan enorme, cuantos sus oficinas mayor número de empleados de los que precisa, paguen costas, viudedades y orfanidades y con las operaciones que lleven á cabo protejan sus intereses y los de los amigos en monopolio de los de la nación.

Estas economías no puede hacerlas ningún gobierno anárquico. Tampoco pueden llevarlas á cabo todos los militares; pues si cieren conservar el actual ejército y aún aumentarlo, desean vivir en paz con la iglesia y, con la complicación de su sistema, se venan obligados á mostrar que sin número de empleados que sin hacer nada crean grandes gastos.

Estas reformas sólo podremos realizarlas los federales: con nuestro régimen simplifíquese la administración y refórmense el personal de las oficinas; con la separación de la iglesia del estado desparezca la cantidad que hoy cobra el clero sin prestar servicio alguno, y disminu-

yenda el ejército reduciéndose el presupuesto de la guerra.

No son suficientes estas reformas: es necesario que desaparezca la tienda que ejerce el estado sobre la provincia y ésta sobre el municipio. Por esto los federales queremos autogobierno los municipios y las regiones en su vida interior, y dependiendo en cuanto les sea posible el municipio de la región y ésta de la nación. Acabáremos con este sistema con la política que hoy impera: los caciques no podrán ser los pequeños reyes de los municipios y de las regiones, y el estado dejará de ser con los de plaza que carecen de la voluntad de los pueblos y aplasta con su peso todas sus aspiraciones. Serán libres sus consciencias y descansarán sobre sólidas bases las libertades individuales; las regiones podrán atender desahogadamente á su desarrollo, dando mayor impulso al trabajo y abriendo nuevas fuentes á la riqueza. Los municipios administrarán los intereses municipales; las regiones, los regionales y la nación, los nacionales.

Las tribuciones resultan hoy tan desaguisadas que se hace necesaria una gran reforma. Un jornalero paga por la pequeña casa que posee, y las compañías de ferrocarril, en pagos por sus estaciones; la agricultura, la industria y el comercio no pueden soportar las muchas cargas que sobre ellas pesan, y, en cambio, los que poseen valores del Estado en nada contribuyen á su costo.

Haremos desaparecer la odiosa contribución de consumo y aligeramos de sus cargas al pobre.

Separando la iglesia del estado, é impondrá á sus edificios y profesión un tributo como los demás industriales, respetamos la libertad de conciencia, obtenemos una rebaja en los gastos y aumentamos los ingresos.

Favorecemos al trabajo, para que no se vea agobiado por insostenibles cargas y se estimulen los que hoy bajan de él y buscan refugio en alguno de los muchos puestos que les permiten vivir en la holganza.

Creemos necesario fomentar y reforzar la enseñanza, para educarla á la altura que requieren las necesidades de la nación; que sea obligatoria y gratuita, y que se cumpla dicha ley; que las escuelas sean laicas pero que no se interrumpa ninguna escuela, y facilitar á los que deseen ir al taller para ganar su sustento el medio de que pueden seguir instruyéndose.

Mientras no se ponga al viento y á la holganza, y no se eleva la instrucción y el trabajo, nuestra acción seguirá siendo la acción de curas, tontos y militares.

Haremos cuanto se halla á nuestro alcance para ir resolviendo paulatinamente la cuestión obrera.

Y así avanzando y resolviendo todas las dificultades que se vayan presentando, procuraremos conducir la nación por un camino de prosperidad y progreso.

Y si algún día, perdiendo la idea que hoy tenemos de la patria, pudiéramos las naciones estrecharse y fraternalizarse: valdria por el bien de la federación, con cuanta ventura veríamos ir resolviendo el círculo de aspiraciones que absorben la atención de los pensadores.

Como librepensadores combatiremos, dentro el terreno de la más rigurosa lógica y desapasionamiento, todo lo que tienda á entorpecer la magnífica marcha del progreso humano. Haremos una severa crítica de todas las religiones demostrando sus contradicciones y errores. Ayudaremos á todos los que desinteresadamente trabajen para el fomento de la enseñanza laica, enseñanza que viene á demoler con la piqueta de la razón el excelsísimo encaramado en la enseñanza religiosa.

Nuestros compañeros en ideas nos hallaréis siempre constantes y sólidos amigos.

Nuestros adversarios pueden estar convencidos que sostendremos inalterable la hermosa bandera de la República y la Federación y la del Librepensamiento, combatiéndolos siempre, pero de una manera franca y digna.

La Redacción.

REPAROS

Bajo el epígrafe «Reparos» que se desprende de las últimas elecciones» hemos leído un escrito que publica nuestro colega «El Eco Republicano». Su objeto es demostrar que unidas las dos fracciones republicanas, posibilista y federal de este Distrito, impedirían en absoluto el triunfo de los reaccionarios y aboga por una inteligencia de ambos partidos en las sucesivas elecciones.

Confesamos desde luego en entera verdad todas las fracciones republicanas, pero nada de comprometidas con los ministerios por más que no digan liberales, reformistas ó mortales. En esta forma, no creemos exista incoherencia alguna por luchar unidos, bajo los bandos de proporción que indica el colega, por lo que apunta á elecciones provinciales, el bien partiendo del principio, y aprovechando esta ocasión para apartarlo, de que toda vezada que resultara en todo tiempo debería fuertemente llamarse con representaciones de la misma fracción que el que la produjera.

Dos reparos se nos ofrecen no obstante, ambos derivados de la distinta apreciación con dicho colega, relativa á las fuerzas posibilista y federal del Distrito. Aunque en conjunto y á simple vista aparecen aparentemente iguales, no lo son en realidad y debido es que en algunos, si bien pocas localidades, la diferencia es enorme; primer reparo este para una verdadera inteligencia cuando se trate de elecciones municipales. Así por ejemplo en esta villa,

13 de març de 1891
Portada del número 1
de Siglo XX.
AMSGF

De regreso á esta villa los invitados fueron obsequiados con una espléndida y succulenta comida.

En el primer tren de la tarde del mismo día, los desposados partieron para la capital del principado.

Les enviamos nuestra más cordial enhorabuena, deseándoles mucha felicidad, todo género de prosperidades en su nuevo estado y una eterna luna de miel.»¹⁹

Quan tornaren del viatge, els reberen amb bombo i plateret. «*Anteayer regresaron a esta villa de su viaje de novios, nuestros queridos amigos don Narciso Duran y su simpática esposa doña Cristina Cama. Fueron obsequiados con una brillante serenata por sus numerosos amigos, en la que tomaron parte el coro "Gesoría", que interpretó admirablemente las dos piezas que le oímos, y la orquesta del señor Vicens».*²⁰

Tingueren quatre fills, Robert, Aurora, Lluïsa i Víctor, els quals reberen una educació exquisida, basada en l'amor i respecte al proïsme. Estudis laics i formació a l'estranger, amplitud de mires, accés a la cultura i als idiomes.

La passió pel periodisme

«Hi ha un elogi a fer d'aquests homes que, pel seu bon sentit de les coses, per la seva sinceritat i per l'amor que posen al servei dels ideals, irradien una benefactora influència a l'entorn seu.»

CARLES RAHOLA

Estava al corrent de tot. Cada matí llegia la premsa, volia saber què passava prop de casa i al món. Si bé sentia especial predilecció per la política, els esdeveniments socials i la cultura també hi tenien un pes rellevant.

De tot plegat en donen fe les actes de l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols quan ell n'era alcalde, a cada sessió sempre es referia a un fet recent. A tall d'exemple, el 29 de maig de 1913 lamentava les morts del trà-

gic accident que tingué lloc en el llac de Banyoles;²¹ el 20 de gener de 1914, volgué fer constar en acta el desig que acabés la guerra del Marroc —havia començat el juny de 1911 i es perllongà fins el 1927— i el 7 d'abril d'aquell mateix any plorava el traspàs del poeta Frederic Mistral.

Emprenedor de mena, a finals de 1889, fundà *El Racionalista*, «*on hi deixà les primícies de la seva rellevant labor».*²² A través de les seves planes hom hi llegia notícies i articles d'opinió que gens agradaren els sectaris i tant ell, com el seu amic Rafel Piñol patiren, sistemàticament, llurs atacs d'ira.

Dos anys després, el 13 de març de 1891, aparegué *Siglo XX*, de caire molt més polític i on Duran, cada quinze dies, s'esplaiava lliurement a través de les quatre planes que el formaven. De caire federal i lliurepensador, anava dirigit a tots aquells qui lluitaven per aconseguir «*el triomf de la República, el plantejament de la Federació, l'absoluta inviolabilitat del pensament i el regnat de la justícia».*²³

A cada número, propagaven els ideals del federalisme ja que estaven convençuts de la bondat dels seus principis; combatre la monarquia i demostrar, amb el major nombre d'arguments, les dificultats i imperfeccions dels règims unitaris. Reduir l'exèrcit i el gran nombre de funcionaris; abolir llurs pensions i els amiguïsmes. Els municipis administrarien els interessos municipals; les regions, els regionals i la nació, els nacionals. Separar l'església de l'Estat. Fomentar l'ensenyança, obligatòria i gratuïta, laica i amb classes diürnes i nocturnes. Perseguir el vici i la vagància, elevar la instrucció i el treball, perquè si no «*nuestra nación seguirá siendo la nación de curas, toreros y militares».*²⁴

En definitiva, conduir-la vers un camí de prosperitat i progrés.

21 El dia 26 una petita embarcació a motor va naufragar i deu dels dotze passatgers que anaven a bord van desaparèixer dins les aigües del llac. Alguns cadàvers es recuperaren al cap d'uns mesos; els altres, mai més.

22 *El Programa*, 22 de març de 1919, p. 2.

23 *Siglo XX*, 13 de març de 1891, p. 1.

24 *Ibidem*.

19 *El Noticiero*, 27 d'abril de 1893, p. 2.

20 *El Noticiero*, 4 de maig de 1893, p. 3.

«Ni les seguides denúncies, ni les persecucions, ni les polèmiques violentes, ni les investides adversàries pogueren res contra la puixança expositiva i propagadora de *El Siglo XX*. El caràcter d'en Duran, aquell caràcter auster i acerat que sols la mort podia doblegar, va posar-se a prova durant la vida d'aqueix periòdic».²⁵

Es publicà per espai de quatre anys i, quan desaparegué, fou el torn de *La Comarca Federal*, el diari dels federalistes del Comitè Comarcal de la Bisbal. Sortia els diumenges i un exemplar costava 15 cèntims.

El darrer que dirigí, *El Programa*, el setmanari republicà federal del Baix Empordà, veié la llum a primers del segle XX. «Ja en aquesta nova fase el caient del periòdic, influenciat per son inspirador i creador, devé amb mes plenitud de ciutadania, amb major força orientadora i amb millor consistència doctrinària».²⁶

Després de la seva mort, se seguí editant fins els Fets d'Octubre de 1934.

Lògia maçònica Gesoria

«Salut, força, unió.»

S'inicià a la maçoneria de ben jove, a Valladolid, el 2 de desembre de 1887, quan la seva maduresa mental havia arribat al punt més àlgid. Fou un dels membres fundadors de la Logia Hijos de García Vao núm. 219. El seu nom simbòlic era «Emancipado» i el grau 1r.²⁷

Aquest taller fou molt important, arribà a tindre setanta-tres membres, la majoria professionals liberals. Entre ells hi havia dotze professors —Duran n'era un d'ells, donava classes en una escola laica—, grup que conferia un aspecte més intel·lectual a la lògia.²⁸

Dos anys després, de tornada a Sant Feliu, ingressà a la Lògia Gesoria, el 30 de novembre de 1889, de la

mà del seu amic Rafel Piñol, «Constelación», qui ocupava el càrrec d'orador. Amb el temps, Narcís Duran n'arribà a ser venerable mestre, el rang més alt dins d'una lògia maçònica.

Filantropíc, d'elegància espiritual, devot de l'ajuda mútua, d'obligacions de cor, estimava «el bé per el bé, sense altra recompensa».²⁹

La Respectable Logia Gesoria Número 379, a la qual pertanyien, estava sota l'obediència de la Soberana Gran Logia Simbòlica del Gran Orden de España. Fundada el 1887, «[...] adoptà el nom de la ciutat que Plini situa a la Hispania Tarraconense, en un lloc desconegut que hom ha volgut que fos Sant Feliu».³⁰

Es reunien els dissabtes en el punt geomètric del Puig Marí i en un Taller que només coneixien els germans per evitar que se sabés el lloc exacte.

En aquell moment, la lògia guixolencista estava formada per una quarantena de membres, homes de vasta cultura, liberals i interessats pel bé comú. De professions com ara tapers, escriptors o comerciants, hem de pensar que estaven avesats a viatjar i això comportava tenir una mentalitat oberta, un dels pilars fonamentals de la maçoneria.

Pel que copsem en els documents que es conserven de principis de 1889, els seus membres, a més a més de treballar amb constància i fe pels ideals maçònics, tenien gran interès per entrar dins de les institucions a fi d'evitar «que los cargos administrativos vayan a parar a personalidades que por su manera ser y de pensar podrían sernos funestos en alto grado».³¹ Volien homes, «que aún sin serlo por sus ideas, sean afines a nuestra Orden».³²

I de mica en mica, es van anar posicionant en els estaments socials o polítics de la ciutat o d'arreu del territori. A tall d'exemple, arribaren a ser alcaldes, Sebastià Cateura i Frexenet «Bravo» (1890-1891); Salvador

25 *El Programa*, 22 de març de 1919, p. 2.

26 *Ibidem*.

27 CDMH. TERMC. Masonería. Expedient 08707, p. 8.

28 Luis P. MARTIN. «Masonería y Sociedad: El origen social de los masones de Valladolid en la Restauración».

29 F. VENTURA LLUHÍ. «El civisme d'en Duran», *El Programa*, 22 de març de 1919, p. 1-2.

30 Josep CLARA. «Els fills de la llum».

31 AMSFG. Carta del venerable mestre de la Lògia Gesoria al gran mestre de la obediència el 19 de febrer de 1889.

32 *Ibidem*.

1895

Oli sobre una paleta de fusta que el pintor Navarro regalà a Narcís Duran i Juera pel seu sant, on hi escriví: «*Recuerdo del día 28 de octubre de 1895 al amigo Narciso Duran*».

NDS

Fàbregas i Buicel (1899-1900) o Narcís Duran i Juera (1912-1916). Jaume Arxer i Rabell, regidor federal del consistori guixolenc i Josep Irla i Rovira «Pompeyo», regidor i diputat provincial pel districte de la Bisbal. El seu fill, Josep Irla i Bosch «Galileo», regidor, alcalde (1909), diputat provincial, comissari delegat de la Generalitat a Girona (1931-1933), diputat i president del

Parlament de Catalunya i president de la Generalitat a l'exili (1940-1954).

L'amistat de Narcís Duran amb els Irla serà de per vida. Amb el pare, els unirà la política, el republicanisme federal i treballaran plegats dins de la lògia pel bé de Sant Feliu. Quan aquest morí, el 23 d'abril de 1911, Duran li dedicà unes sentides paraules en el seu fune-

ral.³³ I quan el 10 de maig de 1900, Josep Irla, fill, segueixi les passes del seu pare i s'iniciï en la maçoneria i formi part de la lògia guixolenc, els vincles seran encara més forts.

Un fet es repetirà en dos esdeveniments de la família. Josep Irla, pare, serà el padrí de les noces civils de Narcís i Cristina, i, uns anys després, el seu fill quan s'esposin en Gaietà i la Lluïsa.

Quan feia un any de la seva fundació, els membres de la lògia tenien en estudi trobar un edifici on ubicar una escola mixta, una d'Arts i Oficis i una casa de socors; així com, la ferma voluntat de crear una biblioteca popular.

En aquells moments existia l'Escola Menor de Belles Arts, creada l'octubre de 1894. Al capdavant hi havia el mestre Francisco Navarro, qui guanyà les oposicions, tal com indica aquest escrit: «*El Jurado destinado por la Diputación Provincial, a fin de elegir, entre los varios solicitantes, el profesor que debe dirigir la Academia menor de Bellas Artes de esta villa, nombró, por unanimidad, a nuestro distinguido amigo el inteligente artista D. Francisco Navarro. El pueblo de San Feliu puede felicitarse por la adquisición de un artista de valía como el Sr. Navarro, el cual, no dudamos, sabrá corresponder dignamente a las aspiraciones del vecindario. Nuestros plácemes al Jurado y al artista*».³⁴

Navarro es convertí en un bon amic de Duran. «*El domingo último tuvimos el gusto de estrechar la mano a nuestro compañero en la prensa D. Narciso Duran y al aventajado pintor don Francisco Navarro profesor de la Escuela menor de Bellas Artes recientemente creada en San Feliu de Guixols. Agradecemos la visita*

33 «[...] Ya en la última morada y hecho el silencio más profundo entre los miles de personas pertenecientes a todas las clases sociales, se dedicaron muy sentidas oraciones fúnebres a la memoria del Sr. Yrla, por D. Narciso Duran [...]». *El Programa*, 13 de maig de 1911, p. 2.

«[...] Los restos del honorable patricio fueron trasladados al cementerio civil, donde en medio de un religioso silencio púsose a hablar el activo y consecuente federal don Narciso Duran, elogiando con sentidas frases al llorado Yrla [...]». *Ciudadanía*, 13 de maig de 1911, p. 3.

34 *El Bajo Ampurdán*, 7 d'octubre de 1894, p. 5.

de tan buenos amigos y deseamos las repitan con frecuencia pero que sean menos breves».³⁵

Amb els anys, Narcís rebrà un present del pintor, pel seu sant de 1895, un oli sobre una paleta de fusta i marc de caoba amb la representació de dos pastors, un quadre que els seus alumnes li regalaren un temps abans. «*Hemos visto expuesto en los escaparates de la imprenta del señor Viader, un magnifico estuche conteniendo una escribanía de plata dorada con sus correspondientes corta papeles y raspador con hoja de acero y dibujos de Toledo, y una bonita y artística paleta encuadrada en un precioso marco de caoba, todo ello de muy buen gusto. Dichos objetos fueron regalados por los discípulos de la escuela menor de Bellas Artes a su estimado profesor D. Francisco Navarro, en el día de su onomástica*».³⁶

Navarro morí a finals de 1901. La seva família volgué que les seves coses es quedessin a l'escola. «*Ha producido grata impresión en esta villa la generosa donación, por parte de la familia del Sr. Navarro (q. e. p. d.) a la Academia de Bellas Artes de los lienzos, barro, objetos artísticos y útiles de enseñanza que pertenecieron al malogrado director de aquella Academia*».³⁷

Amb els anys, la ciutat de Sant Feliu acollí l'Escola d'Arts i Oficis gràcies al llegat de Lluïsa Cibils, qui feu testament a Gènova i donà una casa al carrer de Campmany i 50.000 pessetes perquè fos possible. Això passava el maig de 1913, moment en què Narcís Duran era alcalde de la ciutat. El 12 de novembre d'aquell any es feu constar en les actes de l'Ajuntament que Joan Bordàs i Salellas i Josep Berga i Boada n'eren els professors.

El que sí aconseguiren edificar fou la Caseta de Salvament Marítim, ubicada al turó dels Guixols. Segons llegim en un dels informes, que data de 31 de gener de 1888, «*a esta Logia se debe también en este puerto el establecimiento de una Estación de Salvamento de naufragos*».

35 *El Distrito*, 28 d'octubre de 1894, p. 3.

36 *La Lealtad*, 6 d'abril de 1895, p. 6.

37 *La Crónica*, 5 de desembre de 1901, p. 3.

Sant Feliu de Guíxols, circa 1910

Caseta de salvament, edificada damunt del turó dels Guíxols, gràcies a les aportacions econòmiques dels membres de la Lògia maçònica Gesoria.

INSPAI-COL·LECCIÓ EMILI MASSANAS I BURCET

A finals del segle XIX, bona part de la població era analfabeta i ben pocs tenien accés a la cultura. Aquest no era l'esperit dels maçons, ells volien assolir el benestar social per a tothom, tot procurant que hi haguessin establiments benèfics i d'ensenyança, «*de menor edad y para la clase obrera que tanto de instrucción desgraciadamente carecen*». ³⁸ L'ajuda mútua era l'altre dels pilars fonamentals.

Als maçons els preocupava que predominés l'ensenyança impartida pels religiosos, com la de les Carmelites del carrer Campaneria. En aquella època era l'escola més concorreguda, tot i que, segons ells, «*los exámenes que han celebrado dejan mucho que desear*». ³⁹

Narcís Duran i Juera, juntament amb Rafel Piñol i Bartomeu Gabarró, fundaran una escola laica i mixta, al carrer de l'Algavira, a la que donaran el nom de La Verdad.

A primers del segle XX l'esperantisme estava de moda. Que la gent s'entengués per damunt de les cultures i de les fronteres, la fita. Amb això no vull afirmar que tots els maçons fossin esperantistes, però la idea els atreïa. A Narcís Duran i Juera, també, i quan fou alcalde de Sant Feliu de Guíxols els obrí les portes del consistori.

La Lògia Gesoria visqué el seu màxim esplendor a finals del segle XIX i principis del XX, però ben entrat el 1920 la maçoneria ja no tenia la força d'abans. Molts prohoms havien mort i els joves ja no seguien llurs passes.

La Lluïsa Duran visqué l'ambient del pare durant la seva joventut i se'n sentí fortament atreta, com anys després ho feu el seu germà Víctor quan s'inicià a Barcelona.

Hauran de passar molts anys perquè les dones siguin acceptades dins de la maçoneria. Ella era un esperit proper, el que ells anomenen «*maçons sense mandil*».

38 AMSFG. Carta del venerable mestre de la Lògia Gesoria al gran mestre de la obediència el 19 de febrer de 1889.

39 AMSFG. Estudi realitzat pels membres de la Lògia Gesoria sobre els convents, monestirs i ordres religioses. 30 de març de 1888.

Pedagog excels

«*Un dels més grans amors del malaguanyat amic anava vers l'ensenyança popular. Antic pedagog, sentia tota la importància d'aquest punt, el més essencial del progrés dels pobles.*»

F. VENTURA LLUHÍ

A les darreries del segle XIX, Narcís Duran, juntament amb els mestres Rafel Piñol i Bartomeu Gabarró, fundaren el col·legi laic, La Verdad, situat al carrer de l'Algavira, una escola mixta on s'impartien classes diürnes —pàrvuls, elemental i superior— i nocturnes —elemental, dibuix, francès i comerç. Ells tres formaven part del professorat, amb les germanes d'en Narcís, Gertrudis i Anita.

Els pàrvuls aprenien a escriure i llegir, amb soltesa. Els alumnes d'elemental estudiaven Geometria, Geografia —els mapes d'Europa i Amèrica amb les corresponents illes—, Història, Aritmètica i Analogia. I els de les classes superiors, Història, nocions de Química, Geografia física i política, Geometria, Anàlisi lògic, Geografia descriptiva, Criteri i Urbanitat. ⁴⁰

Eren partidaris de reformar l'ensenyança que s'havia aplicat fins aleshores. D'entrada, que fos laica, que no s'imposés cap creença a l'alumnat; obligatòria i gratuïta per a tothom ⁴¹ i amb amplitud d'horaris perquè els qui treballessin durant el dia poguessin formar-se acabada la jornada laboral.

Reberen moltes crítiques, sobretot pel nivell que consideraven baix respecte al de les altres escoles. El 16 de juny de 1889, Josep Brunet, professor laic de Llagostera, qui havia format part com a secretari del jurat dels exàmens finals d'aquell curs, acabava la seva valoració de la jornada emfatitzant la gran tasca pedagògica que feien així com els valors del laïcisme. «*Así, pues, finalizaré mi pobre oración, suplicando a los padres de alumnos de la Escuela Laica que sean cons-*

40 *El Bajo Ampurdán*, 14 de juliol de 1889, p. 1.

41 «*Volia que l'ensenyança, en una població rica, no fos migrada per la majoria que no té la possibilitat de procurar-se a fora ço que manca a casa*». F. VENTURA LLUHÍ. «El civisme d'en Duran». *El Programa*, 22 de març de 1919, p. 1-2.

Sant Feliu de Guíxols, 9 d'abril de 1904

Narcís Duran i Juera formava part de la comitiva que rebé el rei Alfons XIII quan trepitjà unes hores la ciutat per tal de col·locar la primera pedra de les obres del port.
AMSG

tantes y consecuentes y que no se dejen seducir por nadie, en la seguridad de que el dignísimo Sr. Piñol, llevará a sus hijos al Progreso y modelará su cerebro conforme a las exigencias del siglo. Considerad todos los que me escucháis la suma importancia de la Escuela Laica. Considerad asimismo que en la Escuela Laica no se enseña más que Ciencia. Considerad juntamente que en la Escuela Laica no se impone ninguna creencia y por consecuencia no se fanatiza. Jamás el profesor laico que se precia de cumplir con celo el deber que le exige su noble profesión, se ha permitido decir una palabra ofensiva para ninguno de los partidos o religiones que están diseminados por la tierra. En la escuela laica se enseña: nunca se impone: en la escuela laica se ilustra: nunca se obliga a creer».⁴²

Un temps després, la premsa ja era més benèvola: «La falta de espacio nos impidió ocuparnos a su tiempo de los exámenes del colegio "Fomento de la Enseñanza Laica" que se celebraron en el salón del Teatro Goula durante los días 23 y 24 del pasado Julio. Por persona autorizada sabemos que los citados exámenes estuvieron muy lucidos, lo que nos place en extremo y consignamos con verdadero gusto, felicitando de paso cordialmente a sus dignos profesores don Rafael Piñol y doña Ana Duran, por los satisfactorios resultados obtenidos».⁴³

El febrer de 1911, Narcís Duran donà una conferència, «El pressupost de cultura», on, com a demòcrata convençut, proposava a l'Ajuntament, gravar arbitraris a les classes benestants i les indústries amb la finalitat de crear un centre d'ensenyança popular, obert a tothom, basat en la neutralitat religiosa, la millor manera d'educar els infants en la mútua tolerància i la no exclusió. La idea fou molt ben acollida pels assistents.⁴⁴

Presidí durant un anys el Fomento de la Enseñanza Laica de Sant Feliu de Guíxols i sota la seva direcció «obtuvo un desarrollo esplendoroso, como nunca en esta ciudad. Ejemplo elocuente de la brillantez de sus resultados, lo ofrece la generación que se educó en

42 *El Bajo Ampurdán*, 14 de juliol de 1889, p. 1.

43 *El Noticiero*, 10 d'agost de 1893, p. 3.

44 *El Programa*, 25 de febrer de 1911, p. 2.

sus aulas, que ha dejado huellas inolvidables de ilustración, moralidad y probidad».⁴⁵

Amb els anys, el col·legi passà a dir-se Escola Horaciana i malgrat ja no ser-ne docent, fins la seva mort la protegí, ja sigui amb donatius o lloant els seus estudis. «Puede afirmarse que fue de los pocos, casi de los únicos, que con su ayuda esforzada se salvó y mantuvo la existencia de lo que hasta la actualidad ha podido conservarse».⁴⁶

El rei Alfons XIII trepitjà Sant Feliu de Guíxols

«La monarquía es una font d'inmoralitats i un planter de discordies, com testifica la historia, poguentse afirmar com á conseqüència d'això que és oposada á la pau dels pobles y per lo tant á la seva prosperitat.»

NARCÍS DURAN I JUERA⁴⁷

Els republicans guixolencs no veieren amb bons ulls la visita del rei Alfons XIII per col·locar la primer pedra de les obres del port. L'estada fou breu, de les anomenades «llampec», i, segons ells, la població no mostrà gaire entusiasme.

Narcís Duran, malgrat ser un antimonàrquic declarat, formava part de la comitiva que rebé el monarca a peu de vaixell el matí del 9 d'abril de 1904.⁴⁸ Aquella

45 *El Programa*, 22 de març de 1919, p. 2.

46 *Ibidem*.

47 Paraules pronunciades en la conferència titulada «Consideracions sobre les formes de govern» que donà al Centre d'Unió Federal Nacionalista Republicana de Sant Feliu de Guíxols el novembre de 1911. *El Programa*, 2 de desembre de 1911, p. 2.

48 No era pas el primer cop que Duran s'amotllava a les circumstàncies, ja que el 18 de maig de 1898 signava un manifest, encapçalat pel prèsbite de Sant Feliu i un gran nombre de prohoms, a favor d'una subscripció per atendre les despeses de la guerra que en aquells moments Espanya portava a terme a Cuba contra els Estats Units. En l'escrit hi llegim aquesta frase: «Así, sólo así, lograremos que España, nuestra España, esta España sufrida, noble y heroica merezca de la Providencia el altísimo honor inmarcesible de cerrar con llave de oro la gloriosa historia de este siglo», mots que poc s'ajustaven al seu pensament. «Crònica», *La Lealtad*, 21 de maig de 1898, p. 2.

setmana es treballà de valent per tenir-ho tot a punt. Per a ser fidels a la veritat, les obres havien començat un any abans, però el primer bloc no es col·locà oficialment fins l'any següent. De tot plegat en parla aquest article on l'esmolada ploma del periodista carrega tintes contra aquest esdeveniment:

«A las 9 del mati d'ahir fondejá en aquest port, acompanyat per uns quants vaixells mes, el Giralda á bordo del quin hi anaba el quefe de l'Estat. Fou saludat per uns pochets trets de morteret quines detonacions s'assemblaven mes á la fressa que fan els populars espan-donas de paper, que á res mes.

Als pochets moments d'arribat desembarcá el Rey ab el seu seguici essent rebut á n'el desembarcader per las autoritats locals y comissions diverses que formavan la comitiva. Las tropas presentaren armas la banda entoná la marxa reyal y se sentí algun visca feble y escadusser que no lográ engrescar á la multitud de curiosos á contestarlo.

Després de entregat per comissió de senyoretas un missatge l'"Orfeón Gesoria" va entonart el ¿Gloria España?⁴⁹ y tot seguit, pujant á n'els cotxes van dirigir-se a la parroquia seguits á peu per las comissions, in-clus la de senyoretas.

Durant el trajecte el poble va mostrar una actitud del tot passiva. Desde alguns balcons se li van tirar flors y es va picar de mans lo que feu ressaltar encare mes la fredor grossa ab que s'ho prenía el públich.

De la parròquia aná el Rey á visitar la fàbrica del Sr. Brugada y d'allà cap el port á celebrar la cerimonia de posar la primera (?) pedra del port⁵⁰ lo que enllestiren ab molta pressa retornant acte seguit á bordo després de despedirse de las autoritats y de sentirse algun desmayat picament de mans.

Poch rato després desapareixien per darrera les rocas de la punta barcos y viatjers la tropa desfilá, el públich s'en aná á dinar y... san se acabó.

49 El 3 de juliol de 1898, Estats Units derrotà Espanya en la batalla naval de Santiago de Cuba. En aquell moment es perderen les colònies d'ultramar i l'exèrcit el seu prestigi.

50 De fet, ja se n'havien col·locades moltes perquè les obres havien començat un any abans.

En resum: una fredor y indiferencia manifestas, una serie no petita de planchas y ridícols, y moltas banderas d'aquellas que també tant abundaban á Cavite y Santiago,

¡Ah! y'l poble... tant tranquil.»⁵¹

Alcalde de Sant Feliu de Guíxols

«En Duran i Juera era un d'aquests homes: esperit ben temperat, gran cor, voluntat ferma, seny clar. La seva intervenció en els afers polítics és de les més nobles.»

CARLES RAHOLA

«Atraído por las doctrinas de Pi y Margall, ingresó, siendo casi un niño, en el partido federal, manifestando pronto su entusiasmo y su cultura en conferencias, en propaganda activísima, que le atrajo la consideración y el respeto de todos.»⁵²

Militava a la Unió Federal Nacionalista Republicana i, malgrat les seves reticències perquè no volia ocupar càrrecs públics, el 1911 fou escollit candidat a les eleccions municipals que se celebraven el diumenge 12 de novembre.⁵³ Obtingué el càrrec de regidor.

Assistí a una gran quantitat de mítings, juntes i assemblees, ja sigui a Madrid, a Barcelona, per terres gironines o a casa, a Sant Feliu de Guíxols.

L'1 de gener de 1912 fou escollit alcalde després de la votació que es dugué a terme per mitjà de paperetes. Obtingué dotze vots i tres en blanc. Tot seguit, rebé la insígnia del càrrec i dedicà unes frases de gratitud per la seva designació, especialment a la minoria obrera. Prosseguí amb el seu discurs, on ja s'intuïa que tenia ben clar les passes que seguiria. D'entrada, consolidar la hisenda municipal, reforçant-la en tot el possible.

Parlà, també, d'altres problemes de veritable transcendència que calia resoldre, pel bé de la població.

51 *Llevor*, 10 d'abril de 1904, p. 3.

52 Emilio NAVARRO. *Historia crítica de los hombres del Republicanismo catalán en la última década (1905-1914)*.

53 *El Programa*, 11 de novembre de 1911, p. 1.

Sant Feliu de Guíxols, 29 de juny de 1914

El doctor Jacint Bremon, propagador de l'esperanto a Catalunya, intervé en l'acte de descobriment de la placa que donà nom al carrer del Dr. Zamenhof. Rere seu, l'alcalde Narcís Duran i Juera, l'escriptor Frederic Pujulà i Vallès i Ameri Vilà. NDS

Tenien a veure amb la higiene —calia urgentment una xarxa de clavegueram o que es prohibís llençar les aigües brutes a la via pública, ja que els metges havien avisat del perill d'una epidèmia de còlera la primavera vinent—; amb la cultura —creia que s'havia d'obrir un important centre d'ensenyança molt més ampli que el que hi havia en aquell moment— i amb l'elevació de l'esperit. Cap dels tres, al seu parer, arribaven al nivell que haurien de tenir.

A més a més, calia trobar els mitjans per millorar els costums cívics: «*Todos los ciudadanos, sin distinción de ideas, son los que deben constituirse en guardadores del derecho de ciudadanía*»,⁵⁴ i eradicar la mendicitat que hi havia als carrers.

Acabà el seu discurs tot dient que «*cuanto en el expresado sentido se haga, mas ha de ser una obra patriótica por nuestra Ciudad, por Cataluña, nuestra estimada región, y por España, trabajando al mismo tiempo para el adelanto del conjunto de la nación, cumpliendo así nuestra misión dentro del Estado*».⁵⁵

I dia rere dia, es preocupà per les millores de la ciutat. Feu instal·lar dues llums vermelles per facilitar l'entrada dels vaixells al port, nombrà una comissió especial per estudiar els assumptes referents a l'extinció d'incendis i augmentà la plantilla de la Guàrdia Urbana.

Es negà en rotund a donar suport al projecte del ferrocarril que volia unir les poblacions de Blanes amb Vilajuïga.

A nivell social, prengué mesures per corregir els abusos que es cometien dins dels albergs infantils i en redactà un nou reglament. Lamentava «*el proceder de las gentes de arriba que nada hacen en favor de los obreros, creándose un malestar social*».⁵⁶

El març de 1912 li causà un profund dolor la desaparició de dos joves pescadors de la ciutat i feu que l'Ajuntament encapçalés una subscripció de cent pesetes a favor de llurs famílies. La mateixa quantitat es

destinà, un mes després, per l'auxili dels ferits de la campanya del Marroc.

No assistí mai a cap acte religiós —l'Ajuntament es donava sempre per assabentat—, només als culturals. Organitzà ballades de sardanes durant el Carnaval, vetllades rítmiques, obrí les portes del consistori per rebre la Societat Coral «Amigos de la Unión» de Granollers o l'Orfeó Catalunya de Cassà de la Selva i celebrà amb entusiasme les jornades d'exhibició aèries que tingueren lloc en el paratge de Sant Pol.

Donà suport als actes que organitzava la Societat Esperantista Frateco, com el III Congrés Provincial d'Esperantistes de les comarques gironines celebrat a Sant Feliu de Guíxols el 1912. L'abril de 1914, el consistori acordà donar el nom de Dr. Zamenhof, fundador de l'esperantisme, a un cèntric carrer de la ciutat, aquell que fins aleshores duia el nom de Travessia de Guíxols. Fou inaugurat en el marc del 5è Congrés de la Federació de la Catalunya Esperantista que tingué lloc el 28 i 29 de juny següent i al qual l'ajuntament subvencionà amb 500 pesetes.

S'assabentà de la mort de Francesc Pi i Arsuaga, de Marcelino Menéndez Pelayo i de Frederic Mistral; l'assassinat de José Canalejas i l'atemptat contra el rei Alfons XIII i, el que el colpí més, el que patí el primer tinent d'alcalde de l'Ajuntament guixolenc, Jaume Cañet.

Però de tot el que feu, del que més es parlà amb el pas dels anys fou el coratge que tingué l'estiu de 1914 per a resoldre la crisi profunda que patia la ciutat. El 28 de juliol esclatà a Europa la Gran Guerra i ben aviat es començaren a notar els estralls. Les exportacions de suro havien quedat aturades, les fàbriques i els treballadors, també. En el ple celebrat el 3 d'agost el tema es posà sobre la taula i es prengueren diversos acords encaminats a millorar la situació. La més important, trobar feina per a tots ells.⁵⁷

57 «*Tot seguit ens trobem a la Gran Guerra del 1914; el moment fou dur per a tots: manca de treball i preocupacions generals. El problema de la vida fou objecte de meditacions, i, gràcies a les gestions del diputat Albert, s'obtingueren de Madrid la construcció d'algunes [obres] públiques i altres ajuts que en la situació que passàvem permeteren esperar un temps millor*». Jordi GAITX. *Josep Irla i Bosch. Memòries d'un president a l'exili*, p. 67.

54 AMSFG. Actes de l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols de 1912.

55 Ibidem.

56 Ibidem.

Sant Feliu de Guíxols, 11 de setembre de 1910

Postal editada que recull l'Aplec organitzat a la platja de Sant Pol per a celebrar el triomf electoral del republicà federal Salvador Albert enfront del catalanista conservador Francesc Cambó.

AMSEFG

Sn. Feliu de Guixols. Aplech dedicat al Sr. Albert Plaja de San Pol.

Narcís Duran es posà en contacte amb el seu bon amic, Salvador Albert, diputat a Corts, i a primers de setembre el Consell d'Estat es reuní per acordar la concessió d'un crèdit per construir el tercer tram de la carretera de Tossa de Mar a Sant Feliu. El dia 29, es donà compte de l'autorització d'un lliurament de 30.000 pessetes i l'acord de felicitar el Sr. Albert per la seva actitud i l'èxit en les seves gestions. Un mes després, n'arribaren 25.000 per a prosseguir els treballs. El gener de 1915 s'aturaren les obres per manca de diners i no es tornaren a reprendre fins el maig quan una nova remesa de fons fou ingressada. De nou, tot va ser gràcies a Albert qui, segons Duran, «*con actividad y celo extraordinarios, trabajó cerca del Gobierno para que el Estado enviara un alivio a nuestra apurada situación*».⁵⁸

Aquesta decisió, transcendental per a la ciutat i els seus veïns, fou digna d'elogis. «*La intervención de Duran en los conflictos obreros de aquella comarca ha dado siempre excelentes resultados, siendo de notar su meritísima labor en este sentido, durante la guerra actual, que tan tremenda repercusión ha tenido en la industria corchotaponera, que es la vida de aquellos pueblos. Duran, al frente de la Alcaldía, ha hecho más de lo posible para conjurar la terrible crisis por que atraviesa el pueblo de San Feliu*».⁵⁹

Lloances que arribaren també després de la seva mort. «*Gracias a su esfuerzo tenaz e inteligente, fue posible encontrar fórmulas con que sortear los efectos terribles de la conflagración que azotaba la ciudad*».⁶⁰

Malgrat la seva gran tasca davant de l'Ajuntament guixolenc, ell no n'estava pas satisfet del tot, com bé es desprèn del seu discurs de comiat, el desembre de 1916, ja que «*tenía la convicción de que al terminar su mandato se habría realizado alguna obra trascendental, no siendo desgraciadamente así, puesto que ha de*

dejar el cargo sin haber visto realizado su propósito primordial que lo era la construcción de una red de alcantarillado».⁶¹

Tot plegat a causa de la Gran Guerra, «*la grandiosa tragedia que ha transformado el mundo entero, repercutiendo en todas partes los efectos de aquella y con mayor intensidad en nuestra Ciudad, cuya vida paralizó súbitamente*».

Reconeixia que des del mes d'agost de 1914 es van deixar en suspens els problemes interns del municipi per concentrar totes les activitats a l'atenció del gran problema social: el problema de la fam.

El vol de Lucien Demazel

«*Tot era bullici i alegria, bellugadissa continua, ansietat mal continguda, emoció i curiositat, color, vida*».⁶²

«*Día de tràfec, d'animació i d'alegría fou per a tots el passat diumenge; día que passarà a l'història de la nostra ciutat i engroixirà els temes de narracions que farán els avis de demà. Día espléndit, bell, bellugadís i graciós, el recort del qual quedarà indeleble en la nostra pensa amb caràcters d'orgull i satisfacció*».⁶³

De fet, en varen ser quatre, però sempre s'ha parlat del 7 i el 8 de desembre de 1913. Aquells dies la ciutat de Sant Feliu de Guíxols acollia l'arribada del primer vol que el pilot francès, Lucien Demazel, faria per terres catalanes a bord del seu biplà Suzanne. El matí del dia 7, s'enlairà de l'Hipòdrom de Can Tunis de Barcelona amb destinació la platja de Sant Pol, on havien habilitat, en els terrenys del mas Riembau, un camp d'aviació.

Des de primera hora del matí, un formigueig de gent arribà dalt de tartanes, automòbils, motos, bicicletes o amb el tren, que per a l'ocasió la companyia havia decidit enganxar-hi més vagons. Volien ser pre-

58 AMSFG. Actes de l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols de 1916.

59 Emilio NAVARRO, «Historia crítica de los hombres del Republicanismo catalán en la última década (1905-1914)».

60 «La mort d'en Duran. Comentaris de la premsa». *El Programa*, 22 de març de 1919, p. 2.

61 AMSFG. Actes de l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols de 1916.

62 «Els dies d'aviació», *El Programa*, 13 de desembre de 1913, p. 2.

63 Ibídem.

Sant Feliu de Guíxols, 7 de desembre de 1913

Aurora Duran, vestida de blanc, fou l'encarregada d'entregar un ram de flors al pilot Lucien Demazel un cop aquest acabà la primera jornada d'exhibicions aèries a la platja de Sant Pol.

RICARD MUR I DARGALLO / NDS

sents a l'arribada i durant el dia veure les diverses exhibicions que es durien a terme.

A les llotges —cent cinquanta!— s'hi asseguraren distingides famílies d'aquí i de fora. A la de la Comissió de senyoretetes, Aurora Duran i, el seu pare, a aquella del costat, la Presidencial, en tant que alcalde de la ciutat. Hi assistiren, entre d'altres, el governador de Girona, el president de la Diputació, el delegat d'Hisenda, l'administrador Provincial d'Impostos o l'alcalde de Castell d'Aro.

A les tres de la tarda tingué lloc el primer vol. «*Vol magnífic, vol meritíssim que captivà a tothom per la precisió dels moviments, la suavitat de la marxa i l'elegància i rapidesa dels viratjes: ja's remonta a considerable altura, ja baixa fins a semblar que'ns ha de tocar al cap, tan aviat sembla que aterrisca com se'l veu remontar-se airós altra vegada. Als 5 minuts de volar, aterrisca i'l simpàtic aviador és ovacionat per el públic i felicitat per els senyors de la presidència*». ⁶⁴

En realitzà dos més, de curta durada, un d'ells acompanyat per Ramon Bonet, el fundador de l'Estomacal, uns dels organitzadors de l'esdeveniment. Quan tothom creia que l'espectacle s'havia acabat, hi tornà. Aquest cop, el copilot era Pau Gayet i el vol durà 16 minuts i s'enlairaren fins a 1.550 metres.

L'endemà, dilluns, jorn feiner, prosseguiren les exhibicions aèries, però amb no tanta concurrència. Tingueren lloc a la tarda, perquè al matí el temps no acompanyà gaire. Entretant el copilot i mecànic, Mr. Labatut, explicà als presents «*amb tota claretat i senzillesa el funcionament dels aeroplans. Digué que'l biplà que pilota Mr. Demazel, pesava, sense benzina ni oli ni cap altre càrrega, 360 kilos i que'l motor podia fer cent kilòmetres per hora, encara que sol ferne 80 ó 85. A la vista de tothom feu funcionar les ales i els timóns i donà tals detalls i s'expressà amb tanta convicció, que realment feia desaparèixer de l'ànim dels oients tota temensa de perills, sobre tot quan afirmà que encara que per alguna causa se pari el motor, l'aparell no cau aplomat ni fent capgirells, sinó amb tota suavitat i normalitat*». ⁶⁵

64 Ibidem.

65 Ibidem.

En el descans del segon al tercer vol, la Comissió de senyoretetes, amb Aurora Duran al capdavant, entregà al pilot «*una preciosa toia de flors naturals lligada amb una cinta de seda, amb les quatre barres, i que porta la següent llegenda: A Mr. Lucien Demazel. En recort de les festes d'aviació.—San Feliu de Guíxols 7 i 8 de Desembre de 1913*». ⁶⁶

El dimarts al matí Demazel emprengué el vol vers Barcelona, emocionat per totes les atencions rebudes. Cinquanta anys més tard, el convidaren de nou per recordar el bell esdeveniment i es retrobà amb l'Aurora amb qui mantingué una emotiva conversa. Per a sorpresa de tothom, els ensenyà la cinta de seda. L'havia conservat fins aleshores.

El cementiri neutre

«*Al costat mateix del recinte catòlic, hi està aposentat el cementiri neutre. Petit i elegant, amb xiprers gegants, mimoses gentils i arbusts retallats, tot pulcre, tot net, resulta aquest clos com un coquetó i minúscul jardí*». ⁶⁷

Ací reposen les seves despulles, en un nínxol amb una làpida de marbre ornada amb símbols maçònics.

A finals de febrer de 1919 el setmanari *El Programa* publicava una ressenya dins l'apartat «Notes sentides» on explicaven que «*es troba malalt de cert cuidado el nostre respectable amic i estimat company en Narcís Duran Juera. Els primers dies de la setmana revestia gravetat la seva malaltia; però va seguint un curs favorable encara que lentament, i, si no es presenta alguna complicació inesperada, serà efectiva la seva curació a no trigar [...]*». ⁶⁸

Duran emmalaltí de grip, la que es conegué popularment com a grip espanyola o influença, una devastadora epidèmia que començà el març de 1918 als Estats Units i la qual, a causa de la Gran Guerra, es

66 Ibidem.

67 *L'Avi Muné*, 26 de març de 1921, p.1.

68 *El Programa*, 22 de febrer de 1919, p. 2.

propagà ràpidament per tot el món. Aquell any a Sant Feliu l'índex de mortalitat es disparà.⁶⁹

Per moments, en Duran millorava. «*La setmana pasada donàvem compte del curs de la seva malaltia, que dintre la gravetat, assolía fases de millorament*».⁷⁰ Però, el quadre infecció es complicà i no es pogué fer res per salvar-li la vida. Morí el divendres 28 de febrer de 1919. Tenia cinquanta-dos anys i la maduresa justa per fer una brillant carrera política. La seva mort, inesperada, estroncà aquest somni.

El seu enterrament civil fou multitudinari:

«*Acudieron a rendir el sagrado tributo al muerto todas las clases sociales. Allí estaban los librepensadores de siempre, que en ocasiones semejantes hallan motivo de hacer acto de presencia, los elementos democráticos locales, todas las representaciones de la izquierda, los Amigos de Francia, buen núcleo de comerciantes e industriales y un contingente numeroso de obreros. Fue un testimonio de dolor de un pueblo y un homenaje al hombre íntegro que hizo del curso de su vida un apostolado consagrado por entero a la Democracia y Librepensamiento.*

Salvador Albert, Alberto de Quintana y Rafael Piñol, en el momento de sepultar su cuerpo en el Cementerio libre, dijeron con sugestiva emoción el mejor elogio a la memoria de este amigo que desaparece cuando más necesitábamos de su concurso. Pero más intensa que la producida por las palabras sinceras a que nos referimos, fue la impresión que todos los acompañantes sufrieron al dejar para siempre a un ciudadano de tan excelsas condiciones, cuyo vacío será por el momento imposible de cubrir.»⁷¹

69 «El moviment demogràfic del passat any, en aquesta ciutat, ha sigut el següent. Naixements — 107 Defuncions — 297 Matrimonis — 62. El gros nombre de defuncions es degut als estralls produïts per l'epidèmia gripal dels mesos d'Octubre i Novembre que feren pujar al promig de defuncions durant el últim quinquenni a uns 200». *Ciutat Nova*, 11 de gener de 1919, p. 3

70 *El Programa*, 1r de març de 1919, p. 1.

71 La mort d'en Duran. Comentaris de la premsa». *El Programa*, 22 de març de 1919, p. 2.

L'homenatge arribà també a la premsa, on aquells dies de març hom hi llegí sentits elogis, com el de Carles Rahola, qui afirmava que:

«[...] *silenciosament, amb la senzillesa del que compleix un deure, sense cercar la renomada, aquests homes realitzen una obra de positiva eficàcia social, política o educativa. Gràcies al seu exemple, a les seves ensenyances, al seu tacte, les democràcies van fent via i triomfant de tots els obstacles.*»⁷²

Fou un exemple, d'integritat espiritual, d'educació i convicció. «*No ha passat pel món com una ombra. Ha estat una llum orientadora*».⁷³

L'hereu escampa

«*Un optimista veu l'oportunitat en qualsevol calamitat; un pessimista veu una calamitat en qualsevol oportunitat.*»

WINSTON CHURCHILL

Robert, el fill gran, s'havia d'ocupar dels negocis del pare després del seva sobtada mort. Llei de vida. Però aquesta no fou la seva voluntat. Sempre havia estat fora, passà bona part de la seva joventut entre París i Londres, on cursà estudis de comerç. Sant Feliu se li feia petit.

L'agost de 1914 residia a la capital anglesa: «*Se trovan entre nosaltres els distingits joves Robert Duran Cama, i En Tomás Carreró Daura, quins han vingut de Londres, aont resideixen, per a passar alguns dies al costat de la seva família. A abdos doném la més coral benvinguda i els hi desitjém que la seva estada en nostra ciutat els sigui ben agradable*».⁷⁴

La decisió agafà la seva mare per sorpresa. Liquidà tots els negocis —el Café del Comerç, l'edifici del

72 Carles RAHOLA. «Record», *El Programa*, 22 de març de 1919, p. 1.

73 *El Programa*, 22 de març de 1919, p. 1.

74 *El Programa*, 1 d'agost de 1914, p. 3.

**Sant Feliu de Guíxols,
març de 2024**

Nínxol,
al cementiri neutre
de la ciutat,
on reposen les restes
de Narcís Duran i Juera.
FI

Portalet, les accions del setmanari *El Programa* així com les de la fàbrica de suro Ribas, Bosch i Cia.—, repartí els diners entre els germans i marxà a provar fortuna a Amèrica quan es complia el primer aniversari de la mort del seu pare.

«COMIAT. Dilluns darrer, en el vapor "Dallas" emprengué viatge a Nova York nostre entranyable amic En Robert Duran, fill del nostre inoblidable Mestre En Narcís Duran.

Degut a la precipitació amb que tingué de marxar no pogué acomiadar-se de les moltes seves relacions, per lo que ens prega que des d'eixes planes l'acomiadessim de tots aquells de quins no pogué fer-ho personalment, pregant-los-hi adhuc les llurs excuses.

No cal dir com desitjem que el bon amic tingui un feliç viatge i bona sort en el seu romiatje per terres estrangeres.»⁷⁵

La seva marxa animà un jove guixolenc a seguir les seves passes:

«Allà on vá el senyor va el cotxe.

Dies arrera partí vers la patria d'En Wilson i la Mary Pickfort el distingit jove En Roberto Duran.

En Joan, el simpatic dependent del Cafè del Comerç, que fa temps esperava d'empendrer el vol, alliçonat per l'exemple del seu antic principal s'ha decidit a volar. I amb el vapor italià Caniope ha partit cap a terres llunyes a conquerir el vellocino de oro.

Els Déus li siguin propicis!»⁷⁶

Als qui no els van ser gaire favorables fou a la família perquè no saberen gestionar la petita fortuna que reberen d'herència.⁷⁷ La mare, no ho havia fet mai; l'Aurora, tampoc, i els altres dos eren massa joves. I l'administrador, un irlandès soci de Duran, escombrà cap a casa.

75 *El Programa*, 11 d'abril de 1920, p. 3.

76 *L'Avi Muné*, 8 de maig de 1920, p. 2.

77 «*Debacle cafè i fàbrica de taps*». FI. Notes autobiogràfiques de Víctor Duran i Cama.

Marxaren de la vivenda del Portalet i anaren a viure a una torre d'estiueig, d'estil modernista, la Maynegre, situada als afores de Sant Feliu. Construïda el 1898 i dissenyada per l'arquitecte Josep Bori, pertanyia als esposos Ramon Ball-Ilovera i Carme Maynegre, mestra guixolencs qui fundà, junt amb la seva germana Carolina, l'escola privada de nenes El Hispano, un centre laic i innovador. La mort prematura del seu espòs i de la seva filla capgiraren el rumb de la seva vida i caigué en una profunda depressió.

Amiga de la família Duran —amb en Narcís i Adelaida Baster el 1902 formà part de la Junta Municipal d'Instrucció Pública en tant que mare de família—⁷⁸ quan s'assabentaren de les dificultats per les quals estava passant, li arrendaren la propietat.

78 *Llevor*, 1 de novembre de 1902, p. 3.

L'Escala, circa 1920

Una vista de la vila amb el port de barques en primer terme i la Casa de la Punxa, on hi havia un cafè regentat per Joan Hugas i Pascual.

JOSEP ESQUIROL / AHE

L'Escala

2

Joan Hugas i Pascual

«En primer lloc, descobreix què vols ser; després fes el que hagis de fer.»

EPICETET

Fill de Joan Hugas i Ventura i Petronila Pascual i Cané, arribà al món l'11 de juliol de 1877. Tot i que el seu pare era flequer ell preferí dedicar-se a fer de cafeter. Era un home corpulent —això li valgué que fos conegut amb el sobrenom de «El Ferreny»—, cara-rodó, lluïa un bigoti negre retallat i un somriure burleta. Admirablement ben vestit, tenia bon caràcter, era sociable i de tarannà inquiet. Canvià sovint de domicili i de feina, sempre per prosperar.

A finals del segle XIX, la vila era un reputat centre d'estiueig. «*Por La Escala vimos todavía varias familias figuerenses y varias de Gerona que allá de-jamos veraneando alegres y satisfechas de la jovialidad y franco trato de los escalenses*». ⁷⁹ Arribaven atretes pel bon temps i, alhora, per la vida social que hi havia dins dels nombrosos cafès.

En Joan en regentà dos, el de la casa de la Punxa —entre 1900 i 1918— i el de les Voltes de ca la Vídua —tot el 1919 i part de 1920—, un establiment molt concorregut que comptava amb una sala de cinema i una de ball. Just al davant, hi havia la casa del recader i quan hi parava el seu cotxe, era un anar i venir de gent.

Estava sempre al peu del canó, sobretot els dies de més aflluència com eren els de la festa major. Se celebrava a primers de setembre i coincidia amb el retorn dels pescadors que havien marxat de la vila a fer la temporada a les platges de Sant Feliu o de Palamós. Aquells quatre dies les places s'omplien de còbles i balladors de sardanes i els cafès de música i balls de saló.

«*Els salons plens; la gent estivada com sardina en barrils; pessas escollidas y millors executadas llagrimas... de suhor, barrejadas ab lo café*». ⁸⁰

79 *El Distrito*, 21 d'agost de 1898, p. 2.

80 *La Crónica*, 10 de setembre de 1903, p. 3.

Circa 1910

Retrat dels esposos,
Joan Hugas i Pascual
i Caterina Callol,
amb els seus tres fills.
Asseguts,
d'esquerra a dreta,
Gaietà i Joan i, a dalt,
Francesc, vestit de nena,
perquè els pares esperaven
que el tercer ho fos.
FCS

Es casà amb Caterina Callol i Pascual el 9 de juny de 1898 i tingueren tres fills, Joan, Gaietà i Francisco, tot i que els hagués agradat que aquest darrer fos una nena.

Escollit alcalde de l'Escala a primers del segle XX, una vila que ja tenia enllumenat públic —molt abans que la Bisbal—⁸¹ i vivia de la pesca i del cultiu de la vinya i patia de valent amb els estralls dels temporals que regularment assotaven la costa i se'n duïen la vida dels pescadors o malmetien llurs vaixells.

En aquesta nota apareguda a la premsa local, el 1885, hi llegim: «*Según personas fidedignas llegadas el viernes de La Escala, las barcas que salieron a la pesca de la sardina, el jueves por la noche, pasaron trabajos grandes para poder volver a dicha población, pues se les echó el temporal encima y si bien llegaron algunas por la noche, fueron muy pocas; en la mañana del viernes llegaron varias otras pero en atención a las que habían salido, fueron las menos, temiéndose algunas desgracias*».⁸²

La feina el dugué a establir-se amb la família a Margrat de Mar, com encarregat d'una fàbrica de suro. Li havien promès un salari important.⁸³ Allà emmalaltí i morí el 9 de desembre de 1920 als quaranta-tres anys d'edat. El Cafè de Ca la Viuda seguí sent de la família fins el 1921.

La seva dona i els tres fills, veient-se absolutament desemparats en una ciutat que els era estranya, s'establiren a Sant Feliu de Guíxols, gràcies a l'ajut del germà de la Caterina, en Joan Callol i Pascual, solter, qui tenia una bona posició econòmica.

81 «*Ha llamado la atención que durante las noches de la última semana, en las que una espesa niebla cubría por algunas horas esta población, estuviesen sin encender todos los faros públicos, haciendo imposible la oscuridad que reinaba el tránsito por las calles sin que el transeúnte estuviere provisto de algún farolillo de mano; consolémonos pensando que La Escala y Puigcerdá, poblaciones de menos importancia que la nuestra, tienen establecido la primera el alumbrado eléctrico y que en la última se está instalando*». *La Lealtad*, 16 de novembre de 1895, p. 5.

82 *El Eco Bisbalense*, 19 d'abril de 1885, p. 3.

83 Conversa amb Francisca Callol.

Alcalde de l'Escala

«*Poden fer-ho perquè creuen que poden fer-ho.*»

VIRGLI

Republicà fins al moll de l'os, antimonàrquic —com bé es veurà més endavant—, lamentà l'empresonament de Pere Loperena quan aquest fou condemnat per un delictes d'impresmta. En Joan li feu arribar una carta de suport a la presó el novembre de 1904.

Un any després, quan els republicans gironins aconseguiren una brillant victòria en les eleccions municipals del dia 12 de novembre de 1905, ell fou un dels cinc candidats més votats de l'Escala.⁸⁴

L'1 de gener de 1906 es constituí un nou Ajuntament i fou escollit alcalde per set vots a favor i tres en blanc. Un mes després, assistí, com a representant del consistori pel partit Unió Republicana a l'Assemblea municipal que se celebrà a Saragossa. En aquella ocasió, l'acompanyà Artur Terradell, president de la Junta Municipal.

El 31 de maig de 1906 el rei Alfons XIII es casava amb Victòria Eugènia de Battenberg. L'alcalde de Madrid volia fer-los un present, un àlbum amb les firmes de tots els alcaldes d'Espanya. El seu homòleg de l'Escala rebé la proposta amb molt poc entusiasme, sobretot quan llegí la quantitat que havien d'aportar per sufragar les despeses: una quota discrecional de 5 a 25 pessetes.

Ni ell, ni la resta de regidors hi estigueren d'acord i uns dies més tard reberen un ofici del governador civil de Girona on li ordenava que es personés al seu despatx abans del dia 14 de maig, «*sin excusa ni pretexto alguno*». Hi anà i tal com havien acordat en el ple, un cop allà obrà conforme les circumstàncies i li explicà

84 «*Los republicanos hemos alcanzado brillante Victoria en la provincia. Compenetrados todos de la fuerza del deber, proseguiremos en avance hasta llegar a la meta de nuestras justas aspiraciones. He aquí los datos que hemos podido recoger de poblaciones donde hay constituida Junta de Unión Republicana. EN LA ESCALA. Han copado mayorías y minorías los elementos de Unión republicana, quedando elegidos nuestros correligionarios D. Arturo Callol, don José Ballester, D. Miguel Johé, D. Jaime Sostres y D. Juan Hugas*». *La República*, 15 de novembre de 1905, p. 2.

L'Escala, circa 1920

El Cafè de les Voltes de ca la Vídua,
l'establiment que regentà Joan Hugas i Pascual durant uns anys.

AHE

que el seu Ajuntament no s'ho podia permetre perquè tenia un pressupost municipal limitat.⁸⁵

La brutícia era font de malalties, un greu problema que calia eradicar. El primer any del seu mandat —el juny de 1906— prengué les primeres mesures i prohibí als fabricants de salaons d'abocar les deixalles de les fàbriques dins del poble i habilità dos camins, el de la Timpa i el de les roques d'en Guillem, perquè les poguessin llençar dins del mar. Per portar a terme aquest projecte, malgrat haver-hi un romanent del pressupost municipal, acordaren demanar un ajut al governador civil.

D'altra banda, als vilatans els prohibí tirar les escombraries en punts determinats dins de la població i els obligà, també, a escombrar i regar els carrers des de l'1 de juliol fins el 15 de setembre, tot en benefici de la salut pública i de ben segur per donar una bona imatge als estiuejants.

El 8 de setembre de 1906 es convocà una sessió per tractar de l'enllumenat públic. Segons explicà Joan Hugas feia un mes que la llum elèctrica era tan deficient «*que bien podría decirse que ni el público ni los particulares abonados lo habían disfrutado*».⁸⁶ Es comprometé a reunir-se amb el responsable per trobar una solució tot i ser conscient que el problema era degut a una força major, arribava poc cabal d'aigua a la central.

Era un poble petit i pocs diners hi havia a les arques municipals, per segons ells, «*distreure*». A tall d'exemple, acceptà de bon grat el donatiu d'una banyera, usada però amb bon estat, per part de Pere Villanueva —qui havia fet reformes a la seva vivenda— per a l'hospital de pobres. Ells no estaven en condicions de poder sufragar aquesta despesa i li agrai la seva generositat per carta. Al mateix temps proposà les condicions d'ús. Si algun malalt de la vila la necessitava per prescripció mèdica, l'Ajuntament la deixaria però els l'havien de tornar neta.

El 24 de novembre de 1906 es detectaren casos de paludisme a la vila a causa, s'assegurava, del cultiu de l'arròs —«*cultivo siempre funesto para esta comarca*»—,

85 AHE. Llibre d'actes de l'Ajuntament de l'Escala de 1906.

86 Ibidem.

ja que abans de les plantacions no n'hi havia hagut mai. En aquella sessió acordaren que l'alcalde, juntament amb els de la comarca, havien d'acudir davant del govern de sa majestat el rei amb tot de proves i documents que acreditessin els perjudicis que aquest comportava per a la salut pública. No fou fins la primavera de 1907 que tots ells s'agruparen. En aquells moments ja havia provocat moltes víctimes les quals demanaven «*tranquil·litat i repòs, salut i vida per als que queden*».⁸⁷

Al final s'imposà la seva força i aquell març, l'alcalde de Torroella de Montgrí el convidava a la festa que se celebraria el dia 7 per commemorar la victòria i el convocava a les nou del matí al saló de sessions de la casa consistorial, «*con las insignias de su cargo, para asistir a todos los actos y dar más realce a la fiesta*».⁸⁸

El 28 de novembre de 1907 el governador civil de Girona li comunicava per carta que a poca distància del penó de la Gomera s'havia desenvolupat una epidèmia que produïa nombroses víctimes. Li demanava que complís les prescripcions sanitàries i que adoptés quantes mesures de vigilància calguessin per evitar l'arribada de vaixells procedents d'aquella zona.⁸⁹

L'endemà, en rebé una altra. Hi havia la sospita que l'epidèmia que s'havia detectat al Marroc fos còlera. De nou, li exigia, màxima alerta i precaució.⁹⁰

On no escatimaven cap pesseta era per l'organització de les festes, encara que no estiguessin consignades dins del pressupost municipal. El 1907 l'Ajuntament hagué de fer front a un imprevist, la celebració del dia 25 d'octubre. Des de 1838 els escalencs commemoraven l'heroica defensa que els veïns de la vila havien fet el 25 d'octubre de 1837 —festivitat de Sant Crispí—, tot defensant la llibertat i refusant amb valor la nombrosa partida carlina que aquell dia els atacà. «*Aquel hecho y aquella fecha constituyen la página más gloriosa de la historia de esta villa*».⁹¹

87 «El cultivo del arroz», *La Lucha*. 26 d'abril de 1907, p. 1.

88 AHE. Correspondència de l'Ajuntament de l'Escala de 1907.

89 Ibidem.

90 Ibidem.

91 AHE. Llibre d'actes de l'Ajuntament de l'Escala de 1907.

Sant Feliu de Guíxols, circa 1910

Tendes dels pescadors escalencs
que muntaven a la platja de Sant Pol quan venien a fer la temporada.

AMSG

Aquella tardor dues orquestres sol·licitaren poder actuar i com que el consistori no volgué quedar malament les contractaren a totes dues, «*para que ellas animen la tan repetida fiesta con pasacalles y bailes públicos, creyendo así honrar la memoria de aquellos valientes defensores de esta tierra*». ⁹² Es gastaren 74 pessetes. Cada orquestra en cobrà 35 i les 4 sobrants foren per muntar i desmuntar els entarimats.

Pels volts de la festa major sempre demanava permís per absentar-se. Aquells dies de setembre, la gran afluència de gent dins del cafè —la seva ocupació habitual— reclamava que fos rere el taulell i no pas al despatx de l'alcaldia. El primer any del seu mandat s'agafà dotze dies i, a partir del següent, un mes i així fins al final.

El consistori no esmentà mai cap esdeveniment cultural a les actes, però el que no els passà per alt, per la feinada que tingueren amb els permisos, fou l'arribada del cinema de la mà de Catalina Romeu qui tenia previst obrir el Cinematògrafo Novedades al cèntric carrer de la Poca Farina. L'arquitecte Rafael Masó fou l'encarregat del projecte i un cop reunides les condicions, l'Ajuntament n'autoritzà l'obertura el gener de 1909.

Pel juny el Centre Excursionista de Catalunya amb la Societat Turisme Marítim organitzà una excursió a la Costa Brava a bord del vapor Balear, essent l'Escala una de les poblacions que visitaren. La notícia els causà una gran satisfacció i es comprometeren a fer tot el possible perquè l'estada dels excursionistes fos del tot agradable. El diumenge 20 de juny, Joan Hugas els rebé i els saludà a bord tal com els havia avançat per carta. «*Fondejats davant de L'Escala, reberen a bordo la visita de l'Ajuntament y autoritats de Marina. En llanxes desembarcaren al moll grec d'Empuries, y, dirigits pel senyor Puig i Cadafalch, visitaren les excavacions qu'és practiquen en aqueixa desapareguda població. A les tres de la tarda tornaren a bordo, essent carinyosament despedits per la població de L'Escala*». ⁹³

L'1 de juliol de 1909, constituït un nou Ajuntament, deixà l'alcaldia i continuà com a regidor de Foment.

92 Ibídem.

93 *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, juliol de 1909, p. 218-219.

Les excavacions d'Empúries

«*Y la humanitat ignoranta é inconscienta va trepitjar ab indiferencia els que l'arqueólech considera, avuy ab justicia, lloch sagrats. I dehuen esserho si algún respecte sentím per una de les pàgines mes brillantes de la nostra historia antiga*». ⁹⁴

S'inicien el 1908, durant el mandat de Joan Hugas, tot i que a les actes de l'Ajuntament no hi consta cap menció d'aquest fet tan transcendental per al país, en aquells moments sota la influència del Noucentisme, un corrent fortament arrelat en la societat catalana que apostava pels orígens, sobretot els dels clàssics. D'aquí neix l'interés per les ruïnes grecoromanes que hi havia a tocar de l'Escala.

La Junta de Museus de Barcelona —entitat creada per l'Ajuntament i la Diputació de Barcelona— i amb Josep Puig i Cadafalch al capdavant, acordaren que el pressupost anual destinat a l'adquisició d'antiguitats fossin per pagar les despeses de les excavacions. Això incloïa la compra de terrenys, la mà d'obra i la gestió.

Els entesos feia temps que ho reclamaven, pel perill que suposava el seu abandonament i les incursions d'alguns exploradors empesos per la curiositat. A tall d'exemple, la que feu Joan Coromina i Pujol, tal com ho explica el seu net: «*Encara que a Empúries cap estament oficial no havia excavat res, se sabia des de feia temps, que hi havia vestigis de l'arribada dels grecs. Un bon dia l'avi, amb permís de la Diputació, diuen, o sense, penso jo, se'n va anar, a peu [de la Bisbal], amb una saca i una aixada a gratar per Empúries. Va tornar amb la saca plena de trossos de ceràmica grega i alguna moneda, de poc valor intrínsec però sí de valor artístic —una encunyada a Empúries, de coure, on hi ha el cavall alat o Pegaso, que actualment llueix molt bé—*». ⁹⁵

La premsa de l'època recollia les crítiques més agres que s'escriuien en contra d'aquest abandonament per part de les institucions.

94 «Vandalisme. Emporion». *Baix Empordà*, 10 de novembre de 1906, p. 1-2.

95 JCC. «L'avi Koro. Memòries de Joan B. Coromina Costa».

Empúries, 20 de juny de 1909

Membres del Centre Excursionista de Catalunya de visita al recinte arqueològic.

Dret, amb paraigua de bastó, Josep Puig i Cadafalch, a la dreta, amb barret clar, Francesc Cambó i assegut a l'extrem dret, en primer terme, Emili Gandia.

JOSEP ESQUIROL / AHE

J. Ferrer, feia una crònica d'una excursió a les ruïnes i deia: «[...] *Ante estos restos también se cohíbe el ánimo con una impresión dolorosa. Yo creo que en España hay un Ministerio de Bellas Artes, al que quizás está encomendada la protección del único arte nacional: el de los toros*». ⁹⁶

O aquesta de Joan Linares i Delhom, activista cultural palafrugellenc, on es queixava obertament de la manca de diners. «*Si no fóssim a Espanya, on sols se dona importància a les coses frèvoles i mesquines, l'Estat hauria ja concedit la subvenció necessària pera que continuadament poguessin fer-se les excavacions a Empuries, fins a lograr desenterrar la antiga ciutat grega que jau devall d'aquells sorrals*». ⁹⁷

Finalment, arribaren, sota la direcció de Puig i Cadafalch i amb l'assessorament tècnic de Manuel Cazorro i el laboral a càrrec d'Emili Gandia, qui fou l'encarregat d'organitzar el personal i el treball que s'havia de dur a terme. Oficialment, les primeres excavacions començaren el 23 de març de 1908.

En Gaietà vol ser músic

«La música enlaira l'esperit i a ella dec moments d'un gaudir tan intens que podrien qualificar-se de sublims.»

LLUÏSA DURAN

Arribà al món, el 2 d'agost de 1901 al carrer del Port de l'Escala, prop de la platja, bressol de música i sardanes. N'era un enamorat. Els dies de la festa major no es perdia les actuacions de les cobles que es desplaçaven a la vila per amenitzar les vetllades. De gran, ho seguí fent.

Era un home alt, prim, cara llarg i curt de vista, això l'eximí de fer el servei militar i, anys després, d'anar a la guerra. Portava jerseis de coll de pic o camisa i corbata, es subjectava els pantalons amb tirants, que quedaven amagats sota una americana o un jersei

⁹⁶ *La Crònica*, 17 de març de 1905, p. 1.

⁹⁷ Joan LINARES. «Descobriments a Empúries». *Emporion*, 11 de febrer de 1906, p. 3.

gruixut de llana. Fumava purets i rere el seu posat seriós, s'amagava un home educat, d'una enorme timidesa, reflexiu i amb un punt d'humor.

Tenia nou o deu anys quan rebé les primeres lliçons de solfeig, d'instruments i d'harmonia de la mà del mestre i compositor Josep Vicens i Juli, l'avi Xaxu, de qui assegurava que «*la seva escriptura musical ja emanava senzillesa i simpatia*». ⁹⁸

Amb ell aprengué a tocar els acords i els arpegis de la guitarra i de gran ho seguí fent mentre no tenia feina a la llibreria, la seva reposava damunt d'una cadira de balca i la feia sonar de tant en tant. ⁹⁹

Arribà a compondre cinc sardanes. «De llavor escalenca», «Placidesa» i «Record de l'amic», dedicada a Agustí Conde, ¹⁰⁰ «Clam» i «Lluïsa», aquestes dues mai estrenades. ¹⁰¹

Segons Esteve Molero, ¹⁰² les seves obres són senzilles i, alhora, correctes, on les melodies no semblen excessivament inspirades, sobretot perquè a vegades estan una mica al límit del registre dels instruments. Tot plegat li fa pensar que no era un expert de cobla, sembla com si conegués la formació, però no en profunditat.

D'altra banda, Josep Maria Serracant, ¹⁰³ assegurava que, escoltant les seves composicions, s'observa una estètica de sardana balladora típica dels anys 30 i posteriors, en què segueix l'exemple del seu mestre, l'avi Xaxu. Tot i que els recursos harmònics que emprà són molt limitats compleixen la intenció de sardanes per a la plaça. La plaça del port, allà on les sentí tocar per primer cop.

«De llavor escalenca» va ser estrenada el migdia del 8 de desembre de 2020 en el marc del 45è Aplec de

⁹⁸ *Llibre del VI Aplec de la Sardana de l'Escala*, 31 de maig de 1981, p. 12.

⁹⁹ Conversa amb Josep Adarnius.

¹⁰⁰ Centre de Documentació. Museu de la Mediterrània.

¹⁰¹ NDS. Poc abans de tancar el llibre es van localitzar a Perpinyà.

¹⁰² Esteve Molero i Olivella (Vilafranca del Penedès, 1975). Músic, arranador i director de la cobla Ciutat de Girona.

¹⁰³ Josep Maria Serracant i Clermont (Sabadell, 1946). Músic, compositor, estudiós i president de Músics per la Cobla.

L'Escala, circa 1920

Ballada de sardanes a la plaça del Port.

AHE

la Sardana de l'Escala. L'interpretà la cobla la Principal de l'Escala. «Record de l'amic» s'estrenà el 4 de juny de 2023, dins del 48è Aplec de la Sardana de l'Escala i en aquella ocasió ho feu la cobla Foment del Montgrí.

«Placidesa», serà difícil que es pugui arribar a interpretar mai, ja que li falta la partícula del primer tible.¹⁰⁴

El desembre de 1983, se celebrà a l'Escala el tradicional concert de Nadal dins de l'església de Sant Pere. Hi actuà l'orquestra de Cambra de Girona i la coral escalenca, Emporium, dirigida per Roser Sureda.

Aquell capvespre els assistents escoltaren en primícia una peça de cant coral escrita per en Gaietà, «Núvols de son». L'endemà, la premsa se'n feia ressò, i amb una errada, ja que li donà un títol diferent: «*No pasemos por alto el estreno a cargo de la Coral Emporium de (Núvol de Nit), obra del escalense residente en La Bisbal, Gaietà Hugas, cuyo hijo Joan Hugas, hoy alcalde de dicha localidad ampurdanesa, se encontraba presente en el acto, agradeciendo los cálidos aplausos que el público dedicó a su padre al terminar la interpretación*».¹⁰⁵

Anxoves i raïm

«Lo primer que crida l'atenció de l'excursionista al apropar-se la tartana a La Escala, venint de la part de Torroella, es l'aspecte sui generis de les vinyes, cultiu quasi únic que constitueix la riquesa agrícola del poble, tant importanta, pot ser, com la que li rendeix la pesca.»¹⁰⁶

Aquest era el paisatge de l'Escala el 1913, una vila marinera envoltada de vinyes. Joan Hugas n'heretà una, el 1914, de 1.641 m², situada en el paratge de l'Estepa Negra, camí de Sant Briu. La família la conservà, fins l'arribada del turisme. Un càmping l'engolfí.

Amb el pas del temps, aquesta riquesa agrícola es perdé. La de la pesca i el renom de les anxoves, per fortuna, encara segueix en peu.

104 Conversa amb Jordi Gallegos.

105 *Los Sitios*, 15 de gener de 1983, p. 11.

106 *Baix Empordà*, 19 d'octubre de 1913, p. 1.

La dona d'en Joan Hugas, Caterina Callol, provenia d'una reputada família de saladors escalencs que es dedicava a aquest negoci des del 1801. Emprenedors de mena, havien obert una sucursal a Bermeo, i exportat anxoves fins al mercat de Gènova. El seu germà Rafael era el propietari de la fàbrica de can Ratxelet.

Salar anxoves era tot un art, que es duia a terme dins del salí. Les dones les triaven, les hi treien les ganyes i tot seguit les posaven en sal dins dels barrils de fusta. Un cop el tenien ple, el tapaven amb un tap de fusta i al capdamunt hi posaven una pedra i així quedava ben segellat. Tot sovint, s'ocupaven de mirar que no els manqués brou. No quedaven confitades fins al cap d'un any i, després, es triaven i es col·locaven ben posades de pots de vidre. Ja estaven llestes per etiquetar i dur-les a vendre a mercat.

A finals dels anys vint, una nova oportunitat es presentà per a la Caterina. Gràcies a l'ajut del seu germà Joan, marxà amb el seu fill Francisco i la seva jove, la guixolenc Lola Bosch, a Barcelona on obriren una botiga, «Pesca Salada», al concorregut carrer de Tallers. Venien anxoves de l'Escala, en pots sencers o a granel; arengades que tenien exposades en una caixa rodona de fusta; bacallà sec o en remull i llurs tripes, assecades i salades, per a fer un bon guisat amb la seva gelatina.

El matrimoni regentava la botiga i la Catalina cuidava de la seva neta, la Dolors, nascuda el març de 1929. Només tancaren portes durant la guerra, quan en Francisco fou mobilitzat al front —amb la lleva del 26—,¹⁰⁷ a Puigcerdà. La Lola es quedà a Barcelona per guardar la propietat i l'àvia i la vaileta es refugiaren a casa d'en Gaietà i la Lluïsa a la Bisbal.

Quan en Francisco tornà a casa, irreconeixible després del pas pel camp de concentració de San Marcos de León on estigué un temps detingut, seguiren amb el negoci. El 1949 se'l traspassaren, ell havia trobat feina d'encarregat en un magatzem majorista de pesca salada situat davant del mercat del Born —Bacalaos y Conservas— on hi treballà fins a la jubilació.

107 *L'Avi Muné*, 20 de febrer de 1926, p. 3.

Sant Feliu de Guíxols, circa 1900

L'edifici del xamfrà, situat a la cruïlla del carrer de Sant Ramon i la rambla de Pi i Margall —actual rambla del Portalet—, era propietat de la família de Narcís Duran i Juera. És on residien i on hi tenien el negoci, el Café del Comercio.

AMSG

Sant Feliu de Guíxols

3

La Lluïsa vol ser mestra

«L'educació de l'infant hauria d'ésser simultània entre l'escola i la llar. Perquè forçosament ha de desorientar l'infant la diferència d'opinió entre els mestres i els pares.»

LLUÏSA DURAN

Arribà al món el 9 de desembre de 1899. De complexió menuda, de cabells foscos i pell blanca, era curiosa, de ment desperta i un xic idealista.

Rebé una educació excelsa, per desig exprés dels pares, la mateixa que els seus tres germans. Estudià a l'escola laica, era bona en mecanografia, i passà temporades a França i Irlanda on aprengué la llengua francesa i l'anglesa. Anava a classe de piano amb la senyoreta Viñas i devorava els llibres a queixalades. Se sentia bé amb la mainada i li agradava explicar històries.

*«Quiero estudiar la carrera del Magisterio para poder en lo venidero, contar con un medio para ganarme la vida».*¹⁰⁸ Així encapçala la carta de motivació que presentà a Girona per poder cursar els estudis de magisteri. Aquesta fou sempre la seva voluntat, no dependre mai de ningú. I escollí aquesta professió, com anys abans ho havia fet el seu pare. El venerava.

S'entreveu en aquesta emotiva dedicatòria que li escriu a les seves memòries:

«Tinc un deute amb el meu pare, va morir tan jove i no vaig poder demostrar-li la meva admiració i el meu amor envers ell.

*Va ésser el millor professor d'ètica que vaig tenir, a més de la seva intel·ligència, bonhomia, amor envers tots nosaltres, però també envers tots els que sofrien misèria, vexacions, injustícies, i tot fet amb una elegància espiritual que esdevenia admirable. Estic orgullosa d'ésser la seva filla i sento no haver heretat les seves qualitats.[...]»*¹⁰⁹

108 UdG. Fons de l'Escola Normal de Mestres de Girona. Exp. 164.

109 Lluïsa DURAN. *Memòries*.

Sant Feliu de Guíxols, 15 d'agost de 1931

Gaietà Hugas i Lluïsa Duran amb el seu fill Joan,
davant de la caseta de la platja de Sant Pol.

FHB

La Lluïsa es matriculà a l'Escola Normal de Mestres de Girona per cursar els estudis de Magisteri el 1914, però no aprovà els exàmens d'ingrés. L'any següent ho intentà de nou i aquest cop sí que ho aconseguí. Només feu un curs, l'acabà el 1916 i, que es tingui constància, començà a exercir de mestra auxiliar de l'Escola Municipal de Pàrvuls de Sant Feliu de Guíxols l'octubre de 1920. La dirigia Rosa Vidal i estava situada al carrer de Campmany. Aconseguí la plaça per la majoria de vots. Deixà la professió quan estava a punt de ser mare.

En Gaietà i la Lluïsa

«Recordo la primera missiva que feres arribar a les meves mans. Deia així: De l'haver-te trobat una vegada he après a buscar-te sempre.»

LLUÏSA DURAN

Les despeses de la Torre Maynegre no les pogueren mantenir i marxaren a viure en un pis del carrer de Sant Ramon, a tocar del Portalet, el barri de sempre. En Gaietà residia unes cases més avall i un dia la veié passar i, a partir d'aquell moment, no deixà mai de buscar-la.

Tímid de mena, preferí escriure-li uns mots, que trencaren els esquemes de la Lluïsa perquè no tenia ganes de perdre la seva llibertat.

«No creia que hi hagués una força humana prou potent per a desviar els meus projectes. Vingueres tu i amb l'escalf de la teva virilitat vares fer trontollar la meva sensibilitat de dona.»¹¹⁰

No ho tingué fàcil. Tossuda com era, es feu pregar.

«Paulatinament, com uns tentacles que em dominessin, anaves soscant això que semblava una fortalesa. La meua personalitat se'n ressentia i feia esforços per deslliurar-se del que creia un jou o una postergació.

Fou endebades. La meua entrega va ser completa, renunciant a les quimeres que m'empenyien per a fruit de les dolceses de l'amor que m'oferies.»¹¹¹

Es casaren pel civil el 23 de desembre de 1925, tot aprofitant les vacances escolars. Josep Irla i Bosch fou llur padrí de noces per exprés desig d'ella i no pogué evitar de dir-los que lloava llur gosadia, eren en plena dictadura del general Primo de Rivera.

Fruit d'aquesta unió, nasqué en Joan, l'1 de febrer de 1927. Quedà corpresa.

«De totes les sensacions que m'ha proporcionat l'amor, la més intensa i duradora és la de la maternitat.»¹¹²

110 Ibidem.

111 Ibidem.

112 Ibidem.

La Bisbal d'Empordà,

11 de juliol de 1929

Llibreria de Joan Bahí
de sota les Voltes
amb la premsa
de l'època, poc abans
que Gaietà Hugas
i Lluïsa Duran l'arrendessin.
EMILI CASAS / ACBE

La Bisbal d'Empordà

4

La Llibreria Hugas

«Ecollir un llibre denota certa cultura. Procurar alimentar-se l'esperit en una diversitat d'autors i de matèries demostra una voluntat a ennoblir-se; un respecte als sentiments nobles d'hom mateix.»¹¹³

Els li canviaren el nom. Abans es deia Llibreria Bahí i la regentava Joan Bahí, un bisbalenc de caràcter, qui protagonitzà una sonada picabaralla el 1922 per no secundar la vaga de correus que es portà a terme durant el setembre.¹¹⁴

Dins del seu establiment, situat sota les Voltes, hom hi trobava premsa, «*tots els llibres d'alguna importància política o literària que s'editen a Barcelona i a Madrid, a més d'alguns editats en altres províncies i estranger*».¹¹⁵ I tabac!

El 1932, en Gaietà i Lluïsa, pagaren el traspàs que en Bahí demanava pel negoci —gràcies a l'ajut econòmic de Joan Callol, germà de la mare d'en Gaietà—¹¹⁶ i es traslladaren a viure, juntament amb el petit Joan, a la Bisbal, «*ciutat oberta, culturalment avançada, mare d'artistes i literats, terra de música*».¹¹⁷ Inicialment residiren en el piset que hi havia just al damunt, inclòs en el tracte.

A partir d'aquell moment, la llibreria va esdevenir un focus de divulgació de la cultura, sobretot la catalana. Eren uns lletraferits que es guanyaren la confiança dels lectors que s'apropaven tot cercant un exemplar.

113 Festa Major del Llibre. *L'Autonomista*, 22 d'abril de 1936, p. 1.

114 «*Que, sigui per encàrrec d'altri, sigui per propi impuls, estimulat per meçquí interes de negoci, el llibreter En Joan Bahí, de reconegudes tendències socials ultra radicals, exercí tan com va durar la vaga de correus, d'esquirol en el vagó-ambulancia del tranvia de Flassà a Palamós, quin antipàtic ofici redundava en part, en perjudici moral i material dels vagistes*». *El Programa*, 24 de setembre de 1922, p. 6.

115 *El Bisbalenc*, 17 d'octubre de 1930, p. 6.

116 Conversa amb Isabel Callol.

117 Pau LANAO. «La Bisbal, ciutat de bisbes ferida de mort per la guerra». *Presència*, 21 de setembre de 1986, p. 17.

La Bisbal d'Empordà, 1933

L'emblemàtic edifici de les Voltes, on Gaietà Hugas i Lluïsa Duran tenien la llibreria i la vivenda.

ANC

Sovintejavem les tertúlies on, sense aixecar massa la veu, tot de gent parlava amb interès de coses referents a la literatura. Allò que a dia d'avui se'n diu «clubs de lectura». I, també, feien préstecs de llibres en català, exemplars que, qui ho demanava, podia llegir dins de la llibreria.

Eren amables, cordials, una gent extraordinària.¹¹⁸ De vasta cultura i amplis coneixements. Ell, despatxava. Ella, assessorava. El tàndem perfecte.

Seguiren, també, venent premsa. Ell fou el corresponent de *La Vanguardia* i, segons els seus subscriptors, no fallà mai. *El Programa*, el diari que havia fundat el pare de la Lluïsa, també el tenien i així estaven al corrent de l'actualitat de Sant Feliu.¹¹⁹

Hom hi trobava, també, postals, còmics i contes infantils i es congratularen que, amb el pas del temps, la clientela s'adonés dels seus veritables interessos i no s'apropés per comprar exemplars que per a ells no tenien cap mena d'importància.¹²⁰

S'adaptaren a viure a la Bisbal, malgrat que els manqués el mar. Treballadors incansables, gaudien de les seves aficions durant els pocs moments d'esbarjo, les tardes de diumenge o les dels festius —el fet de vendre diaris els obligava a tenir obert cada dia—,¹²¹ estona que aprofitaven per fer petites excursions per la contrada. No disposaren mai de vehicle, tampoc no el sabien conduir, i dalt del Tren Petit o en taxi visitaven Begur, Pals o els parents de l'Escala.

En Gaietà era un bon jugador de billar i el 1934 formava part de la comissió organitzadora del Billar Club Bisbalenc, i n'arribà a ser el seu tresorer. La primavera

de 1935 participà en el Campionat de Billar de les Comarques Gironines, dins de la sisena categoria, com a suplent.

La llibreria els obrí les portes a la societat bisbalenca i a fer noves amistats, com la de Bonaventura Casadevall,¹²² home de vasta cultura i de tracte exquisit. Freqüentava sovint l'establiment dels Hugas i en Gaietà solia passar moltes estones a casa seva. Compartien el mateix amor per la cultura i per la música. Estava a favor de l'ensenyament laic, fou professor d'idiomes —tenia una escola de llengües— i en Joan hi anà per aprendre anglès. Era maçó i quan es trobaven se saludaven amb una encaixada de mans, diferent a la que hom acostumava a fer. Un maçó que saludava un esperit proper, un maçó sense mandil. Casadevall, home d'esquerres, se sentí atret per les postures d'Esquerra Republicana de Catalunya.

Celebraven la Diada del Llibre i, sota les Voltes, hi instal·laven una parada. El 1933, malgrat que la meteorologia no els acompanyés, va vendre més de cent cinquanta exemplars, «*d'autors de reconeguda vàlua i editorials serioses*».¹²³ Es referia a la col·lecció A tot vent, d'Edicions Proa i a obres com *Vida privada*, de Josep Maria de Sagarra; *Albada*, de Prudenci Bertrana; *Pau Canyelles ex-difunt*, de Joaquim Ventalló, o, *Senyoreta desitja casar-se*, de Domènec de Bellmunt. Pel que fa als autors en castellà, en Gaietà assegurava que els més sol·licitats foren els de Vicent Blasco Ibáñez.

L'any següent, «*va resultar un èxit, en el qual el senyor Hugas ha venut una quantitat de volums molt superior als altres anys*».¹²⁴

El 23 d'abril de 1936, un dijous, a la Bisbal, «*el dia de Sant Jordi onejaren les banderes a les Cases Consistorials, edificis públics i a "L'Escut Emporità". La festa del llibre va ésser força animada. La llibreria Hugas va instal·lar com cada any una "parada" sota els Arcs*».¹²⁵

El dia abans, *L'Autonomista* publicava una llista amb les darreres novetats per ajudar en la tria als compra-

118 Conversa amb Josep Adarnius.

119 «Recordem als nostres amics que *El Programa* es ven a la Llibreria Hugas». *El Programa*, 9 de setembre de 1934, p. 4

120 «*Enguany les novel·les mancades de fonament, les cinematogràfiques, per exemple, han sofert una davallada enorme, per no dir total. I un altre fet molt significatiu —afegeix— és que ni se'm sol·licitaren fullets pornogràfics*». *Ciudadania*, 24 d'abril de 1933, p. 2.

121 «[...] *Si hubiese mejor combinación, nos gustaría ir a veros ahora que viene el buen tiempo, pero no es posible hacerlo en un día y nosotros no podemos dejar la tienda [...]*». ICP. Carta de Lluïsa Duran a Joan Callol, 21 de maig de 1952.

122 Conversa amb Jordi Frigola.

123 *Ciudadania*, 24 d'abril de 1933, p. 2.

124 *El Programa*, 6 de maig de 1934, p. 3.

125 *Baix Empordà*, 2 de maig de 1936, p. 3.

**La Bisbal d'Empordà,
22 de juliol de 1936**

Mobiliari amuntegat
a l'exterior de l'església
parroquial després
del saqueig perpetrat
per un grup de milicians
d'un comitè foraster.

ACBE

dors. Recomanava *Camins de nit*, de Sebastià Juan Arbó, premi dels novel·listes 1935; *Impromptus*, de Prudenci Bertrana, un recull i selecció de notes publicades a la premsa; *El Marroc sensual i fanàtic*, d'Aurora Bertrana, un llibre de viatges profusament il·lustrat amb fotografies; *Una dona s'atura en el camí*, d'Ernest Martínez Ferrando, premi Creixells de 1935; *La ben plantada*, d'Eugeni d'Ors, una edició de les Noces d'Argent, il·lustrada per Ricart i que costava 20 pessetes; *Un sospir de llibertat*, de Nicolau Maria Rubió i Tudurí, una comèdia en cinc escenes, premi Ignasi Iglésias 1935 o la segona edició de *Kàtia*, de Lev Tolstoi, entre d'altres.¹²⁶

Tres mesos després, un aixecament militar capgirà la vida del país i, també, la seva.

L'esclat de la Guerra Civil

«D'ençà que Cain matà Abel, les lluites fraticides continuen. La humanitat podrà alguna vegada superar aquest atavisme salvatge?»

LLUÏSA DURAN

L'adveniment de la Segona República, el 14 d'abril de 1931, abocà el rei Alfons XIII a l'exili i els governants d'esquerra a anhelar una transformació del país. Dos anys després, en les eleccions de novembre de 1933, la dreta tornà al poder i tot allò aconseguit anava camí d'esvair-se. Al cap d'un any, tingueren lloc a Catalunya els Fets d'Octubre de 1934, quan el capvespre del dia 6 el president Companys proclamà l'Estat Català de la República Federal Espanyola, contra la deriva tan conservadora a la que havia arribat el govern de l'Estat i que acabà amb el govern català empresonat i el Parlament tancat. El febrer de 1936 els ciutadans van ser cridats de nou a les urnes i la coalició del Front Popular —formada per partits d'esquerres—, es va imposar per una àmplia majoria: un 47% dels vots arreu de l'Estat i a Catalunya, el Front d'Esquerres guanyà amb un percentatge encara més alt, un 59%.

126 «Festa Major del Llibre», *L'Autonomista*, 22 d'abril de 1936, p. 1-2.

La dreta, emperò, no es conformà amb aquests resultats i, d'amagat i en silenci, maquinà per fer-los fora. La nit del 17 al 18 de juliol es produí, a l'altra punta del país, un alçament militar contra la legítima República de conseqüències nefastes per a la societat espanyola. «*Una petita revolució que es convertirà en una guerra civil que durarà gairebé tres anys, partint el país en dos i el cor de la gent a bocinets*».¹²⁷

Aquell divendres, a Catalunya, la notícia va córrer com la pólvora. Hi hagué aldarulls a Barcelona i a Girona les tropes patrullaren pels carrers. «*No tardàrem gaire a veure, pels carrers de la Bisbal, concitadans de significació proletària armats amb fusells Maüser que els havien proporcionat a Girona*».¹²⁸

Els anarquistes¹²⁹ hissaren llur bandera —la negra i vermella— dalt de l'església parroquial, lligada a l'agulla que corona el campanar.¹³⁰

Sufocada la sublevació militar a casa nostra, el president Companys creà, el 20 de juliol, el Comitè de Milícies Antifeixistes de Catalunya, amb les funcions de defensa i ordre públic. A cada poble, a cada ciutat se'n constituí un amb partits o organitzacions sindicals inclosos dins de la candidatura del Front d'Esquerres.

El Comitè Popular Antifeixista de la Bisbal el formaven deu homes: dos d'ERC, la CNT i el PSUC i quatre del POUM. S'instal·laren en un edifici, confiscat, que feia xamfrà amb els carrers Ample i el de Comes del Brugar. A la finestra de la planta baixa hom hi llegia «Comitè Executiu»:

«Immediatament s'organitzaren Milícies populars¹³¹ amb persones de totes les afiliacions esmentades. S'ai-

127 Pilar FRANCÉS. *Quan calmin els mals vents, tornaré*, p. 106.

128 Pere LLOBERAS. *La Bisbal, anys enrera 1900-1939*, p. 281.

129 «*La CNT-FAI fou la gran afavorida*». Pere LLOBERAS. *La Bisbal, anys enrera 1900-1939*, p. 283.

130 «*Hi va onejar durant tota la guerra, en els darrers temps esfilagarsada i destenyida i sense simbolitzar ja cap imperi efectiu*». Pere LLOBERAS. *La Bisbal, anys enrera 1900-1939*, p. 284.

131 La caserna estava situada sota les Voltes, als baixos de la casa Massanet.

xecaren barricades, fetes amb sacs de sorra, que barraven totes les entrades a la població per carretera, i hi posaren guàrdies permanents que exercien un rigorós control. Per a qualsevol desplaçament dels habitants del poble, era indispensable disposar d'un salconduit amb el segell de tots els grups representats en el Comitè.»¹³²

Aquell 20 de juliol, emperò, contràriament a les normes, es produí el desordre i es començaren a practicar els primers registres a les cases de la gent adinerada i als centres religiosos.¹³³ Arribaren, també, les primeres detencions¹³⁴ i els saquejos a les entitats com ara el Foment Catòlic —que es convertí en centre i magatzem dels proveïments—, l'Escut Emporità —que passà a ser l'Ateneu Obrer 19 de juliol—, o la Penya Bisbalenca —seu del Sindicat Agrari.

La tarda del dia 22 un grup d'homes, de comitès forasters armats amb fusells, destruï l'interior de l'església parroquial:

«[...] Arrenglerats en tres columnes, marcant una ruta que travessà mitja ciutat des de la plaça Macià, les Voltes i el carrer Ample, els nouvinguts entraren al temple, feren baixar a trets algunes imatges i es lliuraren al saqueig sistemàtic i planificat de l'interior del recinte. Mobles, símbols, calzes i patenes caigueren sota la fúria iconoclasta [...]. Era l'inici de la crema de temples que encengué fogueres a la Pietat, als Dolors, al convent,¹³⁵ i s'estengué per les altres esglésies de la comarca.»¹³⁶

El dia 24 se saquejaren i cremaren diverses estances de gent adinerada de la vila —com el despatx i la biblioteca de l'advocat Enric Sauch— i es requisaren llurs automòbils.

132 Pere LLOBERAS. *La Bisbal, anys enrera 1900-1939*, p. 281.

133 «[...] Els primers sacrificats foren els religiosos que s'havien hagut de quedar a la Bisbal. A continuació les persones més afins que tampoc no havien trobat sortida. I finalment aquelles altres que els avatars de la vida o les pugnes polítiques o socials havien oposat als qui ara manaven. En la confusió, va caure alguna víctima per atzar o per miserables i personals qüestions d'interessos». Pere LLOBERAS. *La Bisbal, anys enrera 1900-1939*, p. 291.

134 «Al castell d'ací hi ha empresonats diversos individus, reputats de feixistes. La majoria d'ells pertanyien a Acció Ciudadana». *L'Autonomista*, 24 d'agost de 1936, p. 4.

135 «Una vegada portat a terme el total desmantellament, els espaisos locals que servien per al culte religiós es destinaren als següents serveis: l'església gran, a mercat públic diari [...]. La de la Pietat i la dels Dolors es convertiren en magatzem del ram de la construcció. La del convent i el convent mateix serviren d'allotjament als refugiats procedents de Màlaga». Pere LLOBERAS. *La Bisbal, anys enrera 1900-1939*, p. 291.

136 Pau LANAÓ. «La Bisbal, ciutat de bisbes ferida de mort per la guerra». *Presència*, 21 de setembre de 1986, p. 17.

A finals de juliol, les forces de l'ordre —Guàrdia Civil, Mossos d'Esquadra i carrabiners— abandonaren la Bisbal.¹³⁷ La vila es quedà en mans del Comitè.

El dia 28, el Comissari d'Ordre Públic de la Generalitat a Girona, Amadeu Oliva, manifestava al diari *L'Autonomista*, «que la tranquil·litat continua absoluta en totes les comarques». I assegurava que «s'havien donat severíssimes ordres per a la persecució d'algun cotxe, amb personal incontrolat, que circula per les comarques. Amb aquest aspecte es serà severíssim ja que no es pot permetre que persones sense responsabilitat i dubtoses en les seves finalitats, deshonorin la gloriosa gesta del poble antifeixista».¹³⁸

Anava errat. La guerra era lluny de casa, però la revolució ben a prop.¹³⁹ El primer assassinat, el de Juli Figueras de Almar —qui fou jutge municipal de la vila—, tingué lloc uns dies després, l'1 d'agost de 1936. Ell encapçalà la llarga llista negra bisbalenca que es tancà, el maig de 1937, amb un total de disset víctimes.¹⁴⁰

A l'Ajuntament de la Bisbal, es parlà per primer cop de les greus conseqüències derivades de l'aixecament militar en el ple del dia 6 d'agost. L'alcalde, Josep Molla, d'Esquerra Republicana de Catalunya, donava compte «de l'estat d'inquietud dels ciutadans i de les queixes que se li han adreçat en aquest sentit».¹⁴¹ L'home se sentia desemparat i, alhora, incapaç de «tallar en flor aquests abusos».¹⁴² Tot plegat comès a equenes d'ells.

137 «[...] El destacament de la Bisbal [Guàrdia Civil] se n'anà de la població al cap de deu o dotze dies de l'esclat revolucionari. També se n'anaren una parella de Mossos d'Esquadra que residia aquí amb la missió de controlar l'explotació dels boscos, i una de carrabiners dedicada a la persecució del contraban. La Bisbal va quedar totalment desguarnida de força pública representativa de l'ordre governamental [...]». Pere LLOBERAS. *La Bisbal, anys enrera 1900-1939*, p. 284-285.

138 *L'Autonomista*, 28 de juliol de 1936, p. 2.

139 «Les guerres i les revolucions cruentes són tan lamentables!». Conversa amb Jordi Frigola.

140 Segons consta en el llistat de la Causa General de la Bisbal.

141 ACBE. Llibre d'actes de l'Ajuntament de la Bisbal d'Empordà.

142 *Ibidem*.

L'endemà, arran d'aquests fets i, sobretot, arran del primer mort, el dia 7, els dos membres d'ERC abandonaren el Comitè i els substituïren dos homes de la FAI.¹⁴³

«Des de la seva cèntrica seu¹⁴⁴ el Comitè passà a dirigir efectivament la vida de la població, relegant l'Ajuntament, governat per l'Esquerra Republicana, a fer un paper decoratiu. Sota les ordres del Comitè, els milicians armats imposaren, també a nivell local, la iniciativa revolucionària per damunt de la legalitat republicana».¹⁴⁵

L'ambient dels carrers ja no era el d'abans. «[...] Es movien amb l'afectació que imprimeix un canvi sobtat de posició; en aquest cas, d'una ascensió impensada. Llur rostre i llur posat us feien sentir la distància. Gaudien del plaer de sentir-se prepotents i del poder d'humiliar els qui els havien tingut a ells per inferiors fins aleshores [...]».¹⁴⁶

Fins i tot, des del front aragonès, arribava aquesta agra crítica contra tots ells de la mà del periodista bisbalenc, Narcís Lloveras, qui als seixanta anys marxà al front de guerra...

«[...] A La Bisbal hi han altres ciutadans que no pertanyen al republicanisme esquerrista de la ciutat nostra; que remenen fusells de guerra i escopetes de caça; que les passegen fent el dròpol pels carrers; que no treballen perquè algú els deu pagar la setmanada; que s'han erigit en una mena de convenció impròpia d'homes sense intel·ligència, que és, principalment, el defecte primordial pels qui atribuint-se una autoritat per actuar en període revolucionari estan mancats en absolut d'aquests atributs que indugudament han usurpat. Cap d'aquests elements a que ens referim no els hem vist en cap de les columnes que diàriament surten per al front de guerra.

143 «La gran equivocació del Comitè va ser anar a buscar gent per les cases». Conversa amb Jordi Frigola.

144 S'instal·là a Can Barraquer, una casa senyorial situada al número 2 del carrer Ample.

145 AADD. *La revolució i la Guerra Civil a la Bisbal*, p. 26-27.

146 Pere LLOBERAS. *La Bisbal, anys enrera 1900-1939*, p. 282.

Barcelona, agost-setembre de 1936

Milicians bisbalencs d'ERC allistats a la Columna Lluís Companys la qual, un cop a Barcelona s'unificaria a la Columna Francesc Macià, per donar lloc a la Columna Macià-Companys.

D'esquerra a dreta, dempeus: Josep Fortuny, Domènec Janoher, Pere Salamó, Joan Ginesta, Joan Poch, Josep Molla, Narcís Gumbert i Joaquim Sais.

Al mig, asseguts: Lluís Font, Francesc Maruny, Narcís Lloveras, Josep Vilà i Clara i en «Cassola».

Asseguts al terra: Josep Granés, Narcís Marcés, Manuel Nicolau, Joan Torró i Vicenç Almar.

EMILI CASAS / ACBE

Prou fer el ninot pels carrers, armats! Prou xerrameques en tertúlies i taules de café! Prou cobrar setmanades indègudament! A treballar tothom del seu ofici, i el que no tingui feina que vagi cap al front. "Les milícies els necessiten", cartells que hauran vist per les façanes.

Els fusells de guerra cap al front junt amb els que els passen. Tots aquells que es senten "valents" amb una arma davant del pacífic ciutadà, que vingui amb nosaltres al front i tindrà ocasió d'evidenciar les seves qualitats bèl·liques. Cada dia surten milicians cap al front de guerra; a enrolar-se s'ha dit. I el que no ho faci és que té por i només és valent davant un enemic que no existeix.»¹⁴⁷

Narcís Lloveras formava part del grup de voluntaris bisbalencs que marxaren a finals d'agost de 1936 direcció Barcelona a fi d'enrolar-se en les Milícies d'Esquerra Republicana que lluitaven al front d'Aragó. Arribaren fins a la mateixa línia de foc i, retornaren, sans i estalvis, a casa, uns mesos després:

«Dissabte al vespre, a dos quarts de nou, varen arribar a La Bisbal els 25 elements de l'Ateneu Pi Margall que fins ara han estat al Front Aragonès lluitant contra el feixisme i enrolats en l'heroica columna «Macià-Companys». Tot el poble en massa va acudir a l'estació a donar la benvinguda a aquests braus i abnegats voluntaris antifeixistes. En manifestació i amb banderes, els companys lluitadors varen traslladar-se al local de l'Ateneu, el qual va quedar tot seguit ple de gom a gom de ciutadans i ciutadanes que, amb el més gran entusiasme, els aplaudiren i abraçaren. Seguidament el president de l'entitat, company Roure, amb unes breus i vibrants paraules, va donar la benvinguda als generosos combatents de la llibertat, que foren contestades d'una manera forta i emocionada pel nostre company i conegut element de les Joventuts d'Esquerra Republicana del Baix Empordà, Joan Ginesta. Els 25 lluitadors tornaran marxar tot seguit cap al front.»¹⁴⁸

147 Gustau MAMERTO. «Diari d'un milicià empordanès, *L'Autonomista*, 5 de setembre de 1936, p. 2.

148 *L'Autonomista*, 1 de febrer de 1937, p. 3.

Aquell agost, el Comitè Antifeixista envià queviures per als soldats que lluitaven al front. «*Carregat de tota mena d'articles alimentosos s'ha traslladat a Bujalaroz un camió de gran tonatge. Anava proveït de caixes de llet, sacs d'arròs, pernils, llonganisses, caixes de conserves, verdures, etc. Dies abans i amb destí al front de batalla es trameteren 3.600 dotzenes d'ous.*»¹⁴⁹

El dia 8, el comitè local havia penjat un ban on informava que d'acord amb el Comitè Central d'Abastiments de Barcelona s'ordenava a tots els habitants de la Bisbal que entreguessin ous, els que per categoria els correspongués. Establiren que els petits arrendataris, jornalers i parcers els pertocava entregar dues dotzenes; els propietaris i grans masovers, quatre i els grans propietaris i feixistes, sis.¹⁵⁰ Les entregues s'havien de fer el dia 10 al matí i per evitar abusos, aquestes van ser controlades per una comissió tècnica. Qui no ho complís seria fortament sancionat. «*Dits articles seran tramesos al front de combat on companys nostres es juguen la vida per la Llibertat.*»¹⁵¹

Aquell setembre una delegació del comitè participà a l'Assemblea dels Comitès Antifeixistes de les comarques de Girona que se celebrà el dia 3 en el Teatre Municipal gironí. Matí i tarda, 420 delegats, deliberaren i prengueren acords amb la finalitat de donar més unitat i eficàcia a la seva acció conjunta. S'acordà que cada comitè local era el responsable de l'ordre de la població, es parlà de com mantenir les milícies, del control de carreteres, de com ajudar al front de guerra i els hospitals i del problema econòmic —incautació d'indústries, imposar el cooperativisme i anar ràpidament a un règim fiscal a base de l'impost únic. L'assemblea acabà amb el major entusiasme i l'absoluta confiança en el triomf de l'esperit creador de la Revolució.¹⁵²

La tarda del dia 20, reberen la visita del president del Govern de Catalunya, Joan Casanovas, acompanyat del seu secretari particular Dalmau Costa, «[...]

149 *L'Autonomista*, 24 d'agost de 1936, p. 4.

150 ATMT3. Causa 33/1939, p. 173.

151 *Ibidem*, p. 172.

152 *L'Autonomista*, 9 de setembre de 1936, p. 3.

essent rebuda la seva presència a tot arreu amb veritables demostracions d'afecte i simpatia [...].¹⁵³

El 9 d'octubre de 1936 es crearen per decret de la Generalitat de Catalunya els Consells Municipals amb la finalitat de dissoldre els Comitès Antifeixistes. S'havien comès massa delictes per part de grups incontrolats. «*Els mesos més terribles foren els dos primers, els del Comitè*».¹⁵⁴

El dia 17, el conseller d'Obres Públiques donava l'ordre que desapareguessin les barricades i parapets de les carreteres per donar la sensació de total normalitat.¹⁵⁵

Malgrat això, el Comitè de la Bisbal seguí actuant fins la nit del 21, moment en què tots ells entraren a l'Ajuntament, tot aprofitant que estava tancat, per destituir els seus membres i prendre possessió. Al seu parer, creien necessària la continuïtat de l'obra revolucionària que havien dut a terme tots aquells mesos.

Dret a llei, el Consell Municipal de la Bisbal hauria d'haver estat format per onze consellers: tres d'ERC, i de la CNT, dos del PSUC i un del POUM, d'ACR i de la Unió de Rabassaires. Però no fou així, només en foren set, quatre de la CNT, dos del POUM i un de la FAI. Cap d'ERC, ni ACR ni Unió de Rabassaires.

Van fer cas omís de les paraules del Comissari Delegat de la Generalitat a Girona, Amadeu Oliva, qui aquells dies havia fet unes declaracions on deia que «*acatant les disposicions del Consell de la Generalitat de Catalunya s'assegura el restabliment de la pau en totes aquelles localitats on actuacions massa partidistes han anat formant un ambient de passió que cal esvair i que tothom pugui dedicar les millors energies a la lluita contra el feixisme, pensant en l'interès supe-*

153 *L'Autonomista*, 21 de setembre de 1936, p. 1

154 Pere LLOBERAS. *La Bisbal, anys enrera 1900-1939*, p. 288.

155 «*Suprimits els Comitès de les poblacions de Catalunya, amb la nova formació dels Ajuntaments, el Conseller d'Obres Públiques ha donat l'ordre de que desapareguin les barricades i parapets de les carreteres en els termes municipals corresponents, perquè són uns obstacles que dificulten la circulació dels vehicles, a més a més de donar una sensació d'anormalitat que no existeix, davant dels turistes estrangers*». *L'Autonomista*, 17 d'octubre de 1936, p. 2.

rior de la nostra causa, que hem de saber posar per damunt de tot altre interès».¹⁵⁶

Tot i que el treball s'havia reprès a les fàbriques i als tallers —si alguns no ho havien fet és perquè no havia arribat l'ordre dels sindicats—,¹⁵⁷ molts eren els homes que es trobaven a l'atur forçós.

Per pal·liar aquest greu problema, el Comitè duagué a terme un seguit de mesures com ara empedrar els carrers que envoltaven l'absis de l'església parroquial amb les lloses extretes del seu interior o l'enderroc d'alguns edificis com a millora urbanística.

Respecte a l'habitatge, a finals d'any acordaren que s'havia de municipalitzar. Volien tenir un control de les vivendes, ocupades o no, i treure'n un rendiment, tot cobrant un lloguer. Hem de pensar que en aquells moments mancava allotjament degut a la constant arribada de refugiats des que esclatà la guerra. El resultat no fou brillant, es recaptaren pocs diners i la mesura no ajudà gens a millorar l'economia bisbalenca.

Les desavinences entre els membres del Consell Municipal eren constants, provocades pel que passà al principi de la guerra i per com es gestionava el dia a dia de la població. Fins el 25 de gener de 1938 es constituïren quatre consells municipals fins que per desacords amb la Comissaria Delegada de la Generalitat a Girona per la qüestió dels refugiats —no hi havia prou recursos per mantenir-los—, tots els membres dimitiren en bloc.

El 10 de març, ERC tornà a formar part del govern bisbalenc, presidit per la CNT, amb tres consellers. Seguiren també dins del provisional que es formà el 21 de maig, però el 3 d'agost, tant ells com l'únic representant de l'Unió de Rabassaires acabaren dimitint. El motiu no fou altre que la decisió de municipalitzar l'habitatge, no hi estaven d'acord.

El 4 de novembre es constituí el darrer, format únicament per cinc representants del PSUC i sis de la CNT incloent-hi l'alcalde Joan Roura.¹⁵⁸

156 Paraules del Comissari de la Generalitat. *L'Autonomista*, 22 d'octubre de 1936, p. 3.

157 *L'Autonomista*, 30 de juliol de 1936, p. 3.

158 *L'Autonomista*, 15 novembre 1937, p. 2.

El març de 1937 la secció catalana del Socors Roig Internacional organitzà actes en diverses poblacions de la comarca per a recaptar fons per a Madrid. El comitè bisbalenc en una reunió¹⁵⁹ acordà fer aquest: «*També en diverses localitats de les nostres comarques s'apresten a portar a cap la DIADA DE MADRID. Ens arriben noves de La Bisbal, que el proper diumenge se celebrarà la DIADA DE MADRID, organitzada pel Comitè Local del SRI. Ultra la recapta que es farà, i diferents actes, a la nit, tindrà lloc un festival teatral en el qual hi prendrà part el Grup Àngel Guimerà del SRI i els "Amics del Teatre de Girona", que representaran una obra teatral.*»¹⁶⁰

El juny d'aquell any finalment es col·lectivitza la indústria ceràmica amb el nom d'Agrupament de la Indústria Ceràmica. Uns mesos abans, el 22 de febrer, s'havia obert un període d'informació¹⁶¹ perquè poguessin recórrer tots aquells qui es veiessin afectats per la mesura. «*Cinc factories amb un total de cent cinquanta treballadors*»:¹⁶² Leonci Coromina SC, la Cooperativa Obrera l'Estrella, Jaume Mestres, Albert Sirvent i Terracota Fuster SA.¹⁶³

Aquell estiu, la Comissaria general d'Ordre Públic de la Generalitat obrí una delegació a la Bisbal. «*Delegacions com aquesta s'establiren a les capitals de comarca com a una eina més en mans de la Generalitat, i dels partits que la governaven, per a guanyar el control de l'ordre públic, fins aleshores en mans, generalment, de la CNT i grups afins*».¹⁶⁴

La màxima preocupació en aquells moments era guanyar la guerra i «*mantenir l'ordre a la rera guarda, assegurar el compliment de la legalitat, i concentrar les forces en el camp de batalla*».¹⁶⁵

159 *L'Autonomista*, 5 de març de 1937, p. 2.

160 *L'Autonomista*, 10 de març de 1937, p. 2.

161 *L'Autonomista*, 22 de febrer de 1937, p. 2.

162 Pau LANA O. «La Bisbal, ciutat de bisbes ferida de mort per la guerra». *Presència*, 21 de setembre de 1986, p. 17.

163 *L'Autonomista*, 11 de juny de 1937, p. 2.

164 AADD. *La revolució i la Guerra Civil a la Bisbal*, p. 47.

165 *Ibidem*.

Aquest ordre a la rera guarda es volia aconseguir sobretot en la gestió dels proveïments. La guerra estava molt avançada, mancaven queviures, calia un control sobre la producció als masos. Vigilar, també, els preus de venda i l'estraperlo. S'imposaren penyores, algunes d'importants, com la d'un espardenyer qui hagué de pagar, l'agost de 1938, 1.000 pessetes per vendre a preu abusiu.¹⁶⁶

No es podien oblidar, tampoc, dels refugiats. Cada dia n'arribaven més. El juliol de 1938, el Comissariat d'Assistència als Refugiats, posà en marxa una recapta entre tots els ajuntaments gironins. El de la Bisbal feu entrega de sis fardells de bacallà de cinquanta cadascun, un sac de llenties de 100 quilos, setanta-cinc peces d'embotit, tres caixes de llet en pols de 40 quilos cadascuna, 50 quilos de sucre i una caixa de galetes.¹⁶⁷

Pel que fa als esforços en el camp de batalla era necessari que tot rutllés i no hi manqués res. Control absolut sobre els soldats que eren cridats al front, que ningú no desertés, i enviament de queviures i roba d'abric.

A finals de novembre de 1937, la Comissió Pro Ajut de Robes per als combatents, constituïda dins de la Comissaria Delegada de la Generalitat a Girona, inicià una campanya de recollida de roba per enviar als soldats que lluitaven per la causa de la República, sobretot d'abric perquè el cru hivern ja es feia notar. De la Bisbal rebé un donatiu important, un total de cinquanta-sis peces.

La Delegació d'Ordre Públic de la Bisbal tenia també una altra missió, investigar els fets que passaren a la vila just després de l'aixecament militar. Posar nom a tots ells. De poc serví, perquè no es prengué cap mesura en contra de tots els qui participaren en els fets delictius.

L'estiu de 1938, amb la guerra ben avançada, nombroses foren les tropes de soldats de l'exèrcit republicà que passaren per la Bisbal, en trànsit. Aquell juny, s'hi instal·là una Comandància Militar, amb plena jurisdicció sobre les comarques gironines. Al capdavant hi

166 *L'Autonomista*, 2 d'agost de 1938, p. 2.

167 *L'Autonomista*, 13 de juliol de 1938, p. 1.

*Les milícies, us
necessiten!*

ATLANTIDA, AC. P.º 10, REPUBLICA 34-71-52556 AZORRA

Agost de 1936

Un dels primers cartells editats un cop esclatà la Guerra Civil, obra del cartellista asturià Cristóbal Arceche, amb la icònica figura de la jove dona miliciana. UB-BPR

situaren el major d'artilleria Josep Romero.¹⁶⁸ A mitjans d'agost, el Centre de Reclutament i Instrucció Militar (CRIM), número 19, amb la finalitat de controlar que els soldats cridats al front es presentessin quan eren cridats a files.

Feren estada a la vila, fins a l'acabament de la guerra, al voltant de 400 efectius del Cos de Trens i, ben entrat el gener de 1939, prop de 500 brigadistes internacionals desmobilitzats.

Entretant, la població civil i la militar convisqueren en perfecta harmonia.

La pistolera, la miliciana

«Repassant l'història de la meua vida hi trobo encerts, fallides, com tot mortal segurament, per satisfacció meua, però, no hi ha cap acte que pugui avergonyir-me d'haver perjudicat a ningú.»

LLUÏSA DURAN

A les eleccions a diputats a Corts de 1936 la Lluïsa votà la candidatura del Front d'Esquerres.¹⁶⁹ Ella ja podia exercir el seu dret a vot, els era permès des de les de novembre de 1933. A més, els partits polítics que es presentaven en aquells comicis encaixaven amb la seva afinitat. Eren republicans i d'esquerres.

Tan bon punt la revolució s'instaurà a la Bisbal, en Gaietà s'afilià al POUM i, a primers de 1937, ella es posà al costat dels anarquistes, fou una més dintre de la CNT. Fins el punt de vestir-se de miliciana, amb una granota blava de mecànic, una camisa i un mocador al coll.

Li deien «la miliciana», «la pistolera». Anava armada. *«Els qui assumiren càrrecs de més relleu de seguida aparegueren amb el respectable atribut d'una grossa pistola penjada en un costat de la cintura [...]»*.¹⁷⁰

168 «El Diari Oficial del Ministeri de Defensa publica una circular disposant que el major d'artilleria senyor Josep Romero Camacho, de l'Exèrcit de l'Est, passí a ocupar la Comandància Militar de la Bisbal». *L'Autonomista*, 13 de juny de 1938, p. 2.

169 ATMT3. Causa 33/1939.

170 Pere LLOBERAS. *La Bisbal, anys enrera 1900-1939*, p. 282.

A sobre sempre duia una pistola carregada i dins d'una capseta, una bala. *«És per si la necessito»*, els assegurà un matí a un grup de dones que la miraven amb estupor mentre compraven al mercat. Només la faria servir en cas d'urgència. Per treure's la vida, si venien maldades.¹⁷¹

Segons declarà davant de les autoritats franquistes, dins del Comitè feia tasques administratives. Era una bona mecanògrafa i dominava a la perfecció la llengua francesa.

Al cap d'un any, ho deixà i tornà a la llibreria que seguí en tot moment oberta, el seu home no la tocà mai.

Llibres i armes

*«El llibre i el fusell són les dues armes de la nostra guerra.»*¹⁷²

Mentre s'esperava guanyar el combat, la cultura no abaixà la guàrdia. *«Paral·lelament a l'acció militar dels fronts, la República espanyola i la Generalitat catalana realitzen una intensa tasca cultural a la rereguarda. Institucions d'ensenyament, exposicions, museus, escoles... Una florida esplèndida, o, més ben dit, una sembra apassionada que presagia una collita gloriosa»*.¹⁷³

Un dels mals endèmics que el país arrossegava des del temps de la Restauració era l'analfabetisme. La jove República anhelava un canvi en la societat i *«engegà un acurat programa d'inspiració liberal amb la finalitat de democratitzar i modernitzar d'una vegada per totes el país»*.¹⁷⁴

Perdre la guerra, si guanyaven els qui havien orquestrat l'aixecament militar, representava tornar enrere. *«La nostra guerra és la guerra de l'esperit, croada moderna contra els qui voldrien retrotreure'ns a les*

171 Conversa amb Joan Coromina i Costa.

172 «Una arma de Catalunya: el llibre». *L'Autonomista*, 3 de juny de 1937, p. 2.

173 *Ibidem*.

174 Pilar FRANCES. *Quan calmin els mals vents, tornaré*, p. 105.

La Bisbal d'Empordà, 3 de febrer de 1939

El bombardeig de l'aviació feixista italiana, en un dia ennuvolat, afectà de ple l'estació del Tren Petit i d'altres edificis del centre de la vila i causà vint-i-un morts.

USAM

edats de la barbàrie. Per això, tant com amb les armes bèl·liques, combatem amb les armes de l'intel·lecte. De res no ens serviria triomfar damunt de l'Espanya negra si després havien de perdurar l'analfabetisme, la corrupció moral i altres xacres tradicionals d'aquella Espanya...».¹⁷⁵

El 23 d'abril de 1937 se celebrà el Dia del Llibre, «sense necessitat de cap treva, sense depositar les armes. Damunt de l'asfalt esberlat pel bombardeig de fa quatre dies es drecen les parades carregades de llibres. Avui, demà i demà, a les vies ciutadanes, els altaveus alternaran els comunicats de les operacions amb els parlaments exaltant el llibre».¹⁷⁶

Aquesta era la finalitat, defensar la cultura per damunt de tot.

L'any següent, també se celebrà, però es canvià la data. El Govern de la Generalitat i la comissió executiva encarregada de la celebració acordaren que fos el dimecres 15 de juny. El Secretariat s'instal·là dins de la seu de l'Institució de les Lletres Catalanes, a la Rambla de Catalunya de Barcelona, des d'on es coordinaren tots els actes previstos durant aquell dia.

En aquella Diada del Llibre de 1938 hi havia també un rerefons combatiu. «Hi ha altres festes que res no es perd de deixar-les en suspensió temporal. Però la del Llibre. El llibre és una de les armes que ens ha d'ajudar a guanyar la guerra i a consolidar la victòria».¹⁷⁷

Malgrat que no hi hagué moltes novetats, degut a la manca de paper, esperaven que els llibres ja existents bastessin per poder muntar les parades al carrer.

Els bombardejos

«Hay que sembrar el terror, hay que dar la sensación de dominio eliminando sin escrúpulos a todos los que no piensen como nosotros. Nada de cobardías.»

GENERAL EMILIO MOLA

175 *L'Autonomista*, 3 de juny de 1937, p. 2.

176 *Ibidem*.

177 *L'Autonomista*, 23 de maig de 1938, p. 4.

La Bisbal no es lliurà de patir un dels capítols més cruels i sinistres en el dietari d'una guerra: els bombardejos. «Durant la Guerra Civil s'empraren avions per atacar la població, malauradament per primera vegada a la nostra història».¹⁷⁸

A Catalunya, arribaren de la mà de l'aviació alemanya i italiana, països que donaven suport al general Franco. El primer tingué lloc el 30 de gener de 1939, quan les tropes franquistes es trobaven ben a prop, «el tronar de les canonades se sentia més a la vora».¹⁷⁹ Afortunadament, les bombes caigueren als afores de la vila, on els Brigadistes Internacionals tenien el seu campament, i no provocaren cap víctima ni destrossa important.

En aquells moments, un formigueig constant de gent travessava a peu la Bisbal. Soldats i civils, es batién en retirada. La guerra es donava per perduda. «A la nit no parava l'èxode i hom sentia el trepig constant de gent».¹⁸⁰

El 2 de febrer, un nou atac, sense víctimes ni danys es produí rere el paratge del Puigventós.

Els vilatans cercaren refugi als boscos o masos propers. Com la família Frigola qui després del primer s'instal·laren en un mas a Fonteta. Les instruccions eren ben clares, al primer udol de la sirena, de boca-terrosa i amb un pal ben serrat entre les dents.¹⁸¹

Però l'endemà, el 3 de febrer, el que es visqué fou terrible. Dos atacs, amb un quart d'hora de diferència, perpetrats per set avions.¹⁸² Els veieren arribar per les Gavarres, els agafà per sorpresa. L'objectiu era ben clar, el nus de carreteres al nord-oest de la Bisbal, tot i que «els costa de fixar perquè està ennuvolat»¹⁸³ Hi hagué vint-i-un morts, homes, dones i mainada.¹⁸⁴

178 Pilar FRANCÈS. *Quan calmin els mals vents, tornaré*.

179 Pere LLOBERAS. *La Bisbal, anys enrera 1900-1939*, p. 325.

180 *Ibidem*.

181 Conversa amb Jordi Frigola.

182 «Tres bimotors italians Fiat br-20 de la 230a esquadrilla i cinc més de la 231». David GESALÍ; David ÍÑIGUEZ. *La guerra aèria a Catalunya, (1936-1939)*, p. 513.

183 *Ibidem*.

184 Pere LLOBERAS. *La Bisbal, anys enrera 1900-1939*, p. 381.

La Bisbal d'Empordà, febrer de 1939

L'estació de tren quedà completament destruïda
pels bombardejos perpetrats aquell matí per l'aviació feixista italiana.

El pànic s'apoderà de la població i tot aquell qui no ho havia fet abans, fugí per evitar mals majors tot cercant un recés als pobles veïns o als masos escampats per les muntanyes. «*Els carrers registraren un gran moviment de gent atrafegada i astorada, anant-se'n de la ciutat tan dolorosament maltractada, plorant, arrossegant farcells i maletes, vells i criatures. Es visqué una de les pitjors tragèdies de tota la nostra història*». ¹⁸⁵

En Gaietà i la Lluïsa ho patiren en pròpia pell dins del piset de sota les Voltes. En Joan feia temps que era a Sant Feliu, a fer companyia a la seva àvia materna, la baba Cristina. Ells, en presenciaren de pitjors des de dalt del terrat del carrer de Sant Ramon, els perpetrats pel sinistre creuer Canàries.

L'arribada del nou ordre

«*Per què fórem tan covards?*»

LLUÏSA DURAN

«*Aumenta extraordinariamente la rapidez con que nuestras brillantes e incansables tropas van conquistando la pequeña parte de Cataluña que aún queda por liberar, venciendo todas las resistencias que se oponen al avance*». ¹⁸⁶

Així començava el comunicat oficial que s'emetia des de Burgos el 5 de febrer de 1939. Les tropes franquistes ja havien conquerit Palamós —on derrotaren els republicans que es resistiren—, i seguiren fins a Palafrugell.

«*Otro cuerpo del Ejército continuó su marcha tomando como eje la carretera de Cassá de la Selva a La Bisbal, atravesando el macizo montañosos de las "Gabbarras" y ocupando y rebasando los pueblos de San Sadurní [de l'Heura], Cruilles y LA BISBAL, donde encontró débil resistencia*». ¹⁸⁷ La de sis militars republicans que poc pogueren fer davant de la tropa. Es llençaren bombes de mà i s'escoltaren trets. Un morí i els altres foren capturats i afusellats al cap de poc.

185 Ibídem, p. 327.

186 Pere LLOBERAS. *La Bisbal, anys enrra 1900-1939*, p. 333.

187 AADD. *La revolució i la Guerra Civil a la Bisbal*, p. 175.

Tot això passà a les onze de la nit quan la vila estava pràcticament deserta. Gairebé tots els qui s'havien posicionat a favor de la República havien fugit cap a França; els altres, terra endins, per por de morir esclafats. Les forces legionàries italianes de la Brigada «Flechas Negras», ¹⁸⁸ es dividí en dos flancs. A mesura que s'endinsaven vers el centre, tocaven la porta de les cases per saber si hi havia algú dins. Si estava buida, hi entraven i la saquejaven. Si sentien veus, seguïen el seu camí.

L'endemà molts foren els qui penjaren un llençol a la porta o als balcons on s'hi llegia «*Casa ocupada por su dueño. ¡Viva Franco! ¡Viva España!*» ¹⁸⁹

Als Hugas, els van destrossar la llibreria. Només quedaren dempeus els prestatges. «*Hi hagué la requisa i successiva destrucció de tots els llibres escrits en català que trobaren a les llibreries, dels castellans que versaven sobre sociologia o política, o sobre història, escrits amb un criteri diferent de la interpretació imperial del nou ideari*». ¹⁹⁰

Només pogueren salvar un diccionari, el d'en Fabra. Així ho explicaria en Joan als monjos de Solius durant una sobretaula. ¹⁹¹

El parer dels capellans

«*Quin fuet més robust necessitaria Jesucrist, si tornés a la terra, per a foragitar els mercaders dels temples!*»

LLUÏSA DURAN

El 28 de setembre de 1939 mossèn Joan Ferrés enviava al seu superior la versió dels fets ocorreguts a la diòcesi de la Bisbal en motiu de l'aixecament militar. Un llibret que s'encapçalava amb aquest títol: «*Cuestionario de los hechos ocurridos en las parroquias y arceprestazgos de la diócesis de Gerona con motivo del movimiento nacional de 18 de julio de 1936*».

188 Ibídem.

189 Conversa amb Jordi Frigola.

190 Pere LLOBERAS. *La Bisbal, anys enrra 1900-1939*, p. 330.

191 Conversa amb el pare Jaume Gabarró, monjo de Solius.

Cuestionario

de los hechos ocurridos en las parroquias y
arciprestazgos de la diócesis de Gerona con
motivo del movimiento nacional
de 18 julio de 1936

Arciprestazgo de La Bisbal

Parroquia de Santa Maria de La Bisbal

Cumplimentada la información

Día 28 de septiembre de 1939— Año de la Victoria
(Firma del encargado de la Parroquia y sello parroquial)

Juan Ferris

Revisado y hallado conforme por el Sr. Arcipreste

Día 28 de septiembre de 1939.— Año de la Victoria
(Firma del Sr. Arcipreste y sello)

Juan Ferris

Ejemplar para el Archivo parroquial

28 de setembre de 1939

Coberta de l'expedient
de la Bisbal d'Empordà
del «Cuestionario
de los hechos ocurridos
en las parroquias
y arciprestazgos
de la diócesis de Gerona
con motivo
del movimiento nacional
de 18 julio de 1936».

ADG

Segons ell, s'accentuà l'odi a l'Església amb la proclamació de la República i es prohibiren les processons sota el pretext que pertorbaven l'ordre públic. Després de les eleccions de 1936 assegurava que «*se acentuó aún más este triste modo de obrar por parte de los impíos*» i que els funerals laics es feien amb música i els altres en una absoluta reserva per temor a aldarulls.

Preguntat per quin fou el resultat de les eleccions, deia: «*Fue muy favorable a las izquierdas. El candidato izquierdista que tuvo más votos sobre la candidatura de derechas pasó de 450 votos de mayoría*». Segons ell, tot això fou degut a «*la apatía de los católicos; mientras los malos trabajaban su elección con el mayor ahínco, los católicos tan tranquilos en casa con una indiferencia casi glacial en su mayoría*».

Tot seguit, enumerava els centres polítics que hi havia en aquells moments al municipi. «*Antonio [sic, en realitat era Ateneu] Pi Margall" hoy ha pasado a Falange. El "Centro Catalanista de Cambó y Carrasco Formiguera" el cual contaba con toda la juventud. La Sociedad "Fomento Católico" tenía muy poca vida. De él, en aquellas elecciones, apenas salieron unos ochenta o noventa votos. Hoy está extinguido*». I fa un apunt: «*Del "Ateneo P. M." antes dicho, salía el periódico masónico y anticlerical titulado "El 6 de Octubre".- verdadera asquerosidad en todos conceptos*».

Respecte a les actuacions revolucionàries deia que hi hagué «*muchas confabulaciones políticas entre los impíos, mítines políticos rebajando la Iglesia y el clero*».

D'altra banda, assegurava que la situació religiosa s'havia regularitzat perquè «*son muchos los bautizos verificados, después de la liberación, de hijos nacidos durante el periodo rojo; de matrimonios civiles de antes de la guerra, dos*».

El de la Lluïsa i en Gaietà va ser un d'ells. En Gaietà estava batejat, la Lluïsa no. Quan nasqué tan sols l'havien inscrita en el Registre Civil, com ho feren els pares amb tots els actes familiars que s'havien celebrat a casa seva, exempts de tota manifestació religiosa.¹⁹²

192 «*Su entierro fue civil, como exentos de toda manifestación religiosa habían sido todos los actos familiares en su casa: su enlace, el nacimiento de sus hijos y la inhumación de todos los suyos*». *El Programa*, 22 de març de 1919, p. 2.

Però amb l'arribada del nou règim, aquesta situació no estava permesa i els obligaren a passar per davant de l'altar. A la fulla dominical del diumenge 12 de març de 1939 s'anunciava el seu baptisme i, tot seguit, les noces amb en Gaietà.

Aquesta obligança era un mal presagi. Dos dies després, la detingueren.

La Causa General

«*Com s'enderroquen els vells conceptes, sobretot els de moralitat que prenen formes tan elàstiques al manifestar-se!*»

LLUÏSA DURAN

La «*Causa General de la revolución marxista de Gerona y su provincia*» va ser una altra peça fonamental de l'engranatge de la repressió franquista. El 26 d'abril de 1940 —un any i escaig després d'haver donat per acabada la guerra—¹⁹³ el ministre de Justícia, Eduardo Aunós, publicava un decret on s'ordenava practicar les diligències oportunes a fi de reunir tota la documentació necessària per esbrinar els fets delictius que es cometeren a tot Espanya durant el «domini roig». Tot i que molts d'ells eren a la presó, a l'exili o havien estat afusellats, volien seguir depurant responsabilitats —en el cas de la Bisbal fins el 1961. Dins d'una causa general que englobava tot el territori nacional, la Bisbal, la de Girona i la seva província, rebé el número 2. Constava, en total, de 167 planes.

Aquesta instrucció estava formada per onze peces: 1. Peça principal. 2. Alçament Nacional. 3. Presons i saques.¹⁹⁴ 4. Txeques.¹⁹⁵ 5. Justícia roja. 6. Premsa. 7. Peça de l'actuació de les autoritats governatives locals. 8. Delictes contra la propietat i informes de les

193 La Guerra Civil acabà oficialment, l'1 d'abril de 1939. Així ho declarà Franco en un comunicat on es llegia: «*En el día de hoy, cautivo y desarmado en Ejército rojo, han alcanzado las tropas nacionales sus últimos objetivos militares*».

194 Treure els presos.

195 Espais destinats a presons.

12 de març de 1939

Interior de la *Fulla Dominical de la Bisbal* on es fa referència al bateig de Lluïsa Duran i al seu matrimoni amb Gaietà Hugas.

Cal remarcar que la versió bilingüe de la publicació no durà massa temps sota l'Espanya franquista.

FDD

PLANA PARROQUIAL

Altra Reconciliació

Seguint les disposicions de l'Autoritat Eclesiàstica, s'ha procedit a la reconciliació del Cementiri i la Capella, vident profanats, pel sectarisme roig. D'avui endavant, torna a ésser nostra dita estatge, *cementiri netament catòlic*; i si ha algun feligrès —lo que Déu no ho permeti— que obcecat voigals morir fora del si de l'Església, deurà ésser enterrat fora del cementiri i allunyat dels seus. Per això, recomano novament procurin els familiars i interessats que llurs malalts rebin els Sants Sacraments abans de morir, amb el fi d'assegurar un felix traspass a una vida millor i ésser inhumats en terra sagrada.

Sant Josep

Dissabte vinent, vigília del Glorios Patriarca Sant Josep, i tots els restants dissabtes fins acabada la quaresma, hi haurà confessions per tal de facilitar el compliment pasqual, des de les 6 de la tarda en l'Església parroquial.

Funcions Religioses

AVUI hi haurà Misses d'hora a les 7, 8, 9, 10 i 11.

A les 3 de la tarda, ensenyança general de doctrina.

A les 4 i mitja, rosari i Via-crucis breu.

DEMÀ, *dilluns*, i dies següents, a les 6 i mitja de la tarda, rosari i estació del Santíssim.

Dimecres, Divendres i Dissabte, dejuni quaresmal; el *divendres*, amb abstinència de carn i caldo de carn.

Dissabte, a les 6 de la tarda, confessions.

Moviment Parroquial

Baptismes: 1—Lluïsa Duran Cama.

Defuncions: 1—Fiorentina Cantó Bertrán, vídua d'edat 86 anys.

Matrimonis: 2—Gaietà Hugas Callol amb Lluïsa Duran Cama; i Domènec Janoher Aldrich amb Assumpció Oliver Vilá.

PLANA PARROQUIAL

Otra Reconciliación

Seguendo las disposiciones de la Autoridad Eclesiástica, se ha procedido a la reconciliación del Cementerio y su Capilla, videntemente profanados por el sectarismo rojo. De hoy en adelante, vuelve a ser nuestra última morada, *cementerio netamente católico*; y si hay algún feligrés —lo que Dios no permita— que obcecado quisiera morir fuera del seno de la Iglesia, deberá ser enterrado fuera del recinto del cementerio y completamente alejado de los suyos. Por esto recomiendo nuevamente procuren los familiares e interesados que sus enfermos reciban con fervor los Santos Sacramentos antes de morir, a fin de asegurar un feliz traspaso a una vida mejor y ser inhumado su cadáver en tierra sagrada.

San José

El sábado próximo, vigilia del Glorioso Patriarca San José — y todos los restantes sábados hasta terminada la cuaresma — se oirán confesiones en la Iglesia parroquial desde las 6 de la tarde, a fin de facilitar el cumplimiento del precepto pasqual.

Funciones Religiosas

HOY habrá Misas de hora a las 7, 8, 9, 10 y 11.

A las 3 de la tarde enseñanza general de doctrina.

A las 4 y media, rosario y Viacrucis breve.

MAÑANA, *lunes*, y días siguientes, a las 6 y media de la tarde, rosario y estación del Santísimo.

Miércoles, Viernes y Sábado, ayuno quaresmal; el *viernes* con abstinencia de carne y caldo de carne.

Sábado, a las 6 de la tarde, confesiones.

Movimiento Parroquial

Bautismos: 1—Luisa Durán Cama.

Defunciones: 1—Fiorentina Cantó Bertrán, viuda de edad 86 años.

Matrimonios: 2—Cayetano Hugas Callol con Luisa Durán Cama; y Domingo Janoher Aldrich con Asunción Oliver Vilá.

Cambres Oficials de Comerç i Indústria. 9. Banca. 10. Persecució religiosa. 11. Tresor artístic i cultura roja.

No fou fins el novembre d'aquell mateix any que l'alcalde bisbalenc tingué a punt la documentació per fer-la arribar al fiscal, Eugenio Carballo. Cal recordar que en aquesta data la Lluïsa ja havia patit un Consell de Guerra, havia estat condemnada a reclusió perpètua i feia més d'un any que estava empresonada a Girona.

La peça principal es dividia en tres estats. El número 1 detallava la relació de persones residents al municipi que van ser assassinades o que van desaparèixer durant el «domini roig». Segons consta en les llistes van ser un total de setze homes, entre religiosos i civils afins als partits de dretes, com el fabricant de ceràmiques Leonci Coromina i Figueras —pare d'en Joan, el millor amic de Joan Hugas i Duran—, qui fou mort a trets el 23 de setembre de 1936 al cementiri del Poble Nou de Barcelona, juntament amb l'advocat i jutge municipal Josep Roura, ambdós afins a la Lliga Catalana,

Pel que fa a les persones sospitoses de participar en els crims enumeren a una bona part dels components del comitè revolucionari de Sant Martí Vell i de la Bisbal d'Empordà. Molts d'ells es trobaven a l'exili, d'altres empresonats. No en citaré cap, la llista és nombrosa. Ell que sí vull emfatitzar és que ni en Gaietà ni la Lluïsa hi surten citats.

El 19 d'abril de 1940 s'instal·là una capella ardent en el saló de sessions de l'Ajuntament bisbalenc «*con los cadáveres de Caídos por Dios y por España*» —no hi eren tots, ja que alguns havien estat enterrats en fosses comunes i era impossible exhumar-los— i l'endemà se celebrà un solemne funeral a l'església parroquial «*con asistencia de las Autoridades y con un numerosísimo acompañamiento de vecinos de la misma y de otras poblaciones*».¹⁹⁶

El segon estat de la peça principal enumerava la relació de cadàvers recollits en el terme municipal de persones no residents i només hi constava un religiós. Els sospitosos de cometre el crim, els membres del «comitè roig» de Palafrugell.

196 AHN. FC-Causa General, 1431. Exp. 2, p. 109.

I per acabar, l'estat número 3, amb la relació de fets que s'havien de considerar greus —tortures, incendis, saquejos, entre d'altres— amb l'excepció dels assassinats. La llista és llarga, també, perquè se'n cometeren molts. Comencen amb els aldarulls del dia 21 de juliol de 1936 quan se saquejaren les entitats Foment Catòlic, L'Escut Emporità i la Penya Bisbalenca.

En la declaració del qui fou responsable de L'Escut Emporità, de data 14 de març de 1942, detalla que es tractava d'una «*sociedad político-recreativa de muy antigua fundación, adherida a la "Lliga Regionalista" y constituyó el centro principal de organización y propaganda del Bloque de Derechas, en las elecciones de 16 de febrero de 1936*». Un cop confiscada la seu s'hi instal·là «l'Ateneu Obrer del 19 de juliol», una entitat formada per anarquistes i comunistes. Tot el que hi havia dins, desaparegué. Ho valorava en 7.500 pessetes.¹⁹⁷

Respecte a la Penya Bisbalenca, el seu vicepresident informava, el 14 de març de 1942, que «*el mismo día de iniciarse el movimiento revolucionario en esta ciudad y a primeras horas de la mañana se incautaron los rojos del edificio y enseres, sociedad recreativa y una de las más antiguas de esta localidad, instalando en la misma el Comité local. La mayoría, por no decir todos los socios, pertenecían al bloque de derechas*». Estimava en més de 3.000 pessetes els danys soferts.¹⁹⁸

L'endemà, el 22 de juliol, «*capitaneados por José Carbó Comas, natural de Palafrugell, de oficio electricista, uno de los más destacados y visibles cabecillas de Gerona, se presentaron en esta ciudad una patrulla compuesta de unos 40 individuos todos armados de fusiles máuser, sembrando el pánico y el terror, jamás visto en esta ciudad, amenazando a los vecinos de la misma, ordenando el levantamiento de persianas de las viviendas, a la vez que inmediatamente cercaron la Iglesia Parroquial*»¹⁹⁹ y se dieron órdenes al Sr. Párro-

197 Ibídem, p. 68 i 69.

198 Ibídem, p. 70.

199 Segons consta en la declaració presentada per mossèn Ferrés, responsable de la parròquia des de juliol de 1939, el 29 de maig de 1942, tot estava en ruïnes i saquejat. El valor de la destrossa dels edificis i la pèrdua d'objectes l'estimava en 700.000 pessetes. Ibídem, p. 64-65.

co de hacer entrega de las llaves de la misma y acompañados de otros elementos también en número considerable de ésta, procedieron al saqueo y destrucción de la Iglesia de referencia, la de la Virgen de la Piedad, la de la Virgen de los Dolores y la Iglesia del Convento de los Padres Franciscanos.²⁰⁰ Al marcharse la mencionada patrulla el José Carbó Comas, dio instrucciones al comité ejecutivo local para que completasen la destrucción total de las mismas».

Enumeren un total de 124 sospitosos d'haver comès aquests actes i ara sí que hi consten en Gaietà i la Lluïsa; ella, l'única dona del llistat.

El 24 de juliol de 1936, tots els components del Comitè Roig de la Bisbal, saquejaren i cremaren el despatx i la biblioteca de l'advocat Enric Sauch i quatre dies més tard, el 26 de juliol, tres homes saquejaren i confiscaren les propietats de Francesc Figueres. Segons consta en la seva declaració, duta a terme el 19 de març de 1942, els fets ocorregueren el 18 de juliol, data del «Alzamiento Nacional». Aquell dia el comitè marxista de la CNT li prengué dos edificis contigus, els quals destinaren a transports col·lectivitzats, i un altre, ocupat per les monges de la Concepció, on establí la seu aquest comitè i més tard s'utilitzà com a caserna de l'Exèrcit Popular de la República fins el 5 de febrer de 1939, moment de l'arribada dels franquistes. Tots tres edificis quedaren molt malmesos a causa dels atacs de l'aviació i, el darrer, a més a més, perquè el ruixaren amb benzina i li calaren foc.²⁰¹

Dels tretze individus que confiscaren, saquejaren i destruïren la capella del convent de les monges de la Concepció, segons indiquen, un d'ells és la Lluïsa. Tots ells, els assenyalaran, també, com a sospitosos d'haver fet el mateix, el gener de 1938, a l'edifici del senyor Llu-

200 Segons consta en la declaració presentada pel superior del convent el 12 d'abril de 1942, «a los pocos días de estallada la Revolución Anarco-Comunista, una turba de desalmados saqueó el Convento y desvalijó completamente la Iglesia, quemando en horrenda pira todos los valores que contenía». Es destruí l'altar major i els de vuit sants, canelobres, el cor, l'interior de la sagristia, el convent —convertit en alberg de refugiats— i el calvari, una zona amb xiprers i capelletes, que passà a ser una zona de cultiu. *Ibidem*, p. 66.

201 *Ibidem*, p. 71.

ís de Vehí. Segons la seva vídua, la senyora Clara de Cabrera, en declaració de 15 de març de 1942, els danys ocasionats ascendien a més de 12.000 pessetes.²⁰²

Aquell 24 de juliol, també, asseguruen que quatre homes tragueren per la força a dos mossens de la presó i els dugueren al convent per practicar un registre. Cercaven armes. No en van trobar. Patiren maltractaments i vexacions.

El 28 de juliol, saquejaren la propietat de Narcís Marull —s'endugueren mobles, valors, joies, cotxes, roba, entre d'altres objectes per valor d'unes vint-i-cinc mil pessetes—²⁰³ i un cop confiscada es convertí en la seu del Comitè Roig de la Bisbal. Dotze n'eren els sospitosos, cap d'ells ni la Lluïsa ni en Gaietà. Aquell mateix dia, una dotzena d'homes saquejà i confiscà el convent de les monges del Sagrat Cor de Maria. Era escola, també. La germana Perelló, estimava en més de 20.000 pessetes els danys i perjudicis patits. Es destruïren envans, portes i finestres, mobles i roba, i de tot el material escolar.²⁰⁴

El 6 d'agost saquejaren i confiscaren l'edifici de la comunitat de Franciscans i la casa rectoral. Assenyalaran com a sospitosos a tots els membres del Comitè Roig de la Bisbal. Dos dies més tard, el 8 d'agost, dos homes entraren a la propietat de Pietat Pedrals, d'on sostragueren objectes sagrats, joies i quadres de valor.²⁰⁵ I a finals de mes, el 27 d'agost, saquejaren i confiscaren l'establiment de Joan Maruny. Assenyalaran dotze sospitosos d'haver comès aquest acte. S'endugueren cereals, adobs, vins i planter de varies classes així com carbons vegetals i minerals.²⁰⁶

I, finalment, el 2 de març de 1937, saquejaren i sostragueren diferents obres d'art i objectes de valor de

202 *Ibidem*, p. 72.

203 *Ibidem*, p. 73.

204 *Ibidem*, p. 75.

205 Segons consta en la declaració de 16 de maig de 1942, s'endugueren en un camió de can Carles totes les imatges de la capella particular de la casa i nombroses joies, entre maragdes i robins. *Ibidem*, p. 62-63.

206 Segons consta en la declaració presentada pel mateix Maruny el 8 de març de 1942. *Ibidem*, p. 67.

la casa de Joaquina Torró, vídua de Ferrer. Quatre n'eren els sospitosos.

Un cop el fiscal rebé els estats, s'apressà a enviar una carta al cap de la Guàrdia Civil de la Bisbal a fi de que esbrinés les circumstàncies de l'assassinat dels veïns de la localitat i que indiqués els noms i cognoms i on es trobaven les persones participants en els crims. I, de mica en mica, els anà rebent, complimentades amb declaracions de testimonis. En cap d'ells, no es menciona ni la Lluïsa ni en Gaietà.

A la plana 45 el fiscal instructor de la Causa General demanava a l'alcalde de la Bisbal, el 5 de gener de 1942, que li comunicés si es van practicar enterraments fora dels cementiris i si existien fosses amb restes de víctimes de la dominació roja. Tres dies més tard sortia una resposta cap a Barcelona on asseguraven que no n'hi havia.

Aquell març el fiscal demanava a l'alcalde un informe, més exhaustiu, per a complementar els estats 1 i 3. Per a l'1 preguntava pels noms dels parents de les persones assassinades i pel 3 la valoració dels danys causats en els edificis religiosos, particulars i de les entitats. Fins i tot, volia fotografies de les peces de valor que estaven dins de les esglésies. Acabava l'escrit amb una exigència: «*este servicio deberá quedar cumplimentado en el término de 20 días a partir de la fecha de este oficio, encareciendo el cumplimiento del presente servicio con la máxima escrupulosidad y puntualidad*».²⁰⁷

El 17 d'abril encara no havien enviat cap resposta i tornà a escriure a l'alcalde tot manant-li la pressa. «*Lo que espero de su patriotismo y escrupulosidad en el cumplimiento del deber*».²⁰⁸ Un mes després, insistia, i l'amenaçava: «*le invito que cumplimente con la máxima urgencia dicho servicio, pues en caso contrario me vería obligado a proceder contra Vd. y Secretario por denegación de auxilio*».²⁰⁹

Finalment, els informes amb els noms dels familiars i les valoracions econòmiques dels danys soferts s'enviaren el 2 de juny.

207 *Ibidem*, p. 50-51.

208 *Ibidem*, p. 53.

209 *Ibidem*, p. 55.

A partir de la plana 95 hi trobem els fulls del qüestionari omplerts per la delegació local d'informació i investigació de la FET y de las JONS de la Bisbal el 2 de desembre de 1941. Asseguraven que a partir de les eleccions de 1936 les autoritats locals actuaven d'una manera «*izquierdista y separatista*», i, en tots els mítings i discursos excitaven els ànims a la revolució.

Després de l'«Alzamiento Nacional», es nombrà un comitè que implantava i desenvolupava el sistema comunista. No es va constituir cap tribunal de justícia, només actuava el comitè executiu.

Al final, una llista llarguíssima de dos fulls amb els noms i cognoms dels qui, segons ells, se'ls considerava «*inductores, excitadores, simpatizantes o presuntos autores de asesinatos*». La Lluïsa apareix dins del grup dels membres de la Federació Local de Sindicats de la CNT²¹⁰ i en Gaietà amb els que pertanyien al POUM.²¹¹

I tot seguit, hi trobem una llista amb els noms dels bisbalencs morts al principi de la guerra i, una altra, amb els noms i cognoms d'aquells qui creuen que han fugit a França. Un total de 24 homes.

Pel que fa als procediments emprats en l'organització del que anomenaven «terror marxista», asseguraven que «*actuaban y hacían cumplir las órdenes por medio del terror, con amenazas de armas y suprimiendo a los que les estorbaban*». I respecte a la manera de com prenien les decisions, «*por votación y en caso de empate lo echaban a suertes con una moneda*». Els assassinats es cometeren «*dando el paseo a sus víctimas, en distintos lugares, siempre en despoblados, con armas de fuego*».

Quant a la formació de milícies amb destí als fronts de combat, explicaven que el reclutament era voluntari i els milicians eren conduïts amb camions. Dirigien les operacions els components de les juntes directives dels partits polítics i sindicals i en destaquen l'agrupació d'ERC, la CNT, la FAI i el POUM.

Els homes havien d'anar a la guerra. N'hi havia, emperò, que desertaven i s'amagaven a les Gavarres. Als emboscats, asseguraven que els detenien i els feien

210 *Ibidem*, p. 97.

211 *Ibidem*, p. 98.

passar per davant del CRIM.²¹² Eren jutjats i destinats a batallons disciplinaris. Als seus familiars els imposaven multes i es practicaven registres a llurs domicilis on prenen les pertinences de tots ells.

Pel que fa als fets més greus comesos a la Bisbal parlaven de que foren assassinats alguns eclesiàstics i destruïdes i incendiades les esglésies. Confiscaren terres i cases de propietaris i comptes corrents. Les indústries es van col·lectivitzar i com a exemple dels comerços, citen la botiga de Joan Maruny on s'hi instal·là la Cooperativa de producció y consumo de la CNT-FAI. Es van distribuir les terres dels propietaris que es consideraven de dretes.

I, per acabar, explicaven que «alliberaren» la Bisbal quan entraren «*las Gloriosas Tropas Nacionales*» el 5 de febrer de 1939, moment en què hi hagué, segons ells, «*una gran demostración de júbilo*». Davant l'imminent arribada de les tropes, els elements rojos més destacats, fugiren a França.

El maig de 1943, el fiscal encara sol·licitava informes a la Guàrdia Civil sobre les circumstàncies en què es produïren alguns assassinats. En cap d'ells no hi consta ni la Lluïsa ni en Gaietà. I a finals de desembre, a l'alcalde i al mossèn de la Bisbal, respectivament, els requeria una valoració dels danys causats a l'església parroquial —amb les xifres que haguessin aportat dos pèrits competents que ells mateixos designessin— i, si els coneixen, els noms i on es trobaven els sospitosos d'haver comès els actes.²¹³ El setembre de 1945 encara no havien enviat cap informe i el fiscal els ho retragué per carta.

Més endavant, el novembre de 1944 i 1945, el fiscal seguirà demanant als familiars de les víctimes que declarin sobre com van anar els fets.

212 «*El 13 d'agost de 1939 s'estableix a la Bisbal el Centre de Reclutament i Instrucció Militar, núm. 19, secció d'Inspecció i Recuperació [...] i amb jurisdicció sobre tota la comarca. Tenia la responsabilitat d'assegurar que es fessin efectives les incorporacions a les llesves que s'anaven cridant, i a més la de "recuperar" per a l'Exèrcit totes aquelles persones que n'havien desertat o bé que no s'hi havien incorporat en ser cridats a files*». AADD. *La revolució i la Guerra Civil a la Bisbal*, p. 51.

213 AHN. FC-Causa General, 1431. Exp. 2, p. 137.

En els darrers fulls de l'expedient hi trobem dues cartes que adreça el fiscal en cap de la Causa General al seu homòleg de Girona, perquè havia rebut un parell de sol·licituds de la «Comisión Dictaminadora de exiliados políticos» a fi d'esbrinar si dos dels homes que surten en els llistats van intervenir en els fets.

La primera carta, de 8 de gener de 1958, demana per Àngel Mercader, fill de la Bisbal, i de professió paleta. Segons l'alcalde, era d'idees extremistes, afiliat a la CNT, fou milicià del comitè i va prendre part en la destrucció de l'església, però no en els assassinats. Marxà al front i perduda la guerra s'exilià a França.²¹⁴ El desembre de 1940 fou detingut a Estrasburg i enviat al camp de Mathausen. El maig de 1945 fou alliberat²¹⁵ i marxà a viure a Revèl, un poblet a la vora de Tolosa de Llenguadoc.

La darrera, informes sobre Francisco Ruiz, un lampista nat a Oriola, acusat de participar en l'assassinat de Joaquim Torrent. Durant la guerra visqué entre la Bisbal i Arenys de Munt. Marxà a França. En desconeixen més detalls.

I, tanca l'expedient, la darrera sol·licitud per Sebastià Salvador, amb data 15 d'abril de 1961.

Leonci Coromina

«*El nostre fill es diu Joan i quan era petit, entre els seus amics n'hi havia un que també es deia Joan. Al començament de la nostra guerra civil, ells tenien 9 anys i un dia, tot dinant, ens va dir: "els altres nens diuen que el pare d'en Joan és feixista". Nosaltres varem contestar: "I això què vol dir? El pare d'en Joan és una bona persona". Dissortadament varen matar el pare d'en Joan, i això representà un xoc per aquell infant i la seva mare.*»

LLUÏSA DURAN

Abans de l'esclat de la guerra, en Leonci era un dels homes que tenia el sou més alt de la Bisbal, perce-

214 Ibídem, p. 153.

215 <https://banc.memoria.gencat.cat/>

bia 500 pessetes mensuals.²¹⁶ Era propietari d'un vehicle —un Fiat Balilla de quatre marxes—,²¹⁷ estiuava a la platja, ja sigui a Palamós²¹⁸ o en una barraqueta de pescadors de Tamariu i viatjava sovint per negocis.²¹⁹

Sastre de professió, es veié obligat a deixar-ho i a agafar les regnes del negoci familiar, una reputada fàbrica de ceràmiques, quan els seus dos germans grans moriren amb pocs anys de diferència.

Tot començà el gener de 1908 quan l'arquitecte Rafael Masó visitava la Bisbal amb la finalitat de trobar un ceramista amb qui poder col·laborar. Li rondava pel cap la idea d'aplicar la ceràmica com a element decoratiu en la construcció. Cúpules, rajoles amb relleus, balustrades, plafons, arimadors, frisos... De seguida pensà amb els germans Coromina, Joan Baptista i Alfons, qui malgrat la seva joventut ja eren uns reputats artistes.

El primer encàrrec que reberen fou el de realitzar les peces per la Farmàcia Masó-Puig de Girona. No obstant els inconvenients i els retards en l'entrega del material, Masó confià de nou amb ells i els demanà els ornaments de la Casa Batlle de Girona que realitzaren entre 1909 i 1910: un esvelt pinacle i garlandes a base de roses, fulles i caps de mussol.

I en seguiren d'altres, com el mas El Soler, les escoles de Sarrià de Ter o la Farinera Teixidor.

L'amistat entre Masó i el gran dels germans Coromina, Joan Baptista, s'anà fent cada vegada més estreta. «*Els dos amics es descobreixen compartint les mateixes opinions i ideals estètics*».²²⁰ Gràcies a aquesta entesa, el març de 1911, obria portes a la Bisbal la fàbrica

ca La Gabarra Faiances Emporitanes,²²¹ propietat dels germans Coromina i amb Masó de soci. «*Al principi, La Gabarra compleix totes les característiques d'una petita empresa artesana i familiar; Joan Baptista assumeix la direcció artística de la societat i el seu germà Alfons s'ocupa de les tasques tècniques i administratives*».²²² L'agost d'aquell any, en Leonci, entrava a formar part de la plantilla —ja hi havia un treballador i un aprenent— amb només setze anys, com aprenent, tot i que amb el temps ho acabà deixant.

La primavera de 1912, la premsa es feia ressò del canvi que havia experimentat la terrisseria bisbalenca gràcies a llurs idees. «*Sortosament sembla que l'atonía aquella, i aquells medis primitius de producció, mercès a una nova orientació que l'hi marquen uns joves entusiastes amb voluntat de ferro i coneixements excepcionals, fruit d'un estudi conscienciat de la transformació de terres, es convertirà en un despertar esperançador que, tard o d'hora, determinarà un pas endavant ben remarcable i que, per força, s'ha de traduir en millorament dels productes. Els joves a que hem al·ludit són els germans Coromina*».²²³

Amb els anys la fàbrica es quedà petita i l'estiu de 1918, La Gabarra es traslladà als afores de la Bisbal, en un grandios edifici en direcció a Corçà. Un any després, l'octubre de 1919, moria el germà gran, Joan Baptista, a causa del tifus, moment que en Leonci deixà l'ofici de sastre per fer costat al seu germà Alfons, l'anima de la fàbrica. Però les desgràcies no vingueren soles i el 15 d'agost de 1921, aquest moria als 29 anys d'edat de tuberculosi. L'abril de 1922 la fàbrica prenia el nom de Leonci Coromina S. C.

L'estiu de 1924 en Leonci es casà amb Narcisa Costa amb qui tingué tres fills: el primer, nasqué mort; el segon fou en Joan, i, el darrer, en Joaquim, pòstum.

Malgrat els infortunis, van ser anys de prosperitat per a la família. Tot s'estroncà amb la sublevació mi-

216 Conversa amb Joan Coromina i Costa.

217 JCC. «L'avi Koro. Memòries de Joan B. Coromina Costa».

218 «*Estiuegen a Palamós les famílies del Jutge de 1.a Instància en Francesc Soriano, de l'advocat en Manuel Escoda, del farmacèutic en Ramón de Ciurana i de l'industrial en Leonci Coromina*». *El Bisbalenc*. 20 de juliol de 1928, p. 6.

219 «*Ha arribat del seu viatge comercial a València, el nostre estimadíssim amic en Leonci Coromina*». «Nota de societat». *El Bisbalenc*. 21 de desembre de 1929, p. 7.

220 Xavier ROCAS. «Ceràmica i Arquitectura: Els Coromina, Rafael Masó i la gènesi de La Gabarra», p. 244.

221 On actualment hi ha la seu del Terracotta Museu.

222 Xavier ROCAS. «Ceràmica i Arquitectura: Els Coromina, Rafael Masó i la gènesi de La Gabarra», p. 271.

223 «D'indústria local, S. B». *L'Avenç de l'Empordà*, 1 de maig de 1912.

La Bisbal d'Empordà, 1928

Leonci Coromina, a l'esquerra de la imatge vestit de fosc,
amb un grup de treballadors a l'exterior de la seva fàbrica de ceràmiques.

TM

litar a l'altra punta del país. Simpatitzava amb la Lliga Catalana,²²⁴ partit catalanista de dretes, i era catòlic practicant. Justament aquests van ser els principals damnificats de les malifetes dels incontrolats a la reguarda republicana: la gent de dretes i de missa, els empresaris, i tots els qui pertanyien a les comunitats religioses.

«*Marxa que et mataran!*», li deia, sovint, el seu bon amic, el fotògraf d'origen italià Domingo Salvo, conegut popularment com en «Lux». Era enginyer i un xic bohemí. Semblava un *clochard*. Parlava anglès, francès, italià i alemany. Vestia amb una camisa blava de mecànic i una boina. Anava sempre amb bicicleta. Duia una càmera fotogràfica, d'aquelles de tres peus. Feia els retrats de les escoles. Un dia es presentà a casa d'en Leonci amb el seu passaport italià. Li havia canviat la fotografia per una d'ell. L'havia falsificat perquè pogués marxar cap a Itàlia. A més a més, duia una adreça on podia anar. Que més endavant ja tornaria. La seva esposa no el va voler acompanyar, de cap de les maneres, estava embarassada del seu tercer fill²²⁵ i ell es quedà, es negà a marxar tot sol.

La situació a la Bisbal els primers mesos de la guerra era tensa. Els comitès havien passat per la vila i havien causat moltes destrosses. Cinc homes afins als partits de dretes i sis religiosos ja havien mort assassinats.

Corria el setembre de 1936. Ell encara conservava la fàbrica i el seu vehicle, però ja li havien pres la barca — batejada amb el nom de Joan Baptista, se l'endugueren a la batalla de l'Ebre— i la vivenda de Tamariu. Segons explicava la seva esposa en una declaració feta davant de la Guàrdia Civil, el dia 9 van intentar detenir-lo però aconseguí escapar a Barcelona. Suposava que sobre el dia 22 el devien localitzar, perquè tres dies abans va rebre un acord del Comitè Popular Antifeixista bisbalenc on li comunicaven que si en Leon-

224 El seu nom apareix en el llistat d'assistents a la conferència que donà el diputat Carles Badia a la seu de l'Escut Emporità sobre «Les inquietuds del moment actual». Celebraven amb diversos actes el quart aniversari de la proclamació de la República. *Baix Empordà*, 20 d'abril de 1935, p. 1.

225 Conversa amb Joan Coromina i Costa.

ci no es presentava a la feina li requisaven la fàbrica.²²⁶ Davant la incertesa, ella anà a la capital a fi de consultar-li el que havia de fer i allà li digueren que feia dos dies que no el veien i li entregaren la seva maleta amb tota la roba.²²⁷

No es va recuperar mai el seu cos, ni el seu cotxe. La Narcisa ho passà molt malament. Patí nombrosos escorcolls a casa seva per part dels membres del Comitè. Buscaven una ràdio i ells no n'havien tinguda mai cap. Se l'hi varen endur llençols de fil, el braser i un munt de pertinences. Sempre li remenaven la calaixera. Fins que un dia, cansada de tanta pressió, s'arribà fins a la seu del Comitè per parlar amb el cap i, a partir d'aquell moment, cessaren les visites.²²⁸

El juny de 1937 els confiscaren la fàbrica²²⁹ i, un cop acabà la guerra, la recuperaren. Però res ja no va ser el mateix. El seu fill, de tretze anys, era massa jove per entendre per què li van matar el pare.

El germà ve a buscar-la

«*La vida és una sèrie continuada d'accidents.*»

LLUÏSA DURAN

La Lluïsa i el seu germà petit s'havien cartejat en tot moment. Malgrat la distància, tant l'un com l'altre estaven al corrent del que havien fet durant la guerra.

226 «*Ciudadà Leonci Coromina – Ciutat. Per acord general del Ram de ceràmica, format dintre el Sindicat Únic d'Oficis Varis d'aquesta ciutat i del seu radi, adherit a la CNT, aquest Comitè de Control us fa avinent que si dintre de vuit dies no ha comparegut a la fàbrica en que treballa, s'entendrà que no vol col·laborar amb la col·lectivitat formada i obrant aquest Comitè en conseqüència. La Bisbal, 19 de setembre de 1936.* ATMT3. Causa 33/1939, p. 59.

227 ATMT3. Causa 33/1939, p. 42.

228 Conversa amb Joan Coromina i Costa.

229 «*També ha estat col·lectivitzada la indústria ceràmica de La Bisbal de l'Empordà, a base de concentrar-les en una empresa única sota l'Agrupament de la Indústria Ceràmica, que la formen Leonci Coromines, S. en C., Cooperativa Obrera l'Estrella, Jaume Mestres. Albert Sirvent i Terracota Fuster S. A.* L'*Autonomista*, 11 juny 1937, p. 2

Els unia una fraternal estima.

En Víctor Duran residia a Barcelona i treballava a la Generalitat. Des del 3 d'agost de 1938, era l'administrador del Sanatori de Santa Fe del Montseny, equipament que depenia del Departament de Governació i Assistència Social.

Les notícies que arribaven del front no eren gens bones. La guerra es perdia. A finals de gener de 1939 acatà l'ordre de retirada i emprengué el camí de l'exili cap a França. Abans, emperò, passà per la Bisbal a buscar la seva germana. Sabia del cert que corria perill. L'any de secretària a la CNT no era una bona carta de recomanació per al nou règim.

Queia la tarda quan trepitjà les Voltes. La llibreria ja estava tancada. Els Hugas eren al pis de dalt amb el seu fill Joan i una neboda, l'Aurora. En realitat era la filla petita d'en Víctor i de la seva primera esposa, la guixolenc Pepita Dausà. No es coneixien, només s'havien vist una vegada, però ella era massa petitona per recordar-ho. Quan arribà al món, el 24 de març de 1933, el seu pare passà un moment per la maternitat a conèixer-la i per saber com es trobava la mare després del part. Ja no eren parella, ell s'havia enamorat d'una altra dona, la Josefina Sesé, originària de la Vila Joiosa —nascuda el 10 de febrer de 1905—, que havia arribat a Catalunya de petita amb els seus pares i que com ell era militant d'ERC.

Aquella tarda la Lluïsa havia explicat a l'Aurora que esperaven una visita i, en tot moment, li havia demanat que fos amable. I així ho feu i quan trucaren a la porta i aparegué un senyor elegantment vestit, amb bufanda i barret, i li digueren que s'assegués a la seva falda, obeí, i se'l mirava embadalida mentre ell jugava a fer màgia amb un encenedor.²³⁰ «Fes-me un petó!», li demanà i ella n'hi plantà un a la galta de ben sorollós. Que n'haurien de passar d'anys fins que n'hi pogués fer un altre!²³¹

La visita fou breu. No pas pel xofer qui, cansat d'esperar, el deixà plantat i enfilà tot sol el camí cap a la

230 «Robo per un guardia del meu encenedor automàtic (regal de la mare, que potser no veuré més)». FI. Notes autobiogràfiques de Víctor Duran i Cama.

231 Conversa amb Aurora Duran i Dausà.

frontera. Dins del cotxe hi havia les pertinences d'en Víctor i aquest les perdé:

«De les coses per buscar, si arriba l'ocasió, es recuperar els llibres de comptabilitat del Montseny que el xofer tenia a la cartera meva. Es deia Jaume, era de la Casa de Caritat i tenia un germà a la Policia muntada (motard).»²³²

Ben entrada la nit, marxà sol. La Lluïsa es negà a seguir-lo. Tenia la consciència ben neta, no havia comès cap delictes.

Les delacions

«No guardo cap rancúnia a les persones que em varen perjudicar a causa de les meves idees polítiques o socials.»

LLUÏSA DURAN

El 9 de març de 1939 la Guàrdia Civil començà a interrogar els primers testimonis que poguessin aportar dades sobre els fets ocorreguts a la Bisbal mentre durà la guerra. Declararen persones a qui se'ls perseguí per ser de dretes i se'ls imposà multes setmanals, com ara a Josep Albertí o al farmacèutic Ramon de Ciurana, obligats a entregar 25 pessetes al Comitè. Parlaven dels escorcolls que van sofrir a llurs domicilis o comerços, dels robatoris de joies i valors. A tall d'exemple, el saqueig que patí Josep Frigola, propietari d'una armeria a tocar de l'església parroquial, a qui sostragueren totes les municions per a les armes, dinamita, detonadors i metxes.²³³ Explicaven, també, com es duïen a terme les detencions d'alguns d'ells, qui passaren temps empresonats abans de ser assassinats. Parlaven de les vexacions a les quals foren sotmesos i dels insults que reberen i asseguraven que el carceller es vantava públicament de «cuidar feres»,²³⁴

232 FI. Notes autobiogràfiques de Víctor Duran i Cama.

233 ATMT3. Causa 33/1939, p. 37.

234 Ibidem.

Tots ells acusaven directament Pere Avellí,²³⁵ qui havia format part del Consell Municipal, i a tots els membres del Comitè Popular Antifeixista de la Bisbal.

El nom de la Lluïsa no el trobem fins la declaració de Joan Rasós, constructor, qui assegurava que *«además como asesora puede también incluirse a la Secretaria de la CNT»*.²³⁶ També, explicava, que quan el Comitè es feu càrrec del control de la vila ell s'hagué d'amagar fora. Que la seva casa patí nombrosos escorcolls —*«los registros se repitieron con suma frecuencia»*— i que per salvar la vida abandonà la ciutat. Visqué a Figueres, a Cadaqués i, finalment, a Barcelona fins acabada la guerra. Allà estigué sempre tancat, per por que les patrulles de control el trobessin. Li confiscaren tot el material de construcció dels seus magatzems i els mobles del seu despatx, així com nombroses lletres de canvi que havien estat acceptades. Li agafaren la ràdio i la bicicleta.

Josep Pons, qui havia pertangut al PSUC i al Comitè de la Bisbal,²³⁷ en la seva declaració assegurava que *«también se ha distinguido en la persecución de personas de derechas y a gritar contra las mismas aconsejando a cometer barbaridades la secretaria de la CNT que no sabe cómo se llama, la cual siempre iba armada de una pistola con la cual amenazaba a todas las personas»*.²³⁸

Jaume Rossich, advocat i director del Banco Urquijo Catalán de la Bisbal, declarava que fora del comitè, *«había otros que actúan asesor de los anteriores y se*

235 Quan els dos membres d'ERC abandonen el Comitè Popular Antifeixista de la Bisbal el 7 d'agost Pere Avellí entrà a formar part d'aquest per la FAI. El 21 d'octubre serà conseller del Consell Municipal per la CNT i el 10 març de 1937 en serà alcalde en substitució d'Antoni Johera qui passarà a ser delegat polític del grup de milicians de la vila.

236 ATMT3. Causa 33/1939, p. 37.

237 El 10 de març de 1937 entrà a formar part del nou Consell Municipal com a president 2n en representació del PSUC. En el provisional de 21 de maig n'arribà a ser president interí i el 4 de juliol, president 2n fins el 25 de gener de 1938 quan la Comissaria Delegada de la Generalitat a Girona assumí el govern de la ciutat.

238 ATMT3. Causa 33/1939, p. 41.

dice la secretaria de la CNT, cuyo nombre no recuerda, pero es la esposa del librero de bajo Los Arcos».²³⁹

Narcisa Costa, muller de Leonci Coromina, manifestava que *«la secretaria de la CNT, la esposa de un tal Hugas se ha distinguido por su propaganda comunista e insultos a las personas de derechas»*.²⁴⁰

Salvador Simon, qui fou perseguit tenaçment pels membres del Comitè, assegurava *«que la mujer de Hugas actuaba de Secretaria o mecanógrafa y que la culpa inductora a que la CNT cometiera actos delictivos»*.²⁴¹

Vicenç Arbós, qui fou conserge del convent de les monges franceses, local ocupat per la CNT, deia que la Lluïsa era la secretària i mecanògrafa de l'entitat.²⁴²

La Guàrdia Civil tancava l'atestat acusant la Lluïsa de ser secretària de la CNT i de distingir-se pel seu mal tracte de paraula envers les persones de dretes.

La detenció

«De lluny, amb la vista fixa a la pàtria volguda, rebíem notícies que ens destrossaven l'ànima: afusellaments per una senzilla denúncia, per odi personal, i no parlem dels coneguts per haver comès el delicte d'estimar la seva pàtria i els que havien exercit càrrecs durant la República.»

JOSEP IRLA

El 14 de març de 1939 una parella de la Guàrdia Civil es presentà d'imprevist a casa seva. Li demanaren que els acompanyés i se l'endugueren. Abans de prendre-li declaració, li raparen el cap i la passejaren pels carrers del barri vell de la Bisbal.

L'escarni era un joc brut que se solia dur a terme en els pobles on tothom es coneixia. Quan esclatà la guerra els membres del Comitè bisbalenc també ho practicaren i un migdia, després del mercat, unes

239 Ibídem, p. 42.

240 Ibídem.

241 ATMT3. Causa 33/1939, p. 44.

242 Ibídem, p. 55.

La Bisbal d'Empordà, circa 1930

Quan la Guàrdia Civil detingué Lluïsa Duran la portaren al Castell, edifici que s'utilitzava de presó.

VALENTÍ FARGNOLI / AMGI

quantes senyores de cases benestants hagueren de recollir la brossa de la plaça, guarnides amb un davantal, una pala i una escombra.²⁴³ Hi hagué el cas, també, de Montserrat Massaguer qui en una reunió assegurà en veu alta que els feixistes guanyarien la guerra i fou castigada a escombrar durant un temps els locals d'algunes dependències del Comitè.²⁴⁴

El passeig de la Lluïsa fou una humiliació, un cop molt dur per a ella i per a la seva família, sobretot per al seu fill Joan.

Aquell vespre dormí en un calabós de la presó, situada dins del Castell. El seu marit li portà un xic de menjar —no estava racionada—, i una muda neta.

Quatre dies més tard, la Guàrdia Civil demanà els primers informes de la Lluïsa a les noves autoritats. L'alcalde bisbalenc, Ferran Ramió, assegurava que abans de l'aixecament militar era extremista i que després fou secretària de la CNT, propagandista de les doctrines marxistes i molt influent i assessora dels comitès.²⁴⁵ El mateix dia, el jutge municipal accidental, Salvador Pugnau, certificava que no constaven antecedents seus en el Jutjat.²⁴⁶

Seguidament, el cap de la Falange, Jesús Cullel, deia que abans era d'idees extremistes i que després actuà de policia voluntària al servei del «Comitè roig» i com a secretària de la FAI i CNT on imposava els seus criteris.²⁴⁷ No fou interrogada fins el dia 22:

«Dijo llamarse Luisa Duran Cama, de treinta y ocho años de edad, casada, natural de San Feliu de Guixols (Gerona) y vecina de La Bisbal calle de Arcos número siete, manifiesta que antes del Glorioso Movimiento Nacional no estuvo afiliada a ningún partido y que en el año

243 «A algunes senyores de l'antiga aristocràcia, les feren anar a escombrar carrers. En aquestes mutacions radicals, l'esperit vindicatiu no pot dissimular-se, i no era estrany que el manifestessin les persones d'escassa formació cultural». Pere LLOBERAS. *La Bisbal, anys enrera 1900-1939*, p. 282-283.

244 ATMT3. Causa 33/1939, p. 45.

245 *Ibidem*, p. 108.

246 *Ibidem*, p. 109.

247 *Ibidem*, p. 110.

mil novecientos treinta y siete ingresó en la CNT y dice que el Secretario de dicho partido pidió al marido de la que declara si quería ayudarle en los trabajos de Secretaría y al manifestarle éste que se hallaba muy ocupado y que además tenía que hacer frecuentes viajes fuera de La Bisbal le dijo que si le era igual ocupar a su esposa en dichos menesteres no tenía inconveniente alguno por lo que convinieron que la Sra. Luisa iría a ayudar en los trabajos de secretaría y que por espacio de unos diez o doce meses actuó en dicho cometido no percibiendo por ello gratificación de ninguna clase y fue sustituida por el joven José Roura hijo del antiguo Secretario y desde entonces no ha ejercido cargo de ninguna especie por los rojos. Añade que en la últimas elecciones dio su voto al Frente Popular y que en ocasión alguna no ha llevado armas de ninguna clase, que no tiene más que manifestar firmando ésta su manifestación en unión del Sargento auxiliar y el Oficial que certifica.»

Uns dies més tard, fou traslladada a la presó de Girona, de moment a la del Seminari, la que es trobava dins del Barri Vell.

Causa 33/1939

«Per qüestions d'ètica, educació o atavisme, jo no podria obrar d'altra forma com fins ara, però comprenc perfectament, sense fer-ne cap crítica, que d'altres pensin o actuïn de manera completament oposada.»

LLUÏSA DURAN

D'entrada, s'incoà un primer sumaríssim d'urgència el 23 de març de 1939 contra trenta-quatre encausats pel delictes de rebel·lió militar. Li adjudicaren el número 374. La Lluïsa era l'única dona entre tots els processats i el seu nom el subratllaren en vermell. Més endavant, tindrà el número 33, contra dinou persones, totes de la Bisbal, i ella seguirà essent la sola dona.

S'havia instruït «*para la averiguación de la actuación del Comité rojo de La Bisbal, así como la de ciertos elementos marxistas con motivo del asesinato de 16 personas, robos, saqueos y detenciones de personas de orden durante la citada invasión*».

DECLARACION INDAGATORIA DEL PROCESADO

LUISA DURAN CAMA

En Girona a cinco de abril de mil novecientos treinta y nueve (Año de la Victoria)

Ante el Sr. Juez y de mi Secretario, compareció el acusado Arriba mencionada

Instruido por S. S.ª con arreglo a derecho, fué exhortado a decir verdad y siendo examinado convenientemente DECLARA:

Que se llama como queda dicho; hijo de Narciso y de Cristina de treinta y ocho años de edad; natural de la parroquia de San Peliú de Guimola Ayuntamiento de id partido judicial de La Bisbal, provincia de Girona vecino de La Bisbal de profesión sus labores; estado casada; si sabe leer y escribir y nunca fué procesado

Con arreglo al artículo 460 del Código de Justicia Militar se hace constar que las señas personales son: estatura pequeña, color sano, pelo castaño, ojos pardos, nariz recta, boca regular, barba -----

Viste en este acto falda clara y chaqueta marrón

DECLARA:

Que se afirma y ratifica en la declaración prestada ante la Guardia Civil en La Bisbal; reconoce como suya la firma y rubricas estampadas al final de la misma. Que antes de iniciado el Alzamiento Nacional no perteneció a ningún partido ni sindical; que es completamente incierto ejerciera el cargo de Secretaria de la C.N.T., pues solamente ejercia como mecanógrafa; niega rotundamente haber sido socora en Comité alguno de Guerra y que no tenia amistad alguna con directivos y miembros de estos.

No tiene mas que decir.

Y leida que hubo esta declaración se afirma y ratifico en su contenido firmandola con S.S. Y Secretario que ce certifico.

Handwritten signatures: Arriba, Luísa Duran Cama, and the Secretary.

5 d'abril de 1939

Formulari amb la «Declaración Indagatoria del Procesado» de Luísa Duran. ATMT3

L'endemà, el 24 de març, el Jutge Instructor núm. 1 del Consell de Guerra Permanent de Girona, Gabriel de la Mata, nomenava secretari a Félix Arias, soldat d'Infanteria, i ordenava aclarir els fets i determinar els autors i les circumstàncies, que podien ser constitutius d'un delictes comprès en el corresponent bàndol de guerra. «Óigase a los encausados, tráiganse informes; practíquense cuantas diligencias aconseje la marcha del procedimiento y previo el trámite del auto-resumen elévese lo actuado al Consejo de Guerra Permanente».

El 3 d'abril es reprenien els interrogatoris a la Bisbal, alguns ja havien declarat un dies abans, d'altres per primer cop. Aquests foren els qui mencionaren la Lluïsa.

Francesc Fàbrega, industrial, «sabe que actuó siempre haciendo intensa propaganda por la causa de la revolución, fue Secretaria de la CNT durante la guerra y escribiente del Comité de Guerra, suponiéndose unánimemente en La Bisbal que actuaba además en calidad de asesora del mismo; era muy influyente en los medios rojos».

Assegurava, també, que Pere Viñals,²⁴⁸ mantenia una gran amistat amb tots els components dels comitès i centres sindicals; celebrava amb ells reunions i se suposa unànimement a la Bisbal que actuava com assessor del Comitè Roig. «Desde luego es cierto que formó parte de los reunidos de la CNT en casa del vendedor de periódicos Hugas».²⁴⁹

Baudili Fontanella, comerciant, assegurava conèixer la Lluïsa i afirmava el següent: «sabiendo que desde que esta individua se instaló en La Bisbal hizo siempre propaganda de las ideas marxistas y disolventes, durante la dominación roja actuó intensamente unas veces como Secretaria de la CNT, otras como confidente y asesora del Comité y hasta de escribiente de este organismo de los rojos; es persona peligrosa para la sociedad».²⁵⁰

248 Acusat de ser uns dels individus que saquejaren l'església parroquial, la de la Verge de la Pietat, la de la Verge dels Dolors i la del convent dels pares Franciscans el 22 de juliol de 1936. AHN. Causa General, p. 13. Sumaríssim 33. ANC. Consell de Guerra, condemnat a reclusió perpètua.

249 ATMT3. Causa 33/1939, p. 241.

250 Ibidem, p. il·legible.

Narcisa Costa, vídua Coromina, tornava a ser interrogada i deia que «conoce a LUISA DURAN CAMA sabiendo de ella que es persona de arraigadas ideas extremistas, desde que se instaló en el pueblo, con su marido Hugas, vendedor de periódicos, se dedicó a hacer activa propaganda en pro de las ideas revolucionarias y disolventes; ésta encausada en el comité desempeñó un cargo, que supone la deponente, fuera simplemente el de escribiente; debía estar muy al corriente de lo que allí se trataba, por cuanto, en ocasión de que fueron a detener al marido de la declarante, dijo: "Vah..., Pues, del comité no han dado esta orden de detención, me extraña mucho que digan que es detenido por orden del COMITÉ de La Bisbal"; desempeñó el cargo de Secretaria de la CNT».²⁵¹

La declaració de la Lluïsa

«Per què creus que jo tinc aquesta moral i aquesta resignació? Doncs, precisament per aquesta netedat de consciència.»

LLUÏSA DURAN

La «declaración indagatoria del procesado», tingué lloc el 5 d'abril de 1939 a Girona. Vestia una faldilla clara i una jaqueta de color marró. La descriuen així: «estatura pequeña, color sano, pelo cano, ojos pardos, nariz recta».

No canvià ni una coma del que ja havia dit, en un primer moment, davant de la Guàrdia Civil de la Bisbal quan la detingueren i, afegí: «Que antes del inicio del Alzamiento Nacional no perteneció a ningún partido ni sindical; que es completamente incierto ejerciera el cargo de Secretaria de la CNT, pues solamente ejercía como mecanógrafa; niega rotundamente haber sido asesora en Comité alguno de Guerra y que no tenía amistad alguna con directivos o miembros de éstos».²⁵²

Tot seguit, tornà a la seva cel·la de la presó del Seminari.

251 ATMT3. Causa 33/1939, p. 248.

252 ATMT3. Causa 33/1939, p. 274.

A las 7 1/2 Causa. 33432

AUDITORÍA DE GUERRA DE CATALUÑA

E. 664 CONSEJO DE GUERRA PERMANENTE N.º 25

Año de 1939 Juzgado 110
 Número de Auditoría 378 *Comandante*
 Fecha 23 de Mayo de 1939. Recepción Militar

Procesados: ENRIQUE GARCIA, HIGORAS TORRES, JOSE...
 BOLEN SILVESTRE, EMILIO OLIVER CIRA, JUAN PABLO TORRES,
 JOSE FORT VILLET, LUIS ROJO GARCIA, JUAN PI CASAC, JO-
 SE VILA FERRER, EMILIO PLANELLAS BAUSISTO, JOSE GUIL
 BOLDOS, PEDRO VIRAS QUINIANA, OCTAVIO FERRERELLA PERA,
 JOSE LLADO CALS, JOSE GALS BATALE, VICENTE ALBAZ DE-
 CULLI, FLORENTINO BOFILL COSTA, MARTIN VICENTE SURI,
 JUAN ABELADA ESTILOR, MARTIN BUSQUETS TRILL, LIBERATO
 BANI FORT, JOSE LLADO SARATER, FORTIO BERRA MARIOT,
 ENRIQUE BORJA GARA, EMILIO PABRES CARRERROCA, JOSE CARLES
 IZ, RAIBUNDO FERRICH BARCELÓ, JOSE ALOISA BARRACVENTA,
 JOSE FONS JOPES, SALVADOR BARBAROLS OLIVERA, JOSE BARI
 GARA, JUAN IGLESIAS NIEBA, MARCELINO MIR VETA, JOSE
 TRINIDAD BERRIAS

SECRETARIO

José Luis María Vázquez
 Soldado de Intendencia número nº 29.

1939

Coberta de la Causa 33/1939
 incoada contra
 treinta-quatre persones,
 de les quals Lluïsa Duran
 era l'única dona.

ATMT3

El Consell de Guerra

*«Necesitamos una España unida, una España consciente. Es preciso liquidar los odios y pasiones de nuestra pasada guerra, pero no el estilo liberal, con sus monstruosas y suicidas amnistías, que encierran más de estafa que de perdón, sino por la redención de la pena por el trabajo, el arrepentimiento y con la penitencia; quien otra cosa piense, o peca de inocencia o de traición.»*²⁵³

FRANCISCO FRANCO

El 10 d'abril de 1939, un cop examinat el sumaríssim d'urgència, es procedí a fer un auto resum dels fets i a la Lluïsa se li atribuïen els següents: *«es de filiación extremista; desde que se instaló en La Bisbal hizo siempre propaganda de las ideas marxistas y disolventes; durante la dominación roja actuó intensamente unas veces como Secretaria de la CNT y otras como confidente y asesora del Comité y hasta de escribiente en este organismo; se la considera peligrosa para la sociedad. [...] Estaba tan al corriente de lo que pasaba en el Comité de Guerra que en ocasión de ser detenido el señor Coromina, como derechista de La Bisbal, dijo: “Bah, pues del Comité no han dado esa orden de detención, me extraña mucho que digan es detenido por orden del Comité de La Bisbal”. [...] Niega en la Indagatoria sus cargos anteriores.»*²⁵⁴

Com que consideraven que els fets exposats es trobaven compresos en el Bàndol de Guerra i per estimar esgotada la investigació judicial, s'elevava l'actuació al Consell de Guerra Permanent número 3 de qui els encausats quedaven a llur disposició.

El 13 d'abril de 1939 s'assenyalava la data de celebració del Consell de Guerra, l'endemà a les nou del matí, i, alhora, un defensor, l'alferes d'infanteria, José Navascues.

A la banqueta dels acusats s'hi asseguraren trenta-quatre persones. La Lluïsa era l'única dona. D'entrada,

253 Extret del missatge que pronuncià el 31 de desembre de 1939.

254 ATMT3. Causa 33/1939, p. 293.

el fiscal sol·licità penes que anaven des de la pena de mort fins a la reclusió perpètua. És el que demanà per a ella. La considerava *«de ideología muy extremista era militante de la Sindical CNT. Era gran propagandista en La Bisbal de las ideas extremistas y disolventes. Durante todo el período rojo, mantenía estrecha relación con los miembros del Comité de Guerra, en cuyo organismo actuaba de escribiente y asesoraba a los componentes que lo integraban, estando al corriente de todos los acuerdos y decisiones que tomaba el Comité. Desempeñó también el cargo de Secretaria de la CNT en La Bisbal.»*

Seguidament fou el torn de l'advocat defensor qui després d'exposar arguments a favor dels seus defensats, digué que demanava per a tots ells la rebaixa d'un grau de la pena sol·licitada pel Fiscal.

Un cop reunit el Consell de Guerra per veure i fallar les causes acumulades dels processats i resultant que:

«contra los legítimos Poderes del Estado asumidos por el Ejército a partir del diecisiete de Julio de mil novecientos treinta y seis, en cumplimiento de su función constitutiva, se desarrolló un alzamiento en armas y una tenaz resistencia, cometiéndose a su amparo toda suerte de violencias, hechos en los que participaron los procesados de la siguiente forma:

*LUISA DURAN CAMA, de 38 años de edad, hija de Narciso y de Cristina, natural de San Feliu de Guíxols, y vecina de La Bisbal (Gerona), casada y dedicada a sus labores.- De ideología muy extremista era militante de la Sindical CNT.- Era gran propagandista en La Bisbal de las ideas extremistas y disolventes.- Durante todo el período rojo, mantenía estrecha relación con los miembros del Comité de Guerra, en cuyo organismo actuaba de escribiente y asesoraba a los componentes que lo integraban, estando al corriente de todos los acuerdos y decisiones que tomaba el Comité.- Desempeñó también el cargo de Secretaria de la CNT en La Bisbal.»*²⁵⁵

Consideraren que aquests fets que es relataven, i que el Consell declarava provats, constituïen un delic-

255 ATMT3. Causa 33/1939, p. 299.

Barcelona, circa 1940

La presó de dones de Les Corts.

AMDC

te, el de rebel·lió militar, previst en l'article núm. 237 i pena en el cas 2n del 238, ambdós, del Codi de Justícia Militar. Ella n'era criminalment responsable, en concepte d'autora. Fallaren en imposar-li la pena de reclusió perpètua que equivalia a trenta anys de presó.

El 17 d'abril l'Auditor de Guerra ho aprovava i el 10 de maig entregaren a la Lluïsa la notificació de sentència.

La presó de Girona

*«Canta la vida darrera de les reixes,
mes l'ergàstul esdevé gris i sa fredor
aplana unes vides sense queixes
occides recercant un món millor.»*

LLUÍS BOTA

Ubicada dins del Seminari era l'únic centre penitenciar que hi havia el 1939 a la ciutat de Girona. Una part s'habilità per a les dones. No estaven racionades, amb això vull dir que només menjaven un aigualit plat de sopa a cada àpat, i la família els havia de dur menjar — patates, llegums, fruita, mel, sucre...— i roba neta. No sortien mai de la seva cel·la, només els dies de visita. El pati estava reservat per als homes.

Un cop per setmana, en Gaietà agafava el Tren Petit i anava a Girona. S'havia de conformar en veure-la de lluny, rere uns barrots i llegir-li els llavis perquè la cri-dòria era monumental.

La Lluïsa hi arribà el març de 1939 i s'hi estigué fins el 20 de febrer de 1940, moment en què fou traslladada a la presó de dones de Barcelona. Ho explica a les seves memòries: *«Després de quasi un any d'estar tancades "per polítiques" a la presó provincial de Girona, sempre en una sala d'on no en sortíem més que el dia de comunicació amb els familiars, que vèiem separats per una reixa, ens traslladaren a un convent de monges de les Corts a Barcelona»*.²⁵⁶

D'aquest pas per la presó gironina es conserva una carta que escrigué, el 23 de gener de 1940, a la seva

256 Lluïsa DURAN. *Memòries*.

cunyada Pepita Dausà, la primera dona d'en Víctor amb qui sempre havien mantingut una relació cordial.

En aquell escrit, li confessava una pena. *«Pepita, el día que podamos hablar, te contaré muchas cosas y te diré cómo se han portado la familia y algunos amigos. Hay que pasar penas para conocer los verdaderos»*.²⁵⁷

Amb el temps li ho pogué explicar.

La seva germana gran, l'Aurora, s'havia casat per l'església, el desembre de 1925, amb un funcionari andalús afí a les dretes, l'Eladio Rodríguez. Després de residir un temps a la Jonquera —treballava a la duana—, el 1936 s'instal·laren a viure a Sant Feliu de Guíxols amb els seus dos fills, Eladi i Robert. Amb l'esclat de la guerra, tant en Víctor com la Lluïsa procuraren que no els passés res. L'Eladio ja tenia una edat, 57 anys, i una salut un xic delicada. A més, temien que per les seves idees el detinguessin.

«Si guanyen els meus, jo no faré pas el mateix!»,²⁵⁸ els assegurà convençut. I així fou, perquè un cop detingueren la Lluïsa no aixecà un dit per ella.

L'Eladio morí el 1941 i l'Aurora, emmudí.²⁵⁹

La presó de dones de Les Corts

*«Acabada la guerra, fou allò la postguerra.
S'apagaren els riures estellats en els llavis.
I sobre els ulls caigueren teranyines de dol.»*

VICENT ANDRÉS I ESTELLÉS

La presó del Seminari es quedà petita. L'espai destinat a les dones, també. Urgia trobar un lloc on encabir-les. A la Lluïsa l'enviaren a Barcelona, a la presó de dones de les Corts, una propietat immensa del segle XVIII que pertanyia a la família Duran —res a veure amb ella— amb torre i capella i envoltada d'uns mag-

257 FDD. Carta de Lluïsa Duran a Pepita Dausà, 23 de gener de 1940.

258 Conversa amb Aurora Duran i Dausà.

259 *«En la forma habil que sigui possible, quan escriguis a la teva germana, fes-li arribar el meu condol per el cop fatal sofert»*. FI. Carta del president Josep Irla a Víctor Duran i Cama. Cògolin, 10 de maig de 1942.

Teuego me perdonessi he
 tardado tanto en contestar a
 tu carta, pero lo que perdi mi
 direccion y en casa tardaron en
 mandarme la. - No creais que es
 olvido, no, mas no es posible crei
 otros a menudo, porque tengo
 que repartir entre la familia y
 las amistades las pocas horas
 que podemos escribir. - Me deja
 indiferencia del todo, el interes de amo
 rar por mi, yo me acuerdo siem
 pre de ella y me la imagino ya
 muy crecidita y formal. ¿Dónde
 quedará? ¿En Asuncion, como
 te prometí? Supongo que tu ma
 dre tendría en ti, una compañia
 y una ayuda. - Pepita, el día
 que podamos hablar, te conta
 re muchas cosas y te diré como
 se han portado la familia y
 algunos amigos. Hoy que poban
 penas para conocer los verdaderos.
 Por esto agradezco tanto que os
 acordéis de mi.
 Recibid muchos besos de mi
 tía hermana y tía
 Lluïsa
 Gerona - 23-1-40

23 de gener de 1940

Carta que Lluïsa Duran adreçà a la seva cunyada Pepita Dausà des de la presó del Seminari.

FDD

nífics jardins. Durant la República fou el Correccional General de Dones, en temps de Franco presó provincial femenina des del 29 de gener de 1939 fins a 1978. Actualment hi ha els magatzems El Corte Inglés.

La traslladaren dins d'un tren de càrrega, de càrrega de bestiar. El trajecte des de l'estació fins a l'edifici el feu a peu.

Regentat per monges, les temien perquè eren roges. Es dona el cas d'una jove novícia andalusa que, «quan va venir, va estar vuit dies plorant perquè li van dir que anava a una presó de rojos, que havia de portar unes estidores grosses perquè si l'agafaven la matarien, que les roges ens menjàvem la gent».²⁶⁰

Amb una capacitat per a 500 recluses n'arribaren a encabir fins a 2.000. Les condicions higièniques eren deplorables. Hi havia poques dutxes, dormien a terra i de cantó. Estirades no podien.²⁶¹

«Allà hi havien sales, si no més grans, almenys més nombroses i ens permetien de sortir a un gran pati al matí i a la tarda. Una vegada allà, un dia ens vàrem mirar totes les que veníem de les tenebres i instintivament vàrem agafar-nos les mans, férem una rotllana i aixecant els braços i les mirades enlaire, ens posàrem a ballar una sardana. Les que cantàvem ens havíem d'empassar les llàgrimes per a no deixar de cantar. Ningú no ens va renyar, i nosaltres vàrem ballar una sardana cada dia.»²⁶²

En Gaietà no pogué anar a veure-la, el bitllet de tren costava una petita fortuna. Un cop al mes s'hi atansava la seva cunyada, la Pepita Dausà i la seva filla Aurora. La veien rere una finestra tapada per una tela metàl·lica. Una barra de ferro impedia les famílies apropar-se, però a les criatures

260 Testimoni de Laia Berenguer. *Notícia de la negra nit. Vides i veus a les presons franquistes (1939-1959)*, p. 283.

261 Testimoni de Maria Salvo. *Memòria de la presó de dones de Les Corts. Barcelona, 1939-1955*.

262 Lluïsa DURAN. *Memòries*.

les deixaven passar. Les monges que vigilaven feien la vista grossa. La nena a cada trobada, li donava una pega dolça de les seves i la Lluïsa li ho agraià amb un somriure.²⁶³

Al cap de tres mesos, un nou destí l'esperava: tornava a Girona.

La presó especial de dones de Girona

«Encara un altre any separats, fill meu! Fins quan?»

LLUÏSA DURAN

El gener de 1940, Josep Cartaña, bisbe de Girona comunicava a la superiora del convent de les Adoratrices —situat al carrer del doctor Robert, avui Ronda del Pare Claret—, que el govern demanava grans espais per utilitzar, provisionalment, com a presó. Tot i que d'entrada el canvi que els proposava no els agradà gens — perquè des de la seva obertura el 1892 sempre havia hostatjat monges—, poc pogueren fer per no acceptar-ho.

I així fou com el 24 d'abril d'aquell any arribà la primera expedició d'internes acompanyades de 26 criatures. Entre els mesos de maig i juny se'n concentraren 1.557 amb 50 infants.

Segons consta en el padró d'habitants de Girona de 1940,²⁶⁴ a finals d'aquell any hi havia un total de 1.416 dones —d'edats compreses entre els 17 i els 97 anys— entaforades dins del convent. Els infants no hi constaven registrats.

La gran majoria estaven casades, un total de 731; les solteres sumaven 372 i les vídues, 313. Moltes sabien llegir i escriure —un total de 916—, tot i que l'analfabetisme era important —un total de 500.

Quant a la situació en la qual es trobaven, 13 estaven detingudes, 23 processades i 1.380 penades, és a dir, ja havien patit un judici o consell de guerra. Provenien de Catalunya i d'arreu de l'Estat espanyol i, entre elles, hi havia tres estrangeres, tres jueves.

²⁶³ Conversa amb Aurora Duran i Dausà.

²⁶⁴ AMGi. Padró d'habitants de 1940.

Pel que fa a les professions, un total de 1.075 dones no tenia un ofici específic, treballava a casa, en aquella època en deien «*sus labores*». Conformaven la gran majoria. Però hi trobem dones amb estudis. Per exemple, 34 a la branca de l'ensenyament, repartides així: una catedràtica, vint-i-dues mestres, una professora d'idiomes i deu estudiants. A l'administració hi havia una dona inscrita com a treballadora d'un Ajuntament i onze que eren mecanògrafes, taquígrafes, oficinistes i telefonistes, respectivament. A l'àmbit de la sanitat n'hi pertanyien divuit: set llevadores, set infermeres, una farmacèutica i una ajudant, una de laboratori i una de farmàcia. El ram del tèxtil era el més important. Moltes treballaven a la indústria, a les filatures, d'altres eren teixidores o planxadores. Hi havia, també, modistes, sastresses, costureres, brodatres... oficis que a dia d'avui gairebé ja s'han perdut.

La Lluïsa hi arribà el 30 de maig de 1940 i, aquell novembre, les tres jueves, enviades de la presó de Figueres. Amb una d'elles, Rosi Scheuer, congeniaran i s'ajudaran en tot moment i es forjarà una amistat que durarà de per vida.

Ernst i Rosi Scheuer

«Perquè no es necessita ésser intel·ligent ni culte per ésser bo, si en la vida social trobem persones senzilles, de poca cultura, però d'una bondat extraordinària, que les hem d'estimar per força. Hi ha exemples meravellosos que passen desapercebuts, sobretot per la seva senzillesa i el seu desinterès.»

LLUÏSA DURAN

El dijous 26 de setembre de 1940 dues enormes maletes sortiren de l'estació marselesa de Saint Charles en direcció Portbou amb el tren de les tres de la tarda. Els seus propietaris, l'Ernst i la Rosi Scheuer, pujaren en el de tres quarts de vuit del vespre camí de Perpinyà, lleugers d'equipatge. Després de passar per Montpeller i Nimes, desembarcaren a mitjanit en una estació pràcticament deserta.

L'endemà, de matinada, emprengueren el camí cap a Banyuls. La seva intenció era travessar els Pirineus a

Portbou, circa 1930

L'estació internacional de ferrocarril.

ACAE

peu —sempre amb cautela per a no aixecar sospites—, presentar la seva documentació davant de les autoritats franquistes a la frontera i un cop els hi haguessin segellat, agafar un tren cap a Barcelona i, tot seguit, cap a Madrid i cap a Lisboa on pujarien dalt d'un vaixell que els duria a Amèrica.

No van caminar mai sols. Els acompanyava una parella, el jove italià Franco Venturi²⁶⁵ i la seva promesa Victoria Khan. La caminada va ser agradable, passaren pel costat de vinyes, plenes a vessar de penjolls de raïm, i en menjaren. El temps també els acompanyà.

Quan s'apropaven a l'estació de Portbou, una parella de la Guàrdia Civil s'acostà i els revisà la documentació i com que no hi van entendre res, els conduïren fins a l'estació. Eren les quatre de la tarda del 30 de setembre. El vell oficial que els rebé tampoc no els va entendre i els arrestà. En Venturi, qui xampurrejava un xic de castellà, parlà per a tots quatre. De res serví que els digués que tots els papers estaven en regla, els enviaven davant d'un jutge. Protestaren i, en comptes de passar la nit en un calabós, l'oficial els permeté dormir a l'Hotel de Francia.²⁶⁶

L'Ernst estava convençut que els guàrdies creien que, tant ell com en Venturi, eren desertors de l'exèrcit alemany. En realitat havien intentat escapar de la barbàrie nazi, i, ara, després de la duresa de la travessa a peu, que els haguessin capturat era un revés terrible.

L'endemà, de bon matí, un guàrdia civil els passà a buscar i els portà al centre del poble. Allà presenciaren, per primer cop, una missa de carrer en honor a Franco. Els congregats, en silenci, escoltaven atents el sermó i, en un moment determinat, es van agenollar per pregar. La Rosi estava estorada i pensà que «els feixistes victoriosos de Franco exerceixen un estrict control sobre la població, aquells qui un petit temps abans havien estat enemics».²⁶⁷ En acabat, un tren els

conduí a Figueres i, tot seguit, a la presó. El 2 d'octubre els tancaren dins d'una cel·la amb onze altres, en una cel·la que era per a sis.

L'Ernst duia a sobre 227 pessetes, un ganivet de butxaca, unes tisorettes de les ungles i documents, entre els quals la seva carta d'identitat francesa i el certificat de família de la Rosi, i els visats d'Espanya i Portugal vàlids per transitar-hi. Tot ho hagué d'entregar.

El director de la presó rebé els dos homes. Elles ja eren a la part de les dones. «*Els ignorants oficials feixistes no sabien què fer amb nosaltres i ens van tancar amb els lladres comuns, els desertors de la guerra alemanya, els aviadors anglesos rescatats, els contrabandistes de frontera, els espies, els presoners polítics espanyols i els refugiats espanyols que havien retornat*».²⁶⁸

L'endemà, el 3 d'octubre, els traslladaren a una sala gran on hi havia un centenar de presoners. Després d'una dutxa, reberen cops als braços i a l'esquena. Els raparen el cap. L'Ernst aprofità per enviar dues cartes, una a Hiram Bingham²⁶⁹ i una altra al cònsol dels Estats Units a Barcelona, Mr. Frost.

A la presó hi havia moviment. Un grup sortí cap a Castella, probablement vers un camp de concentració. A ells els digueren que aviat els traslladarien a Barcelona, però no es van moure. No feien res, no parlaven amb els altres. Llegí Descartes i Baudelaire i aprengué l'himne feixista: «*Cara al sol con la camisa nueva que tú bordaste en rojo ayer, me hallará la muerte si me lleva y no te vuelvo a ver*».

La Rosi i la Victoria eren a la secció de les dones, distribuïda en tres habitacions. A la primera i més petita hi havia tres llits, ocupats per dones del país i condemnades per motius polítics. Tot seguit hi havia un passadís amb vàters i lavabos i després una habitació gran amb aproximadament deu llits amb vint dones dormint-hi i, finalment, una tercera cambra espaiosa

265 Franco Venturi (Roma, 1914). Historiador italià, assagista i professor especialitzat en la Il·lustració, així com en la història de l'oposició al tsarisme durant el segle XIX.

266 El mateix establiment on s'havia allotjat Walter Benjamin quatre dies abans d'aparèixer mort.

267 LBI. Ernst Scheuer and Rosi Moses-Scheuer Collection. «Memòries de Rosi Scheuer».

268 LBI. Ernst Scheuer and Rosi Moses-Scheuer Collection. «Memòries de Rosi Scheuer».

269 Diplomàtic nord-americà. Fou vicecònsol a Marsella durant la Segona Guerra Mundial. Amb Varian Fry, ajudà a més de 2.500 jueus a fugir de França a mesura que avançaven les forces nazis. El principal objectiu era «*salvar a la gent*».

Figueres, 1930

Un cop detingueren l'Ernst i la Rosi Scheuer per pas clandestí de fronteres foren enviats a aquesta presó.

ANC

amb més dones i llits. Sempre tocava un llit per a dues dones excepte a la primera cambra.

Els rebé, sense massa efusivitat, una dona de cabells negres i els mostrà el llit on viurien i un petit espai dins d'un armari que estava ple fins al capdamunt. La Rosi dormia amb l'Elisabeth Rubin, una jove vienesa molt amable. «*El llit era tan petit, que quan em vaig estirar al mig amb el braços plegats sobre el pit, els dos colzes em sortien fora de la vora del llit per cada banda. Però ens n'havíem de sortir*».²⁷⁰

Aviat es trobaren amb d'altres europees, moltes sense papers. Les del país, i que parlaven un xic de francès, explicaven els tres escassos àpats que rebien durant el dia: sopa al matí, sopa al migdia, sopa al vespre. Cada tres dies els distribuïen un bon pa de sègol negre el qual, per descomptat, es crusprien de seguida. Passaren molta gana.

Un cop al dia podien anar al pati on, a vegades, un raig de sol es posava en un raconet. Les que duien més temps empresonades, majoritàriament gitanes, sabien exactament on havien de seure per gaudir dels darrers rajos de sol tardorencs i allí els treien els polls del cap amb un mètode molt eficaç. Un cop dins cantaven el Cara al sol i els darrers mots eren: «*Franco, Franco, Franco!*»

Cada tarda, el director de la presó les veia desfilar pel pati. La Rosi ho feia amb el cap ben alt i, si alguna queia extenuada, ningú no l'ajudava. Entretant, l'Ernst la veia de lluny, el sol contacte que tenia amb ella, o li escrivia cartes per saber com es trobava.

El 27 de novembre el cònsol dels Estats Units a Barcelona adreçà una carta al Governador Civil de Girona on li demanava que li detallés les causes que motivaren la detenció del matrimoni Scheuer. «Pas clandestí de fronteres», fou la resposta. Aquells dies es ratificà el seu empresonament, aviat en faria seixanta que estaven detinguts.

De tant en tant, molt de tant en tant, es podien quedar dins l'edifici i no sortir al pati amb el propòsit d'acabar amb els polls del llit, cosa que intentaven tot aixecant el somier de ferro ben enlaire i, després,

270 LBI. Ernst Scheuer and Rosi Moses-Scheuer Collection. «Memòries de Rosi Scheuer».

el deixaven caure a terra. Els polls queien i els mataven aixafant-los. Això ho tenien absolutament prohibit, perquè es podien fer malbé el mosaics, però en van aprendre ràpidament.

Amb el temps, la Rosi desaprovà el comportament de Victoria Kahn, horrorós, segons ella, des que arribà a la presó. El pare d'en Venturi envià molts diners al seu fill des de Nova York. Això li va permetre comprar menjar en un restaurant de la vila i només el compartia amb la noia que dormia amb ella. L'envejaven i no els agradava. Al final, amb la Rosi, ja no es dirigien en la paraula.

Un cop per setmana, les preses rebien la visita de llurs familiars i la Rosi també volia aquest privilegi. Es queixà davant de les autoritats de la presó i ho aconseguí i els permeteren veure els homes en el «*locutorio*», elles com a visitants vigilades de prop i ells rere la finestra de filferro, «*igual que a les pel·lícules*».²⁷¹

L'Ernst semblava un altre, estava horrible. Cridava esperat i ella intentava explicar-li alguna cosa però ell no entenia el que li havia volgut dir. Ell no n'estava al corrent que uns dies enrere, ella va poder fer sortir d'amagat una carta dirigida al Fry Committee²⁷² de Marsella. Tot i tenir-ho prohibit —només podia escriure al seu home— ho va aconseguir i defora ja estaven al corrent de llur situació. Havia rebut un telegrama signat per en Fry. Allò l'encoratjava.

De tornada a la seva cambra, la Rosi tingué un atac de plorera. «*Al cap i a la fi, aquest va ser el nostre viatge de nocces! Entrar a la presó!*»,²⁷³ es lamentava entre sanglots.

Cada diumenge eren conduïdes a l'entrada de l'edifici principal de la presó on se celebrava una missa. Els

271 LBI. Ernst Scheuer and Rosi Moses-Scheuer Collection. «Memòries de Rosi Scheuer».

272 Es refereix al Emergency Rescue Committee, una organització privada americana encarregada d'ajudar els refugiats que fugien de la barbàrie nazi. El juny de 1940, Varian Fry (1907-1967), periodista americà, fou enviat a Marsella i s'ocupà de dirigir les peticions. Evità que prop de 2.000 persones fossin capturades pel règim nazi (Holocaust Encyclopedia).

273 LBI. Ernst Scheuer and Rosi Moses-Scheuer Collection. «Memòries de Rosi Scheuer».

GOBIERNO CIVIL DE LA PROVINCIA DE GERONA

AÑO DE 1940

Negociado Fronteras

Población

ASUNTO

(alemán) KARL GOLDHAMMER
id. ERNA JELLINEK
id. ERNEST SCHUEER
id. ROSI SCHUEER
(italiano) FRANCO VENTURI
(lituana) VICTORIA KANS
(alemán) EWALD HERMAN
(inglés) NEVILLE KEBLES
(polaco) APANASIEW BUJENYUSZ - WILHELM KOBIELSKI (polac
id. STANISLAW GOCZAL - SWIEN ANTONI

1940

Coberta de l'expedient de frontera número 19 on hi ha la documentació dels esposos Ernst i Rosi Scheuer, juntament amb d'altres detinguts.
AHG

únics mots que la Rosi comprenia eren «*hermanas*» i «*hermanos*». De camí veien els homes, la sola raó per la qual esperaven la missa dominical.

De sobte, a finals de novembre, la Rosi, la Frida i la jove txeca²⁷⁴ van ser traslladades en tren fins a Girona —«*una ciutat més a l'interior, sota custòdia i sense cap mena d'explicació*».²⁷⁵ I de l'estació, a les Adoratris, «*un convent catòlic, convertit en presó de dones i sota la supervisió de monges, que ara eren les nostres carcelleres*».²⁷⁶ Fins el 14 de desembre l'Ernst no en tindrà coneixement. Ningú no li donarà cap explicació.

La monja que les va rebre els entregà un sac ple de fulles seques de blat de moro a cadascuna, el seu llit. El van posar al terra de la sala gran als peus d'altres presoneres. Durant el dia, l'enrotllaven per seure-hi. Tres àpats rebien al dia i un panet cada dos. Podien escriure una targeta postal a la setmana. Mai no els deien res.

Estaven molt desmoralitzades, sobretot perquè els homes ja no eren al mateix edifici. Assegurava que el convent es va omplir de gom a gom amb 1.700 dones espanyoles, dos pisos plens d'elles i la majoria, preses polítiques. Algunes d'elles eren infermeres lleials a l'exèrcit republicà i semblava que havien estat un objectiu especial per al règim franquista, sent una mica més educades que la majoria de les dones espanyoles. Altres eren treballadores d'una fàbrica de Madrid i ens deien orgulloses que eren «unes roges».

Les tres estrangeres causaren sensació entre les dones. Elles mai no van dubtar que tard o d'hora serien alliberades, mentre que les altres, condemnades a entre 12 i 30 anys de presó, difícilment tenien manera de saber si mai tornarien a veure el món exterior.

Hi havia prostitutes i algunes dones no polítiques, dones del país, que havien estat denunciades per veïns o d'altres persones per ser «roges» o per motius

274 Segons consta en el padró d'habitants de Girona de 1940 es tracta d'Erna Jellinek, de 26 anys, soltera, originària de Txèquia i amb nacionalitat belga i resident a Anvers. Era auxiliar dental. AMGi. Padró d'habitants 1940.

275 LBI. Ernst Scheuer and Rosi Moses-Scheuer Collection. «Memòries de Rosi Scheuer».

276 Ibidem.

egoistes o simplement detingudes, perquè la policia franquista no podia aconseguir antics membres de l'exèrcit republicà, membres de les seves famílies, com la Lluïsa:

«La catalana Lluïsa Duran va ser la meua companya de reclusió. Gràcies al seu comportament i intel·ligència, va ser respectada tant per les presoneres com per les monges i es va convertir en una de les meves amigues més íntimes. Quan ens vam conèixer, ja feia més d'un any que estava empresonada.»²⁷⁷

Gaietà i el seu fill Joan, de dotze anys, la visitaven setmanalment a la presó. Com que el menjar escassejava, duïen patates a les monges amb l'esperança que amb el seu suborn rebria un millor tracte i les monges la van deixar estar.»²⁷⁸

L'Ernst i la Rosi sortiren de la presó el 18 de gener de 1941 i en contra dels seus desitjos els retornaren a França. Aquell matí, una monja l'apressà a fer la bossa, marxava cap a Figueres. No rebé cap més explicació. Al vespre es retrobà amb el seu espòs. «*Se'l veia terriblement prim i esgotat i estava visiblement nerviós*».

L'endemà al matí, referen el camí a peu vers la frontera francesa acompanyats de dos guàrdies. Quan passaren pel davant de correus la Rosi demanà a un d'ells si sabien què se n'havia fet del paquet de pa que un temps enrere havia enviat al seu marit des de la presó de Girona i no havia rebut mai. Quina fou la seva sorpresa que el trobà dins. El pa era ben florit. Tingueren la barra de cridar l'Ernst perquè signés el rebut i ell s'empipà moltíssim.

Païda l'enrabiada, els quatre emprengueren la marxa. Enfilaren la muntanya amb un sol gèlid ben brillant. Estava ben clar que acataven ordres, les de durlos davant dels gendarmes. Però un cop arribaren al pas fronterer els refusaren i hagueren de recular i retornar cap a Portbou i Figueres. A mitjanit entraven a casa, a la presó. Quan la Dolores la va veure arribar de

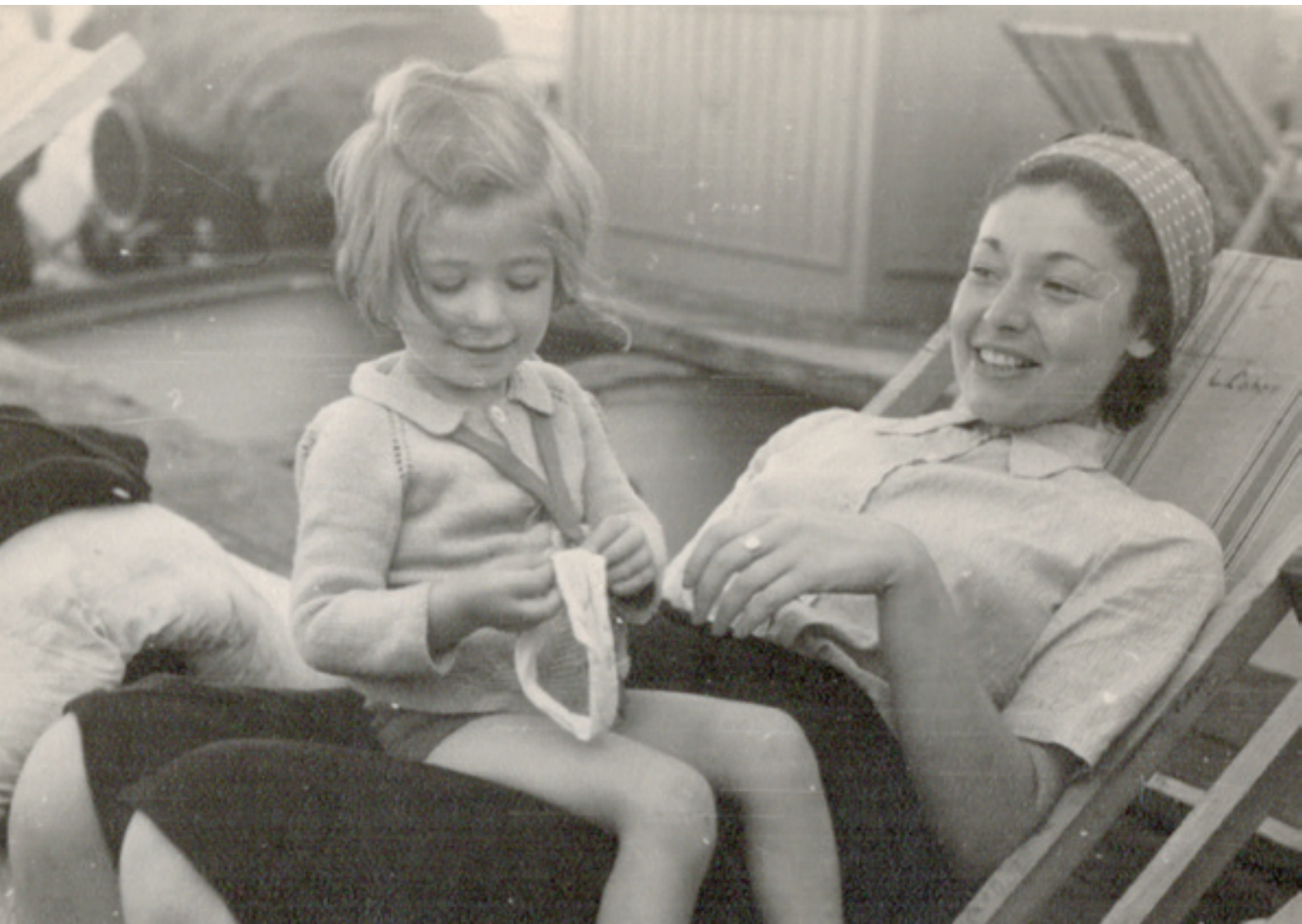
277 Es refereix al fet que primer estigué tancada a la presó del Seminari de Girona.

278 LBI. Ernst Scheuer and Rosi Moses-Scheuer Collection. «Memòries de Rosi Scheuer».

Oceà Atlàntic, agost de 1941

Rosí Scheuer juga amb la petita Dörchen Bamberger a la coberta del vaixell Navemar rumb a Amèrica.

LBI

seguida li oferí el seu llit. Ningú no entenia el que els havia passat. Les dones frisaven per saber coses de la presó de les Adoratius, coneguda popularment com un «convent de rehabilitació», un eufemisme! Cap de les «europees» no era allà, ja les havien enviat cap a Madrid.

Allà escoltà a través d'una de les noves recluses que Erich Kaiser s'havia suïcidat al camp des Prestataires d'Albi i Walter Benjamin a Portbou, quan s'assabentà que no li permetien passar la frontera.

Després d'estar deu dies a la presó li van dir que agafés les seves coses i sense cap més explicació la van deixar anar. Un guàrdia li explicà que la conduïen cap a un hotel de Figueres, on hi passaria la nit, i que l'endemà el seu marit es trobaria amb ella i que marxarien en tren cap a Barcelona. Quan van arribar a l'establiment el guàrdia li va comprar alguna cosa per menjar i mentre ella se'l cruspia, ell la mirava. Després li va dir que l'acompanyaria a la seva habitació i que tenia la intenció de reunir-se amb ella. Ella li respongué «no» amb fermesa i ell li etzibà: «*No ets tan complaent com les dones poloneses*».

L'endemà la van portar fins a l'estació on es va trobar el seu marit. Duia una barba llarga, brut i famèlic. A tocar de la caserna de la policia hi havia un garatge buit amb una petita cambra amb una taula. Els van deixar allà dins amb d'altres presoners. Passaren el dia i la nit entaforats allà dins i a un quart de sis de la matinada marxaven dalt d'un tren direcció Barcelona escortats per un policia de civil. Duia manilles, però no els hi posà mai. Hi arribaren a les onze del matí i els va dir que era massa tard per marxar cap a Madrid. Finalment, ho feren l'endemà, el 30 de gener de 1941. Havien passat quatre mesos des que ho intentaren per primer cop.

A Madrid estigueren un temps a la presó fins que els alliberaren i pogueren marxar en tren cap a Lisboa. Tot gràcies a l'ajut de Varian Fry. El 6 d'agost de 1941 la fragata Navemar partia del port de Sevilla rumb a Portugal. L'American Jewish Joint Distribution Committee l'havia llogat com a creuer per embarcar 1.200 jueus, entre ells, l'Ernst i la Rosi. Van fer escala a l'Havana i a les Bermudes i arribaren a Nova York el 12 de setembre de 1941, sans i estalvis.

Spanish Women in Prison

«El món sap que Espanya es mor de gana, que les presons espanyoles continuen plenes fins al punt d'esclat tres anys després d'acabar la guerra. Però, sap el món que centenars de milers de dones, espanyoles simples i decents, viuen en les condicions aquí descrites?»

ERNST SCHEUER

Tant ell com la Rosi ho sabien del cert perquè ho havien viscut en pròpia pell i un cop instal·lats a Nova York i passat el perill, l'Ernst començà a escriure unes memòries i alguns articles tot explicant el que havien patit durant el captiveri per les presons de Franco.

El primer sortí publicat a la revista canadenca *Free World*, a finals de 1942, i duia per títol «Dones espanyoles a la presó». ²⁷⁹ Descrivia amb detall les pèssimes condicions de vida a les quals estaven sotmeses les rees, companyes de la Rosi durant un temps. Com a bona observadora, no en va perdre detall, sobretot de la cruesa dels relats que explicaven les presoneres polítiques, víctimes de «*la fúria insensata que el feixisme triomfant ha portat sobre els seus adversaris més humils*». ²⁸⁰ És això el que més li va sobtar, aquest acarnissament contra unes dones, la majoria de les quals mai no havien pres part en la guerra, moltes expiaven «els "pecats" o, fins i tot la mateixa existència dels marits i familiars republicans». ²⁸¹

L'Ernst sentia compassió per a totes ells, perquè estaven «*enterrades dins del convent, de les Adoratius, expulsades de la societat, condemnades a marcir-se en captivitat: dones joves privades de llibertat durant trenta anys, dones grans destinades a convertir-se en crons sense dents, dones velles consignades a la mort*».

Relatà uns breus exemples que serviren per denunciar al món tot allò que es vivia portes endins, una autèntica injustícia!

279 LBI. Ernst SCHEUER. «Spanish Women in Prison», *Free World*, novembre de 1942.

280 Ibidem.

281 Ibidem.

1 de febrer de 1942

Quan s'apropava el seu aniversari,
Joan Hugas i Duran sempre enviava un retrat
a la seva mare.

DOMINGO SALVO / FHB

El patiment d'un vailet que té la mare a la presó

«Hi ha un personatge d'una obra de Dostoiewsky que, en suïcidar-se, deixa una nota escrita que diu: "Escupo el meu menyspreu al món". Nosaltres entenem aquesta actitud, però no la compartim. Preferim la de Rudyard Kipling en el seu cèlebre poema "If..." que és tota una lliçó d'humanitat, moralitat i democràcia.»

LLUÏSA DURAN

Mentre la Lluïsa va estar tancada a la presó de les Adoratrius de Girona, en Gaietà i en Joan tenien dret a veure-la un cop per setmana. Hi anaven amb el Tren Petit. Ell no conduïa. Entre ells no hi hagué mai contacte físic, la veien de lluny, entremig de moltes dones i rere unes reixes.

Aquesta vivència colpí en Joan enormement. Ho descrivia molt bé en una carta que envià a la Rosi Scheuer a finals de 1972: *«En el 1940 les coses eren difícils per a molta gent. Com més conscients n'érem, més en patíem. Jo tenia tretze anys i no era capaç d'entendre el significat dels esdeveniments però els podia sentir. Per això vaig patir quan la meva mare va estar tancada a la presó per cap altra raó que la de ser una persona progressista. Vostè va estar allà amb ella per motius similars.»*²⁸²

En una d'aquestes visites, pels volts de Nadal de 1940, la Rosi li entregà un escrit. Uns dies abans havia agafat un llibre de la biblioteca de les monges amb poemes de Rudyard Kipling que havien estat traduïts al castellà per André Malraux. Va copiar les estrofes i en el moment de donar-li el full de paper li va explicar que aquells mots, molt probablement, li oferirien consells que tal vegada l'ajudarien a viure aquells temps tan foscos.

El poema diu així:

«Si

*Si mantens el cap fred quan al voltant
tothom el perd i a més te'n fan culpable,
si confies en tu quan tots en dubten,
però permets també que et qüestionin;
Si esperes i no et canses d'esperar,
si t'enganyen i no respons amb trampes,
si t'odien i tu no et permets l'odi,
ni fas veure que ets massa bo ni savi:*

282 LBI. Ernst Scheuer and Rosi Moses-Scheuer Collection. Carta de Joan Hugas i Duran a Rosi Scheuer. La Bisbal d'Empordà, 31 de desembre de 1972.

*Si somies i els somnis no et dominen;
si penses i pensar no et paralitza;
si acares el triomf com el desastre
i aquests dos impostors tractes igual;
Si suportes de dir la veritat
i que la torcin per enganyar els ximplers,
o veus que han destrossat els teus propòsits,
i t'ajups i els refàs amb eines velles.*

*Si pots amuntegar tots els teus guanys
i te'ls jugues un cop a cara i creu,
i perds, i recomences novament
i no parles mai més del que has perdut;
Si poses cor i nervis i tendons
per complir els objectius que s'esvaeixen,
i esperes el teu torn quan res no et queda
tret de la Voluntat que et diu: "Espera".*

*Si parles amb la gent i ets virtuós,
no menysprees la gent quan vas amb reis,
si ni amics ni enemics poden ferir-te,
si tots compten amb tu, però ningú massa;
Si el minut implacable saps omplir
amb seixanta segons inestimables,
la Terra és teva i tot el que hi ha en ella
i, encara més: seràs un Home, fill.»²⁸³*

En aquesta mateixa carta, en Joan li confessava que sempre havia tingut a mà el poema de Kipling i que els seus consells l'havien ajudat a superar les dificultats.

El patiment de l'altre a qui li han assassinat el pare

*«He fet tot el que he pogut per no contagiar l'amar-
gor que he sentit, des que tenia deu anys, als meus fills.»*

JOAN B. COROMINA I COSTA

«Es la persona de qui m'he sentit més estimat», confessa Joan B. Coromina a les seves memòries quan

parla del seu pare, Leonci Coromina.²⁸⁴ El matrimoni ja havia perdut un fill, el primer. Nasqué mort i abans d'hora. La seva mare agafà el tifus quan estava embarassada d'ell. Va anar de poc que no se'n van tots dos.

Quan en Joan nasqué, a en Leonci, el mínim estosse, ja el preocupava. Hi havia massa tragèdies a l'història familiar.

Amb l'escola primària ben apresada, —«el debe» i «el haber»—, es matriculà abans d'hora per a fer el Batxiller a Girona. Aprovà els exàmens d'ingrés, la darrera felicitat del pare.

Els agradava el mar, la platja de Tamariu i sortir a pescar. Feien excursions a la muntanya.

«Físicament el recordo molt poc i em sap greu. Recordo les seves mans quan cargolaven una cigarreta, doncs els meus ulls quedaven al nivell de les seves mans (mans iguals que les meves). També recordo el clatell amb un remolí de cabells, això, crec que ho recordo degut a les anades amb l'auto, on, el pare al volant, la mare al seu costat i jo al seient del darrera, veia clatells».

Era un vailet entremaliat. Els reis de 1936 li portaren «una bicicleta de mitja mida, molt bonica, blava, no hi faltava res». Amb ella feia expedicions amb els amics i s'arribava fins a Flaçà per anar a veure el Tren Gros.

La guerra els capgirà la vida.

«L'estiu de 1936, el comitè ens va deixar pelats. A mi, em van ferir l'ànima.»²⁸⁵ I a la mare, embarassada, i als amics que li volien salvar la pell.

«El pare estava molt buscat pel Comitè. Els salvatges assassins es varen fer amos d'aquestes terres. Com que d'ignorància no els en faltava, els metges els feien por i no els robaven pas els autos.

El Sr. Corretger va ordenar al meu pare que un dia, lloc i hora determinats, s'havien de trobar als afores. Jo ja sé a on, i així ho varen fer.

El Sr. Corretger el va fer pujar en el seu auto i el va acompanyar a Flaçà. El va pujar en el tren i va dir-li el

284 JCC. «L'avi Koro. Memòries de Joan B. Coromina Costa».

285 «Sempre tenia allò a dintre que havien matat el seu pare». Conversa amb Jordi Frigola.

283 Traducció al català del poema «If» de Rudyard Kipling, per Andreu González, escriptor.

**La Bisbal d'Empordà,
febrer de 1943**

Fotografia
de Joan Hugas i Duran
que envia a la seva mare
mentre està tancada
a la presó.

FHB

que havia de fer. Desgraciadament, el pare no va fer el que ell li havia dit.

El Sr. Corretger se la va jugar. Vaig provar, diverses vegades de dir-li lo molt que li estava agraït. Com que l'emoció quasi no em deixava parlar, amb la seva bonhomia habitual, enèrgicament, m'abraçava i em deia:

—Deixa-ho estar, Joan, ja ho sé.»

El febrer de 1937, la Siseta va donar a llum un vailet. En Joan se'n va alegrar, feia temps que li hauria agradat tenir un germanet. Ell, s'havia d'ocupar dels dos.

«A mi em tocava d'anar sol, amb el Tren Petit i cagat de por, a Girona, al "Socorro Rojo Internacional" a través de qui rebíem —al principi— uns paquets d'aliments concentrats: llet de pot, sucre, xocolata, etc. que ens enviava Mr. Cavallé des de Perpinyà.

Aquests paquets, sempre els vaig portar ben amagats, no me'n van fotre mai cap. L'últim que vaig anar a buscar ja no hi era. Hauria agafat un altre corriol? La mare va dir a Mr. Cavallé que no calia que n'enviés més, que "es perdien" pel camí.»

A mesura que la fam s'agreujava, es prengueren decisions dràstiques:

«Quan el menjar començava a escassejar (i a casa meva fou ben aviat) la família es va desintegrar i a mi el tio Juanito i la tia Maria se me'n van emportar a casa seva per alimentar-me. La tia Maria ens racionava el pa, amb unes llesques primes que es veïen coses a contraclaror.

Tampoc era tot tan magre, es matava porc de tant en tant, sempre legal, per vendre a la carnisseria, de racionament. Sempre en quedava a la casa. recordo els greixons i la carn confita de perol i sense confitar. El brou bufat que sucàvem a les torrades, posant-hi sucre i un xic de canyella.»

Els escorcolls al pis de la plaça Nova eren constants:

«Encara que hi haguessin passat els milicians del comitè moltes vegades, els soldats d'en Líster... no va pas quedar gaire malmès. Feien registres i s'emportaven coses.

El Comitè ens va deixar nets com una patena, però varen quedar, entre els papers, el "cartró" (permís de circulació) del Balilla i el "rol" 286 del "Juan Bautista", un bot de remes de 24 pams, pintat de blanc, que teníem per anar a passeig i a calar gambines. El varàvem a la platja petita de Tamariu. Es va perdre a la Batalla de l'Ebre.»

Un senyor d'Olot els comprà el permís del cotxe, ja que volia circular legalment, per 60 duros, i en Resplandis de Palafrugell, el rol.

La guerra acabà, «en un poble espantat i sense ordre». Els franquistes ocuparen la Bisbal. «Recordo el dia que he estat més content de la meua vida: el dia 5 de febrer de 1939, si bé em quedava un gust agre dolç a l'esperit».

Sempre més fou de dretes.

«El comunisme sempre m'ha repugnat, tant per les circumstàncies personals, com per la idea de "ramat" gros, amb pastors i gossos inflexibles. Si alguna vegada m'he sentit lligat, el pensament sempre ha estat lliure. S'acaba de demostrar que el comunisme és un fracàs social, espiritual i econòmic.»

I parlà bé del general Franco, malgrat que augurés un futur poc fiable.

«Reconec a Franco com el millor dels estadistes, sempre ha fet els "bordos" 287 a temps. Li he notat, però. Algunes pifies i per botó de mostra el rei que ens ha encasquetat.»

Amb el pas del temps, l'amistat va prevaldre pel damunt de llurs idees polítiques.

«Una cosa em cal dir a favor de la quinta del 47, tant els que quedaren a les Escoles Nacionals com els que anàrem a les Parroquials, hem quedat TOTS ben amics i sense rancúnies, que jo sàpiga i no crec equivocar-me.»

286 Llibre on hi ha les dades del vaixell.

287 El «bordo», en les embarcacions de vela, és la maniobra de canvi de rumb.

Palma de Mallorca, 1944

Retrat d'un grup de dones al pati de la presó de Can Sales.

Lluïsa Duran és la tercera de l'esquerra a la primera fila.

FDD

Un d'ells fou, en Joan Hugas, aquell vailet que caminava sempre per la vorera de l'esquerra.

«Amics sí, gràcies a Déu, n'he tingut molts i bons, capaçs de sacrificar-se per mi, com jo per ells, demostrat.

Ni l'edat, ni la condició econòmica, ni la social, tinguda molt en compte en el meu temps, ni l'intel·lectual, m'han privat, que jo recordi, de "fer-me" amb qui fos, mentre hi hagués una corrent mútua de simpatia.»

Els dos Joans es partien el menjar, el que tenien. Una vegada, dos cacauets. En van menjar un cadascun, amb la clova. Es partien el tabac, no un paquet, sinó un cigar, pipada a pipada. Ho van passar malament, junts.

Joan Coromina no feu mai un pas enrere, catòlic i practicant, ho perdonà tot.

«Els qui ho acaben bé són el meu pare i en Joan Hugas amb la seva amistat», m'assegura convençut el seu fill quan ens acomiadem després de mantenir una llarga conversa.

Les responsabilitats polítiques

«Vaig tenir la sort que no empresonessin el meu marit, encara que li feren pagar responsabilitats polítiques. No teníem diners per a pagar-les, però teníem familiars i amics que ens ajudaren i afortunadament vàrem poder, amb els anys, pagar-ho tot.»

LLUÏSA DURAN

A la pàgina 3 del diari *El Pirineo* de 10 de juliol de 1941, el jutge de Responsabilitats Polítiques de la província de Girona feia saber que tres dies abans en el seu jutjat se seguia expedient contra una sèrie d'individus i demanava

«que cuantas personas tengan conocimiento de cuál ha sido la conducta política-social de los inculpados, así como de cuales sean los bienes de su pertenencia están en la obligación de ponerlo en conocimiento de este Juzgado instructor, del de Primera Instancia o Municipal del lugar donde tenga el domicilio el declarante. Se

hace saber además que ni el fallecimiento ni la ausencia ni la incomparecencia del presunto responsable detendrá la tramitación ni el fallo del expediente.»

Dels sis homes de la Bisbal, un era en Gaietà. El seu expedient era el 97.

La Guàrdia Civil assegurava que abans del «Glorioso Movimiento Nacional» pertanyia al POUM i després:

«Filiado al POUM.- Desempeñando el cargo de Secretario.- Fue muy considerado como orientador y organizador del movimiento revolucionario en esta localidad; sujeto de bastante cultura y sabe amoldarse muy bien a las circunstancias.»²⁸⁸

No tenien béns. La llibreria era de lloguer així com el piset on vivien. Diners, els pocs per viure. El jutge li imposà una multa de 400 pessetes, una fortuna en aquells moments.

A aquesta circumstància, tota la família s'hi abocà i l'ajudaren a pagar-la. El 25 de febrer de 1942 s'enunciava al *Boletín Oficial del Estado* que havia fet efectiva la sanció econòmica i havia recobrat la lliure disposició dels seus béns.²⁸⁹

Amb el temps retornaren els petits préstecs rebuts de tots ells.

La presó de Palma de Mallorca

«Per motius que ara no venen al cas, ens traslladaren a Palma de Mallorca. Malgrat que les illes formen part de Catalunya, el fet d'haver de travessar el mar ens feia l'efecte d'una emigració i no podíem evitar l'anyorament que això produïa.»

LLUÏSA DURAN

El 17 de juliol de 1941 arribava, als despatxos del convent de les Adoratris, l'ordre de traslladar la Lluï-

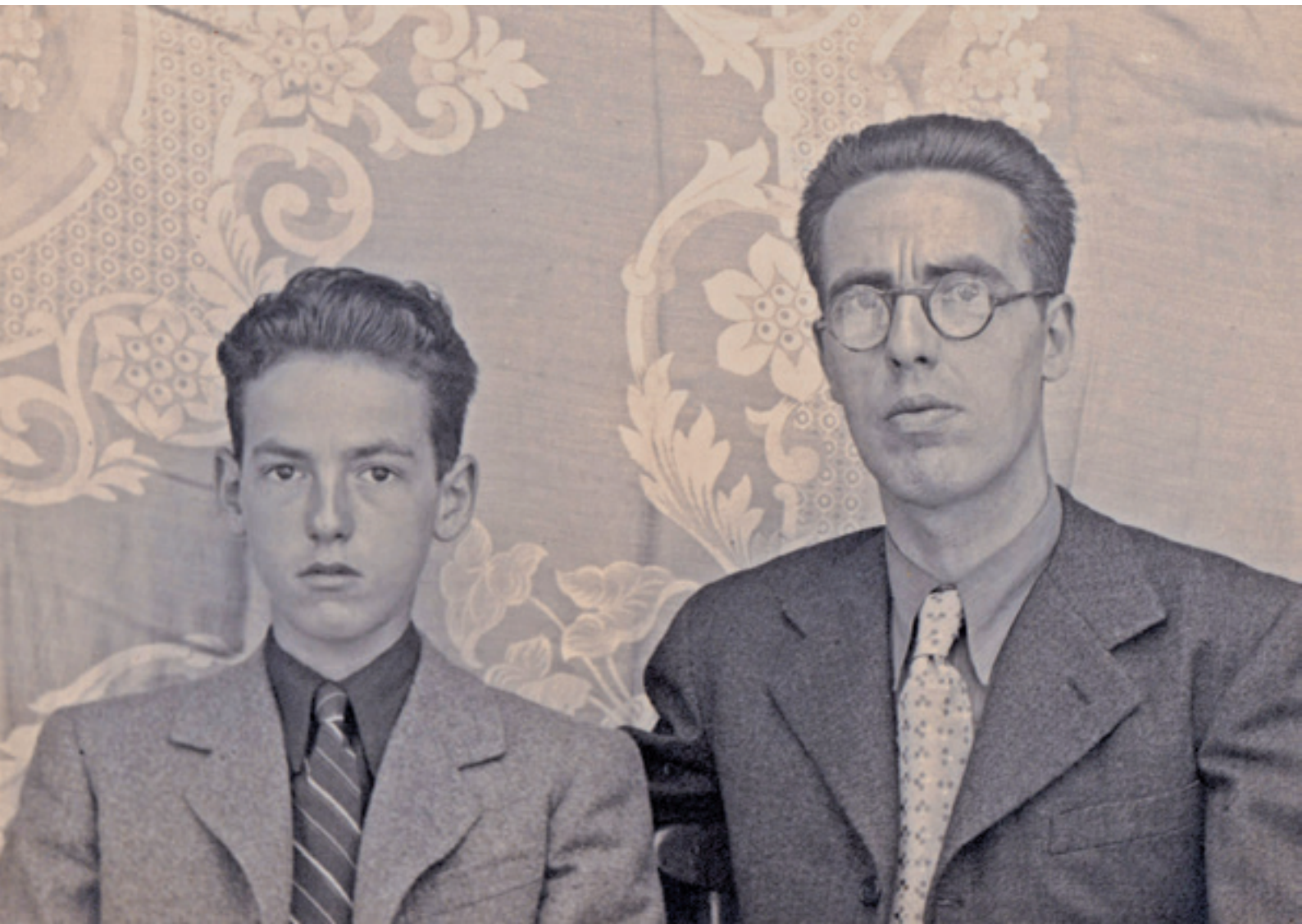
288 AHG. Expedient de Responsabilitats Polítiques núm. 97.

289 *Boletín Oficial del Estado*. Anexo único, 10 de març de 1942, p. 1.322.

La Bisbal d'Empordà, febrer de 1944

Joan Hugas i Duran amb el seu pare Gaietà,
en una fotografia de record enviada a la seva mare a la presó.

FHB

sa a la presó de dones de Palma de Mallorca. El viatge durà sis dies. Primer, dalt d'un tren de càrrega cap a Barcelona. Després, entaforades dins d'un vaixell. Fou a port el dia 23.

«Com que viatjàvem de "franc" ens varen encabir a la "bodega", que deien els mariners. Erem considerades com un fardell més. Vaig preguntar a les del cor si es veien capaces de cantar l'Emigrant. Totes contestaren afirmativament. Ens posem a cantar —teníem bones veus— i als primers compassos vàrem haver de plegar perquè totes ploràvem. La gent des de dalt ens deien: "Més, més!" i encara que això ens alentava, no poguérem continuar.»²⁹⁰

El novembre de 1936 a Mallorca era necessari trobar un espai per encabir les presoneres, ja que fins aleshores homes i dones estaven junts. Escolliren un hospici de les Germanetes dels Pobres. El vell casalot, ocupat per les monges des de 1876, situat al carrer Sales, d'aquí que la presó fos coneguda per Can Sales.

Les cel·les, dos dormitoris de 66m², eren espaioses, però aviat es quedaren petites per entaforar els nombrosos grups que arribaven.²⁹¹ El 1940 ja n'hi traslladaren un primer procedent de Girona. Quan la Lluïsa feia un any que hi era hi havia prop d'un miler de recluses, la majoria condemnades a penes altes de presó —entre vint i trenta anys— per col·laborar amb el bàndol republicà. Eren clarament preses polítiques.

Dormien a terra, damunt d'uns sacs humits de palla i el menjar —proporcionat per les Cuines Econòmiques de l'Ajuntament de Palma— era escàs i monòton, sempre a base de mongetes i verdures. Sort en tenien dels paquets que els arribaven de fora, que compartien entre totes.

Per matar l'avorriment, s'organitzaven activitats culturals, classes de francès o de música. Així ho narra la Lluïsa a les seves memòries:

290 Lluïsa DURAN. *Memòries*.

291 «Entre la primavera y el verano de 1940 el número de internas se quintuplicó, pasando de unas noventa a medio millar». David GINARD. Entre el castigo y la redención. Las mujeres encarceladas en las Islas Baleares (1936-1943).

«Tercer record

Una vegada a la presó de Palma, que també era un convent de monges totes mallorquines i amb les quals convivíem molt bé, a mi em varen destinar a la secció de música. La meva feina consistia en tocar en els oficis litúrgics i en les festes paganes que organitzaven per diferents motius. Pels voltants de Nadal, el capellà ens va dir que era permès tocar cançons pròpies de cada regió i jo vaig intentar de tocar l'Emigrant altra vegada. Nois! Allò va ser no un plor, sino un sanglot col·lectiu i ja no vaig intentar més de recordar Catalunya fent so-roll. Calladament ja la dúiem dintre nostre. Ara jo pregunto: No seria possible ajuntar-nos tots els que sentim així, fer un bloc per a portar endavant aquesta —tot recordant Espriu— nostra dissortada Pàtria?»

El seu comportament fou exemplar. «*Ha observado buena conducta y no ha tenido correcciones*».²⁹² Ho corroborava, també, un certificat de la germana Manuela Ferretjans, mestra i encarregada de l'escola ubicada dins de la presó, signat el 6 d'agost de 1943. En aquest assegurava que des que la Lluïsa arribà havia ajudat amb molt interès i entusiasme en les classes, observant una conducta irreprotxable. A més a més dirigia el cor de dones de la casa. Ho feu una llarga temporada.²⁹³

Hi romangué dos interminables anys. Ningú de la família no pogué anar a veure-la. Durant la postguerra les comunicacions amb l'illa s'havien deteriorat molt. Només tingué notícies d'ells a través de les cartes i dels paquetets de queviures que, molt de tant en tant, li feien arribar.

Fins i tot, el president Josep Irla, n'estava al corrent de la seva situació. «*En quan a la Lluïsa, veig que continua com altres tants millers, sofrin la ventjansa de les animes negres. Confiem que tot vindrà en el seu moment*».²⁹⁴

292 AHPB. Expedient processal de Lluïsa Duran. Full disciplinari, 6 d'agost de 1943.

293 *Ibidem*.

294 FI. Carta del president Josep Irla a Víctor Duran. Cogolin, 10 de maig de 1942.

Amorebieta, 1947

Del seu pas per la presó de Amorebieta, Lluïsa Duran no en parlà mai.
Les preses li donaren el malnom de «el cementiri de les vives».

El setembre de 1942 la Lluïsa veié per primer cop commutada la seva pena:

«*Que en la causa que se deja reseñada obra PRO-PUESTA DE CONMUTACIÓN de la Comisión Central de Examen de Penas de cuyo documento se desprende que el Excmo. Sr. Ministro del Ejército con fecha 26 de septiembre de 1942, dictó resolución por virtud de la cual la pena definitiva que debe cumplir el remarcado LUISA DURAN CAMA, es la VEINTE AÑOS Y UN DIA DE RECLUSIÓN MAYOR, con las accesorias de la pena primitiva.*»

Una notícia esperançadora, ja que un any després a tots ells ja els concedien la llibertat condicional. Una mesura que el govern aplicava per a descongestionar les atapeïdes presons franquistes.

La presó d'Amorebieta

«*Però a la presó hi havia dones que no tenien ajuda de ningú, doncs els seus familiars els havien afusellat o eren exiliats. Aquelles dones m'ensenyaven a ésser humil, ja que no es queixaven mai, ni ploraven, només les veies sempre tristes, havien perdut el somriure ni cal dir la rialla.*»

LLUÏSA DURAN

El 6 d'agost de 1943 deixà enrere Palma de Mallorca i marxà cap a Bilbao. De nou entaforada dins la bodega d'un vaixell i, tot seguit, damunt d'un tren de càrrega fins arribar a destí, l'estació del Nord. I a peu, fins l'imponent edifici. El viatge durà sis dies. El dia 12 ingressava a la presó central de dones d'Amorebieta. Aquí hi romandrà cinc mesos.

De nou, la solitud, l'enyor pels de casa. D'aquest pas, ella no en parlarà mai, mai de la vida. Les preses l'anomenaven «*el cementiri de les vives*». El que veié allà dins la va comprendre.

L'immens edifici es construí dins del poble entre 1931 i 1933. Havia estat un antic seminari dels Pares Carmelites Descalços. Durant la Guerra Civil s'utilitzà com a caserna de milícies i hospital pels ferits que

traslladaven del front. Amb l'arribada del nou règim també ho fou, però des de març de 1940 fins a 1947 es convertí en la Presó Central de Dones d'Amorebieta.

«*Las mujeres son enviadas a las cárceles del norte, después de haber pasado por otras de la península de las que integran el "circuito carcelario" creado por el Régimen para encerrar a todas las "individuas" calificadas de "peligrosas", en el correspondiente consejo de guerra y condenadas a cadena perpetua o a penas de veinte hasta seis años.*»²⁹⁵

Era el cas de la Lluïsa. Ja li havien rebaixat la pena, però encara l'havien de castigar més. En un moment escriu a les seves memòries: «*per motius que no vénen al cas*». I tant que en venen. Ella és l'exemple clar de la política emprada contra tots aquells qui es van posicionar a favor de la República: dispersió i allunyament familiar.

Hi passà molta gana. Esmorzaven una tassa d'aigua calenta, dinaven un bol de sopa amb un tall de patata o un bocí de col. Hi passà molta fred, sobretot els mesos d'hivern. Quan ella hi arribà, les condicions higièniques havien millorat un xic ja que aquell agost s'acabaven d'instal·lar dutxes d'aigua freda. Dormien a terra, damunt del ciment.

Per gaudir de millors condicions, va fer el que sempre havia fet, intentar donar classes i tocar el piano. Algú ho havia de fer durant els oficis religiosos.

No fou fins l'1 de desembre d'aquell any que la donaren d'alta a treballs auxiliars, dins del programa de «*redención*» que establien per reduir la condemna imposada per dies de treball.

El 4 de gener de 1944 el director de la presó rebé un ofici de la Direcció General de Presons on s'ordenava el trasllat de la Lluïsa a la presó de dones de Barcelona per a treballar com a pianista, «*para redimir por el esfuerzo intelectual*».

El seu homòleg de les Corts tenia una afició, la música. Organitzà un cor a quatre veus i assajaven en una

295 Ascensión BADIOLA. «La prisión Central de mujeres de Amorebieta en el circuito carcelario femenino creado por el franquismo».

**La Bisbal d'Empordà,
agost de 1948**

Lluïsa Duran i Gaietà Hugas
caminen de bracet
pel pont nou del Daró
acompanyats
del seu nebot,
Robert Rodríguez.
NDS

saleta on hi havia un piano. S'ho passaven bé, ja no estaven tot el dia cantant «Cara al Sol». Ara cantaven i ballaven pasdobles i tangos.²⁹⁶

Aquesta ordre no s'arribà a complir mai, perquè no abandonà la presó del nord fins el dia 2 de març, moment en què li concediren la llibertat condicional i tornà a casa.

En llibertat vigilada

«Jo era una roca forta que aguantava amb energia i dignitat les fortes embranzides de les onades de la vida.»

LLUÏSA DURAN

A les sis de la tarda del 14 de gener de 1944 es reunia a la Bisbal —de manera extraordinària— el president i els vocals de la Junta de Llibertat Vigilada de la ciutat per tractar sobre una comunicació rebuda de la seu gironina. Els demanaven un informe sobre si existia algun motiu especial que impossibilités aplicar els beneficis de llibertat condicional a la Lluïsa i, alhora, si hi havia algun inconvenient perquè pogués fixar la seva residència a la localitat.

Després d'un canvi d'impressions per part dels reunits, acordaren, per unanimitat, que no n'hi havia cap.²⁹⁷

El 3 de febrer se sol·licitava al Patronat Central la seva posada en llibertat condicional. El 2 de març se li concedia, gràcies a la seva bona conducta. Sortí de la presó sense diners —no li entregaren ni un cèntim en concepte d'estalvis ni socors per la seva partida—, i amb unes instruccions severíssimes:

296 *«Quan havíem acabat d'assajar, que ella era la guardiana d'allà, li dèiem: "Que ens deixa tocar un pasdoble, que ballarem un pasdoble i un tango?". "Bueno, pero bajito". Però el piano no pot ser bajito, s'ha de tocar, i sí, sí, i cantàvem i ballàvem i ho passàvem força bé; convidàvem la superiora; el rector de la parròquia de les Corts convidava les seves amistats, les superiores dels altres convents, i feien una gran festa».* Testimoni de Laia Berenguer. *Notícia de la negra nit. Vides i veus a les presons franquistes (1939-1959)*, p. 283.

297 ACBE. Expedients de la Junta de Llibertat Vigilada de la Bisbal.

Anirà directament a la Bisbal on hi romandrà fins que se li concedeixi la llibertat definitiva si observa bona conducta. No podrà sortir del lloc sense l'autorització corresponent. Si tingués necessitat de canviar de residència ho sol·licitarà a Junta Local de Llibertat Vigilada i esperarà que la seva sol·licitud es resolgui. Tan bon punt arribi al seu lloc de destí, es presentarà davant de la Junta de Llibertat Vigilada i davant de la Comissió provincial de Llibertat Vigilada de Girona, les quals li comunicaran on s'ha de presentar en endavant. Per a identificar-se presentarà aquest document fins que la Comissió Central expedeixi el carnet de protecció a que fa referència l'article 11 del Decret de 22 de maig de 1943. Queda obligada a dirigir, per correu, el primer dia de cada mes, un concís escrit, redactat per ella mateixa, referent a la seva pròpia persona. Aquest informe el presentarà a les autoritats abans citades perquè el visin i el remetin al Director de la Presó [Amorebieta]. Si es quedés sense ocupació ho manifestarà a la Junta Local de Llibertat Vigilada, consignant el motiu, per fer gestions a fi de proporcionar-li una de nova si el seu procedir ho mereix. Haurà de ser veraç en els seus informes i, amb tot interès, se li recomana que eviti les males companyies i tot el que pugui conduir-la a una vida relaxada o a la comissió de delictes.

El primer diumenge de cada mes s'hagué de presentar davant del comandant de la Guàrdia Civil de la Bisbal. Treballava a la llibreria i respecte a la seva conducta no hi havia res a objectar.

Tot això ho hagué de fer fins el 22 de març de 1959, moment que se li concedí la llibertat definitiva.

La seva cunyada Pepita, quan s'assabentà que ja era a casa, obrí una ampolla de Chartreuse, aquella que feia temps que tenia guardada i se'n begué una copeta per celebrar-ho. Una promesa que feia temps que volia complir.²⁹⁸

La família de seguida l'anà a veure. Estava molt prima i tenia la pell blanquíssima. I a tots i a cadascun, els ho agrai amb un somriure amarat de tendresa.²⁹⁹

298 Conversa amb Aurora Duran i Dausà.

299 Converses amb Isabel Callol i Francisca Callol.

TRIBUNAL ESPECIAL PARA
LA REPRESION DE LA MASO-
NERIA Y EL COMUNISMO.

JUZGADO ESPECIAL N.º MUO

N.º del archivo 14349

N.º del Juzgado 464/40

R.º

N.º del Tribunal 8707

N.º del Reg. de la Presidencia
del Gobierno

Encartado: Narciso Duran Juera

Detención _____ de _____ de _____

Prisión incondicional _____ de _____ de _____

Prisión atenuada _____ de _____ de _____

Fecha de incoación 27 de Marzo de 1944

Paso a la Fiscalía n.º 1 el 14 de Junio de 1944

y se devolvió en _____ de _____ de _____

Sentencia de 27 de Octubre de 1944 Pena Faltuosa

Propuesta _____

Resolución de Presidencia _____

Paso a Ejecutorías en _____ de _____ de _____

1944

Coberta
de l'expedient incoat
contra Narcís Duran i Juera
—mort vint-i-cinc anys
abans—
pel Tribunal Especial
para la Represión
de la Masonería
y el Comunismo.
CDMH

L'indult

«I afirmo que són veritats, punyents, vergonyoses, indignants i llastimoses.»

LLUÏSA DURAN

El sol·licità el 3 de novembre de 1945, amb el degut respecte i subordinació. Sobre les espatlles encara arrossegava una condemna de vint anys i un dia de presó però creia:

*«Hallarse comprendida en el Decreto de fecha 9 de octubre último publicado en el Boletín Oficial del Estado, número 293, de fecha 20 del mismo mes, el cual concede el indulto total a los condenados por el Delito de Rebelión Militar, cometidos hasta el 1º de Abril de 1939, y según se desprende del testimonio de sentencia, no ha cometido la solicitante actos por los cuales pueda estar excluida de los beneficios de indulto total, que define el artículo 3º de la meritada orden.»*³⁰⁰

El 25 de gener de 1946 el Fiscal deia, en un paràgraf de les seves llargues conclusions, que:

*«[...] Aparece que se condenó a los interesados³⁰¹ por el delito apuntado, cometido con anterioridad a primero de Abril de 1939, sin que resulte manifiestamente del contenido de los pertinentes resultados del fallo pronunciado que aquellos hubiesen tomado parte directa y material en los concretos hechos a que se refiere el Art. 1º del Decreto citado y tercero de la Orden para su aplicación de 27 del propio mes y año ni en otros de análoga índole o de parecida repugnancia.»*³⁰²

El 9 d'octubre de 1946 els hi fou acordat l'indult, però per un defecte de forma no se'ls fou comunicat. El 17 de juliol de 1956 s'arxivà definitivament la seva causa.

300 ATMT3. Causa 33/1939, p. 650.

301 Dels trenta-quatre condemnats pel delictes de rebel·lió, només sol·licitaren l'indult tretze d'ells, dotze homes i una dona, la Lluïsa.

302 ATMT3. Causa 33/1939, p. 654.

El Tribunal Especial contra la Represión de la Masonería y el Comunismo

*«¿Qué demonios puede saber mi hijo de la masonería? Es una asociación llena de hombres ilustres y honorables, ciertamente superiores a él en conocimientos y apertura de espíritu.»*³⁰³

Franco detestava els maçons, els culpava d'haver contribuït a la decadència d'Espanya. El seu pare ho havia sigut i a ell no el van acceptar mai quan demanà ser admès i això que ho intentà dues vegades, els anys 1924 i 1932.³⁰⁴

Un any després de fer-se amb el poder, promulgava la «Ley de 1 de marzo de 1940 sobre represión de la Masonería y del Comunismo». Dividida en catorze articles, considerava la maçoneria i el comunisme com a delictes i els castigava amb penes que anaven de la reclusió menor a la major així com la confiscació de béns o sancions econòmiques.

Des de la seva publicació, tot aquell qui havia pertangut a la maçoneria s'havia de retractar davant del Govern. Si es tractava de treballadors públics, automàticament quedaven apartats del seu lloc de treball i els inhabilitaven perpètuament.

Quedaven absolts tots aquells qui haguessin servit com a voluntaris als fronts de guerra a l'exèrcit franquista; o sumat a la preparació o realització del «Movimiento Nacional» o haver prestat serveis a la pàtria.

Feta la llei, es posà en marxa el tribunal especial, l'1 d'abril de 1941, a Salamanca, on anaren a parar tots els documents requisats sobre maçons i comunistes.

Ni la mort ni l'exili eximien de ser investigat, com és el cas de Narcís Duran Juera i del seu fill Víctor, a qui se'ls incoà un expedient a fi d'esbrinar quina relació havien tingut amb la maçoneria.³⁰⁵

303 Paul PRESTON. *El gran manipulador*, p. 198.

304 *Ibidem*, p. 200.

305 Quan en Víctor s'assabentà que els buscaven per maçons, de seguida pensà en la tomba del seu pare, farcida de símbols maçònics. Sempre s'imaginà que la trencarien, però en contra del seu pronòstic, es respectà. FI. Conversa enregistrada entre Víctor Duran i el seu germà Robert. Chamblee, maig de 1973.

DIRECCION GENERAL DE SEGURIDAD

COMISARIA GENERAL
DE
INFORMACION

N.º _____
(del expediente)

ARCHIVO MASONICO

~~Duran Cama~~ _____
(apellidos) (nombre) ^{Victor}

nació el _____ de _____ de _____ estado _____

hijo de _____ y de _____ profesión _____

natural de _____ provincia de _____

domiciliado en _____

Nombre simbólico _____

Grado _____

Logia ~~Regencia de Barcelona~~ _____

Iniciado en _____

Situación en 18 de julio de 1936 _____

Situación actual _____

¿Ha sido sancionado? _____

Conceptuación policial _____

Grado de peligrosidad _____

En octubre de 1934 se dirige el citado a la G Log de Cataluña exponiendo que habiendo solicitado ingreso y sometido a algunas pruebas se le comunico por la log que va recibiria aviso para continuar y que se dirige a la G L para que active estos tramites .-

1949

Document
de l'expedient obert
a Víctor Duran i Cama
al Tribunal Especial
para la Represión
de la Masonería
y el Comunismo.
CDMH

Parlem primer de Narcís Duran Juera. El 17 de desembre de 1943, el vocal ponent núm. 8442, feia arribar al president del Tribunal Especial para la Represión de la Masonería y del Comunismo l'expedient d'en Narcís tot sol·licitant que se li obrís un arxiu ja que encara no havia presentat una declaració on es retractés.

En aquells moments sabien, pels documents requisats, que havia sigut membre de la lògia Gesoria, núm. 56 des del 30 de novembre de 1889, que el seu nom simbòlic era «Emancipado» i que n'havia arribat a ser venerable mestre els anys 1915 i 1916.

El 27 de març de 1944 —en aquell moment la Lluïsa es trobava a la Bisbal en llibertat condicional— se li incoà un sumari, núm. 464. Aquell mateix dia es redactaren oficis al director general de Seguretat perquè enviés els antecedents maçònics i polític-socials d'en Narcís i a la Guàrdia Civil de Sant Feliu de Guíxols perquè comunicés el domicili i, en cas d'haver mort, el lloc i la data del decés.

El 12 d'abril el comandant de la Guàrdia Civil certificava que havia mort l'1 de març de 1919.³⁰⁶

Respecte als antecedents, no només hi havia els de Sant Feliu, sinó també els de Valladolid, ja que el desembre de 1887 s'afilià a la Logia de los Hermanos García Vao, núm. 219. El maig de 1944 la policia de Valladolid el buscava. «*Dicho individuo es completamente desconocido en esta capital, habiendo resultado infructuosas cuantas gestiones se han practicado para averiguar su paradero*».³⁰⁷

El 14 de juny de 1944 s'arxivava la seva causa perquè quedava acreditada la seva mort, essent aquesta causa de l'extinció de la responsabilitat criminal.

Pel que fa a l'expedient del seu fill Víctor, aquest s'incoà el 4 d'agost de 1949, amb el número 77. Uns dies abans, el 19 de juliol, la secció especial de la delegació nacional de Serveis Documentals feia arribar al tribunal el seu expedient on hi constava que encara no havia presentat cap declaració on es retractés d'haver sigut membre de la maçoneria.

306 En realitat morí el 28 de febrer de 1919.

307 CDMH. Expedient de «Duran Juera, Narciso».

D'ell, no en sabien gran cosa. Només havien trobat una carta, amb data 27 d'octubre de 1934, on demanava al venerable mestre de la Lògia Redención núm. 2 de Barcelona que li indiqués el motiu pel qual encara no havia estat admès dins del temple, malgrat haver-ho sol·licitat i haver fet algunes proves d'ingrés.

El setembre de 1949 la policia de Barcelona no l'havia pogut localitzar, ni detenir i el seu expedient va quedar arxivat provisionalment per rebel·lia fins el 29 de gener de 1959 moment en què es demanà si la seva situació havia canviat. El 20 de gener de 1964, en Víctor seguia sense aparèixer.

On era? Què se n'havia fet d'ell després d'haver marxat a l'exili?

Víctor Duran i Cama

«L'home ha d'educar la seva susceptibilitat i paulatinament, gradualment, passant per la seva sensibilitat, ha d'arribar fins a la dignitat, aquesta dignitat emancipadora, llibertadora de tot jou opressor; que l'home que sap ésser digne, que sap sentir-la plenament, conscientment, aquesta dignitat, no serà mai esclau.»

LLUÏSA DURAN

Arribà al món a Sant Feliu de Guíxols el 19 de setembre de 1904. De complexió menuda, era el més rebel dels quatre germans. La mare tenia treballs per dominar-lo. Fins i tot un cop el denuncià a la policia i dormí una nit al calabós.³⁰⁸

Feu el servei militar amb el 55 Regiment Àsia i la primavera de 1925 es casà pel civil amb Pepita Dausà i Puig, filla d'un menestral guixolenc que havia fet una petita fortuna i a qui ja havia embarassat. Aquell estiu, un 11 d'agost, naixia la seva primera filla, la Maria.

L'octubre de 1926 obtingué la plaça de conserge del Nou Casino la Constància —conegut popularment com el Casino dels Nois—, en unes renyides eleccions on sis candidats optaven a la plaça. Tant a la primera votació com a la segona obtingué la majoria de vots.

308 «Tancat presó per ordre mare». FI. Notes autobiogràfiques de Víctor Duran i Cama.

29 d'abril de 1936

Carnet de Víctor Duran de lliure accés al Palau del Parlament de Catalunya com a secretari del diputat d'ERC Josep Fàbrega.

FI

«Va guanyar, per tant, el candidat més jove, al qual votaren la majoria de jovencells i bastants socis madurs. Que l'encert guii els passos del novell concerge, i que per coses de més alta volada conservin els socis l'entusiasme palesat dimarts! Això ens posaria en camí de convertir el casino dels Nois en una felicitat Arcàdia.»³⁰⁹

El 18 d'octubre de 1927 nasqué la seva segona filla, la Cristina. Just després tingué la possibilitat d'entrar a treballar a la Banca Jover i marxaren a viure a Barcelona i s'instal·laren en un piset al barri del Guinardó. Coneixia bé la ciutat, hi havia cursat estudis de comptabilitat i finances, gràcies als diners que cobrà de l'herència del seu pare.

S'implicà de jove en les lluites socials i polítiques. Formà part del CADCI i es mogué al costat de Francesc Xavier Casals, «home d'un gran cor i honradesa, sobretot per Catalunya».³¹⁰ Amb l'adveniment de la República el 1931 s'afilià a Esquerra Republicana de Catalunya. El 1933 fou acceptat a la Lògia barceloni-

309 L'Avi Muné, 23 d'octubre de 1926, p. 3.

310 AMTM. Carta de Víctor Duran al president Josep Tarradellas, 15 de desembre de 1975.

na Redención.³¹¹ En Víctor tenia una veneració pel seu pare, se suposa que seguí les seves passes.³¹²

En aquell temps, emmalaltí. Un pulmó se li assecava i li hagueren d'extreure així com tres costelles. La convalescència la feu al sanatori de Santa Fe del Montseny i allà intimà amb Pepita Sesé, la seva cuidadora. De tornada a Barcelona, se seguiren veient d'amagat i quan nasqué la seva darrera filla, l'Aurora, el 24 de març de 1933, amb la mare ja estaven separats.

En Víctor i la seva nova companya, la Memé, s'instal·laren a viure en un pis del carrer de Trafalgar.³¹³ Ella hi vingué amb la seva filla Conxita Sanós, nascuda el dia de Nadal de 1924, fruit d'un primer matrimoni.

311 «Mort del meu pare i confiat F.M. [franc-maçoneria]- Irla, Solà... (iniciat al 33)». FI. Notes autobiogràfiques de Víctor Duran i Cama.

312 Conversa amb Narcís Duran i Sesé.

313 Aquesta propietat no la recuperaran mai més. «Narcís: Perquè ho sàpigues al marxar de casa varem deixar un pis al carrer de Trafalgar nº 62 3er 1º completament amoblat, amb factures i proves de que era nostre, puig inclús el que havíem comprat durant la guerra (1937) una cambra completa amb tocador (al carrer Sepúlveda mobles) uns vasos de porcellana d'un metre d'alt al carrer Sta. Anna, cristalls vaixel·la, làmpara para salon etc (el representant era el Sr. Sardá)». FI. Notes autobiogràfiques de Víctor Duran i Cama.

El desembre de 1936 en Víctor era el secretari del diputat Josep Fàbrega.³¹⁴ En plena guerra, el juny de 1937, entrà a treballar al Departament de Finances de la Generalitat de Catalunya, al Comissariat d'Assegurances. Aquell setembre, tot aprofitant la nova legislació republicana, es divorcià de la Pepita, la seva primera esposa.³¹⁵

El 1938 fou enviat de nou al sanatori del Montseny, a causa d'una tuberculosi. Un cop restablert, es quedà com a administrador³¹⁶ fins acabada la guerra, moment en què marxà a l'exili.³¹⁷

Després del seu pas per la Bisbal, enfilà direcció França. Parà un camió de soldats en retirada, els ensenyà la documentació del govern i el portaren fins a Figueres. D'allà seguí a peu fins a la frontera, que creuà amb un passaport diplomàtic i les autoritats franceses li prengueren, així com la pistola que duia.³¹⁸

«Arribat a França 7-2-39. Tirats al bosc. Encerronada. Capità bo i l'altre dolent. Camp del Boulou 2 ó 3

314 Josep Fàbrega i Pou, nat a Palamós el 4 de gener de 1868, impulsor de la cooperativa La Equitativa i del centre econòmic La Gorga. Escollit alcalde de la vila el 1902 i el 1932. Aquell any fou elegit també diputat al Parlament de Catalunya per ERC. Es negà a marxar a l'exili i patí un consell de guerra. El 12 d'agost de 1939 fou executat a les parets del cementiri de Girona.

315 AATB. Llibre de sentències de divorcis de 1937, núm. 1.228.

316 «Diners, la Generalitat m'en devia, hi havia molt temps que no m'en enviaven, i jo pagaba (avanços) als empleats i a mi mateix. Ademés jo havia pagat llet, carn, pa etc. à St. Celoni i al poble del costat pujant (?)». FI. Notes autobiogràfiques de Víctor Duran i Cama.

317 «Al Montseny varem deixar-hi al Dr. Miquel: fusell, radio amb altaveus Philips, gramola portàtil amb discs (almenys 200)». «à casa la Pinada à St. Celoni, robes i dos albums de segells (1 de fabricació Alemana dedicat a mi per el Sr. Yrla, casi plé 20.000, i un altre de Barcelona amb uns 10 ó 12 mil) en conjunt més de 30.000, puig no recordo bé com eren repartits, ademés que n'hi havient molts sense clavar. Segells antics molts i de valor, sobretot series enteres de Cuba, Puerto Rico, Filipines (Espanyols), Anglaterra, França i Alemanya». FI. Notes autobiogràfiques de Víctor Duran i Cama.

318 FI. Conversa enregistrada entre Víctor Duran i el seu germà Robert. Chamblee, maig de 1973.

dies. Deserció. Nit al foc d'uns camps. Embarc cap a Argelès molt poc puix varen traslladar'nos à St. Cyprien, sobre la sorra tancat amb "barbelés" i guardats per senegalesos. 5 dies sense menjar i sorra. D'allà al cap d'un temps (2mesos?) un Capità metge amic meu va fer-me portar al Hospital de Perpinyá³¹⁹ (à l'arribar soc tot Fret) i hem posaren amb els del "tifus". Sort que Dr. Dalmau va fer-me evacuar després d'unes injeccions antitifoide, i després d'uns dies de convalescència en tren 40 H[omes], 8 chevaux à la Vendée. 2 dies tancats al vagó sense menjar (à [il·legible] Creu Roja llet i croisant), fent les feines à dintre i apilonats sobre els uns i altres. Després Hospital Fontenay-le-Comte, guardats per moros i rentats bany desinfecció i roba també (cremada) i per 1ª vegada de molt temps, un llit i menjar com cal. Ens varen cuidar i el Front Popular vingué veure'ns i ajudar'nos n'obstant que estava prohibit de venir (guardats per moros).»³²⁰

Quan la seva parella, la Memé, s'assabentà que estava reclòs al camp de Sant Cebrià i malalt, feu mans i mànigues per treure'l. Contactà els seus germans maçons i aquests l'enviaren a Fontenay-le-Comte, un poble del departament de La Vendée, al País del Loira, gràcies a Constantin Bouron, venerable mestre de la Lògia maçònica «Le réveil vendéen», que estava sota l'obediència del Gran Orient de França.

Nat el 1877, Bouron s'havia dedicat sempre a la docència. Havia estat mestre i director d'escola fins la seva jubilació, moment en què, juntament amb la seva esposa obriren una llibreria i impremta a la mateixa població. Era el redactor del setmanari *La Parole républicaine*.

Quan en Víctor sortí de l'hospital, ell i la seva companya tingueren un lloc on menjar i dormir, i feina. El territori s'havia quedat sense homes, molts eren a la guerra i es necessitaven mans per aixecar el país. Allà, feu un temps de pastor i es dedicà, també, a l'agricultura.

319 «El dia que ho aconseguí, li sabé greu, no volia que el tractessin d'una manera diferent, li semblava que deixar els companys allà al camp i ell marxar era un malfet». Conversa amb Narcís Duran i Sesé.

320 FI. Notes autobiogràfiques de Víctor Duran i Cama.

Barcelona, 1948

Quan Pepita Sesé tornà a Barcelona per recollir la seva filla, les autoritats franquistes no la deixaren marxar i es veié obligada a escolaritzar el petit Narcís per un breu espai de temps.

NDS

Aquell setembre esclatava la Segona Guerra Mundial. «[...] *Italianos i alemanys havien fet la prova dels ginyos de guerra moderns contra nosaltres, i el seu ànim d'usurpadors els portà a utilitzar-los fent la guerra contra les democràcies mundials [...]*». ³²¹

El 13 de gener de 1940 el govern francès publicava un decret on autoritzava els estrangers i els apàtrides beneficiaris del dret d'asil —d'edats compreses entre els vint i els quaranta-vuit anys— a inscriure's com a treballadors estrangers al servei de l'Armada Francesa. En Víctor, tot i la norma, ja hi treballava.

El 22 de juny tingué lloc la desfeta militar i França signà amb Alemanya l'armistici de Rethondes. La part nord del país quedà ocupada, la part més al sud, lliure, amb el mariscal Philippe Pétain al front del govern amb seu a Vichy. En aquell temps, en Víctor i la família marxaren cap al sud, al departament del Gers. Residiren en diverses poblacions. Passaren un temps a Vic de Fesensac —on treballà en una destil·leria que elaborava armagnac— i a Florença, on estigué enrolat dins del GTE 541 ³²² tot fent treballs agrícoles. ³²³

L'1 de novembre de 1942, França fou totalment ocupada pels alemanys i es van fer seva tota aquesta mà d'obra estrangera. En Víctor va patir de valent mentre va estar sota les seves ordres. El van obligar a fabricar bales, que van ser utilitzades contra els seus compatriotes. ³²⁴

Acatà les ordres, ³²⁵ no va buscar mai brega ni col·laborà amb la Resistència. Es mantingué sempre fidel als seus principis i això el va portar a ser mal vist pels

321 Jordi GAITX. *Josep Irla i Bosch. Memòries d'un president a l'exili*, p. 87.

322 AD32. Groupements de Travailleurs Étrangers 541. Hi consta inscrit el desembre de 1941.

323 Geneviève DREYFUS-ARMAND. *L'exil des républicains espagnols en France*, p. 123.

324 *DeKalb News*, 23 de maig de 1973, p. 11A.

325 «L'ocupació esdevingué més perillosa, i calia una gran atenció, un sacrifici per a no caure a les garres dels que pretenien ser els amos de tot Europa. Ordenaven i no admetien diàleg, obeir i callar era la seva norma en tots els assumptes». Jordi GAITX. *Josep Irla i Bosch. Memòries d'un president a l'exili*, p. 67.

comunistes de la zona. Un dia l'avisaren que li volien la pell. ³²⁶

Un temps després, i sense sortir del Gers, visqueren a Valença de Baïsa, localitat on nasqué el seu fill Narcís el 7 d'agost de 1944, uns dies abans que França fos alliberada.

A finals d'aquell any, van anar a raure a Lo Casterar e Verdusan. Allà, pasturava vaques a la granja de Monsieur Fieu. La primera sortida va ser un absolut desastre, perquè en va perdre una, i com que van veure que no servia per això se'l quedaren per portar els comptes. De l'estada amb aquella família en quedà una bona amistat i, fins i tot el fill, es va fer maçó per influència d'en Víctor. ³²⁷

A començaments de 1945, rebé una carta de l'esposa de Constantin Bouron. El posava al corrent de la desgràcia que els havia passat. Amb l'arribada dels alemanys, el seu home col·laborà amb la Resistència francesa. Fou denunciat i l'arrestaren el 12 d'agost de 1943 durant la batuda nazi que hi hagué a la vila. Passà per la presó de Poitiers i, finalment, fou deportat al camp de Buchenwald on hi arribà el 22 de gener de 1944.

«*Tinc por, molta por de que no sigui viu!!*» ³²⁸ es lamentava la dona. La darrera carta que havia rebut del seu marit, redactada en alemany, datava del 30 de març. Després, ja no en rebé cap més. «*¿I quan tornaran aquests infeliços i de quina manera? Veieu que aquests maleïts alemanys ens han fet molt mal*». ³²⁹

Un mes després, malgrat no tenir cap notícia, encara tenia esperances que fos viu. «*Tornarà? Quan? ¿I com?*» ³³⁰ Ja havia rebut una carta de la Creu Roja de Ginebra on li deien que era molt difícil saber alguna cosa perquè els alemanys refusaven donar informació sobre els deportats. Li explicava, també, que havia lle-

326 Conversa amb Narcís Duran i Sesé.

327 *Ibidem*.

328 AFC. Carta de Madame Bouron a Víctor Duran, 11 de gener de 1945.

329 *Ibidem*.

330 AFC. Carta de Madame Bouron a Víctor Duran, 8 de maig de 1945.

Aush, 1949

Víctor Duran
passejant pels carrers
de la capital
del departament del Gers.
NDS

git a la premsa que el general Franco es rearmava a la frontera per por de ser atacat pels maquis republicans que eren en territori francès. «*No tinc molta confiança amb en Franco. Seria capaç de declarar-nos la guerra?*».³³¹

Mentre ella es feia aquestes preguntes, el seu home ja no era viu. Morí el 30 de març de 1944. Tenia 67 anys. Dins del camp va compondre el «*Chant des déportés*»³³² i la seva esposa l'edità el 1946.

La Lògia maçònica, «*Le réveil vendéen*», canvià el seu nom, a partir d'aquell moment passà a dir-se «*Les Trois Martyrs*», en honor als tres membres morts en els camps d'extermini nazis.³³³

Fins al 1950 en Víctor, la dona i el fill residiren a Lo Casterar e Verdusan. Al principi, ho passaren malament, visqueren de l'ajut de la família,³³⁴ de la Generalitat de Catalunya a l'exili³³⁵ i de les famílies del poble,

331 Ibidem.

332 El cant dels deportats. «*Som els deportats, els condemnats amb el cap ben alt, els qui no han comès cap més falta que d'ésser francesos*».

333 AFC. Carta de Charles Callaud a Víctor Duran, 19 d'abril de 1948.

334 «*Veo recibisteis el paquete de Noviembre y supongo iras recibiendo otros que se te han mandado tanto de ropa como de alimento. Tambien por aereo y dentro de ropa vieja te hemos mandado dos docenas de las inyecciones que pedias pues de otra manera tengo entendido hubieses tenido que pagar fuertes derechos de entrada. Antes de usarlas ensenalas primero a tu doctor para asegurarte que estas son las que necesitas. Tambien en otro paquete encontraras unas vitaminas muy buenas para tu estado*». FI. Carta de Robert Duran a Víctor Duran. Nova York, 25 de febrer de 1948.

335 Des de la seu de París, la Generalitat establí un «cens de necessitats» i enviava paquets amb queviures a les seus departamentals d'Esquerra Republicana establertes arreu del territori francès destinades als seus afiliats. En Víctor administrava la del Gers i s'ocupava d'entregar els paquets. Com aquest de 19 de desembre de 1947: «*Rebut de VICTOR DURAN per compte de la GENERALITAT DE CATALUNYA un collis d'ajut procedent de l'Argentina, el qual contenia: UN tall de cansalada, UN tall de formatge, UNA paperina de cacao—Ambrosia Magomilk, a base de cacao en pols, sucre, llet i extracte de Malta— i UN paquet de cibada aixafada, Quaker*». FI. Notes autobiogràfiques de Víctor Duran.

vilatans que els miraven amb recel.³³⁶ El 29 de juny de 1946, l'alcalde li expedia un certificat d'indigència, estava malalt i no podia treballar.³³⁷

Malgrat els infortunis, no defallí mai. Devot de l'ajuda mútua, com el seu pare, es preocupà de tothom, col·laborant amb el president Josep Irla en la compra de queviures per als refugiats amb necessitats, com testimonia aquesta carta d'octubre de 1943:

«*Cogolin, 9-10-43*

Estimat Víctor:

Avui facturarem la caixa i els petits sacs. Com no dius les possibilitats de adquisició, aquesta setmana farem una ramesa de mil francs, perquè vagis fent. Granes seques, mongetes, mongets, sigrons. L'hivern serà difícil en aquest país. En quan als productes del teu amic salats, digas la possibilitat d'obtenir-los i enviar-losi posar-nos d'acort si hi ha possibilitats.

En interès de llegir-te, te saluda

Irla.»³³⁸

I aquesta anotació del propi Víctor, el mateix mes:

«*27/10/43*

Rebut 1000 i caixa.

Enviaré castanyes si no diuen el contrari.

Granes i salat per el moment cal esperar.

Els preus han pujat per causa invasió jueus i altres.

*Ordi enviar-ne?»*³³⁹

Entretant, les notícies que arribaven de casa no eren gens bones. La Memé patia per la seva filla Conxita. Quan marxà cap a l'exili, la deixà amb una seva

336 «*Eren catalans! A Lo Casterar e Verdusan, només hi havia, entre els refugiats de la Guerra Civil, aragonesos, bascos i navarresos. La seva llengua ens intrigava. El "mal caràcter" de la Josefina es feia notar!*». Francis Agras recull el testimoni d'una veïna.

337 OFPRA. Expedient «Duran Cama, Víctor».

338 FI. Carta del president Josep Irla a Víctor Duran. Cogolin, 9 d'octubre de 1943.

339 FI. Notes vàries de Víctor Duran.

**Lo Casterar e Verdusan,
1953**

Víctor Duran
amb la seva companya
Pepita Sesé, la «Memé»
com carinyosament
l'anomenaven,
i el petit Narcís
amb el seu gos.
NDS

germana. Tenia dificultats per caminar, no hagués resistit el llarg camí a peu vers la frontera francesa.

L'estiu de 1948 retornà a Barcelona acompanyada del seu fill Narcís. Després d'un temps prudencial passat a casa dels parents, preparà la tornada, però les autoritats franquistes no li donaren permís. «*iQue venga su marido a buscarla!*», li etzibaren quan els explicà que estava malalt i la reclamava al seu costat.³⁴⁰

Aquell setembre escolaritzà el seu fill a l'Acadèmia Lluïa del Poble Nou i abans que arribés el fred, mare i fill retornaren a França. Aquesta vegada tampoc s'endugué la Conxita, era massa arriscat.³⁴¹ Es desplaçaren fins la Seu d'Urgell i allà els esperava un dentista de Sant Julià de Lòria, qui els passà a peu per la muntanya fins a Andorra. En Narcís va fer tot el camí a coll de la mare i encara recorda quan es van haver d'amagar en veure dos guàrdies civils a cavall. En Víctor els esperava a destí i tots tres retornaren a Lo Casterar e Verdusan.

A finals d'aquell any es plantejava retornar a Catalunya, perquè s'ho estava passant molt malament. Ho havia comentat a la família i ells li havien dit la seva:

«Germana Aurora: diu danar un domicili i allà jo estaré tranquil (penso seus fills deuen ésser del règim).

Robert: després del seu viatge, diu que hi puc anar.

*Lluïsa: també m'aconsella que si el Consul m'autoritza, que allà no em faltará res, puig es guanya la vida.»*³⁴²

No s'acabava de decidir. Fins i tot al president Irla li confiava els seus dubtes:

*«Solsament us diré que si marxo serà degut a la meua salut, si aquella no respongués a les meves necessitats, i tot i així faré el que podré per els nostres ideals.»*³⁴³

340 Conversa amb Narcís Duran i Sesé.

341 La Conxita pogué marxar de Barcelona el 1958 i anà a viure a Perpinyà. En Narcís, el seu germà, acabava de fer 14 anys.

342 Fl. Nota manuscrita en un sobre d'una carta que rebé del president Josep Irla el novembre de 1948.

343 Ibídem. Possiblement sigui un esborrany de la seva resposta.

Decebut amb el que li tocava viure:

*«Quin fàstic el temps que vivim i la poca dignitat de tots els paysos que manegen el mon!»*³⁴⁴

«Si almenys les entitats de socors poguessin fer el necessari per els desvalguts! Es una vergonya tant economicament com políticament i sols els catalans i ERC sobretot, estaran a l'altura.»

Era ben conscient del perill que corria:

*«President: no per aixó, si marxés, deixaré de costat la nostra causa, inclús si tinc d'arribar al sacrifici màxim.»*³⁴⁵

Al final, es quedà a França.

A mitjans de 1950, es traslladaren a Aush. Foren temps difícils, també. I quan finalment hi hagué una vacant a Perpinyà, al garatge de la Peugeot, hi marxaren a viure. Era l'agost de 1955. Volia ser a prop de Catalunya.

Aquell octubre es casà civilment amb la seva companya, la Memé.

Amb les tres filles, que tingué amb la seva primera esposa, la guixolenc Pepita Dausà, no hi perdé mai el contacte. A la Maria, la gran, l'ajudà a escapar-se de Barcelona quan el seu marit, represaliat per temes polítics, sortí de la presó. Ell els posà en contacte amb un passant i travessaren la frontera a peu per les muntanyes. Durant uns mesos visqueren a Perpinyà a casa d'ell fins que s'establiren definitivament a París.

La Cristina, la segona, marxà a viure al Perú i tot i que no es veieren mai més, sempre es cartejaren.

Amb qui tingué més contacte, i una estima més especial, fou amb l'Aurora. Es retrobaren a finals dels anys 1950. No s'havien vist més des d'aquell capvespre a la Bisbal. Ella li vingué a presentar el seu promès abans de casar-se. A partir d'aquell moment, la relació es feu més estreta i el dia que en Narcís es casà, pare i

344 Ibídem.

345 Ibídem.

**La Bisbal d'Empordà,
15 d'agost de 1955**

Gaetà Hugas i Lluïsa Duran,
amb la mare d'ella,
la baba Cristina,
a la porta de la llibreria
que regentaven
sota les Voltes
el dia de la Festa Major.
NDS

filla tingueren una emotiva conversa. Havent dinat, ell li comentà que les sabates li feien mal i li demanà si li feia res d'acompanyar-lo a casa, just el temps de fer el canvi. Ella, acceptà. I quan feia una estoneta que conduïa parà el cotxe a prop d'un parc i la convidà a baixar. I asseguts en un banc, van retre comptes amb el passat, es van treure una llosa de sobre que a ambdós els pesava enormement.³⁴⁶

Tot i haver canviat de país, seguí dins de la maçoneria. «*Els francmaçons són germans no importa quin sigui llur nacionalitat*».³⁴⁷ Formà part de la Lògia «*Le réveil vendéen*», a Fontenay-le-Comte; de «*Les cadets de Gascogne*», a Aush, i fins la seva mort, a la Lògia «*Saint Jean des Arts et de la Régularité*», de Perpinyà.

Una vida en silenci

«Tantes coses podríem contar i que recordo perfectament, que prefereixo callar-les per a no ferir susceptibilitats de certes persones amigues i a les quals aprecio molt i que degut a les seves idees potser creurien que estic mentint.»

LLUÏSA DURAN

És el que van fer, callar i plorar d'amagat.³⁴⁸ S'emotllaren a la situació de portes enfora. Endins, emperò, patiren enormement. «*No sé, però sentint la televisió o llegint certs diaris ens venen ganes de tapar-nos les orelles o de tancar els ulls i no llegir certes coses. Del que estem segurs és de que l'època franquista ha fet molt mal intel·lectualment i moralment*».³⁴⁹

Ho sabien prou bé. Intel·lectualment, perquè es perdé tot allò aconseguit durant la República i moral-

346 Conversa amb Joan Manel Domingo.

347 AFC. Carta de Charles Callaud a Víctor Duran, 19 d'abril de 1948.

348 «*La van agafar, els del règim de Franco, cinc anys a la presó i encara vessa llàgrimes quan hi pensa*». LBI. Ernst Scheuer and Rosi Moses-Scheuer Collection. «*Memòries de Rosi Scheuer*».

349 Lluïsa DURAN. *Memòries*.

ment, per tot el que patiren. Ella, durant el pas per les presons franquistes i ell, tot sol a la Bisbal, molt vigilat, i amb un vailet al seu càrrec. I sempre més, aquella paüra al cos, que un mal pas no els fes tornar enrere. «*Les notes que vaig escriure abans que la por ens va fer cremar-les*».³⁵⁰ No havia deixat mai de fer-ho, anotava els seus pensaments en uns quaderns. Vivències, poemes, retalls de diari, entrades i programes dels espectacles que havien vist, i, sobretot, ressenyes de llibres, tots aquells que havien llegit. Tot va desaparèixer físicament, tot quedà reclòs la memòria. «*Per què fórem tan covards?*», es preguntava al final de la vida. Perquè com deia Estellés, «*la postguerra demanava cauteles*».

A la llista de mals, calia afegir l'econòmic. Van quedar arruïnats. La família els salvà la vida. Des de l'Escala fins a Sant Feliu, i seguint fins a Barcelona, els feren sempre costat.

Confiaien en la sort, els agradava jugar a la loteria i en compraven sovint.³⁵¹ Abans de Nadal, en la correspondència que mantenien amb la família, es feien petites participacions de dècims. «*Us enviem una participació de 5 pessetes al número 51101 de la rifa de Nadal. Veiem si tindrem sort*».³⁵² De Sant Feliu, ells rebien la seva. «*Vos compensem amb una participació, també, de cinc pessetes per a veure quina tindrà millor sort. Si ha d'anar per la boniquesa del número, el nostre, o sigui el que juguem a la fàbrica*,³⁵³ *tindrà la de guanyar. És un cap i cua molt maco; el 30503, i de can Valdés*».³⁵⁴

350 *Ibidem*.

351 «*Els soldats del Batalló de Muntanya, de la tercera Companyia, Pere García García i Joan Huertas Matas, varen trobar a la via pública setze enters del sorteig corrent, comprats a una Loteria de la nostra ciutat, per l'esposa del senyor Gaietà Hugas, domiciliat a La Bisbal, els quals foren lliurats al seu propietari*». *L'Autonomista*, 20 de novembre de 1934, p. 3.

352 ICP. Carta de Gaietà Hugas a Joan Callol, 2 de desembre de 1949.

353 Es refereix a la de les Sedes.

354 ICP. Carta de Joan Callol als seus nebots Gaietà Hugas i Lluïsa Duran, 7 de desembre de 1949.

La Bisbal d'Empordà, circa 1950

Actuació musical al Foment Catòlic.

D'esquerra a dreta: a la guitarra, Carreras, Planella,
Maties Font amb un llagut, x i Gaietà Hugas a la guitarra.

NDS

A part de fer volar coloms, tot ajut era bo. Ella feia tapets de ganxet, autèntics treballs de filigrana, i, si podia, se'ls venia, encara que el tingués emparaulat. Com el que feu per a l'esposa de Joan Callol, Leocadia Pernal, però quan aquesta el tingué a les mans la mida no s'esqueia a la taula del menjador. La Lluïsa li proposà que se'l vengués. «*El preu depèn de les possibilitats del comprador. Jo en faria de 80 a 100 pessetes*». ³⁵⁵ Aquell juny ja n'hi tenia un altre a punt, «*però se'm va presentar l'ocasió de vendre'l i ho vaig fer sense compliments*». ³⁵⁶

Era menuda, això li permetia aprofitar roba de les nebodes. «*Veieu com és una sort fins a cert punt d'ésser petita? A més, que si jo no vaig créixer prou, em compensa la satisfacció de tenir unes cosines i nebodes tan desenvolupades*». ³⁵⁷

Malgrat els temps difícils, no va perdre mai el sentit de l'humor.

No es podia moure fàcilment, com tampoc sortir de la Bisbal. «*Ja deveu saber que si no vaig a fer-vos la visita promesa, la culpa no és meva sinó de tots els entrebancs que encara em busquen, però potser un dia m'atreviré i faré una escapadeta cap al meu poble natal, que per cert i amb tota raó, en tinc bones ganes*». ³⁵⁸ Era el 1945 i n'acabava de complir un que havia tornat a casa.

El 1946, li passà el mateix. Aquell maig un nebot d'en Gaietà es casava a l'Escala, a les sis del matí a l'església parroquial, i ella no hi pogué anar, només hi assistiren el seu home i el seu fill Joan. ³⁵⁹

De política no en parlaven, però es mantingueren fidels a les idees d'esquerres, un cop acabada la guerra, dels pocs en la clandestinitat. ³⁶⁰

355 ICP. Carta de Lluïsa Duran a Leocadia Pernal, 9 de febrer de 1947.

356 ICP. Carta de Lluïsa Duran a Leocadia Pernal, 9 de juny de 1947.

357 ICP. Carta de Lluïsa Duran a Joan Callol, 14 de juliol de 1945.

358 *Ibidem*.

359 ICP. Carta de Rafel Callol a Joan Callol, 25 d'abril de 1946.

360 Conversa amb Jordi Frigola.

La llibreria els va salvar, ³⁶¹ van trobar refugi en la cultura, en la seva, no pas en la d'aquell trist moment. Damunt dels prestatges els llibres que el franquisme imposava, sota del taulell els clandestins, escrits en llengua catalana o estrangera, que també en venien. Com préstecs de llibres i un cop passada la terrible repressió, retornaren les tertúlies. ³⁶²

«*La Lluïsa era una dona sorprenent, tenia una cultura extraordinària. Et podia fer una ressenya d'un autor, d'un llibre, com ara Shakespeare. Et donava un criteri sobre els llibres, com si se'ls hagués llegit tots. Tenia sempre una resposta, brillant, sempre, no et deixava indiferent. Sorties de la llibreria i aquells mots et deixaven un pòsit a la memòria*». ³⁶³

El fill de l'Aurora ³⁶⁴ encara conserva els exemplars que li regalaren el 1978. En Joan Hugas, l'obsequià amb un exemplar de *L'anarquista nu* de l'escriptor valencià Lluís Fernández, guanyador del Premi Prudenci Bertrana de Novel·la d'aquell any i editat per Edicions 62. I un temps després, en Gaietà el convidà al fet que n'agafés un i ell va escollir el poemari *Entre el clavel y la espada (1939-1940)* de Rafael Alberti, una edició de Seix Barral amb un dibuix d'Albert Ràfols-Casamada a la coberta, que sortí publicat aquell mateix any.

«*Abans quan érem més joves, ens desplaçàvem a diferents indrets de la nostra geografia catalana, per escoltar música clàssica, òpera, concerts, etc.*». ³⁶⁵ La música els acompanyà sempre. «*N'eren molt aficionats*». ³⁶⁶

361 «[...] *ens ha satisfet de coneixer que la Lluïsa segueix normalment, sens dubte a La Bisbal, després de l'infortuni sofert en els primers anys de la desfeta. Almenys poden refer la vida i esperar pel demà un genre de treball i d'existència més acord amb l'esperit que ens fa lluitar per perspectives millors*». Fl. Carta de Francesc Irla a Víctor Duran. Ceret, 13 de desembre de 1947.

362 «[...] *el Sr. Viladesau, o bé llegint el diari fent tertúlia a Can Hugas, o provant tenores a Can Pardo [...]*». *Llibre de la Festa Major de la Bisbal d'Empordà 1983*, p. 6.

363 Conversa amb Jordi Frigola.

364 Conversa amb Joan Manel Domingo.

365 Lluïsa DURAN. *Memòries*.

366 Conversa amb Jordi Frigola.

L'Escala, circa 1950

En Gaietà i la Lluïsa, sempre que podien, s'escapaven a veure la família.

FHB

Quan pogueren, ho tornaren a fer. Dalt del taxi d'en Clavaguera havien anat fins a Figueres per escoltar un pianista hongarès i, cada estiu, al castell de Vullpellaç, convidats pel propietari, Domènec Valls i Taberner, al concert que programava. Cada dia hi anava a buscar el diari i es van fer amics.³⁶⁷

Donaren suport, en tot moment, a la cultura. El 1970 venien les entrades per a l'obra de teatre *Lorenzaccio*, d'Alfred Musset que es representava a la plaça del Castell.³⁶⁸

Defensaren sempre la llengua catalana, fins i tot durant la postguerra, perquè la majoria de cartes que enviaven les escrivien en català. L'abril de 1981, la Lluïsa signà el manifest «Crida a la Solidaritat en Defensa de la Llengua, la Cultura i la Nació Catalanes», en resposta al que havia aparegut públicament el 12 de març d'aquell any, el que es conegué amb el nom de «Manifesto de los 2.300», on un grup de persones mostraven el seu descontentament amb la política lingüística duta a terme per la Generalitat de Catalunya, governada per Jordi Pujol.

Inicialment, visqueren en un piset damunt de la llibreria i, un temps després, s'instal·laren a viure al Pedró, en una caseta amb un jardí ple de roses que cultivava amb gran passió la baba Cristina. Amb els anys, retornaren al centre, i anaren a viure al barri vell, a prop de l'Ajuntament.

De mica en mica, un cop passat el rebuig dels negres anys del franquisme,³⁶⁹ es van anar introduint a la vida social de la ciutat. Quan el juliol de 1955 naixia la Societat Recreativa «L'Aliança Bisbalenca», ubicada a can Saltor, a tocar de la llibreria. en Gaietà no dubtà ni un moment i es feu soci de l'entitat i ocupà durant uns anys el càrrec de vicepresident. Organitzaren

367 En Jordi Frigola els havia acompanyat.

368 «Teatre a la Plaça del Castell. Els grups "Proscenium" i "La Pastora" presentaran l'obra: *Lorenzaccio* d'Alfred de Musset, Patrocina l'Ajuntament de la Ciutat i la Comissió promotor a del Patronat del Castell Medieval. Les entrades per a la sessió de Teatre "Lorenzaccio" que es celebrarà a la Plaza del Castell, es poden adquirir a la Llibreria Hugas». *Llibre de la Festa Major 1970*, p. 52.

369 «Molta gent els fa el boicot». Conversa amb Jordi Frigola.

un munt d'actes culturals, com el premi «Donya Adela i Josep Barceló»:

«Rasgo sumamente encomiable ha sido también el desplegado por la Sociedad Recreativa "La Alianza Bisbalenca", al instituir dos premios anuales que hagan perdurar el agradecimiento a la labor realizada por don José Barceló y doña Adela Trayter y como recuerdo a la fausta fecha del día 14. Tales premios están destinados, a recompensar al niño y niña de estas Escuelas que más se destaquen por su aprovechamiento educativo.

"La Aliança Bisbalenca" ha dado, de este modo, una prueba más de apoyar e incrementar no solamente el sentido benéfico, social y recreativo que la impulsa, sino también una favorabilísima acogida a todo cuanto significa un movimiento de cultura en el ámbito local.»³⁷⁰

El Nadal de 1960, organitzaren un concert que la premsa de l'època no dubtava de qualificar d'extraordinari. La Coral del GEiEG interpretà obres de Morena, Mozart o Monteverdi, un acurat programa d'elevat nivell. La recaptació fou destinada als menjadors i alberg nocturn per als pobres de la ciutat.³⁷¹

Per la Puríssima de 1961, reteren homenatge al poeta Joan Maragall. «*Al mediodía, en el Salón Teatro de "L'Aliança Bisbalenca", el conocido novelista don Juan Oller Rabassa, disertará sobre "Maragall: l'home, l'intel·lectual, el poeta"*». I aquella tarda la cobla la Principal de la Bisbal oferí un concert de sardanes amb les peces «Per tu ploro», de Pep Ventura; «Juny» de Juli Garreta; «La vaca cega», d'Antoni Juncà; «Sant Martí del Canigó», de Pau Casals i, «L'Empordà», d'Enric Morera.³⁷²

El juny de 1962, Salvador Millet donà una conferència sobre «L'Economia Catalana davant del Mercat Comú», amb l'assistència d'un nodrit grup de perso-

370 «La Bisbal. Ecos de un homenaje. Brillante participación de los Sres. Maestros y rasgo de la "Aliança Bisbalenca"». *Los Sitios*, 30 de juny de 1959, p. 6.

371 *Los Sitios*, 4 de gener de 1961, p. 9.

372 *Los Sitios*, 8 de desembre de 1961, p. 2.

Sant Feliu de Guíxols, 15 d'agost de 1931

Trobada familiar a la caseta de S'Agaró per la festivitat de la Mare de Déu d'Agost.

Entre d'altres, Caterina Callol, Joan Callol, Lola Bosch, Lluïsa Duran, Gaietà Hugas i el seu fill Joan.

FHB

nalitats influents de la economia bisbalenca.³⁷³ Aquell estiu quan tenien enllestit el programa de la Festa Major i a punt de repartir-lo entre els socis, es veieren obligats a retirar-lo. No havia passat per la censura per estar escrit en català. «[...] citació al "canto", acompanyada d'un aparatós sarau; nou o deu persones afectades. Ja em teniu a les dependències judicials. Venen les identificacions de ritual: "Es Vd. el presidente de la Sociedad..." Assumeixo totes les responsabilitats del càrrec. La tensió va creixent, salta la primera escopetada: "Por qué escribe Vd. en catalán?!" La pregunta ve prenyada de malvolença, —per dir-ho amb suavitat—. Me'n surto com puc; això sí, sense fer cap mena de concessió a allò de "Por el Imperio hacia Dios". S'intueix dins l'estança la presència —incorpòria, naturalment— del VUITÈ PECAT CAPITAL, innovat per Castella i d'exclusiva aplicació al nostre País: néixer català i sentir-se'n. Mentre, l'atestat ha anat creixent. Arriba la traca final, auguradora de mals presagis per a la celebració de la festa de l'Aliança [...]».³⁷⁴ Una multa i una amonestació per al president de l'entitat.

En un temps, encara marcat per la repressió, donaven prova de la seva catalanitat. «*Havien perdut la guerra i provaven de fer alguna cosa per la cultura*».³⁷⁵

S'hi feien, presentacions de llibres i n'arribaren a patrocinar edicions, com l'obra de Pere Lloberas, *Poetes Bisbalencs de la Renaixença*, editat el 1966; s'impartien classes de català i de sardanes, balls de saló per les festes de Cap d'Any, de Carnaval o a l'agost per la Festa Major i sessions de cinema o de teatre. La seva col·laboració a la creació dels Aplecs de la Sardana fou decisiva.

Seguiren anant d'excursió —a la Mare de Déu de la Salut, a Santa Afra, als Àngels...— a fer caminades o, senzillament, a veure el mar. Per companys els Dui-xans, els Negre, i sempre dalt del taxi d'en Clavaguera.

Ell era un home seriós, una mica sec. En canvi, ella era un xic més oberta, més extravertida. La mainada li

373 *Los Sitios*, 13 de juny de 1962, p. 9.

374 «El magistrat Pérez Capella i el català». Francesc PIBERNAT. *Presència*, 5 de maig de 1985, p. 4

375 Conversa amb Xavier Cortadellas.

agradava i el jovent, encara més. A cada reunió familiar acabava al costat d'ells. Sempre tenia a punt una història per explicar o un consell per donar.

«*De l'experiència hem après, que els llaços que ho lliguen tot, fonamentalment són tres: Respecte, Bondat i Amor*».³⁷⁶

Un terreny a la platja de Sant Pol

«*Ja estem contents de que en Joan pugui passar uns dies a gust, doncs el mar li agrada i St. Feliu també. Això li ve d'herència. Veritat, Joan?*»

LLUÏSA DURAN

El 23 de juliol de 1912 Narcís Duran i Juera adquirí a Francesc Dausà un terreny en un paratge verge, a les dunes de la platja de Sant Pol, a tocar de l'Hotel Monumental. Mesurava 40 pams d'ample per 80 de llarg, amb una superfície total de 3.200 pams, és a dir, 128 m².

En Narcís hi feu construir una barraca de fusta —semblant a les del voltant— i la família solia passar-hi els diumenges i els festius. Fins i tot, algunes nits d'estiu, s'hi havien quedat a dormir. La Lluïsa adorava aquest indret, li agradava ser ran de mar.

Quan en Narcís va morir, el 1919, l'heretaren els seus fills petits, l'Aurora, la Lluïsa i en Víctor. Dels tres, qui més en gaudí fou la Lluïsa perquè quan es casà amb en Gaietà i tingueren en Joan, cada dos per tres s'hi escapaven.

Passat el calvari de la repressió, i amb la família dispersada, l'abril de 1950 en Gaietà es posà en contacte per carta amb el seu oncle de Sant Feliu, Joan Callol, perquè fes les gestions oportunes ja que tenien intenció d'encerclar la propietat a fi d'evitar que algú en fes un mal ús ja que semblava que no tingués amo.

En Joan discutí l'assumpte amb Robert Pallí, en aquells moments alcalde de la ciutat. «*Avui mateix n'hi he parlat. Em diu que creuria un disbarat fer-hi un cercat de pals perquè, tant si són de fusta com de ciment*

376 FDD. Poema escrit per la Lluïsa i en Gaietà en motiu de les seves noces d'or civils, 28 de març de 1976.

Costa Brava, circa 1960

Els amics dels Hugas amb els qui feien sortides cada diumenge. D'esquerra a dreta: Josep Duixans, Anita Carles, Joan Negre (fill), Lluïsa Duran, Maria Lluïsa Duixans, Catalina Carles, Joan Negre i el taxista Clavaguera.

DCP

armat, com qualsevol cosa que sostingui filat espinós, s'ho vos emportaran tot. Així passa amb tots els que tracten de fer-ho».³⁷⁷

Tant l'un com l'altre li aconsellaren plantar-hi quatre termes de pedra i, opcionalment, una inscripció de propietat.

Aquell novembre la família es plantejava vendre'l. Cap dels tres hereus ja no hi anava. No sabien si seria fàcil trobar un comprador. «*l a quin preu, doncs si el paguessin bé potser ens decidiríem*».³⁷⁸ L'Aurora, des de Londres, reclamava la seva part, a poder ser en lliures esterlines³⁷⁹ i, en Víctor, des de França, la seva. Entretant, acordaren, que si algú estava interessat en treballar la terra, que parlés amb en Gaietà per pactar el preu i les condicions.

El desembre en tingueren una idea:

*«En quant a la venda, diu [l'alcalde Pallí] que ara és un mal moment perquè tothom està retret i això ho crec jo també. Segons el seu criteri, el fet de trobar-se darrera la paret de ca l'Ensesa el fa desmerèixer molt de preu; tant, que va parlar potser de dues pessetes el pam. Jo li vaig contestar que no vos valdria pas la pena de vendre i que creia que se'n podria treure força més. Com que dels terrenys de prop de la Caleta (part dreta de la platja) diu que se'n paguen cinc pessetes el pam, vam dir-li que la meua opinió era de que d'aquest solar vostre també se'n podria demanar el mateix. Contestà que es podria provar, però que no ho suposava. Això és tot el que vos puc dir.»*³⁸⁰

Si el terreny mesurava 3.200 pams els haguessin tocat 16.000 pessetes. No degueren trobar cap comprador o les ofertes que els proposaren no els degueren fer el pes, perquè no el van vendre fins el 1975 i, per cert, al seu veí, el senyor Ensesa.

377 ICP. Carta de Joan Callol a Gaietà Hugas, 12 d'abril de 1950.

378 ICP. Carta de Gaietà Hugas a Joan Callol, 28 de novembre de 1950.

379 Ibidem.

380 ICP. Carta de Joan Callol a Gaietà Hugas, 14 de desembre de 1950.

El viatge a Perpinyà

«Que trista és la vellesa!»

LLUÏSA DURAN

La baba Cristina havia començat a perdre els trucs i la Lluïsa, patia per si marxava d'aquest món sense veure per darrer cop el seu fill Víctor. No s'havien vist més des d'abans que esclatés la guerra. Es cartejaven, tan sols això.

*«[...] He llegit amb satisfacció el què esmentes respecte a la teva Mare. Fem vots perquè ella pugui esperar amb plena salut el retorn anyorat, la represa de la vida normal i el retrobament de la vida espiritual també.»*³⁸¹

Des de la Bisbal s'organitzaven viatges a Perpinyà. Una anada i tornada amb autobús, just per passar-hi el dia. La primavera de 1959 —tot aprofitant que li acabaven de concedir la llibertat definitiva—, la Lluïsa feu mans i mànigues per aconseguir dues places. Es feia un passaport col·lectiu. No era fàcil inscriure's, exigien molt, com ara un certificat de bona conducta. Els signava l'alcalde. Des de 1947 ho era Martí Piera, enginyer industrial i farmacèutic. El seu veí de sota les Voltes.

Per la relació que aquest tenia amb el matrimoni — ell els proporcionava els medicaments o savis consells quan estaven malalts; els altres el diari, els llibres i el material d'oficina— va aconseguir que les autoritats franquistes deixessin de considerar la Lluïsa, que la deixessin en pau.³⁸²

Aquell migdia, en Víctor les esperava a peu d'autocar. Passaren el dia a casa d'ells. De tant en tant, l'escoltaven rondinar. «*Però no m'heu dit que anàvem a veure el meu fill a França?*». I el tenia assegut al costat.³⁸³

Morí aquell octubre als 83 anys d'edat.

381 Fl. Carta de Francesc Irla a Víctor Duran. Ceret, 18 de setembre de 1948.

382 Conversa amb Ramon Piera.

383 Conversa amb Narcís Duran i Sesé.

SPANISH BROTHERS RE-UNITED

Over 50 Years, Two Continents Duran Family Still Close-Knit

By VIVIAN PRICE
News North Editor

What do you say to someone you haven't seen for more than 50 years?

According to Aurorita Cordeiro e Silva, her father and uncle, Robert Duran and his brother Victor haven't stopped a rapid-fire French and Spanish conversation, since Victor stepped off the plane in New York early in May.

During an interview, in English so that his brother could not understand, Robert spoke of his first impression of his younger brother in 54 years. "When I left he was a young man, well-built and tall, now it's all gone to fat."

Then he glanced at his brother and laughed mischievously accenting the face and build that belie the more than 140 combined years, of the Duran brothers.

In a more serious tone, however, in phrases of accented English interspersed with French and Spanish, retraced their steps from 1973 back to the time they last saw each other in 1919.

The brothers and their two sisters were the children of a wealthy mayor of a town in the Spanish province of Catalan, near Barcelona. Although they were brought up under a monarchy, their father, one of the founders of the Republican government in Spain, tried to introduce democracy in Spain.

While Robert was in college in Paris and then London, his father suddenly died, a victim of the Spanish influenza epidemic that killed millions of their countrymen.

As the eldest son, Robert said he found himself the

head of the household and heir to a considerable fortune with and the family cork business. However, he decided to split the inheritance among the members of his family and followed his doctor's advice to travel to America to regain his own failing health.

Soon after landing in New York, Robert met and married his wife, and, as he says, "We forgot about any plans I had to return to Spain."

Meanwhile, however, his mother sold the cork business, and with a bachelor's degree from the University in Barcelona, Victor became the director of a hospital. When General Franco's regime took control, the Duran family still supported the republican form of government.

Pressure from the new regime caused the Duran family, now including Victor's wife and baby, had to flee for their lives into France in 1937. The only member of the family, a sister, did not flee and spent more than five years in prison.

Then the Durans were caught up in World War II and after being captured by the German Army, Victor was forced to make bullets to be used against their new countrymen.

Although Victor said he did not trust Franco, communique were issued that no repatriation against Spanish refugees would be allowed; and Robert's wife and child went back to Spain. His family now had to re-escape from Spain by

crossing the Pyrenees Mountains at night, on foot, eating what they could find in the woods.

Victor now could be called literally a "a man without a country." He vows he will never go back to Spain, "until Franco dies." Although he now resides in Perpignon, France, he said it is "very hard to be a Spaniard straight down to the bottom of your heart, but you have to speak in terms as France as your home."

He has not become a French citizen, however, and he said his only other choice would be to become an American citizen. But he has roots in France now, and added, "I am too old. If I were 25, I wouldn't take a moment's hesitation, to become an American citizen."

So Victor Duran has settled for visiting his family on two continents of the world. So far, he has been getting the royal-Southern (and Spanish) hospitality tour of Southeastern America. Protected by a special United Nations passport, he said that America has not disappointed him in his view of her as the "No. 1 country of the world."

Although Mrs. e Silva said she and her husband and her father had moved to Chamblee 13 years ago, she still had to go to the Atlanta Historical Society to find out where to go to see the railroad train engines, the General and the Texas, when her uncle asked about them.

In addition to discussion on American politics, about which Victor said French people are very interested and aware, Robert and Victor and the children and grandchildren have been to

23 de maig de 1973

Article publicat

al periòdic setmanal

Decatur-DeKalb News

—de la petita ciutat

de Decatur, capital

del comtat de DeKalb,

a l'estat de Geòrgia—

sobre la trobada

de Víctor Duran

amb el seu germà Robert

que residia als Estats Units

des que hi emigrà

la primavera de 1920.

FI

TOGETHER AFTER 50 YEARS—Robert Duran, left, shows pictures of his daughter's wedding to his brother, Victor, who came to see him after 50 years separation.

El viatge a Amèrica

«Cal acostumar-se al silenci de l'exili.»

JOAN SAURET

Vivian Price, la periodista del periòdic setmanal *Decatur-DeKalb News* encapçalava l'article que va escriure sobre la trobada dels dos germans Duran en terres nord-americanes, el maig de 1973, amb aquesta pregunta: «*Què li dius a algú que fa més de cinquanta anys que no veus?*». Ells, des de 1920 quan, en Robert, tot seguint una prescripció mèdica, va arrebregar els diners de l'herència del seu pare i va marxar cap a Amèrica, «*per a recuperar la seva pròpia salut*». Tot i ser l'hereu, va preferir posar terra pel mig durant una temporada. Al cap de poc es casà amb una jove portorriquenya, de nom Juanita, amb qui tingueren dues filles, Aurora i Elena, i s'oblidà dels plans que tenia de tornar a casa.

Ara era un ciutadà nord-americà, que vivia des de feia tretze anys a Fortingale Road, a una zona residencial de la població de Chamblee, al comtat de DeKalb, a la zona metropolitana d'Atlanta, capital de Geòrgia.

En Víctor era, literalment, tot el contrari. Es definia com «*un home sense país*». Havia jurat no tornar mai més a Espanya fins que Franco es morís. «*Vull evitar el haver de sotmetre'm a un règim que detesto, que existeix malauradament en el país que em va veure néixer*».³⁸⁴

Però també hi havia una altra raó, «*no va fer res per tornar perquè quan es trobava amb gent, fins i tot de Sant Feliu, que venien a la Catalunya Nord, es donava compte que ja no pertanyia a aquell món*».³⁸⁵

Sempre es considerà un refugiat, havia demanat protecció a l'Estat Francès el juliol de 1946. Des d'aleshores no tenia passaport espanyol i no es va inscriure al Consolat fins el 1973, tràmit que acabava de fer d'obligat, a efectes de la fe de vida, si no no hagués pogut cobrar la jubilació.³⁸⁶

384 OFPRA. Expedient «Duran Cama, Víctor».

385 Conversa amb Narcís Duran i Sesé.

386 OFPRA. Expedient «Duran Cama, Víctor».

Malgrat residir a Perpinyà, a l'entrevista confessava que «*és molt dur ser espanyol de cap a peus però has de parlar en termes de França com casa teva*». No era un ciutadà francès, però havia fet arrels al país. I amb certa recança per l'edat, reflexionava «*soc mas-sa gran. Si en tingués 25, no ho dubtaria ni un moment per ser ciutadà americà*».

Al principi de l'entrevista, en Robert explicava que quan els anys 1920 s'acomiadà del seu germà aquest «*era un jove, ben fet i alt, ara tot se n'ha anat cap a la grassa*». I cap al final, confessava que de petitó no li agradava gens i sempre s'esbatussaven.

Malgrat les diferències, aquells dies que estigueren junts, el tractà de meravella. Retornaren al passat i recordaren en tot moment el pare, el prohom republicà Narcís Duran i Juera. «*Si no hagués mort tan jove, hagués estat ministre*», li assegurà en una sobretaula en Víctor. Robert, replicà: «*L'haurien matat durant la revolució quan vingué Franco*». I Víctor sentencià: «*Hagués fet com nosaltres, com Irla i la resta, se n'hagués anat a França*».³⁸⁷

Tornà a Perpinyà enduent-se d'Amèrica un últim record del seu germà. Un cassette amb la gravació de la conversa que van mantenir durant una sobretaula.

Rosi Scheuer torna a Espanya

«*Quina joia he sentit avui! Feia prop de quaranta anys vaig conèixer una jueva en unes circumstàncies molts desagradables, i no ens havíem vist més.*

Això sí, ens felicitàvem per Nadal, per mitjà d'una senzilla postal i no sabíem com s'havien desenvolupat les nostres vides. Ara hem passat unes hores juntes i hem pogut parlar sense parar. Però de tot el que hem dit n'he tret una conclusió i una satisfacció: la de què els llaços que uneixen les persones que estimen els drets humans són tan forts que no és possible, per més dictadures que hi hagin, desfer-los. Quina esperança per l'esdevenidor poder constatar aquesta realitat!»

LLUÏSA DURAN

387 FI. Conversa gravada entre Víctor i Robert Duran durant el viatge a Amèrica.

N° d'enregistrement : 19 3097

Bénéficiaire de la Convention de 1933
arrêté du Directeur du 15-3-1948

Signature du titulaire

Victor Duran Cama

CERTIFIE

que M. DURAN CAMA Victor.
demeurant à PERPIGNAN (P.O.)
né (e) le 19 Septembre 1904
à SAN FELIU DE GUIXOLS (Gé-
rone)
fils (filie) de Narciso
et de Cristian
est réfugié (e) Espagnol

et qu'il (elle) est placé (e) sous la protection juridique et administrative de l'OFFICE.

Ce CERTIFICAT est valable :

du 19/8/1955 au 18/8/1958
Paris, le 19 AOÛT 1955

1955-1961-1969

Victor Duran sempre es considerà un refugiat i el juliol de 1946 demanà protecció a la República Francesa. Primer cada tres anys i posteriorment cada cinc havia de renovar la seva condició legal davant les autoritats franceses.
OPFRA

N° d'enregistrement 19.369/ 8496

Bénéficiaire de la Convention de 1933
arrêté du Directeur du 15-3-1948

Signature du titulaire

Victor Duran Cama

Le Directeur de l'Office Français de Protection des Réfugiés et Apatrides

CERTIFIE

que M. DURAN CAMA Victor
demeurant à PERPIGNAN (Pyr Or)
né (e) le 19 SEPTEMBRE 1904
à SAN FELIU DE GUIXOLS (Gérone)
fils (filie) de Narciso
et de

Le Directeur de l'Office Français de Protection des Réfugiés et Apatrides

CERTIFIE

que M. DURAN CAMA Victor
demeurant à PERPIGNAN (P.O.)
né (e) le 19 septembre 1904
à SAN FELIU DE GUIXOLS
(Gérone)
fils (filie) de Narciso
et de Cristina
est réfugié (e) Espagnol

et qu'il (elle) est placé (e) sous la protection juridique et administrative de l'OFFICE.

Ce certificat est valable :

du 3.9.1969 au 2.9.1974
Paris, le 5 septembre 1969

Le Directeur,

N° d'enregistrement : 620706/

Bénéficiaire de la Convention de 1933

Signature du titulaire

Victor Duran Cama

El 23 de maig de 1979 un avió d'Iberia procedent de Nova York aterrava a l'aeroport de Madrid a tres quarts de nou del matí. A dalt hi viatjaven dues dones, la Rosi Scheuer i la seva filla Irene. Venien de vacances a Espanya. A la capital hi sojornaren un parell de dies. Visitaren el museu del Prado, el mercat del Rastro i veieren una cursa de braus —cada tiquet li costà cinc-centes pessetes i no li agradà gens, la veritat, tret de la imatge general de la gent—. A Toledo, contemplaren les meravelles del Greco, i, uns dies més tard, s'escaparen a Andalusia, Granada, Sevilla i Còrdova.

De tornada a Madrid, es trobà una carta de la Lluïsa a la recepció de l'hotel.

*«Es pensava que m'havia mort, perquè la seva darrera postal de Nadal que m'envià a Nova York li retornaren. Ja no estem en aquella adreça. El seu fill és ara l'alcalde de la Bisbal. El 1941, quan estàvem totes dues a la presó, ell era un vailet. Ens veurem a Barcelona».*³⁸⁸ Abans, emperò, passaren uns dies a Eivissa.

El dilluns 25 de juny, a dos quarts de tres de la tarda, es retrobaren a l'Hotel Urbis del passeig de Gràcia. Així ho explicà Rosi a les seves memòries:

*«Ara té 78 anys, està fràgil i no s'hi veu gaire, però per a la resta està alerta i OK. El seu fill és simpàtic. Ha passat molt temps des de 1941. Fa 38 anys érem recluses de les Adoratrius de Girona. La van agafar, els del règim de Franco, cinc anys a la presó i encara vessa llàgrimes quan hi pensa. Vam caminar plegats fins el cotxe i en Joan ens va dur fins a un restaurant d'un seu amic. Ara és l'Alcalde de la Bisbal. Em van comprar un gerro de ceràmica típica de la Bisbal per a mi. Els Duran ens van parlar molt sobre els polítics, Barcelona, Catalunya, etc. Com per exemple, que a tothom els agrada molt el jove rei i que ells, de la vella línia socialista,³⁸⁹ voldrien més independència del govern de Madrid, qui frena el desenvolupament de Catalunya.»*³⁹⁰

388 LBI. Ernst Scheuer and Rosi Moses-Scheuer Collection. «Memòries de Rosi Scheuer».

389 Crec que es deu referir a les esquerres.

390 LBI. Ernst Scheuer and Rosi Moses-Scheuer Collection. «Memòries de Rosi Scheuer».

Lletres de condol per a Víctor Duran

«L'exili és llarg i més per a nosaltres vells, que cada dia és un any»

JOSEP IRLA

Morí el 2 de juliol de 1976 a causa d'un vessament cerebral. Tenia 82 anys. L'enterrament civil tingué lloc al cementiri de Perpinyà. Nombrosos foren els parlaments que es llegiren però, la família n'agraí un de ben especial. Els mots que llegí Lluís Gausachs, secretari del president Josep Tarradellas, en nom seu. Deia així:

«En aquest paratge que desvetlla en nosaltres talment de tristos records, en aquest fossar on ja tants dels nostres jeuem en l'etern repòs, avui, adolorits aquest matí venim a deixar-hi les despulles d'en Víctor DURAN.

D'en Víctor Duran, que per les seves grans condicions morals i intel·lectuals, per la fermesa de les seves conviccions, i per la lleial companyonia i fidelitat que el caracteritzà, la seva mort deixa un gran buit entre nosaltres i una profunda tristesa.

És amb emoció que ens inclinem davant el dolor que afligeix a la seva esposa, aquesta companya que amb un coratge exemplar ha procurat fins al darrer instant minvar el temor i la sofrença en l'ànim de l'espòs; també el nostre sentiment pel dolor que senten els seus fills, dels quals els nostres amics Concepció i Narcís, l'esposa d'aquest, les germanes, els nebots, la família tota.

A l'hora que la resurrecció de la Pàtria s'inicia, i que els ideals pels quals ell tota la seva vida va lluitar i fins sofrir, són en camí de triomfar, ells ens deixa. Ja no podrà pas tornar amb vida a Sant Feliu de Guíxols on va néixer, ni tampoc a la seva estimada Barcelona, però aquesta terra també catalana del Rosselló que li era plaent, li serà lleu.

*Perdona estimat Duran que emportat pel meu tarannà, quan fa quatre dies et vaig parlar per darra-
ra vegada, ignorant la gravetat del mal que tu però ja pressenties, et vaig fer un petó d'arreveure, que malauradament haurà estat el petó de l'adéu, de l'adéu de tots nosaltres, de tots els que t'estimavem.*

7 d'abril de 1945

Carnet de militant d'ERC a França de Víctor Duran.

FI

Amb tu, les famílies Duran i aliats, perden l'espòs, el pare, l'avi, el germà; l'ésser volgut que no oblidaran.

Els amics perdem un veritable company; un germà.

Esquerra Republicana de Catalunya perd uns dels seus millors militants de l'exili.

L'Honorable president de la Generalitat de Catalunya, el senyor Josep Tarradellas, que tenia a Víctor Duran en gran consideració, m'ha pregat de fer constar que avui ens acomiadem d'un home sincer i íntegre, d'un patriota benmereixent de la Pàtria.

Adéu Víctor Duran; descansa en pau.»³⁹¹

Uns anys després la Lluïsa li ho agrai per carta.

³⁹¹ FDD. Paraules de comiat de Lluís Gausachs a l'enterrament de Víctor Duran. Perpinyà, juliol de 1976.

Declaració de principis d'Esquerra Republicana de Catalunya

«Pobra Catalunya!

Quan deixaran d'envejar-te els que no et comprenen i en la seva inferioritat només tenen la satisfacció de perjudicar-te?»

LLUÏSA DURAN

«El partit declara inviolable: el dret a la vida, a la lliure emissió i difusió del pensament, a la lliure expressió de la consciència i exercici del culte, a l'ensenyament primari gratuït i obligatori. La llibertat de treball i el dret als seus fruits. La llibertat de locomoció i elecció de domicili. La inviolabilitat del domicili i la correspondència. El dret de petició de reunió, associació, manifestació i

vaga. La igualtat davant la llei. El dret d'homes i dones majors de vint anys a ésser electors i elegibles.

El partit considera indispensable: El reconeixement de la voluntat popular com única font de dret i origen del poder. La divisió de poders en legislatiu, executiu i judicial, sobirans, independents i responsables. L'autonomia dels municipis i de les comarques.

El partit estima d'indiscutible evidència la personalitat nacional de Catalunya amb el seu dret, consegüent, a regir-se lliurement a si mateixa. Considera, també, convenient, pels supremes interessos de fraternitat universal, la federació de Catalunya amb els altres pobles.»

Aquesta declaració de principis es llegeix rere el carnet de militant d'ERC a l'exili de Víctor Duran emès el 7 d'abril de 1945.

Militància i compromís

«Que cap catalanista, que cap patriota català no ho oblidi. Tot és possible a la nostra Pàtria si es compta amb aquestes masses de l'Esquerra i res de bo no podrà fer-se sense elles.

Perquè... deixeu-m'ho dir poc a poc, sospesant cada paraula. Perquè les masses de l'Esquerra són Catalunya mateixa.»

EUGENI XAMMAR

Fidel a aquests principis, en Víctor s'afilià a Esquerra Republicana de Catalunya l'any de la seva fundació, el 1931. Treballà a la Generalitat, treballà pel país. L'alçament militar contra la legítima República i la consegüent pèrdua de la guerra l'abocà a l'exili. Ell formava part dels més de 35.000 militants que marxaren per evitar el càstig dels vencedors.

Malgrat els temps difícils, el partit s'organitzà i es constituí en més d'una dotzena de països. A Europa, a França, Anglaterra o Bèlgica i a Amèrica, a Mèxic, Xile, Veneçuela, Colòmbia o Argentina. La lluita, dins i fora del país, seguí. Seguí, sempre.

La detenció del president Companys l'estiu de 1940 per part de la policia militar alemanya, el posterior lliurament al govern espanyol i el seu afusellament, la ma-

tinada del 15 d'octubre davant d'un mur del castell de Montjuïc, el deixaren consternat. Josep Irla es trobava a Ceret quan Josep Tarradellas i Frederic Escofet li comunicaren la trista notícia.³⁹² En tant que president del Parlament, esdevingué ipso facto el 124è president de la Generalitat de Catalunya, malauradament, a l'exili.

Quan França fou alliberada del jou alemany en Víctor esperava que també caigués el feixisme a casa i que retornaria la República, «*que ens fou robada per la força bruta*».³⁹³

Formà part del Comitè Departamental d'ERC del Gers, on residia.³⁹⁴ El juny de 1945, ERC celebrà, a Tolosa de Llenguadoc, un Congrés on es debatí si era convenient o no la formació d'un govern català a l'exili. Per unanimitat, s'acordà que sí.

Josep Irla el constituí uns mesos després. «*Ja tenim govern català, però sense mitjans econòmics per a atendre les despeses de viatges i altres que ocasionalment la vida a París*».³⁹⁵ Els aconseguí, arribaren 200.000 francs de la mà del lendakari José Antonio Aguirre. Al mateix temps José Giral constituïa un govern espanyol a París. Durant un temps els republicans catalans i espanyols treballaren en sintonia.

«Aquell moment era per a nosaltres ple de confiança, un deliri motivat pels acords de l'ONU contra el règim espanyol, estàvem segurs que un proper acord contra els usurpadors dels drets nostres no tardaria, i preparàvem projectes de solució a cada un dels problemes més vius, que era el deure nostre per canviar l'estructura política d'una nació esclavitzada i retornar-la al mateix estat que per dret li correspon, a una vida lliberal, justa i humana.»³⁹⁶

392 Jordi GAITX (cur.). *Josep Irla i Bosch. Memòries d'un president a l'exili*, p. 90.

393 AMTM. Carta de Víctor Duran al president Josep Tarradellas, 23 de desembre de 1973.

394 «ERC.Gers», *Foc Nou*, 17 de febrer de 1945, p. 2.

395 Jordi GAITX (cur.). *Josep Irla i Bosch. Memòries d'un president a l'exili*, p. 102.

396 *Ibidem*, p. 105.

Perpinyà, 15 d'octubre de 1956

Homenatge de l'agrupació d'ERC dels Pirineus Orientals
a Lluís Companys a l'estela inaugurada l'octubre de 1944 al cementiri de l'Oest
en memòria seva i «*de tots els qui a l'exili han trobat la mort*».

D'esquerra a dreta: Joan Garcia i Castellet, Salvador Pararols i la seva filla, Jaume Figueres,
Antoni Pont, Víctor Duran i el petit Narcís Duran, x i Santiago Vila.

NDS

L'abandó per part dels aliats, el suport a Franco, fou un cop baix. Aquell entusiasme, viscut als carrers de França, s'esvaí, perquè el «Caudillo» es perpetuà en el poder. Francesc Irla, el germà del president, li escrivia:

«Res es pot dir sobre el cas polític. Estem submergits en una situació que ens priva de poder decidir pel nostre compte, i únicament es pot fer de mantenir el foc sagrat de l'ideal, per a lluitar en el demà per la seva reconquesta. Una diversitat de elements i de circumstàncies porten que l'obra de rehabilitació i de reconqueriment estigui dins d'un estat somort, però això no vol dir que la qüestió de la nostra hora del retorn a la llar retrobada, resti esfumada i perduda. Vivim una època tan incerta i fràgil, que el què ens apareix avui com quelcom de llunyà i fins de mort, devingui, per la mateixa força de les coses, un cas de realitat. Som tributaris dels interessos o de les conveniències exteriors i són elles les que ens manen i ens fan moure com simples marionetes del destí. Un altre dels motius de la situació en què ens trobem avui, és l'espectacle que oferim de les divisions i dels conflictes creats i continuament en lluita de les nostres organitzacions de l'exili. Això té una repercussió fatal, que no ens podem pas substraure.

En fi, no cal desesperar per això, i hem de pensar en la llei de les mutabilitats en tots els ordres de la vida. El que cal és no perdre l'esperança ni tampoc la fe. El demés és qüestió de saber esperar amb constància i serenitat.»³⁹⁷

També el president Irla se'n lamentava:

«Estimat Víctor: He passat uns dies a París aon vaig rebre la teva lletra del 7 cte, i al arribar a casa, la contesto tot seguit.

Afortunadament conservo les forces necessàries per suportar els desenganys, que cada dia s'amontonen en la nostra vida de sacrificis per la causa justa i humana qu'hem defensat i defensarem sempre.

Tots els pronostics ens han fallat, i no cal il·lusionar-nos com fins ara per cap impressió favorable vingui d'aont vingui. Totes les nacions democràtiques, solsament es

preocupen dels seus problemes, i no volen [il·legible] el nostre plet, perquè el Caudillo, els te dominats amb el seu "espanta ocells": després de jó, el comunisme.

I aixis estem, esperant sempre.

Cal [il·legible] per la salut, res es etern en el mon, i l'home cau quan menys ho pensa, i allavors serà quan podrem disfrutar de les riqueses de la nostra costa, dels aires purs de les nostres encontrades, i els nostres peus sobre la terra estimada, ens donaran la força física i espiritual, per continuar complint en nostres deures de catalans.

T'abraça amb tot l'afecte,

Irla»³⁹⁸

El juliol de 1954, Joan Sauret, secretari general d'ERC a l'exili, comunicava per carta a en Víctor que el Consell Directiu a França es disposava a dur a terme una reestructuració, amb l'establiment d'un sol organisme, del qual dependrien directament tots els militants amb la intermediació de delegats en diferents llocs. Li feia saber, també, el viatge del conseller primer, Josep Tarradellas a Mèxic, «[...] per tal de posar-se en relació amb la Mesa del Parlament per a la designació del nou president de la Generalitat i del Parlament».³⁹⁹

Aquell març, el president Irla havia cursat la renúncia al càrrec. Se sentia vell i mancat de forces per continuar endavant.⁴⁰⁰ Els diputats li demanaren que es fes enrere, però ell ja ho tenia decidit. L'opció del mestre Pau Casals tampoc no fou atesa: «[...] argumentà que la seva acceptació limitaria la seva acció mundial a favor dels pobles oprimits, com havia vingut fent i seguiria fent-ho [...]».⁴⁰¹

398 FI. Carta del president Josep Irla a Víctor Duran. Cogolin, 25 de setembre de 1949.

399 FI. Carta de Joan Sauret a Víctor Duran, 8 de juliol de 1954.

400 «[...] Mon germà es troba dintre una orbita de depressió molt aguda, amb motiu del traspàs de la seva muller, dels anys que pesen cruament, i dels afers que no marxen pas segons hom voldria i desitjaria per viure dins una relativa tranquil·litat». FI. Carta de Francesc Irla a Víctor Duran, Ceret, 20 de maig de 1955.

401 Jordi GAITX (cur.). *Josep Irla i Bosch. Memòries d'un president a l'exili*, p. 111.

397 FI. Carta de Francesc Irla a Víctor Duran. Ceret, 12 de juliol de 1948.

Prada de Conflent, 25 de desembre de 1967

Homenatge a Pompeu Fabra davant la seva tomba, en el 19è aniversari del seu traspàs.
D'esquerra a dreta, entre d'altres: Joan Garcia i Castellet, Jaume Figueres i Víctor Duran.
NDS

El Parlament convocà eleccions i els diputats escolliren president, per unanimitat, Josep Tarradellas.

Sempre que el partit li demanà ajut econòmic, en Víctor no escatimà ni un franc, ans el contrari. Calien mitjans per mantenir els companys que es trobaven dins i fora de Catalunya i ajudar els empresonats o perseguits per Franco. El desembre de 1948, rebia una carta des de París del Consell Executiu on l'encoratjaven a fer-ho. *«És per a mantenir-nos dintre d'aquest esperit de catalanisme i de republicanisme fonament del nostre ideari, que us demanem el vostre valuós esforç per tal que puguem continuar ajudant els nostres companys, treballant per tal de treure molts d'ells de les presons franquistes, de propagar cada dia més el nostre portantveu LA HUMANITAT i de mantenir l'E.R. de C. en el lloc que ocupa i que representa la força més positiva per a lograr per a Catalunya la seva llibertat».*

Joan Sauret, un dels qui signava la carta, després de la guerra va procurar recuperar la gent d'Esquerra d'un costat i de l'altra, i demanà ajut econòmic així com la implicació.⁴⁰²

Quan s'establí a Perpinyà, els diumenges a la tarda anava a Ceret i es reunia amb Francesc Irla,⁴⁰³ germà del president de la Generalitat —amb la seva esposa, Maria Duran, eren cosins llunyans—, i, quan aquest hi sojornà uns dies l'anà a veure i li agrai tot el que havia fet per Catalunya. Sempre s'enduia el seu fill Narcís, un vailet que rondava els catorze anys. *«He viscut moltes coses que ara podrien ser història però jo les vaig viure com un "avorriment"».* Com quan se l'emportà a Prada de Conflent a escoltar un concert del mestre Pau Casals. Ell hagués preferit quedar-se a Perpinyà i anar a ballar sardanes amb la colla.⁴⁰⁴

Participà en totes les reunions del partit i en els actes públics que es feien però sempre es mantingué en segon terme, fins i tot en les fotografies, sovint se'l veu amagat rere algú altre.

402 Conversa amb Narcís Duran i Sesé.

403 Per a en Víctor era en Pepitu. Deia que era una eminència gris, *«el Richelieu de Sant Feliu»*. FI. Conversa gravada entre Víctor i Robert Duran durant el viatge a Amèrica.

404 Conversa amb Narcís Duran i Sesé.

La seva implicació en la vida cultural fou un deure, mai una obligació.

Cada octubre anava al cementiri de Perpinyà i davant de l'estela en homenatge al president Companys i en memòria de tots els qui a l'exili van trobar la mort, retia un sentit homenatge.

El seu compromís polític i l'elevat sentit de la responsabilitat el portà el 1972 a ser molt crític amb el distanciament que es produí entre el president de la Generalitat, Josep Tarradellas, i el secretari general del partit d'ERC, Joan Sauret, i a intentar una reconciliació.

Aquell gener els envià una carta, ell la definia com *«una espècie de lletra oberta, una lletra que me surt del fons del cor, i que modestament voldria tingués èxit, per el que representaria per a tothom»*.⁴⁰⁵

Sabia que amb el president calia anar amb peus de plom. Tenia un caràcter fort i no acceptava gaires consells. Havia de semblar que no li posava pas pressió, que la decisió que prengués fos cosa seva.

*«El que per sobre de tot, vull que quedi ben palès, és de que es feta amb tota la bona fe i intenció, i que mai voldria que en aquelles ratlles, no solsament hi veiés-siu una pretensió, o altre qualificatiu diferent del que us dic, com tampoc una manca de respecte, tant per la vostra persona, com per el que representeu, sinó la traducció amistosa i sentida, entre els mitjans que encara senten el caliu, tant del que hem estat, com del que voldríem ésser.»*⁴⁰⁶

El juny de 1973, encara no s'havien llimat aspreses, tot i que ambdós gairebé pensaven el mateix. Joan Garcia i Castellet aportà el seu granet de sorra.

«T'escric, també, perquè crec que mereixes et faci part de com els meus esforços per tornar a posar en marxa el nostre Partit, sembla no hauran estat inútils. Si bé no ha estat possible de que el contacte entre el pre-

405 FI. Carta de Víctor Duran al president Josep Tarradellas i a Joan Sauret. Perpinyà, 5 de gener de 1972.

406 Ibídem.

Circa 1945

Joan Hugas i Duran
a la seva època
d'estudiant
de petit industrial.
FHB

sident de la Generalitat i el Secretari General de l'Esquerra tingués lloc, a les lletres que acabo de rebre d'aquests s'hi troben una colla de coincidències d'ordre ideològic, les quals deixen esperar una possible solució per a demà.»⁴⁰⁷

En una altra carta Garcia i Castellet, insistia, no es donava per vençut.

«Possiblement no aconseguirà l'objectiu que voldríem, perquè tu saps prou com les passions personals són difícils de vèncer, però almenys tindrem la convicció de que haurem intentat de resoldre un problema, que de prosseguir ni serà beneficiós per l'Esquerra, ni per la Generalitat, ni per tot el que tants sacrificis varem fer i que va portar-nos a l'exili. El procés podria esdevenir llarg, però el que interessaria, de moment, és que volguessin dialogar sobre aquest tema, doncs si sols un dels dos no vol saber-ne res, la situació esdevé impossible i no hi haurà res a fer.»⁴⁰⁸

Quan Franco morí, el novembre de 1975, en Víctor ho celebrà amb cava. Obrí l'ampolla que el seu nebot Robert, fill de l'Aurora, li havia regalat en una trobada a Perpinyà.⁴⁰⁹

I aquell desembre, en la felicitació de Nadal que cada any enviava al president Tarradellas, encara fou a temps de fer-li a mans el seu testament polític:

«Voldria acabar això demanant-vos, encara, vulgueu perdonar-me, sense que us hagi de dir que és amb caràcter personal, no com a president, que al punt de vista polític, jo sóc dels que crec que ERC ha de continuar, primer per fer honor al que ens llegaren els altres presidents Macià, Companys, sense oblidar, jo com a ganxó, l'Irla i també recordant tal com la veiérem amb força, doncs els seus Principis i Programa són bons i no tenen límit, malgrat l'evolució, doncs caldria la perfecció hu-

mana, cosa utòpica. Si avui no hi ha el que cal, ja sortiran els vells i joves en el moment oportú, per tal de tirar endavant i per consolidar-ho tal com ha de ser. Així sigui.»⁴¹⁰

Joan Hugas i Duran

«Mira espòs, aquest infant tan nostre i que ara depèn exclusivament de nosaltres, quan sigui un home emancipat, el perderem.»

LLUÏSA DURAN

No el van perdre mai, perquè sempre els necessità. Els unien uns vincles massa difícils de desnudar, els del patiment. Visqué una infantesa feliç, al costat dels pares i de les àvies, qui van desviure's en atencions. Però la Guerra Civil el trasbalsà enormement, fins el punt de causar-li un xoc emocional. Ell mateix assegurava que fou depurat als dotze anys.⁴¹¹

Rebé una educació excel·lent, li agradava estudiar, llegir i aprendre dels tertulians que sovintejaven la llibreria dels seus pares. Durant la guerra, el temps que no hi hagué escola, passava temporades a Sant Feliu de Guíxols, a casa de la baba Cristina. Un cop acabà el batxiller, com que de sempre li havien agradat els motors, es matriculà a l'Escola de Pèrits Industrials de Barcelona, quan obtingué el certificat d'aptitud a l'Institut Psicotècnic la tardor de 1946.⁴¹²

Aprovà els dos cursos dels Grups Preparatoris i els tres de la carrera. «Fins avui dia 11 no hem rebut lletra d'en Joan i podem dir-vos que ho té tot aprovat encara que no sap les notes definitives. Però ja respirem!»⁴¹³

410 AMTM. Carta de Víctor Duran al president Josep Tarradellas, 15 de desembre de 1975.

411 No hi ha cap expedient de depuració al seu nom. Ell assegurava haver-ho patit. És probable que hagués viscut alguna situació a escola, a missa o a la presó, quan visitava a la seva mare, que li fes pensar que es tractava d'una depuració.

412 «Juan nos pide la partida de nacimiento para la matrícula». ICP. Carta de Gaietà Hugas a Joan Callol, 16 de maig de 1946.

413 ICP. Carta de Lluïsa Duran a Leocadia Pernal, 9 de juny de 1947.

407 FI. Carta de Joan Garcia i Castellet a Víctor Duran, 19 de juny de 1973.

408 FI. Carta de Joan Garcia i Castellet a Víctor Duran, 1973.

409 Conversa amb Narcís Duran i Sesé.

**La Bisbal d'Empordà,
circa 1970**

Joan Hugas i Duran
fent anar
una de les màquines
de l'Institut de Formació
Professional.
ACBE

Els primers anys, els de la dura postguerra, pogué estudiar de franc gràcies al fet que el director de l'escola li autoritzà la matrícula gratuïta.⁴¹⁴ Es veié obligat a inscriure's al Frente de Juventudes del Districte Universitari de Barcelona i l'estiu de 1950 marxà a les Muntanyes de Prades,⁴¹⁵ al campament militar de Los Castillejos, a fer la primera etapa de les Milícies Universitàries.

Un any després, l'estiu de 1951, quan ja havia fet el darrer curs de la carrera, feu pràctiques a la Casa Elizalde de Barcelona, empresa situada a Sant Andreu i que en aquell temps fabricava motors d'aviació i començava a produir-ne de dièsel per als vehicles 1500 de Seat i 1400 de DKV.

El 14 de novembre de 1952 obtingué la revàlida i, seguitament, ingressà de nou a les Milícies Universitàries a Pamplona. Tot i haver aprovat la carrera, no sol·licità el títol de pèrit industrial mecànic fins l'agost de 1970, quan decidí dedicar-se a l'ensenyança.

Durant la seva estada a la capital, visqué una llarga temporada al piset del carrer Tallers on residien els seus oncles, Francisco i Lola, els de la botiga de salons, fins que s'independitzà.

Treballà a la Derbi —formava part de l'equip que inventà el carburador de doble cos— i, un temps després, a Motor Ibérica, on patí en pròpia pell la inoperància dels directius franquistes nomenats a dit i sense cap mena de coneixements.

Tot i la distància, la mare ho controlava tot. El juliol de 1951 passà uns dies de vacances a Sant Feliu, a casa de l'àvia paterna, la Caterina. «*Com deus xalar*», li preguntava per carta i, en acabat, prosseguia amb els consells: «*no oblidis, però, de prendre el reconstituent que varem comprar-te. Pensant que ja series a Barce-*

lona, varem enviar-te una maleta amb la camisa nova i el vestit gris, que varem rentar i planxar. Però no pensàrem posar cap bola de naftalina a les butxaques i ho tindràs de fer-ho o sinó les arnes farien de les seves».⁴¹⁶

Després de viure 29 anys a Barcelona, el 1969 s'establí definitivament a la Bisbal i es dedicà a la docència. El 1979 fou escollit alcalde de la Bisbal, el primer de la democràcia.

Viatjava sovint a Anglaterra i en una de les estades conegué una jove, l'Ann Noonan, amb qui es casà i tingué un fill, l'Aniol, qui nasqué a Londres el 7 d'abril de 1972. La diferència d'edat i d'estil de vida —ella no s'adaptà mai al clima ni a les costums empordaneses—, els abocà a la separació. Ella se'n tornà a casa i ells dos es quedaren a viure amb en Gaietà i la Lluïsa.

La formació professional

«La Bisbal, fa temps que inicià, després de tants anys d'ensopidesa, un caminar ràpid, que, últimament s'ha convertit als nostres ulls, massa acostumats a l'estatisme, en cavalcada imponent».

JOAN CLARES

*«No estava d'acord en com havia degenerat la formació. Ell creia més en la bondat autèntica d'una formació professional de debò que no pas una mena de guarderia de joves esgarriats».*⁴¹⁷

Un bon nombre de joves abandonava els estudis quan acabaven l'ensenyança primària i difícilment es podien incorporar al mercat laboral. La indústria, cada vegada més mecanitzada, necessitava d'obriers especialitzats.

A les acaballes del franquisme, el govern havia creat les Escoles de Formació Professional, «*con el fin de subsanar el atraso de nuestra industria nacional con respecto a la progresiva y evolucionada industria europea*».⁴¹⁸

416 ICP. Carta de Lluïsa Duran a Joan Callol, 12 de juliol de 1951.

417 Conversa amb Josep Adarnius.

418 *Llibre de l'Aplec de la Sardana de la Bisbal d'Empordà 1970*, p. 18.

414 El setembre de 1947 en Gaietà declarava que tenia tres persones que depenien econòmicament d'ell —la Lluïsa, l'àvia Cristina i el seu fill—; que explotava un negoci de venda de llibres i corresponalia de premsa, que tenia unes retribucions mensuals de 900 pessetes, que llurs targetes de racionament eren de 3a categoria i que pagava 21 pessetes de lloguer. AGDB. Escola Universitària d'Enginyeria Tècnica Industrial de Barcelona. Expedient núm. 3.455 «Hugas Duran, Juan».

415 «*En Joan ens diu que el dia 15 de juny aniran a Milícies però encara no sap on. Sembla que seria a Tarragona*». ICP. Carta de Gaietà Hugas a Joan Callol, 6 de maig de 1950.

La Bisbal d'Empordà,

19 d'abril de 1979

Joan Hugas i Duran
amb la vara
de comandament,
en el moment
de ser investit alcalde.

QUIM TOR / QTP

El 1970 s'inaugurà la de la Bisbal, amb el nom de Sant Salvador d'Horta, i es trobava dins del convent dels pares Franciscans. En Joan fou un dels membres fundadors que formava part del Patronat. El delegat gironí del Ministerio de Trabajo de l'època ho trobà encertadíssim així com l'Ajuntament.

La idea era que els joves poguessin treballar durant el dia en un taller o en una indústria i el vespre completar la seva formació humana, intel·lectual i professional a l'escola.

Podien obtindre el títol d'Oficial Mecànic, el d'Electricista o el de Delineant de la Construcció. El professorat estava obert a ampliar la formació sempre i quan les empreses del voltant necessitessin algun servei especial. La idea era treballar conjuntament.

També s'hi instal·là l'Escola de Ceràmica amb la finalitat d'aplicar la investigació científica i els anàlisis de laboratori per donar el màxim rendiment a la producció ceramista bisbalenca. La idea nasqué amb el propòsit de posar en primera línia la indústria local, preparar el personal especialitzat i demanar ajut a geòlegs i químics a fi d'orientar llur treball.⁴¹⁹

Uns anys després, el 1975, s'hi ubicà l'Escola de Música.

«Ens posàrem en contacte amb l'alcalde, el senyor Ramon Fina, que ens va dir: Endavant! I nosaltres, més contents que unes Pasqües! El següent pas era: On instal·larem l'escola? Després de girar i regirar la Bisbal, el Sr. Joan Hugas, que en aquell moment era el capdavanter de l'Escola de Formació Professional, ens va obrir les portes. Ens va deixar compartir l'escola: les aules, això sí, a torns com les fàbriques, quan ells plegaven, nosaltres entràvem.»⁴²⁰

En Joan fou director de l'Institut de Formació Professional de la Bisbal entre 1975 i 1982. Hi donava classes de mecànica. Ho seguí fent, també, mentre fou alcalde de la vila. El seu fill Aniol, hi estudià, fet que l'enorgullí.

⁴¹⁹ Ibidem.

⁴²⁰ *Llibre de la Festa Major de la Bisbal d'Empordà 1990*, p. 57.

El primer alcalde democràtic de la Bisbal

«Al nostre fill l'han fet batlle de la Bisbal per votació democràtica. A nosaltres ens ha fet l'efecte d'una reivindicació als sofriments passats a causa de la llarga dictadura franquista.»

LLUÏSA DURAN

Marcat profundament per la repressió patida durant el franquisme, fou sempre un home d'esquerres. El 1977 s'afilià a ERC. Aquesta decisió creà un cert rebuig entre una part dels amics de la família i ells mateixos se'n feien creus.⁴²¹

A les primeres eleccions municipals democràtiques que se celebraren al país després de la mort del dictador Franco, el 3 d'abril de 1979, tot i guanyar la UCD, els quatre regidors no foren suficients per accedir a l'alcaldia de la Bisbal, i en Joan fou escollit alcalde gràcies al pacte entre nou regidors de quatre forces polítiques diferents: tres d'ERC, dos de CiU, dos del PSC i dos del PSUC.

Quatre anys de mandat, difícils, pels reptes que es volien encarar i pel bagatge ideològic que la societat encara s'arrossegava. *«Tret d'un quinze per cent de la població i d'uns quants franquistes per convicció, la resta han pujat condicionats pel franquisme.»⁴²²*

La decisió més difícil fou el pla urbanístic. La guerra oberta durant dos anys, els abocà a moltes reunions i a valorar les esmenes presentades fins la seva aprovació. *«A la nostra ciutat, aquests trets absoluts precediren uns anys les municipals amb "Pla Urbanístic SI" i "Pla Urbanístic NO". Ja s'ha vist! Encara que hagi costat més de dos anys, ha sigut "Pla Urbanístic, però parlem-ne", tal com proposàvem.»⁴²³*

Tot aquest temps es crearen moltes tensions i lluita per mirar de trobar un equilibri. Ell deia: *«com l'all i oli, que ha de quedar ben lligat, però sense negar-lo.»⁴²⁴*

⁴²¹ Conversa amb Josep Adarnius.

⁴²² *Ajuntament de la Bisbal. Memòria de quatre anys. Abril 1979 - maig 1983.*

⁴²³ Ibidem.

⁴²⁴ *Punt Diari*, 12 de febrer de 1978, p. 7.

La Bisbal d'Empordà, 11 de gener de 1983

Ple de l'Ajuntament. D'esquerra a dreta: Joan Sans, Ramon Pons, l'alcalde Joan Hugas i Josep Adarnius.

JOAN PARETA / AMGI

Com a mediador, cridaren Joan Vidal i Gayolà, qui havia estat fins aleshores president de la Diputació, perquè com a responsable, els donés les garanties de netedat del pla. L'oposició emmudí, no tenien motius de queixa, perquè segons Joan Hugas, en aquest afer, «es va dur a terme una gestió municipal que calmava la vida ciutadana, que tenia tots els requeriments legals i institucionals i que permetia de dedicar-nos a allò que s'ha de fer en un Consistori, millorar tot el que es pugui». ⁴²⁵

Un altre dels entrebancs amb el que es trobà fou el de l'absentisme per part dels regidors escollits a les urnes. «[...] La prova és que durant dos anys els que havien de treballar per dur a terme el Programa Municipal no acudien per res de treball a l'Ajuntament, o hi acudien poc o pretenien de minar-ne la gestió». ⁴²⁶

Estava dolgut. «Nosaltres hem donat feina per a tot-hom, però hi ha hagut una colla de gent, alguns amb mala voluntat i d'altres de molt ineptes, als quals els he hagut de treure les funcions perquè no les complien». ⁴²⁷

Un decret d'Alcaldia acabà amb aquesta mala praxis i amb el consens de set regidors de no desatendre el compromís que havien adquirit amb els ciutadans fins al final del mandat.

Mentre estigué al front de l'alcaldia veié passar pel seu despatx prop de 4.000 veïns, esperançats que ell pogués resoldre els seus maldecaps. «Des d'infidelitats conjugals, fins dotzenes de gent sense feina, de vells abandonats pels familiars, d'inquines de veïnatge, de necessitats econòmiques, etc». ⁴²⁸

«Ser testimoni de tants neguits i mancances sense tenir la clau de les solucions és aclaparador i absorbeix molt de temps, commou». ⁴²⁹

Treballà sempre condicionat a una legislació aprovada feia trenta anys i els afers de més importància,

425 Ajuntament de la Bisbal. Memòria de quatre anys. Abril 1979 - maig 1983.

426 Ibidem.

427 Punt Diari, 15 de maig de 1983, p. 12

428 Ajuntament de la Bisbal. Memòria de quatre anys. Abril 1979 - maig 1983.

429 Ibidem.

consensuats per l'Ajuntament, calien el vist-i-plau d'instàncies superiors, com delegacions, serveis territorials o diputacions, fent que tot plegat s'endarrerís entre mig any o dos.

De cada 100 pessetes que entraven a les arques públiques, 75 les aportava el contribuent i 25 l'Estat. De cada 100 que sortien, 50 es destinaven per pagar el personal, medecines, mutualitats, classes passives. Altres 25 per fer front als crèdits, amortitzacions, etc. i les 25 restants, segons prioritats: serveis obligatoris, voluntaris o subvencions. Arribaren a tenir un pressupost de 32 milions de pessetes, una petita fortuna en aquells moments.

Per iniciativa consistorial, actualitzaren l'Arxiu Municipal a cura d'un arxiver; signaren un conveni amb la Generalitat per l'Arxiu Comarcal —en aquells moments la Bisbal era la quarta població de Catalunya que en disposava—, l'Escola Comarcal de Cobla «Mestre Conrad Saló», el Patronat Municipal d'Esport i el Consell Comarcal d'Esport, amb la sola finalitat «d'assentar bases i mitjans per al foment de la cultura a mida i sentit dels que hi vagin a formar-se, sense que hàgim pretès d'establir quins hauran d'ésser-ne els fruits». ⁴³⁰

Per iniciativa personal, fou el qui pintà la primera ratlla contínua de color groc al terra de la via pública per indicar que quedava prohibit estacionar-hi. Ho havia vist a Anglaterra i li semblà una idea brillant. ⁴³¹

Mentre va ser alcalde va demostrar valentia, sobretot quan patí una reiterada i forta campanya de difamacions el 1980. «S'ha d'intentar fer un treball més constructiu», ⁴³² es lamentava.

La seva mare tampoc no se'n va poder estar i ho denuncià públicament:

«L'any 1941 vaig escriure't una lletra des de la presó franquista, que va passar camuflada, car la censura no hauria permès la seva sortida, i no pas pel seu contingut, sinó pel pecat de ser escrita en català. Entre

430 Ajuntament de la Bisbal. Memòria de quatre anys. Abril 1979 - maig 1983.

431 Conversa amb Josep Adarnius.

432 Punt Diari, 12 de febrer de 1980, p. 7.

La Bisbal d'Empordà, 7 de setembre de 1979

El president Josep Tarradellas, flanquejat per l'alcalde Joan Hugas, saluda Josefina Sesé, vídua de Víctor Duran, en presència de Gaietà Hugas, Narcís Duran —la seva esposa Nicole d'esquena— i dels petits Isabel Duran i Aniol Hugas.

AMTM

d'altres coses et deia: "Aviat seràs adult i totes les petites dificultats que a voltes t'han molestat, però que sortosament s'han esvaït per la seva insignificància, les trobaràs augmentades en quantitat i en intencionalitat. Coneixeràs esperits mesquins, envejosos, pedants i fins i tot dolents".

Ara ja els has trobat, no et sembla? Per damunt de tots ells has de saber elevar-te amb dignitat, comprensió i voluntat i, si convé, amb l'oblit, que així ho hem fet nosaltres.

La teva mare»⁴³³

Sort en tenia del seu temperament calmat, no es posava mai nerviós.

La darrera entrevista que li van fer al *Punt Diari*, en tant que alcalde, la primavera de 1983, el periodista li preguntà per quins serien els errors que no tornaria a cometre, i ell, respongué: «*Procurar encertar més. Errors garrafals no penso que n'hi hagi. No crec que hi hagi hagut cap pifia grossa. La primera cosa que cal fer és evitar que un Ajuntament s'ensorri*».⁴³⁴

El president Josep Tarradellas visita la Bisbal

«Aquest sigui l'any que ens aporti aquella Pau i també aquella llibertat, per la qual tants anys fa que lluitem i poguem veure-us aposentat a la nostra Catalunya, en el lloc corresponent, i amb la República que ens fou robada per la força bruta.»

VÍCTOR DURAN

A finals d'estiu del 1979 el president Tarradellas visità les terres gironines i trepitjà la Bisbal per unes hores. L'alcalde, Joan Hugas, el rebé a la sala de Plens de l'Ajuntament. Acabada la recepció, li presentà els pares, qui el saludaren emocionats així com a d'altres familiars. Ambdós, li ho agrairen per carta uns dies després.

433 Lluïsa DURAN. «A l'alcalde de la Bisbal». *Punt Diari*, 31 d'octubre de 1980, p. 13.

434 *Punt Diari*, 15 de maig de 1983, p. 12.

«Honorable president de la Generalitat

Servo en la meua vida tres records relacionats en la vostra personalitat i que m'omplen d'orgull i d'agraïment.

El primer fou les paraules que es llegiren en l'enterrament del meu germà, en Víctor Duran que morí a Perpinyà i que foren escrites per vós. El segon fou la vostra arribada a Barcelona des de l'exili. Ho varem veure a la televisió i no podíem dir res perquè tots ploràvem. I l'últim ha sigut quan el meu fill —batlle de la Bisbal— va presentar-me, s'ajuntaren les nostres mans, seguit de la simpàtica besada de la vostra Sra. Muller que vaig quedar muda de l'emoció.

Basant-me en aquests tres emotius records, me permeto fer-vos un prec:

No ens deixeu, president!

Lluïsa Duran d'Hugas»⁴³⁵

«President!

No ens deixeu si podeu.

Catalunya us necessita en els moments que s'apropen doncs, amb vós el poble creu que es resoldrien les coses amb ordre, pau i justícia.

Si podeu, no ens deixeu president!

G. Hugas»⁴³⁶

La mort de la Lluïsa i en Gaietà

«Quina herència deixarem al jovent, la bona o la dolenta?»

LLUÏSA DURAN

Un dels motius pels quals en Joan no tornà a encapçalar la llista d'ERC a les eleccions municipals de maig de 1983 fou perquè els pares eren grans i els havia de cuidar. «*A la Bisbal tothom sap que hi ha problemes de salut entre els meus familiars. A última hora, això ha afectat la meua salut perquè m'he trobat amb*

435 AMTM. Carta de Lluïsa Duran al president Josep Tarradellas. La Bisbal d'Empordà, 25 d'octubre de 1979.

436 AMTM. Carta de Gaietà Hugas al president Josep Tarradellas. La Bisbal d'Empordà, 25 d'octubre de 1979.

La Bisbal d'Empordà, 14 d'agost de 1980

Cercavila de Els Comediants a la Festa Major.

L'alcalde Joan Hugas i el seu fill Aniol entre el públic, a l'extrem dret de la imatge.

QUIM TOR / QTP

unes dificultats a la boca i fins i tot ara tinc una cataracta a l'ull».⁴³⁷

No podia garantir una plena dedicació a la feina.

En Gaietà s'havia ferit pels volts de la festa major de 1982:

*«Estic afectat!... Pasejo amunt i avall a les quatre de la matinada tocades. La sala d'espera de la "Seguridad Social" va esdevenint lluent a càrrec d'unes dones de neteja. Uns funcionaris fan aparicions esporàdiques. La doctora tracta que li expliqui tot el que tingui validesa clínica sobre l'últim ingressat: el meu pare. [...] Fa poc més d'una hora que li ha vingut l'atac. La meva intervenció vital entranyable. L'eficàcia d'una doctora d'urgència. La precisió d'una altra doctora especialista. [...] Tots plegats hem allargat una vida: la del meu pare.»*⁴³⁸

Sentia per ells un afecte especial:

*«Què han fet el pare i la mare? Han estat derrotats i no han claudicat. Tenen més de vuitanta anys. Són dignes. Tots els qui han fet el mateix per algun principi ho són. Ho eren quan els "vencedores" en exercici els escarnien pel carrer a punta de mosquetó, quan els prenien llurs béns, quan els privaven dels drets. Ho eren quan feien amistat amb orfes innocents de gent que havien estat abatuts per les armes del bàndol republicà. Ho eren quan reconeixien l'honradesa d'un idealista del "Movimiento". No cal seguir: ho eren i ho són. N'he conegut, de gent com ells, i tots els qui hi ha crec que encara ens esperonen a creure en el compromís col·lectiu d'anar millorant-nos. Aquí teniu els meus fonaments.»*⁴³⁹

La Lluïsa morí aquella tardor, el 24 d'octubre de 1983. Estava a punt de fer 84 anys. Abans de marxar d'aquest món, havia deixat testimoni d'agraïment per l'estima rebuda del seu marit.

437 *Punt Diari*, 15 de maig de 1983, p. 12.

438 «Festa Major de la Bisbal», *Punt Diari*, 14 d'agost de 1982, p. 15.

439 *Ibidem*.

*«Alguna volta t'he dit que al teu costat he sigut feliç, però avui sento la necessitat de dir-t'ho d'una manera més palesa. Potser ho fa que estem ja en el període de la maduresa i voldria donar-te les gràcies per haver-me-la proporcionada aquesta felicitat abans que el destí ens separi.»*⁴⁴⁰

Feia molts anys que caminaven per la vida, havien passat de tot, sempre agafats de la mà. Ho descriuen molt bé en aquest poema «El foc ja no és abrandat»,⁴⁴¹ que escriviren conjuntament en motiu de la celebració de les seves noccs d'or civils:

*«El foc ja no és abrandat
però el caliu encara dura;
els tions que s'han cremat
eren de molt bona fusta.*

*Cinquanta anys de matrimoni.
Mig segle d'estimació.
Cel, Infern i Purgatori
hem passat units els dos.*

*De l'experiència hem après
que els llaços que ho lliguen tot
fonamentalment són tres:
Respecte, Bondat i Amor.*

*El foc ja no és abrandat
però el caliu encara dura;
els tions que s'han cremat
eren de molt bona fusta.»*⁴⁴²

440 Lluïsa DURAN. *Memòries*.

441 Publicat el 1983 dins del fulletó que edità la Junta del III Centenari de la Parròquia de Sant Pere de l'Escala en motiu de la celebració de les noccs d'or o d'argent de les parelles escalenques que durant aquell any complissin aquest temps de casats. Tot i haver-lo escrit conjuntament, només hi apareix signat per Gaietà Hugas. NDS. Documentació familiar.

442 FDD. Poema de Gaietà Hugas i Lluïsa Duran, 28 de març de 1976.

Barcelona, circa 1975

Lluïsa Duran
amb el seu net Aniol
i la seva neboda Aurora,
filla de Víctor Duran
i la seva primera esposa,
Pepita Dausà.
FDD

La seva mort els deixà desemparats. Ella era l'ànima de la casa, la qui s'ocupava de tot. En Gaietà sempre l'havia deixat fer. En Joan, també. Se'n refiaven dels seus savis consells, dels seus recursos, de la seva força de voluntat, del ferm caràcter.

Tres anys més tard moria en Gaietà, el 26 d'octubre de 1986 als 85 anys d'edat.

En Joan i l'Aniol es quedaren sols.

Una vida efimera

*«Si vols fer cas del teu avi
que no és ni ruc ni savi
però que t'estima molt,
recorda a l'anar pel món
que ningú és indispensable
doncs ningú sap fer-ho tot
i el que un fa, pot fer-ho un altre.*

*A veure, escolta i medita
i quan parlis fes-ho amb calma
perquè el cervell sigui el guia
de justes i breus paraules.
Cal administrar-ho tot,
la salut, el temps, la feina,
com l'amistat i l'amor
i els diners són mesquinesa.*

*Ajuda al pròxim, si pots
i rebutja sempre el mal
forjante així un bon nom
i portant el cap ben alt.
I llavors, quan siguis gran,
recorda el vers del teu avi
que no era ni ruc ni savi
però... Que t'estimava tant!»*

GAIETÀ HUGAS

L'Aniol no va ser a temps de posar en pràctica tots els bons consells que rebé dels seus avis paterns. No arribà a gran. Morí als disset anys a causa d'un accident de trànsit que ocorregué a Calonge el juliol de 1989.

Li agradaven les motos, els enginys, herència del seu pare. Compaginava els estudis de mecànica a l'Institut de Formació Professional de la Bisbal i la feina en un taller. Era membre de l'associació Cop de Gas. En un dels revolts de la carretera de la Ganga topà contra un cotxe i es trencà el fèmur. D'entrada el traslladaren a l'Hospital de Palamós, però finalment l'operaren al Trueta de Girona. Malgrat les ferides de poca consideració morí a quiròfan a causa d'una embòlia.

La seva mort causà un fort impacte en la societat bisbalenca. Era un jove molt estimat. Tot i haver nascut a Londres, de petitó se'l veia sovint per la llibreria dels avis. De fet, ells foren els qui el cuidaren. Feia vida amb ells.

La seva menja preferida era la sípia amb pèsols, sempre ho demanava quan dinaven al restaurant, i quan li duïen el plat, enretirava la sípia i es menjava els pèsols amb un escuradents.⁴⁴³

Aquesta tragèdia enfonsà el seu pare i ja no aixecà mai més el cap. La tarda del 4 d'agost, quan se celebrava la missa exequial a l'església parroquial de la Bisbal, no es veié en cor d'assistir-hi. Les comes no li tiraven. El seu amic Josep Adarnius el convencé i, al final, hi anaren plegats.

A partir d'aquell moment, en Joan, caigué en una depressió profunda. Havia perdut la fe, fins que els amics de tota la vida li recomanaren que es retirés un temps al monestir de Solius. I així ho va fer.

Solius, la pau retrobada

*«Per tots els que pateixen moralment i físicament,
per tots els que tenen sed i fam de justícia, recordant
els ideals del meu pare, jo reso les meves oracions.»*

LLUÏSA DURAN

Hi sojornà deu cops, entre l'agost de 1994 i el de 2000. Estava molt envellit. Pràcticament no s'hi veia, vivia en una eterna penombra. Ja no conduïa. Van ser els amics de la Bisbal —aquells qui sempre havien ca-

443 Conversa amb Narcís Duran i Sesé.

**Santa Maria de Solius,
circa 1990**

Després de la mort
del seu fill Aniol,
Joan Hugas i Duran
feu diverses estades
al monestir cistercenc
per a retrobar la pau.
AMSEFG

minat per la vorera de la drete—⁴⁴⁴ els qui l’hi dugueren.

Aquells vuit dies —només hi passà aquest temps—, parlava poc. Els monjos li respectaren el silenci, com també el seu turment. Participava de la litúrgia —misses i pregàries—, assegut en un banc de l’església de Santa Agnès, on tenia greus dificultats per entrar i sortir. Li agradaven les sobretauls que es duïen a terme després de cada àpat.

Era un home de principis, amb un pòsit cultural immens. No podem assegurar que no fos creient. «No creure també és una creença», m’assegura el pare Jaume Gabarró durant la conversa que mantenim a Solius. Els pares tenien una elegància espiritual. «Així es forgen les personalitats que resisteixen».⁴⁴⁵

Enmig del silenci i la pau de Solius, cerca Déu i el troba, com bé es desprèn dels seus escrits, petites reflexions que va deixar anotades al llibre d’hostes:

*«Hi veig ben poc però, en aquest illot serè,
he entrellucat la llum sublim.»*

AGOST DE 1994

«Un metge encertat ha retornat força vigor al meu cos. La Clínica Quirón ha fet que certa llum torni a entrar per la meua vista, abans opaca. Però aquells ulls més grans que us he demanat Senyor, tot seguint al poeta,⁴⁴⁶ és a Solius on me’ls heu obert.»

AGOST DE 1995

*«Cada nit, moments jolius,
dic una sentida oració
i la llum bandeja la fosca.
Gràcies monjos de Solius,
m’heu donat nova visió
i aquesta mai serà llosca.»*

ABRIL DE 1996⁴⁴⁷

444 Josep Bou i Joan B. Coromina hi feien estades, també.

445 Conversa amb el pare Jaume Gabarró, monjo de Solius.

446 Es refereix a Joan Maragall.

447 A la seva fitxa d’ingrés hi deixà escrit: «Aquesta vegada la macroeconomia ha traït aquest simple pensionista».

*«M’arribà gran malvestat⁴⁴⁸
que vaig ser un home trist,
grandíssim conhort he trobat
a Solius cercant al Crist.»*

12 D’ABRIL DE 1997

*«Grans trasbalsos em feren venir
mes el temps ha amainat el mal
i delerós ara he tornat aquí
on hi trobo sempre pau fraternal.»*

ABRIL DE 1998

*«Per molts anys pugui tornar
aquí que tant me plau
i plegats ens tornem donar
fraternalment la pau!»*

1R D’AGOST DE 1998

«A Solius, revius!»

AGOST DE 2000

Morí a la Bisbal el 15 de novembre de 2006 als 79 anys.

Un notable acte de reconeixement

«L’home primitiu no era com els d’ara però ja tenia l’avantatge dit que l’ha fet progressar paulatinament fins a la civilització actual. Primer va inventar un alfabet, després va seguir l’escriptura fins arribar a la literatura que podem estar orgullosos dels escriptors que hi han hagut a tot el món.»

LLUÏSA DURAN

Un cop superats els entrebancs arquitectònics, la biblioteca de la Bisbal, obrí portes el desembre de 2017. Ubicada dins de l’antic escorxador, calia donar-li un nom. La tria es feu a través d’un procés participatiu que tingué lloc entre el 22 d’octubre i el 4 de novembre de 2018 on els bisbalencs i bisbalenques, empa-

448 Es refereix a la mort del seu fill.

La Bisbal d'Empordà, abril de 2024

La Biblioteca Lluïsa Duran ocupa l'edifici de l'antic escorxador.

FI

dronats a la vila i majors de 16 anys, pogueren escollir entre vuit candidatures, vuit noms de dona vinculats al món de la cultura, l'educació o el literari. Eren aquests: Maria Antònia Vilahur, Victòria Vigo, Aurora Bertrana, Lluïsa Duran, Maria Antònia Salvà, Adela Trayter, Maria Mercè Marçal i Maria Gispert.

L'objectiu de la candidatura de la Lluïsa, presentada per iniciativa del Grup de Dones de la Bisbal, pretenia «*reivindicar i reconèixer una dona singular, una pionera avançada al seu temps. Catalanista, feminista, forta, valenta, intel·ligent, humanista i molt culta*».⁴⁴⁹

Anna Pascual, en l'entrevista que li feren per demanar-li a qui votaria, es decantava obertament per la Lluïsa Duran. Conegué la senyora Hugas quan era petita i la descrivia com «*una dona menuda, de cabells blancs i pell molt fina, que sempre reia*». Assegurava que era «*d'aquelles dones que transmeten molta pau*». Una vegada li sentí explicar una història: «*Cada dia a les set del matí, faci fred o no, em dutxo amb aigua freda*».⁴⁵⁰

La candidatura de la Lluïsa fou la més votada. Amb aquest gest, la societat bisbalenca aconseguia «*retre homenatge a les dones víctimes de la repressió franquista, fent justícia a les grans oblidades de la memòria històrica*».

Des del 15 de desembre d'aquell any la biblioteca porta el seu nom. Aquell migdia, els descendents de les nissagues Hugas i Duran, participaren dels actes que es dugueren a terme, feliços de retre homenatge a aquella dona a qui sempre havien admirat per la seva generositat i valentia.

449 BLD. «La Bisbal decideix. Presentació de candidatures proposades per batejar la Biblioteca», octubre 2018.

450 BLD. «Quin nom ha de tenir la Biblioteca de la Bisbal? La Bisbal Decideix!», 29 d'octubre de 2018.

15 de desembre de 2018

Cartell de l'acte de celebració del nou nom de la Biblioteca de la Bisbal d'Empordà, que després d'una votació popular va rebre el nom de Lluïsa Duran.

BLD

Circa 1965-1991

Narcís Duran ha estat, al llarg de les darreres sis dècades, impulsor i militant de dotzenes d'entitats i d'iniciatives del teixit cívic i polític que a la Catalunya Nord malda per defensar la llengua, la cultura i la nació catalanes.
NDS

Durand, Narcís
membre Cap de Colla

GROUPE FOLKLORIQUE PERPINYÀ

Le Président: *[Signature]*
Le Trésorier: *P. Duran*

ÒMNIUM CULTURAL
CATALUNYA NORD
SEU SOCIAL : Casa Pairal Plaça de Vendre, El Castellat
66000 PERPINYÀ

CARTA DE SOCI

S *DURAN Narcís*
El President: *[Signature]*
El Trésorier: *J. G. Delouely*

Associació Cultural **Arrels**
8, Carrer Lluis Delfau 66000 Perpinyà

Temporada 1981 - 1987

Sr. *DURAN Narcís*

MEMBRE BENEFACTOR
El President: *[Signature]*
El Trésorier: *[Signature]*

ARRELS
CATALUNYA NORD

Compte Bancari : ARRELS Nº 02 88 88 42 000 CREDIT AGRICOLE

CATALUNYA LLIBRES
LIBRERIA CATALANA
ANY 1982

COGNOM I NOM: *Narcisse DURAN*
Adreça: *87, Rue Bichat 66000 Perpinyà*
Tel. *55-34-59*

Preu : 20 F. **Nº 301461**

Als Amics del C.D.A.E.C.
(Centre de Documentació i d'Animació de Cultura Catalana)
42, AVINGUDA GRAN BRETANYA — 66000 PERPINYÀ

ADHERENT **ANY 1983**

S *Narcís Duran*
El President: *[Signature]*
El Trésorier: *[Signature]*

APLEC
A.P.L.E.C.
3P. 26
66130 CASSETAN
(O.C.P. 2703.07
Nestpeller)

associació per a l'ensenyament del català

Narcís DURAN de *Perpinyà*

MEMBRE ACTIU

DEUTS Escoles maternals i escoles primàries.
 Col·legis, liceus, ensenyament tècnic i prof^o.
 Ensenyament superior i recerca.
 Escoles catalanes.
 Cursos de català.
 Biblioteques, documentació, edició, creació.

NACIONALITAT CATALANA

CARTE D'IDENTIFICACIÓ **15765**

Nom: **NARCÍS DURAN I SESÉ**
Adreça: **87 c. Bichat**
Població: **PERPINYÀ (Rosselló)**
Professió: **Professor**

AMICS DE LA UNIVERSITAT CATALANA D'ESTIU A CATALUNYA NORD

Narcís DURAN
ha pagat la quota de soci per l'any *1990*

El Trésorier: *[Signature]*

ERC

17.018

Narcís Duran i Sesé

EPÍLEG

Perpinyà

La flama és ben viva

«Quatre coses no puc perdonar-les:

Haver perdut el tocar el piano, deixat l'anglès que sabia, perdut col·lecció de segells i coses records de casa (foto mama) i que el nen no segueixi els meus passos familiars i no m'escolti.»

VÍCTOR DURAN

Sí que els seguí, sí que l'escoltà, perquè el seu fill, Narcís Duran i Sesé, tenia la mateixa veneració i el mateix respecte pel seu pare, com aquest el tingué a principis del segle XX, pel seu, Narcís Duran i Juera, aquell prohom guixolenc qui tant havia fet pel republicanisme federal i pel bé comú. Potser no li ho sabé explicar perquè tenia por de no trobar els mots exactes o qui sap si fou per aquella mena de vergonya que li agafa quan es veu obligat a parlar de tot el que ha fet des del Rosselló perquè la llengua i la cultura catalanes no es perdessin en aquella terra que ens sentim ben nostra.

En Narcís arribà al món a Valença de Baïsa el 1944, quan França estava a punt de ser alliberada del jou alemany. A Lo Casterar e Verdusan passà una infantesa feliç gràcies a la protecció dels pares. Davant seu mai no es lamentaren de la situació tan precària per la qual passaven des que emprengueren el feixuc camí de l'exili. Van patir molt i eren pobres. *«Els primers records que tinc és dels quatre anys fins els onze i em sembla que és tota una vida»*.⁴⁵¹

Educat en l'escola pública laica francesa de l'època, a qui reconeix emocionat que hi té un deute de gratitud immens. Un cop a Perpinyà, a partir de 1955, i amb el batxiller acabat, li hagués agradat cursar estudis de filosofia a la Universitat. Però un mestre li ho tragué del cap. *«Són rics els seus pares?»* Aquesta reflexió el deixà astorat i canvià de rumb de la seva vida: es decantà per la física i la química, tot i que quan es decidí per l'ensenyança, fou professor de matemàtiques, fins a la seva jubilació, al Collège Jules Verne del Soler.

451 Conversa amb Narcís Duran i Sesé.

Perpinyà, circa 1965

Narcís Duran i Nicole Alexandre apassionats dels balls tradicionals catalans en un festival folklòric al Palau dels Reis de Mallorca.

NDS

Políticament parlant, començà a militar de ben jove, el 1964, amb vint anys, al Parti Socialiste Français. Ho feu fins el 1981, just quan la lluita de tants anys per arribar a la presidència de la República s'havia assolit en la persona de François Mitterrand. Però en pocs mesos va veure que les promeses de descentralització —fins i tot de creació d'una regió catalana amb capital a Perpinyà, independent del Llenguadoc amb capital a Montpeller— havien estat oblidades. La decepció dels catalans de bona fe, com la dels occitans, bretons o bascos, que havien cregut que l'arribada dels socialistes al poder significaria una certa esmena al jacobinisme històric de la República Francesa fou profunda.

En una entrevista del 1987 a *El Periódico de Catalunya*, Narcís Duran, responia a la pregunta del periodista Arturo Sanagustín, sobre la seva identitat nacional:

«—Vostè es considera francès o català?»

—Català.

—Des de quan?»

—Jo vaig néixer a França. El meu pare va néixer a Sant Feliu de Guíxols i la meua mare a la Vila Joiosa. El meu pare, que tenia unes idees molt clares, em va educar en llibertat, per la qual cosa no he tingut mai cap imposició. Als setze anys vaig elegir ser català sense que això vulgui dir de cap manera rebutjar la cultura francesa. I encara que lluito per la nostra cultura catalana a Perpinyà, no soc un radical, sinó un home obert i dialogant.»⁴⁵²

Malgrat la visió que tenia Robert Duran sobre la militància del seu germà Víctor en un partit com ERC —que des d'una mentalitat nord-americana li semblava gairebé «comunista»—, Narcís, com el seu pare, sempre s'ha considerat «un pobre socialdemòcrata».

També, seguint les passes del seu pare i del seu avi, el febrer de 1973 en Narcís s'inicià en la maçoneria. Membre de la «Loge La République» de Perpinyà, que pertany al Gran Orient de França, reconeix que l'intent de catalanitzar una institució fortament inserida en el marc de la cultura jacobina francesa no ha estat una aposta reeixida.

⁴⁵² *El Periódico de Catalunya*, 2 de setembre de 1987, p. 52.

En paral·lel a aquest compromís polític i cívic de base, el veritable motor vital de Narcís Duran ha estat sense cap mena de dubte un intens, i perllongat en el temps, activisme cultural catalanista.

A finals de la dècada de 1960, la principal entitat cultural de reivindicació catalana era el Grup Rosellonès d'Estudis Catalans (GREC).⁴⁵³ El març de 1967 un grup de joves de vint i pocs anys —Joan-Lluís Roure, Jaume Roure, Nicola Roure, Gerard Alexandre, Andreu Balent, Pere Grau, Reinald Dedies, Lluís Creixell, Joan-Pere Pujol, Maria Dolors Solà, Andrea Solà, Narcís Duran...— crearen el Grup Cultural de la Joventut Catalana (GCJC) com a filial jove del GREC, al qual mesos després s'hi afegirien altres joves com Miquel Mayol, Maria Àngels Falqués i Helena Hugues.⁴⁵⁴

El GCJC organitzà l'agost de 1968 unes primeres Diades de Cultura Catalana a Prada⁴⁵⁵ —influenciades pels recents fets del maig parisenc—, que donaren lloc l'any següent, el 1969, a organitzar conjuntament amb el GREC la primera edició de la Universitat Catalana d'Estiu, que des de fa més de cinquanta anys, cada agost, a Prada de Conflent, és una cita ineludible per a tota persona compromesa amb la normalització nacional dels Països Catalans.

Narcís Duran també ha estat soci d'Òmnium Cultural de Catalunya Nord; membre de l'associació Els Amics del CDACC (Centre de Documentació i d'Animació de Cultura Catalana)⁴⁵⁶ que reuní una important biblioteca fins a la incorporació dels seus fons, el 2006, a la Mediateca de Perpinyà; de l'associació cultural Arrels⁴⁵⁷ —impulsora de l'ensenyament immersiu en català i de l'única ràdio que emet en la nostra llengua al nord de l'Albera—; de l'Associació per a l'ensenyament del català (APLEC); dels Amics de la Universitat Catalana d'Estiu a Catalunya Nord... I el 1985 fou

⁴⁵³ Júlia TAURINYÀ. *Les organitzacions de reivindicació catalana a Catalunya Nord. 1960-1981*, p. 13-18.

⁴⁵⁴ *Ibidem*, p. 21-25.

⁴⁵⁵ *1968-2008. 40 anys d'Universitat Catalana d'Estiu a Prada*, p. 44-45.

⁴⁵⁶ *Ibidem*, p. 74.

⁴⁵⁷ *Ibidem*, p. 79-80.

Barcelona, 20 d'octubre de 1994

Pasqual Maragall i Maria Font de Carulla lliuren al Saló de Cent de l'Ajuntament el Premi Jaume I d'Actuació Cívica a Narcís Duran, per la seva llarga trajectòria catalanista.

NDS

un dels membres de la Comissió Territorial de Catalunya Nord del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

El 1973, el periodista barceloní Salvador Figueres, — un republicà exiliat supervivent de Mauthausen— posà a disposició de les organitzacions de reivindicació catalana la seva casa de tres pisos al carrer de Sant Mateu de Perpinyà, la qual deixaria en herència a la seva mort. Fou d'aquesta manera que es creà el Centre Cultural Català (CCC).⁴⁵⁸

El CCC esdevingué ràpidament el punt de trobada dels refugiats catalans —com els seus pares Víctor Duran i Josefina Sesé— i de moltes de les entitats de reivindicació catalanista de la Catalunya Nord, com ara la Biblioteca Catalana, l'Escola Popular Catalana, el Socors Català, l'Assemblea d'Intel·lectuals i Artistes de Catalunya Nord, la Federació d'Entitats per a la Defensa de la Cultura i la Llengua Catalanes,⁴⁵⁹ la Unió per la Regió Catalana, Ràdio Arrels...⁴⁶⁰

Narcís Duran fou president del CCC des del 1980. Preguntat per la periodista Josiana Cabanas com va adquirir aquesta responsabilitat, responia:

«Perquè no m'he trencat mai de la generació dels meus pares, d'aquesta generació que ha sabut prendre les seves responsabilitats i a la qual penso que dec alguna cosa. És doncs per una reacció sentimental, però que assumeixo. Després, una vegada a dintre del Centre vaig pensar que aquest podia ser una eina útil pel present i pel futur del moviment associatiu català a Catalunya Nord. Però els antics van desaparèixer, i el CCC va canviant de cara.»⁴⁶¹

El Centre, avui sota el nom de Casal de Perpinyà, aixopluga una desena d'entitats catalanistes, actuant com un veritable nucli cívic transversal i obert a la societat perpinyanesa.

458 Ibidem, p. 58.

459 Ibidem, p. 78-79.

460 Arrels. (Una escola, una ràdio) ...15 anys de lluites a Catalunya Nord... p. 34.

461 Punt Diari Catalunya Nord, 18 de setembre de 1987, p. 23.

Fou en agraïment a tota aquesta trajectòria que Narcís Duran va rebre el 1994 el premi Jaume I d'Actuació Cívica, atorgat per la Fundació Jaume I —actualment Fundació Carulla. El Jurat, format per Montserrat Gudiol, Aina Moll, Jordi Bonet, Xavier Bru de Sala, Ramon M. Llevadot, Joaquim Maluquer, Ramon Pla, Agustí Pons i Josep Vallverdú, justificava d'aquesta manera el reconeixement a Narcís Duran:

«Per la seva presència i dedicació sacrificada i exemplars a entitats imprescindibles a la Catalunya Nord, com la Federació de Defensa de la Llengua i la Cultura Catalana i el Centre Cultural Català de Perpinyà —que ha presidit durant molts anys— tot aportant a aquestes tasques la seva capacitat d'humanista, d'impulsor de la unitat i de ferm defensor de la llengua, de la cultura i dels valors nacionals de Catalunya.»

Articulista durant anys a la premsa, a *El Punt - Setmanari de Catalunya Nord* i a *Vilaweb* —amb una secció anomenada «Les cabòries d'en Narcís»— el 1991 Narcís Duran va reprendre la militància política, ara al partit del seu pare, Esquerra Republicana de Catalunya. Però si bé aquest fou, a Perpinyà, entre 1955 i 1976 membre d'un partit català a l'exili, aliè a la política local, en Narcís, també a Perpinyà, ha estat membre d'una organització que el 1987 va començar a actuar en tot l'àmbit dels Països Catalans i, per tant, també participà en la política nord-catalana, presentant llistes a les eleccions locals i regionals en solitari o coalitzat amb altres formacions catalanistes o de l'esquerra francesa. Entre 1996 i 2002 en Narcís va ser el president de la Federació Regional d'ERC a Catalunya Nord.

Ara, aprofitant l'edició del present llibre d'homenatge a la seva nissaga, ha fet donació a la Fundació Irla del llegat documental del seu pare, per tal que futurs investigadors el puguin consultar.

L'altra dèria d'en Narcís, també vinculada a la cultura catalana, són els balls tradicionals. Gràcies a aquesta passió va conèixer i festejar a Nicole Alexandre una jove de Perpinyà a qui conegué al Groupe Folklorique Perpinyà i a l'Orfeo Canigó. Casats el 1966 tingueren dues filles, l'Isabel, qui nasqué el 16 de març de 1967 i l'Agnès el 15 d'abril de 1971.

Perpinyà, circa 1990

Isabel Duran
amb companys
de la redacció de *El Punt*.
Setmanari de Catalunya Nord.

De les dues, l'Isabel és qui ha seguit les passes del pare, en la implicació en les associacions culturals, amb el català i en el compromís polític.

Obtingué el batxillerat en Filosofia i Matemàtiques el 1986. L'any següent, l'empresa del periòdic gironí *Punt Diari* encetà l'edició a Perpinyà d'un setmanari en llengua catalana, el *Punt Diari Catalunya Nord*, dirigit per Carles Serrat i el 1990 hi entrà com a redactora, coincidint amb activistes culturals nord-catalans com l'escriptor Joan-Lluís Lluís. En diverses ocasions el setmanari canvià de format, de nom —*El Punt. Setmanari de Catalunya Nord, Punt Magazine...*— i fins i tot va esdevenir bilingüe català-francès, però malauradament el 1994 va finir per manca de viabilitat financera. La seva filla, Salomé Bouils, sembla que seguirà els seus passos, doncs aviat es llicenciarà en Periodisme.

Militant també d'ERC, des del 1999, fou candidata del partit a les eleccions legislatives de 2002 per la 1a circumscripció dels Pirineus Orientals. I el 2008, formant part de la llista «Fillols per tothom», fou la candidata més votada a les eleccions municipals d'aquest petit municipi del Conflent, on hi va viure durant més d'una dècada després d'haver-se'n enamorat. Va esdevenir regidora i l'any següent adjunta a l'alcaldia, fins a la fi del mandat el 2014. En una breu entrevista a la revista local veia així el futur del poble:

«[...] m'agradaria que reforcem els nostres vincles amb "el sud". Sóc catalana i l'aspecte català de les coses em toca el cor; M'agradaria que féssim una mica més que folklore, que fomentem el bilingüisme [...] que incrementem els intercanvis amb gent del Sud [...] Els cursos de català van existir en un temps, potser els hem de reviuere. [...] Al cap i a la fi, la nostra llista es diu "Fillols per tothom" i desitjo, sense que ningú se senti exclòs, donar vida a la meua cultura.»

Arribats al final d'aquest llibre i després de conèixer les vides dels seus protagonistes en trec aquesta reflexió: els Hugas i els Duran han sabut transmetre el sentiment afectuós i l'estima pels ideals de la República i per Catalunya, generació rere generació, i emociona veure com les llavors que els avis o els pares sembraren, avui dia encara floreixen.

ELECTIONS LEGISLATIVES DES 9 ET 16 JUIN 2002
1re CIRCONSCRIPTION DES PYRÉNÉES-ORIENTALES

PER UNA SOCIETAT LLIURE,
PLURAL I SOLIDÀRIA

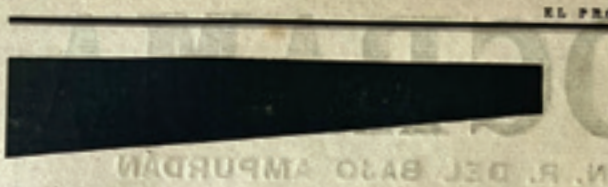
ISABELLE DURAN
Candidata a les eleccions legislatives
Suplent : LLUÍS PONS

ESQUERRA REPUBLICANA DE CATALUNYA Regione d'Occitània
87, carrer Bichat - 66100 Perpinyà - Tel. 04 68 55 34 59
E-mail : narcis.duran@free.fr

9 de juny de 2002

Cartell de la candidatura d'Isabel Duran a les eleccions legislatives franceses per Catalunya Nord.

FI

PERDUA INOLVIDABLE

Édifici era fosc, per no dir impossible, impossible. A n'aportava quatuorze la setmana i feia ingressos que 'era cosa la lectura del llibre i la granja en que a 'uns diners compta de la mort del nostre fill i primer amic, D. Josep M. Vallés i Ribot. La nostra pobre ploma feres insuportable de pagar voluntàriament el sentiment que 'ha causat aquella irreparable pèrdua en poder en començar després de adonar que 'perdiu el sentiment d'una aquella noia morta que 'ha arribat al fons del cel. (No semblava impossible, crepus que era una possible que entrava). Les llàgrimes que corrien sota agra de la nostra família era descoment a sentir que la vida era una realitat!

Les veïnes al llit mort i sense d'altres solucions que 'ho havia portat a morir per ell i el nostre fill, havia per part de nostre tristesa, una havia començat en moment de gran dolor! «On no plora la pèrdua de una noia tan bona, que difícilment pot reemplaçar!»

La necessitat de mortuària, que estava en una bona i inabordable situació, era referent per a l'identitat de llibre, que 'ha portat a l'últim punt, una vida des de la seva infància, per la causa de la República, de la Democràcia i l'Autonomia.

L'enterrament com amic, l'admirarem i el llagrimarem amb i nostre en polsina. Recordem amb fúria aquella hermosa jove sense en que al seva simplicitat, intel·lectualitat i sense preocupar per tota les preocupacions de Catalunya els ideals de República i Federalisme, esplanava les exigències del progrés del país i l'evolució i modernitat del moment de l'Autonomia Integral de Catalunya i de tota regió espanyola.

Les seves companyes parlamentàries tingueren també gran reconeixement, molt especialment als discursos que pronuncià en nom de la Ley de regimens del autogovern, quant representà per primera vegada el nostre districte.

Però sobretot del seu gran talent i la seva pretensió simplicitat. I aconseguí dos grans qualitat que foren d'ell un home altament popular i respectable. l'humanitat i la consciència. Jamai, ni per en el moment passat per la nostra imaginació valeria dels altres poques que ocupà per beneficiar-se personalment. En totes ocasions, fins a aquelles en que pagava esquinçades, no sigui altra més que la idea que sentia i que propagava amb tota valentia.

La seva consciència es reconegua i esaltava de totes.

El nom d' en Pi i Margall, al Mont de la senyora, està eternament unit a el d' en Vallés i Ribot, el seu devot i profeta. Quant se parlà dels delictes de la llibertat i la justícia, forment vintidú que monstros al gran Pi i Margall, i a l'altre març també el nom d' en Vallés i Ribot, foren relacionats de l'obra del gran pensador.

Les hores de dir d' en Vallés i Ribot com a justicier, ja que totalment es reconegua com una de les persones figures del país a Espanya. Però el delictes recien que foren d'ella la seva creació sempre a la disposició dels seus amics polítics, amb els delictes. Ser molt els que recordaria que 's'oblia i oblidava la pèrdua d'ella.

Malgrat el seu talent i les altres condicions que havia malgrat el haver treballat amb tant entusiasme per el reconeixement de Catalunya i haver assolit amb tota les seves energies a la independència del gran país de la U. F. N. B., la mort el sorprendent sense ser representant de Catalunya en les Corts Espanyoles!

Ja veu bé com a dir, però se cert. La causa de la república i de Catalunya, les pèrdues no dels seus més valiosos delictes, però les preocupacions que 'ho faga i les virtuts polítiques que 'ho mantingué han de deixar inspiració i orgull per reduir els nostres esforços per el benestar dels nostres ideals de llibertat i justícia.

La millor manera d'honorar-la més i l'última.

X. DURAN JUERA

El País de Sabat el 27 d'Agost de 1911.

*Als meus nebots
Narcís i Nicolau
Afectuosament
La Na Lluisa*

MEMÒRIES

Pensaments i divagacions que marquen diferents etapes de la meua vida. En ells s'hi destaquen més o menys superficialitat o maduresa, segons les èpoques en que foren escrites, però totes revelen un fons romàntic o sentimental que ha estat una de les meves característiques més acurades. No sé si les fortes embestides de la vida i les seves cruïres logriaran arrancar-ne les arrels. Si així fés seria com una destoració forçada de la meua virginitat espiritual. No tenen il·lació ni guarden relació entre elles, ja que estan escrites duent una altra meua existència i recopilades a mida que he

SPANISH WOMEN IN PRISON

BY ERNEST SCHEUER

A SPANISH woman in her forties is confined in the Catholic convent, De las Adoracions, in Gerona. She is a cripple, wears a wooden leg. Once upon a time she eked out her living by knitting hose on a knitting machine. So respected was she that when the Republic came, she was one of the first women called to jury duty. For this "crime" she was sentenced to thirty years.

She is one of 1,700 women, ranging in age from seventeen to seventy, jammed under unspeakable conditions into the ancient three-story building, now converted into a prison. The 1,700 in turn are part of an estimated two million—one-tenth of the entire population—crowding wall to wall under the name of prisons in Franco Spain.

My wife knows, for she spent a month with them. Crossing the border into Spain, her passport was challenged and she was told she would have to be detained while it was being investigated. It was a cold winter night and she had no idea where she was being taken. Rained houses lined the street. Armed sentries mounted guard over the building, where a man opened a door to receive her.

She threaded her way after the man, through dark passageways. Finally, they stopped in the middle of a hall. A pallet was brought and put down on the stone flag in the narrow center aisle that had been kept free. This was her place. She received a tin plate. She was dazed by the impression that hung themselves against her consciousness. The dimly lighted hall was crowded with dark shapes—women with their heads over their shoulders, kneeling, crouching, lying old women and young, sitting, crouching, lying down. A confusion of voices issued from the throng. The very walls seemed covered with dim shapes.

The hall was empty. Following the crowd, she found herself in a narrow corridor where four hundred women were lining up by rows, each with a tin plate in her hand. Her eyes teared from the smoke that issued from a kitchen. The men spoke a proper and four hundred voices mumbled the responses. Then two other women slipped laxos into buckets. Her plate, too, was filled with a mousy fluid. She followed the women back into the ward.

Use extranyer! The Gerona women's prison had received its first foreign inmate. Word of her arrival had gone around, and she became the object of affectionate, surreptitious concern. A spoon was slipped into her open gullet. Pillow, coat, blankets were stripped from other spare beds to give her the cover she lacked. At ten o'clock one of the two tin bulbs went out. The floor was covered with a layer of woman. Her head lay amid the feet of her neighbors.

After a few days, the crushed straw pallet offered virtually no protection from the damp cold of the unheated stone floor. The rooms were almost never ventilated—the mattresses were almost never rolled up early out at all, since they had to be rolled up early in the morning to serve as seats. There was in the room a table, bench, or chair anywhere in the building. She found out what it was that covered the walls. The utter absence of any recesses and the crowded floor space made it necessary to suspend all the pitiful personal possessions from the wall—boxes, baskets, shoes, clothing, plates.

She was to find out many things in the following days:

For the four hundred inmates of the ground floor ward there are two water taps and a single pump in the courtyard. Only hands, fist,

TRIBUNA LLUIRE

Narcís Duran és professor de matemàtiques al col·legi del Soler, i a més a més, president del Centre cultural català i de la Federació per a la defensa de la Bènsua i de la cultura catalanes.

És de moda el nacionalisme?

frases s'escau paradoxalment poc després de la celebració del bicentenni d'aquesta revolució on és volent reactivar la mitologia sobre la qual reposa l'estat-nació francès!

Com a democràtics i com a catalans, hem de seguir amb atenció tots aquests desenvolupaments i hem de vigilar - amb els nostres mitjans - que les coses no vagin per mal camí: la paraula nacionalisme, com totes les que acaben per "isme", admet alguns variants que poden ser perillosos per la pau i la llibertat. Si, més que mai, la nostra lluita per recuperar una cultura...

es veu legitimada, no podem demanar que desapareixin les estructures dels estats-nacions del segle XIX (dels quals França és un dels últims representants i per aquesta mateixa raó resista desoperadament) i, alhora, voler crear una Catalunya catalòs soler el mateix model.

Per arribar a una igualtat de drets entre tots els pobles d'Europa, els estats existents han de renunciar a alguns de llurs mitjans i així guanyaran en prestigi el que perduran en simplicitat, però nosaltres també hem de pensar a renovar alguns conceptes com els de nacionalitat i ciutadania, d'estat i de nació...

En aquest futur esperançador d'una Europa nova, més humana i més fraternal, on els homes i els pobles siguin més ben respectats, Catalunya ha de ser, una vegada més, un dels pobles capdavanters en el combat per la Llibertat!

A part de transcriure les memòries de Lluïsa Duran, he recollit 17 altres textos relacionats amb els principals protagonistes d'aquest llibre que he trobat molt escaients. Són aquests:

NARCÍS DURAN I JUERA

1. «Nuestros propósitos». *Siglo XX*, 13 de març de 1891.....184
2. «29 de septiembre de 1868». *La Comarca Federal*, 29 de setembre de 1894.....186
3. «Fecha memorable». *La Comarca Federal*, 29 de setembre de 1894.....186
4. «Perdua inolvidable». *El Programa*, 12 d'agost de 1911.....187
5. «Conferència de D. Narcís Duran: Consideracions sobre les formes de govern». *El Programa*, 2 de desembre de 1911.....188
6. «Conferència de D. Narcís Duran: El moment polític actual i l'Unió Federal Nacionalista Republicana». *El Programa*, 20 de desembre de 1913.....189
7. «El civisme d'En Duran». *El Programa*, 22 de març de 1919190
8. «La vida obrera». *El Programa*, 22 de març de 1919.....192

GAIETÀ HUGAS I CALLOL

9. «La Festa del Llibre a la Bisbal». *Ciudadania*, 27 d'abril de 1933.....193

ERNST SCHEUER I ROSI SCHEUER

10. «Dones espanyoles a la presó», *Free World*, novembre de 1942.....194

VÍCTOR DURAN I CAMA

11. Carta de Víctor Duran a Josep Tarradellas i Joan Sauret. Perpinyà, 5 de gener de 1972198
12. Carta de Josep Tarradellas a Víctor Duran. Saint-Martin-le-Beau, 2 de març de 1972200
13. Carta col·lectiva a Joan Sauret. Perpinyà, 28 de febrer de 1975.....202
14. Carta de Joan Sauret a Víctor Duran. Épinay-sur-Orge, 26 de març de 1975205

LLUÏSA DURAN I CAMA

15. *Memòries*, 1982209

NARCÍS DURAN I SESÉ

16. «És de moda el nacionalisme?». *El Punt - Setmanari de Catalunya Nord*, 27 de juliol de 1990217
17. «Català o francès?». *Vilaweb - Catalunya Nord*, 5 de novembre de 2005218
18. «"Bateig" republicà». *Vilaweb - Catalunya Nord*, 16 de juliol de 2006.....219

1. Nuestros propósitos

Siglo XX, 13 de març de 1891

Convencidos de la bondad de los principios que sustenta el partido á que pertenecemos, enemigos irreconciliables de cuanto sea contrario al libre albedrío y progreso humano y deseosos de contribuir con nuestro diminuto grano de arena á la propagación de dichos ideales, venimos al estadio de la prensa con el doble carácter de federal y librepensador.

Combatiremos con todas nuestras fuerzas la monarquía, y procuraremos demostrar con el mayor número posible de argumentos las dificultades é imperfecciones del régimen unitario.

No, no será posible llevar a cabo ninguna de las reformas que reclama el progreso de nuestros tiempos mientras no impere el régimen federal. No podrán los gobiernos salvar la aflictiva situación de nuestra hacienda mientras tengan que poner en manos de una sola familia la enorme suma que figura en los presupuestos para la familia real, sostengan por cuenta del estado el culto de alguna religión, sea el ejército tan numeroso, cuenten sus oficinas mayor número de empleados de los que precisen, paguen cesantías, viudedades y orfandades y con las operaciones que lleven á cabo protejan sus intereses y los de los amigos en menoscabo de los de la nación.

Estas economías no puede hacerlas ningún gobierno monárquico. Tampoco pueden llevarlas á cabo todos los unitarios; pues quieren conservar el actual ejército y aún aumentarlo, desean vivir en paz con la iglesia y, con la complicación de su sistema, se verían obligados á sostener ese sin número de empleados que sin hacer nada cobran grandes sueldos.

Estas reformas sólo podemos realizarlas los federales: con nuestro régimen simplificamos la administración y reducimos el personal de las oficinas; con la separación de la iglesia del estado desaparece la cantidad que hoy cobra el clero sin prestar servicio alguno, y disminuyendo el ejército reducimos el presupuesto de la guerra.

No son suficientes estas reformas: es necesario que desaparezca la tiranía que ejerce el estado sobre la provincia y ésta sobre el municipio. Por esto los federales queremos autóno-

mos los municipios y las regiones en su vida interior, y dependiendo en cuanto les sea común el municipio de la región y ésta de la nación. Acabaremos con este sistema con la política que hoy impera: los caciques no podrán ser los pequeños reyes de los municipios y de las regiones, y el estado dejará de ser esa losa de plomo que cae encima de la voluntad de los pueblos y aplasta con su peso todas sus aspiraciones. Serán libres los comicios y descansarán sobre sólidas bases las libertades individuales; las regiones podrán atender desahogadamente á su desarrollo, dando mayor impulso al trabajo y abriendo nuevas fuentes á la riqueza. Los municipios administrarán los intereses municipales; las regiones, los regionales y la nación, los nacionales.

Las tributaciones resultan hoy tan desiguales que se hace necesaria una gran reforma. Un jornalero paga por la pequeña casa que posee, y las estaciones de ferrocarriles no pagan por sus estaciones; la agricultura, la industria y el comercio no pueden soportar las muchas cargas que sobre ellas pesan, y, en cambio, los que poseen valores del Estado en nada contribuyen á su sostén.

Hacemos desaparecer la odiosa contribución de consumos y aligeramos de una carga al pobre.

Separando la iglesia del estado, é imponiendo á sus edificios y profesión un tributo como los demás industriales, respetamos la libertad de conciencia, obtenemos una rebaja en los gastos y aumentamos los ingresos.

Favorecemos al trabajo, para que no se vea agobiado por insoportables cargas y se estimulen los que hoy huyen de él y buscan colocarse en alguno de los muchos puestos que les permiten vivir en la holganza.

Creemos necesario fomentar y reformar la enseñanza, para colocarla á la altura que requieren las necesidades de la nación; que sea obligatoria y gratuita, y que se cumpla dicha ley; que las escuelas sean laicas para que no se imponga ninguna creencia, y facilitar á los que deben ir al taller para ganar su sustento el medio de que puedan seguir instruyéndose.

Mientras no se persiga al vicio y á la holganza, y no se eleve la instrucción y el trabajo, nuestra nación seguirá siendo la nación de curas, toreros y militares.

Haremos cuanto se halle á nuestro alcance para ir resolviendo paulatinamente la cuestión obrera.

Y así avanzando y resolviendo todas las dificultades que se vayan presentando, procuraremos conducir la nación por un camino de prosperidad y progreso.

Y si algún día, perdiendo la idea que hoy tenemos de la patria, pudieran las naciones estrecharse y fraternizar unidas por el lazo de la federación, con cuanta ventura veríamos ir realizando el cúmulo de aspiraciones que absorben la atención de los pensadores.

Como librepensadores combatiremos, dentro el terreno de la más rigurosa lógica y desapasionamiento, todo lo que tienda á entorpecer la magestuosa marcha del progreso humano. Haremos una severa crítica de todas las religiones demostrando sus contradicciones y errores. Ayudaremos á todos los que desinteresadamente trabajen para el fomento de la enseñanza laica, enseñanza que viene á demoler con la piqueta de la razón el exclusivismo encarnado en la enseñanza religiosa.

Nuestros compañeros en ideas nos hallarán siempre constantes y sinceros amigos.

Nuestros adversarios pueden estar convencidos que sostendremos inhiesta la hermosa bandera de la República y la Federación y la del Librepensamiento, combatiéndoles siempre, pero de una manera franca y digna.

LA REDACCIÓN

2. 29 de septiembre de 1868

La Comarca Federal, 29 de setembre de 1894

Sr. D. N. Duran Juera
San Feliu de Guixols

Querido correligionario:

Por la revolución de Septiembre triunfó la democracia, pero no la república. Esto nos trajo: dos años de interinidad, la vergüenza de ir á buscar de Corte en Corte un príncipe para el trono, la dominación de una dinastía extranjera, un nuevo incentivo para la guerra civil, á la que se dió y pudo darse color de patriotismo, una tenaz é implacable lucha entre las casi equilibradas fuerzas de los republicanos y los monárquicos, la constante inestabilidad de los gobiernos y las Cortes, la inquietud en todos los ánimos por la incertidumbre del porvenir y los vientos de tempestad que de todas partes salían. Si, obedeciendo á las manifestaciones del pueblo, se hubiese proclamado desde luego la república, otra habría sido la suerte de aquella revolución memorable, á que daban calurosamente apoyo los más ilustres hombres de todos los partidos liberales.

Vino al fin la república, pero á deshora, cuando, fatigada la Nación por una serie de vicisitudes, estaba ansiosa de reposo y no de nuevos ensayos; cuando la afligían y la empobrecían la guerra del Norte y la de Cuba; cuando, vacío el Tesoro y hostil la Banca, no cabía recurrir sino á impopulares tributos y empréstitos forzosos; cuando no podía ya la nueva forma de gobierno contar con los demás partidos revolucionarios, que á excepción de un puñado de jóvenes, no dejaron desde un principio de tenderle lazos, ocasionarle conflictos y buscar en el ejército fuerzas con que derribarla.

El error de los hombres de Septiembre fué de fatal trascendencia. Hizo tan imposibles la monarquía como la república y comprometió la obra de la revolución, desmoronada más por el propio descrédito que por el ajeno empuje. ¡Si cuando menos sirviera esto de enseñanza!...

F. PI Y MARGALL

Madrid 24 de Septiembre de 1894.

3. Fecha memorable

La Comarca Federal, 29 de setembre de 1894

Lo es altamente para todos los republicanos la del 29 DE SEPTIEMBRE DE 1868.

Poco más de un cuarto de siglo ha transcurrido desde que el ejército, marina y pueblo se alzaron en revolución para derribar el trono de Doña Isabel de Borbón, que nos había llenado de vergüenza y miseria, y proclamar los principios democráticos.

La revolución que conmemoramos hubiera llegado á regenerar nuestra patria, si los hombres que la dirigieron no la hubieran falseado. Si aquel pueblo, que no podía resistir ya con calma las vejaciones de un gobierno tan tiránico, hubiese imprimido un carácter radical á sus resoluciones, la obra de la revolución estaría aún en pié.

Vinieron los hombres de orden, los que asustan cuando les conviene, los que ponen el grito en el cielo cuando no pueden hacer su voluntad, y se encargaron de restablecer la calma y restaurar lo que se acababa de derribar.

Recorrieron las dinastías de algunas naciones para encontrar un príncipe que se encargara del trono de España, y después de varias negativas, encontraron uno en la casa de Saboya.

Corta fue la estancia de D. Amadeo en el trono de España. Vista la imposibilidad de gobernar en paz, abdicó, por sí y sus hijos, al trono que se le había ofrecido.

Entonces vino la República. No era aquella la mejor época para poderse sostener, ya que la aflictiva situación de nuestra hacienda exigía para regenerarla una larga época de paz, que no debían dejarnos gozar, nuestros enemigos.

Grato, muy grato es recordar hechos que, como el citado, demuestran las aspiraciones de un pueblo y la causa de que no las viera realizadas.

Nuestra actual situación es muy poco halagüeña; es general el malestar; las órdenes religiosas nos han invadido de nuevo: parecida es nuestra actual situación á la de 1868; es preciso pues que recordando el camino que siguió la revolución iniciada en Cádiz procuremos que la obra que se realice no tropiece con los obstáculos que impidieron que aquella fuera de provecho.

N. DURAN JUERA

4. Perdua inolvidable

El Programa, 12 d'agost de 1911

Difícil ens fora, per no dir impossible, transportar á n'aquestes quartilles la sorpresa y fonda impressió qu'ens causá la lectura del lacónic telegrama en que s'ens donava compte de la mort del nostre ilustre y prehuat amic D. Josep Mª Vallés y Ribot. La nostre pobre ploma fora incapassa de poguer exteriorisar el sentiment que'ns causá aquella irreparable perdua; no podria ni solzament descriure els efectes que produí en nostre ànima aquella ratlle escrita que'ns arribá al fondo del cor. ¡Ens semblava impossible, creyem que era una pesadilla que sufriem!... Les llágrimes que corrian cara avall de la nostre familia ens donaren á coneixer que la trista nova era una realitat!

Ens unían al ilustre mort llassos d'íntima amistat que'ns havien portat á sentir per a ell carinyo filial, havia pres part en nostres tristeses, ens havia consolat en moments de greu dolor! ¿Com no plorar la perdua de una amistat tan sincera, que dificilment pot reemplasarse?!

La comunitat de sentiments, que extranyé nostra bona é inesborrable amistat, fou reforsada per l'identitat de ideals, que'ns portá á lluitá junts, cada qual desde la seva esfera, per la causa de la República, de la Democracia y l'Autonomía.

L'estimavem com amic, l'admiravem y el tinguerem com á mestre en política.

Recordem amb fruició aquells hermosos parlaments en que ab la seva eloqüencia arrebadora anava escampant per totes les encontrades de Catalunya els ideals de República y Federació, explicava les excelencies del programa del partit Federal y reclamava el regoneixement de l'Autonomia integral de Catalunya y demés regións espanyoles.

Les seves campanyes parlamentaries tingueren també gran ressonancia, molt especialment els discursos que pronuciá en contra de la lley de repressió del anarquisme, quant representá per primera vegada el nostre districte.

Pero además del seu gran talent y la seva portentosa eloqüencia, l'adornaven dos grans qualitats que feren d'ell un home altament popular y respectable: l'honradesa i la consecuencia.

Jamai, ni per un sol moment passá per la seva imaginació valerse dels elevats puestos que ocupá per beneficiarse personalmente. En totes ocasións, fins aquelles en que pogué equivocarse, no tingué altre mira que'ls ideals que sentía y que propagava amb tota vehemencia.

La seva consecuencia es reconeguda y admirada de tothom.

El nom d'en Pi y Margall, el Mestre dels mestres, anirá eternament unit á n'el d'en Vallés y Ribot, el seu deixeble predilecte. Quant se parli dels defensors de la llibertat y la justicia, forsosament tindrà que mentarse al gran Pi y Margall, y aleshores surgirá també el nom d'en Vallés y Ribot, ferm colaboradó de l'obra del gran pensador.

Res hem de dir d'en Vallés y Ribot com a juriconsult, ja que unánimement es reconegut com una de les primeres figures del foro a Espanya. Pero si debem recordar que fins dintre la seva carrera estigué sempre á la disposició dels seus amics polítics, amb tot desinterés. Son molts els que recordarán que'ls defensá y obtingueren la prehuada llibertat!

Malgrat el seu talent y les altes condicións que reunía; malgrat el haver treballat amb tant entusiasme pera el resorgiment de Catalunya y haver contribuít amb totes les seves energies á la constitució del gran partit de la UFNR, la mort el sorprengué sense ser representant de Catalunya en les Corts Espanyoles!

¡Es trist ferho constar aixís, però es cert!

La causa de la república y de Catalunya han perdut un dels seus més valiosos defensors, pero les ensenyances que'ns lloga y les virtuts polítiques que'ns ha ensenyat han de darnos inspiració y energies pera redoblar els nostres esforços pera el triomf dels nostres ideals de llibertat i justicia.

La mellor manera d'honorarlo será imitantlo.

N. DURAN JUERA

S. Feliu de Guixols, 10 d'agost de 1911

5. Conferència de D. Narcís Duran: Consideracions sobre les formes de govern

El Programa, 2 de desembre de 1911

El dissapte de la setmana passada tingué lloc la tercera conferència de la serie organísada per el Centre, d'UFNR, anant á cárreg del nostre volgut amic y distingit correlligionari, D. Narcís Duran.

Feta la presentació de consuetut, comensá el Sr. Duran á exposar la seva conferencia versant sobre'l tema *Consideracions sobre les formes de govern*, sobriament y clarament desarrollat. Feta una lleugera enunciación sobre lo que s'entén per monarquía i per república, passá el conferenciant á fixar el concepte de una y altra forma de govern, senyalant les ventatjes d'ordre moral y material que la segona té sobra la primera. Pera simplificar la qüestió, reduí les varietats de *monarquía*, á la hereditaria, puig —digué el senyor Duran— sobre ser la que ha quedat, podríem dir que es la única que mereix un estudi, perquè la forma monárquica electiva, ó s'apoyaría en un grupu de poderosos constituint llavors una oligarquía, ó tindría la base en el mateix poble, en quin cas gairebé sería una república. Feu notar com la seva creació ja té un vici d'antihumana, puig se funda en l'establiment de castes entre'ls homes i preté tenir un origen diví, amb lo qual ella mateixa confessa que res li importa la voluntat del poble á ser regit ó no per ella y confirma que es una imposició dels meos á n'els més.

Seguí 'l conferenciant dient que l'home, com á ser lliure, es refractari á tot govern, que es imposició y es un límit á la seva llibertat; però obligat per les necessitats y les naturals conseqüencies de fer la vida social, á erigir algú que vetlli per la justicia y reguli les relacions entre tots els homes, sols accepta y pot acceptar aquell govern que ell mateix ha elegit, perquè es fill de la seva voluntat y té confiansa de que no abusará del poder.

Digué que la monarquia es una font d'inmoralitats i un planter de discordies, com testifica la historia, poguentse afirmar com á conseqüencia d'aixó que es oposada á la pau dels pobles y per lo tant á la seva prosperitat. Declará que además d'aquestes raóns, que la fan odiosa, hi ha la de que

ab la monarquía els pobles están exposats á ser dirigits y representats per un home inepte, viciós, imbécil, etz., ja que'l sol fet de neixer fill d'un rey dóna dret á ser també rey.

Esmentá les paraules d'en Pi y Margall: «Tot poder, es una tiranía, adhuc la República», dient que ja que realment es aixís per quan la autoritat es un límit á la llibertat individual, á lo que s'ha d'anar es á aconseguir que'l poder sigui lo més humá, lo més lliberal y democrátic possible, lo qual no's troba certament en la monarquia y pot trobar-se en la república, tenint encara la ventatja aquesta d'adaptarse millor al temps y á les circumstancies ja que'l president ho es sols per algúns anys, lo que permet escullir l'home adequat per temperament y per idees a cada moment históric de la nació.

Acabá'l senyor Duran la seva notable disertación, amb un hermós cant á la República, com á forma governamental més propicia pera la dignitat dels homes y pera l'avens dels pobles.

Fou sorollosament aplaudit per la nombrosa concurrencia que omplía'l local.

6. Conferència de D. Narcís Duran: El moment polític actual i l'Unió Federal Nacionalista Republicana

El Programa, 20 de desembre de 1913

El dijous passat va tenir lloc en el Centre d'UFNR la segona conferència del cicle actual, anant a carregar del nostre volgut amic i distingit correl·ligionari Sr. Duran Juera, el qual desenrotllà el tema *El moment polític actual i l'Unió Federal Nacionalista Republicana*.

Presentat amb oportunes i justes paraules per el President del Centre Sr. Vidal, comença el conferenciant la seva peroració exposant quin es el moment polític actual i feu notar que, aixís com en els demés països, en el curs de llurs història se presenten determinats moments que venen a ser com el final i la concreció de diverses causes, aquí, més que en un precís moment ens trobem en un paréntesis obert en l'any 1898 i no tancat encara. Llavors de la repressió de 1909 —digué— pogué creure's que s'havia arribat a un moment culminant a partir del qual Espanya seguiria per altres viaranyes; però la mort de Canalejas, l'inepcia dels directors del lliberalisme i les divisions del mateix partit lliberal, són les causes que han determinat la tornada de la política espanyola en aquell mateix moment de 1909, i encara avui no pot ovirar-se quan se clourà el paréntesis ni quina orientació prendrà la política del nostre país.

Examinà serenament i imparcialment la conducta dels partits republicans des de la restauració, dient que s'havien encomanat molts vicis dels monàrquics, entre els quals el que més mal li ha fet és la lluita per personalismes, que no sols ha impedit l'organització forta de les forces republicanes, sinó que ha sigut causa de que l'actuació dels homes en el Parlament hagi resultat xorca.

Parlant de l'Unió Federal Nacionalista Republicana, digué que comptant amb homes de gran capacitat i de moralitat intatxable, li ha mancat, no obstant, un home, un home d'empenta i de sentit polític que sapigués dirigir amb entesa la marxa del partit. L'apòstol —digué'l senyor Duran— pot i deu seguir en línia recta'l seu camí vers l'ideal; però això mateix no pot fer-ho el polític, sinó que ha d'anar adaptant-se a la realitat i les necessitats del moment.

Afirmà que les dissensions existents en l'UFNR des de l'última lluita electoral, poden acceptar-se com a circumscrites a Barcelona, i deuen considerar-se com la manifestació externa de les divisions que tot just creada ja existien latents en l'Unió Federal, per la diversitat d'elements que la formen. Jo crec —afirmà solemnement— que en les actuals circumstancies hem de ratificar la nostra fè republicana federal, que hem declarar ben clara i categòricament que'ns atenim al Programa del gran Pi i Margall, puix en ell està ben definit el sentit d'autonomia que tots posem, sense que'l partit necessiti per a res altre apel·latiu que'l de Republica Federal; i entenc, ademés que és d'absoluta necessitat que lluny de formar petits nuclis, formem un gran i poderós partit que lluiti intel·ligentment amb tots els republicans d'Espanya amb major eficàcia, per a la consecució dels nostres ideals.

7. El civisme d'En Duran

El Programa, 22 de març de 1919

La mort brusca del malhaurat amic ens fa reveure la seva imatge robusta en la penombra dels anys, quan la nostra consciència infantil, nodrida únicament amb prejudicis de l'ambient que el temps i la meditació han conseguit a la llarga desarrelar, se la representava amb recel, amb la prevenció de la ignorància.

Era el temps llunyà i recent a la vegada en que els homes imbuïts d'una religió de pietat, perseguïen als innovadors durant tota una vida, i, a la mort, no poguent-les clavar ja més en una creu, enterraven llurs despulles detestades en el camí ral, davant la porta del camp de repós que els pobles lliures veneren com terra de pau assequible a tothom.

En Narcís Duran ha sigut una figura culminant de la generació que ha lograt fer desaparèixer aquesta injustícia pregona que repugnava a la meua consciència adolescenta.

Quan més tard vaig capir clarament tota la lletgesa de l'egoisme servil que fa transigir a l'home amb els convencionalismes, injustícies i perversió moral de l'ambient que respira, el concepte arrelat traidorament en el cervell indefens, de prevenció contra el home heterodox, va transformar-se amb admiració reivindicativa.

Aquesta admiració va anar creixent amb els anys i enrobustint-se amb l'afecte. Lluny de la patria, rebia periòdicament la visita de l'amic pulcre de tracte i de sentiments que ens parlava amb amor de la nostra ciutat estimada, de la ciutat escèptica, els fills de la qual aprenen encara avui amb el mateix material escolar que fa trenta anys ja era escàs, vell i deficient.

I he admirat més encara a n'En Narcís Duran quan he viscut en la ciutat per llarga temporada i m'he fet càrrec de la abnegació, de l'heroisme, per dir-ho més exactament, que necessita posseir l'home qui, guiat per el sentiment superior d'un deure cívic, no pot mirar-se amb indiferència les coses «d'interès públic», i intervén en «la política» del costat de la democràcia, des de el camp popular, plé d'espines i poques flors, flors modestes i cursis, segons molts, d'aroma fina, preuada, únicament per una minoria.

Hi hauria molt que parlar sobre els demòcrates en la nostra terra. Amb En Narcís Duran desapareix un prototipus d'una generació ardenta de doctrinaris d'una democràcia a la qual el nostre clima polític no ha permès, per ara, donar els fruits esplendits que dóna en altres terres.

Un dels més grans amors del malaguanyat amic anava vers l'ensenyança popular. Antic pedagog, sentia tota l'importància d'aquest punt, el més essencial del progrés dels pobles. Hi ha moltes maneres de volguer la ensenyança per al poble: en Duran, com a demòcrata convensut, la volia per si mateixa i no com a vehícol pera disposar del cervell tendre de l'infant i conformar-lo segons els conceptes mesquins dels dogmes que imperen en cada poble. Volia també que l'ensenyança, en una població rica, no fos migrada pera la majoria que no té la possibilitat de procurar-se a fora ço que manca a casa.

Causes més fortes que la voluntat d'uns quants homes no han permès que els ideals del desaparegut fossin realitzats degudament. Qué pot una minoria insignificant en nombre en un camp inculte d'indiferència?

Mes en Duran, davant dels desenganys, de les circumstàncies adverses i de tota mena de contrarietats, no desmaià mai, sinó que confiava sempre amb els millors temps. Aquest optimisme, fill d'un admirable valor cívic, és la llavor, l'herència que hem d'acceptar pera honorar al malaguanyat amic desaparegut. Fa pocs mesos que en una improvisació oportuna recordà a la joventut, davant d'una multitud que aplaudí amb entusiasme, en qué consistia el compliment dels deures cívics.

Aquesta tasca dels homes forts, de caràcter independent, és molt més difícil de realitzar que el rutinari compliment dels rites superficials de una religió decadenta. Se sembla a les execucions artístiques que apareixen més fàcils quant major és la *virtuositat* de l'artista. Esser intranzigent, sense violència; just sense rencor; amant de la veritat sense despit, és sacrificar a una doctrina ço que els homes reclamen com a propi. Es donar sense recompensa i negar provocant rencors.

Es ésser just contra tots i per damunt de tot; ésser lliure, fent-se esclau voluntari de la consciència.

En Narcís Duran ha sigut un apostol de aquesta doctrina. Ha estimat el bé per el bé, sense altra recompensa. Nosaltres, els que el hem compres i admirat, hem de servir el seu record com un exemple reconfortant de valor. El poble, aquest poble anònim, senzill i admirable, també els coneix als *seus homes*, per més que la ignorància i la perversitat s'esforcin en desfigurar-los.

En Narcís Duran ha mort; el rastre de llum que el seu civisme ha deixat farà menys aspre el camí per els qui continuen la via.

F. VENTURA LLUHÍ

8. La vida obrera

El Programa, 22 de març de 1919

Recordatorio.— También desde esta sección queremos rendir el merecido tributo a la memoria del que fué bueno, verdadero amigo, Narciso Durán, expresión fiel de un sentimiento que arranca del fondo del corazón ante la pérdida del hombre a quién tanto respetábamos en silencio, ya que su intimidad con él era tanto más sincera cuanto exenta de halagos y adulaciones personales.

No era precisamente un obrero manual, no podía ser considerado como un simple proletario, pero era un espíritu abierto a toda corriente innovadora, en quién los ideales de suprema redención humana hallaban siempre, sino un compañero entusiasta y decidido, al menos un simpatizante, que podía poner sus limitaciones a ciertas expansiones en la práctica de aquellos, pero que al propio tiempo, comprendiendo e imbuido de las corrientes modernas por la evolución incesante de la sociedad hacia un mejor vivir, se percataba de las ansias de mejoramiento de las clases productoras y así comprendía, con las atenuaciones debidas, todas las rebeldías y estridencias de los humildes, de los parias. Y en su trato, de aspecto severo en apariencia, podía confiarse toda persona que a él acudiese para recabar su amistad, en la seguridad de que no podía faltarle cuando menos, su apoyo desinteresado y leal.

En otro aspecto de su carácter, fué siempre y sin vacilaciones un entusiasta librepensador, sin que por un solo momento dejase con sus actos de dejar plenamente demostrada su fé inquebrantable y su amor al racionalismo. No estará de más recordar que, de lo que aún hoy existe de enseñanza libre, y que funciona con el nombre de *Escuela Horaciana*, fué él, hasta su muerte, un constante protector moral y material, después de haber pasado él en otras épocas, con otras personas de su familia, por la dirección de aquella escuela, entonces con otros nombres; pero que pasando por todos los diferentes sistemas que se han sucedido aunque siempre re-presentando el laicismo en la enseñanza, y salvando las crisis porque ha debido pasar, no desertó nunca nuestro malogrado amigo de su puesto, que era de honor, y contra la

apatía y abandono de la generalidad fué en todo momento de los decididos a prestar su cooperación al sostén de aquella Institución y puede afirmarse que fué de los pocos, casi de los únicos, que con su ayuda esforzada se salvó y mantuvo la existencia de lo que hasta la actualidad ha podido conservarse.

Bello ejemplo a imitar, cuando tan poco abundan los similares en abnegación y constancia! Y conste que no nos mueve ninguna baja pasión, ya que pudiendo de sobras hacer comparaciones, nos abstenemos en absoluto de señalar conductas pasadas ni presentes.

Ante la tumba del amigo desaparecido nos descubriremos siempre reverentemente, guardando de su memoria aquel recuerdo imperecedero que por sus cualidades él nos conquistó y cuya actuación durante su paso por la vida fué digno de un batallador y, en consecuencia, merecedor del respeto y admiración de los hombres que saben pensar alto y sentir hondo.

9. La Festa del Llibre a la Bisbal

Ciutadania, 27 d'abril de 1933

Parlant amb el llibreter Sr. G. Hugas Callol...

Certament, el passat dissabte féu un dia d'aquells apropiats a tot menys a la compra de llibres. Una formidable tramuntana, freda, malgrat el temps que estem passant, bufà de valent. El comprador de llibres, més que aturar-se davant les parades a l'aire lliure, procurava amb passa ferma i lleugera, ésser, com més aviat millor, a recés.

Heu-vos ací el pensament que tinguérem nosaltres, i heus ací com s'ha vist confirmat d'una manera plena, interrogant al senyor Hugas Callol, l'amic llibreter de casa nostra, Lleugi les interessants manifestacions que ens ha fet. Vegeu-les:

— Com ha anat la diada del llibre a La Bisbal?

— Ha transcorregut normalment. A no ésser el temps, l'èxit hagués estat magnífic, assolint la festa una brillantor remarcable. El vent impedí muntar les parades amb més propietat i ademés, fou la causa de que molts ciutadans no cooperessin a l'èxit d'aquesta bella festa.

— No obstant i això —preguntem— ¿quin ha estat el nombre d'exemplars venuts?

— Més de cent cinquanta. Cal remarcar que els llibres que hom ha adquirit són d'autors de reconeguda vàlua i editorials serioses. Enguany les novel·les mancadades de fonament, les cinematogràfiques, per exemple, han sofert una devallada enorme, per no dir total. I un altre fet molt significatiu —afegeix— és que ni se'm sol·licitaren fullets pornogràfics.

— Quina mena de llibres s'han despatxat?

— Els llibres catalans —diu— han assolit una majoria formidable damunt els castellans. Els exemplars de la Biblioteca «A tot vent» són els que han obtingut més sortida. «Vida privada» de Josep M.ª de Sagarra, «Albada» de Prudenci Bertrana, «Pau Canyelles ex-difunt» de Joaquim Ventalló, «Senyoreta, desitja casar-se» de Domènec de Bellmunt. Els llibres de Puig i Ferrater, són els que han batut el rècord de venda. En castellà es vengueren molt els llibres de Blasco Ibáñez.

— I llibres d'infants? —insinuem—.

— Se n'han adquirit molt pocs.

— Quina mena de persones són les que han cooperat a l'esplendor d'aquesta diada?

— Apart d'alguns obrers que adquiriren quelcom d'interés i vàlua remarcable, les persones que habitualment llegeixen.

— Aixís, la venda ha estat superior o inferior a l'any passat?

— En conjunt s'ha venut més i molt millor. El públic s'ha decantat per excel·lents llibres d'editorials prestigioses i autors de vàlua, com us deia. Els llibres catalans han obtingut un gran triomf. Resumint: jo estic segur —acaba el senyor Hugas— que si hagués fet bon temps s'hagués venut molt més, i és una vertadera llàstima...

Aquestes han estat les darreres paraules que ens ha dit l'endemà de la Diada del Llibre el senyor Hugas Callol. Gairebé afirmaríem que tots els bons bisbalencs estaran altament satisfets d'aquestes manifestacions que després de tots els factors adversos, ben eloqüentment ens expressen el triomf de la diada del llibre a casa nostra. I aquest fet ens estalvia de comentar l'èxit cultural obtingut el dia 22 d'abril i fem, satisfets, optimistes i confiats, punt final.

EMILI VIGO VERDAGUER

10. Dones espanyoles a la presó

Free World, novembre de 1947

Una espanyola d'uns quaranta anys està captiva dins del convent catòlic, de les Adoratrius, a Girona. És esguerrada, té una cama de fusta. Abans es guanyava la vida fent de teixidora. Era tan respectada que, quan va arribar la República, va ser una de les primeres dones que cridaren per a fer de jurat. Per aquest "crim" fou condemnada a trenta anys de presó.

Ella és una de les 1.700 dones,¹ d'edats compreses entre els disset i els setanta anys, entaforades en unes condicions inconfessables, dins de l'antic edifici de tres pisos, ara convertit en presó. Elles, formen part dels quasi dos milions —una desena part de tota la població— que s'amunteguen sota el nom de presons de l'Espanya franquista.

La meua dona ho sap perquè va estar un mes amb elles. En creuar la frontera cap a Espanya li van agafar el passaport i li van dir que l'havien de detenir mentre l'investigaven. Era una freda nit d'hivern i no tenia ni idea d'on se l'emportaven. Les cases en ruïnes vorejaven els carrers. Sentinelles armats muntaven guàrdia davant de l'edifici, on una monja va obrir una porta per rebre-la.

Va enfilem el seu camí rere la monja, tot travessant passadissos foscos. Finalment, es van aturar enmig d'una sala. Li van dur un sac de palla i es va quedar en un racó del passadís central que havia quedat lliure. Aquest va ser el seu lloc. Li van donar un plat de llauna. Estava estorada pel que veia. La sala, poc il·luminada, estava plena de formes fosques: dones amb xals sobre les espatlles, mocadors sobre el cap, dones velles i joves, assegudes, ajupides, tombades. Veus confuses sorgien de la multitud. Les parets semblaven cobertes de formes tènues.

La sala s'anava buidant. Tot seguint la multitud es va trobar en un estret passadís on quatre-centes dones feien fila de dos, cadascuna amb un plat de llauna a la mà. Els ulls li ploraven del fum que sortia d'una cuina. Una monja va pronunciar una oració i quatre-centes veus van murmurar les res-

postes. Després, dues monges més van submergir cullerots dins de les galledes. El seu plat, també, es va omplir amb un líquid desordenat. Va seguir les dones de tornada a la sala.

Una estrangera! La presó de dones de Girona havia rebut la seva primera reclusa estrangera. La notícia de l'arribada de la Rosi s'havia escampat i es va convertir en objecte d'afectuosa i, alhora, subreptícia² preocupació. Una cullera va arribar a la seva mà. Una dona es va afanyar a cosir el seu sac de dormir foradat. Coixins, abrics, mantes van ser trets d'altres lliteres perquè es pogués tapar. A les deu es va apagar una de les dues bombetes tènues. El sòl estava cobert amb un mantell de dones. El seu cap jeia enmig del cap de llurs veïnes.

Al cap d'uns dies, el sac de palla triturat quasi no oferia cap protecció contra el fred humit del terra de pedra sense calefacció. Les habitacions gairebé mai no estaven ventilades, els matalassos tampoc i s'havien d'enrotllar a primera hora del matí per servir de seients. No hi havia taules, ni bancs, ni cadires en tot l'edifici. La Rosi s'adona del que estan cobertes les parets. L'absència absoluta de receptacles i l'espai ple de dones obligaven a penjar totes les coses: caixes, cistelles, sabates, roba, plats...

Ella acabaria esbrinant moltes coses en els següents dies:

Per a les quatre-centes internes de la planta baixa només hi ha dues aixetes d'aigua i una al pati. Només es poden rentar les mans, els peus i la cara.

Està prohibida la roba ajustada o curta i quan es rentin ho han de fer sense exposar-se. Algunes dones porten galledes d'aigua als lavabos per rentar-se. Quatre lavabos donen servei a les quatre-centes dones. Els dormitoris estan separats per cortines. No hi ha paper higiènic: cada tros de paper és un tresor. Totes han de fer cua per l'ús dels lavabos o de les aixetes d'aigua. Algunes es venen la seva ració de pa a canvi de sabó.

Dues sales amb seixanta llits donen servei a les 1.700 internes de la presó. No hi ha calefacció. La majoria dels llits

1 AMGI. Al padró d'habitants de 1940 hi consten inscrites 1.406 dones.

2 Ocultació d'un fet, especialment per obtenir allò que altrament no s'aconseguiria.

estan ocupats per dones grans que ja no poden caminar.³ Hi ha unes quantes dones embarassades. Tan sols unes poques malaltes poden ser acomodades, aquelles que tenen febre alta, per exemple. La resta es limita a jeure sobre els seus sacs de palla. Poc es pot fer per elles ja que pràcticament no hi ha material sanitari. El metge és un pres de la presó d'homes. Fins i tot les infermeres són internes de la presó.⁴

El menjar de la presó, l'anomenat ranxo, és conegut a tota Espanya. Consisteix en tres bols de sopa al dia. A les set del matí, un bol de líquid aigualit amb unes quantes molles de pa. El seu únic valor és que és calent, però no té cap valor nutritiu. A les dues de la tarda i a les vuit del vespre, serveixen una sopa més o menys espessa amb arròs, cigrons o col. Cada dos dies els donen un pa petit, fosc i ben cuit, que pesa de cinc a set unces.⁵ Aquestes tres racions amb prou feines són suficients per evitar que les recluses es morin de gana. Subsisteixen però pateixen fam. Cert és que es pot alleugerir aquest patiment amb diners o queviures enviats des de l'exterior, però els familiars de la majoria de preses no tenen res per donar. No es pot comprar pa a la cantina de la presó. Una lliura⁶ de fruita costa aproximadament una pesseta i mitja, el valor d'una ració de pa. Els diners que arriben des de casa rarament superen les cinc pessetes.

Algunes de les dones pateixen aflluiment i contrauen malalties estomacals; d'altres estan inflades per la dieta sense nutrients. La menstruació cessa. Moltes pateixen malalti-

3 AMGi. Segons consta en el padró d'habitants de Girona de 1940 hi havia 101 dones més grans de seixanta anys: 90 més grans de seixanta, 10 més grans de setanta i una més gran de noranta.

4 AMGi. Segons consta en el padró d'habitants de Girona de 1940 a finals d'any set eren les infermeres que hi havia en aquell moment a la presó.

5 Unitat de pes de valor molt variable segons els països i les localitats. Equivaldria a uns 30 grams.

6 Unitat de pes de valor molt variable segons els països i les localitats. Equivaldria a uns 400 grams.

es de la pell amb nafres obertes que es neguen a curar-se. Al matí, sempre hi ha una llarga cua davant del dispensari. El sentiment general és de debilitat, de reticència al més mínim esforç físic. Fins i tot, amb temperatures gèlides, la majoria de les recluses estan infestades de bestioles i es passen molt de temps en una recerca en va i per a exterminar-les.

Prop d'un centenar de les internes tenen assignades funcions oficials a la presó. Les van seleccionar entre les que tenien una condemna no més alta que de "dotze anys i un dia". Tot treballant d'infermeres, d'ajudants de cuina o dones de caritat, poden reduir llurs penes a la meitat. Pel que fa a la resta, intenten fer el que saben per ocupar els tristos mesos i anys. Quan fa bon temps permeten sortir al pati el matí i a la tarda. Moltes dones cusen i d'altres manualitats, però moltes no poden fer-ho perquè no tenen diners per a comprar el material. Algunes dones compren les saques dels cigrons a les monges per dues pessetes i mitja cadascuna. Les desfan i amb els fils en fan cinturons. Les velles camperoles filen llana d'ovella sobre fusos primitius. Algunes dones reben comandes de l'exterior, a través dels seus familiars, i teixeixen guants, xals o jerseis i així es guanyen una mica de diners per menjar. Amb els materials més primitius dissenyen articles que són una delícia: animals, flors, nines i cases de nines. Els agafa la passió per la seva feina i només s'aturen quan la llum s'esvaeix o els diumenges, quan el treball està prohibit. Aquell dia juguen a cartes o a un popular joc de daus.

El diumenge al matí se celebra missa en una de les sales més grans de l'edifici, habilitada com a església. Dijous a la tarda un sacerdot pronuncia una conferència religiosa. Cada migdia, abans de rebre el menjar, les dones han de cantar dos himnes feixistes amb els braços alçats. Cada capvespre es passa el rosari.

Només les analfabetes⁷ tenen una oportunitat per a estudiar. Cada matí reben instrucció per part de les internes de

7 AMGi. Segons el padró d'habitants de Girona de 1940 de les 1.416 recluses a les Adoratris, 500 no sabien ni llegir ni escriure.

la presó que abans havien sigut mestres.⁸ La majoria de les estudiants tenen moltes ganes d'aprendre a llegir i a escriure per poder mantenir correspondència amb els seus familiars a l'exterior o que estan en d'altres presons. Hi ha un animat intercanvi de correspondència entre presons. No hi ha biblioteca, tot i que hi ha alguns textos de primària.

Redención és un diari penitenciari que s'edita setmanalment per a la població reclusa de tot Espanya i també es ven al carrer, ja que cada família té com a mínim un membre a la presó. La subscripció costa dues pessetes el trimestre i hi ha un gran al·licient per a subscriure-s'hi ja que els subscriptors poden escriure dues cartes a la setmana en lloc d'una i rebre visites sis vegades en comptes de quatre. El diari explica notícies de la presó —tot elogiant el Caudillo—, de l'església i de les potències de l'Eix i els comunicats de les nacions bel·ligerants. L'interès pel diari és escàs ja que la majoria dels lectors estan segurs que els comunicats britànics són confusos. Per a les notícies, prefereixen estar al corrent dels de les ràdios estrangeres, partes que coneixen durant els deu minuts de visita amb els familiars.

Les preses mantenen el seu coratge i suporten les seves dificultats amb relativa resignació perquè es neguen a creure que hauran de complir fins al final les seves absurdament llargues condemnes. Totes elles esperen un canvi polític ràpid, la victòria dels aliats i la derrota del feixisme, que els porti la llibertat. La notícia de la derrota italiana a l'Àfrica va desencadenar una foguerada d'entusiasme. Les dones, de fet, van començar a establir plans per a la seva vida després de l'alliberament.

II

Cap de les dones de la presó de Girona són delinqüents en el sentit ordinari de la paraula, ni, de fet, en cap sentit de la

8 AMGi. Segons el padró d'habitants de Girona de 1940 entre les presoneres hi havia 1 catedràtica, 22 mestres i 1 professora d'idiomes.

paraula. Són presoneres «polítiques», condemnades per tribunals marçials i deixades a cura de les monges per les raons més insignificants. Molt poques, o cap, van participar en la lluita armada del legítim govern republicà contra els rebels feixistes i els seus aliats alemanys i italians. Moltes no feien més que exercir les seves funcions habituals com a mestres o infermeres, o cuidar els seus homes a la manera mil·lenària de les dones. La majoria tenen entre 23 i 45 anys.⁹ Hi ha un centenar de noies joves, qui foren nenes durant la guerra. Les velles, les àvies, la majoria, omplen dos grans dormitoris. Algunes dones joves tenen els seus nadons amb elles.¹⁰

Provenen d'arreu d'Espanya: catalanes, netes, treballadores i semblants als francesos del sud; volàtils i hàbils madrilenyes,¹¹ obreres de fàbriques, principalment, els sofriments de les quals eren particularment severs; esposes dels miners asturians,¹² dones dures, greus i sempre disposades a ajudar; andaluses¹³ de complexió gairebé africana, que canten més i treballen menys que les altres i que no es cansen mai de pentinar-se els seus brillants cabells negres.

Moltes d'elles han passat per d'altres presons abans d'arribar a Girona. Es consideren afortunades, perquè aquí, almenys, les han deixat estar, els seus casos ja estan resolts. S'estremeixen mentre expliquen altres forats infernals on van ser maltractades i colpejades bestialment, els cabells rapats, les dents destrossades. Coneixien dones que feia molts

9 AMGi. Segons el padró d'habitants de Girona de 1940 hi havia 1.049 dones d'edats compreses entre els 21 i 50 anys.

10 AMGi. En el padró d'habitants de Girona de 1940 no hi consta cap nadó inscrit.

11 AMGi. Segons el padró d'habitants de Girona de 1940, 213 dones eren originàries de Madrid.

12 AMGi. Segons el padró d'habitants de Girona de 1940, 111 dones eren originàries d'Astúries.

13 AMGi. Segons el padró d'habitants de Girona de 1940, 288 dones eren originàries d'Andalusia. AMGi.

mesos que estaven condemnades a mort. Les van sentir com se les enduien a la nit, van escoltar els seus crits, van sentir els trets de l'escamot d'afusellament. Parlen de moltes de les víctimes. Les hi podria haver passat a qualsevol d'elles. En canvi, estan enterrades dins del convent, de les Adoratrius, expulsades de la societat, condemnades a marcir-se en captivitat: dones joves privades de llibertat durant trenta anys, dones grans destinades a convertir-se en cros sense dents, dones velles consignades a la mort.

Uns breus exemples serviran per il·lustrar la fúria insensata que el feixisme triomfant ha portat sobre els seus adversaris més humils. El crim d'una interna, una dona de cinquanta anys afectada per una malaltia cardíaca, era que el seu marit havia estat director de presons a Girona. Per això, tots dos van ser condemnats a dotze anys. Una altra dona havia compartit tasques de conserge amb el seu marit en aquest mateix convent, quan era un hospital de l'exèrcit "roig". La pena: setze anys. Dues noies de disset anys són les úniques supervivents d'un grup de disset que feien serveis d'auxiliar al front madrileny. La resta van ser afusellades. Dues germanes, d'uns trenta anys, minyones, que van tornar de França al final de la guerra, van ser condemnades a trenta anys perquè el seu germà, anarquista català, es va escapar a França.

Moltes de les dones expien els «pecats» o, fins i tot la mateixa existència dels marits i familiars republicans. Altres són unes dissortades que es van quedar orfes o desertaren i desesperades es van convertir en «camp followers».¹⁴ D'altres són víctimes de denúncies rancoroses.

Una vella pagesa que tenia el costum de portar la seva llet al mercat cada matí a llocs d'un ruc va ser denunciada per haver lligat una cinta vermella a la crinera de l'ase. És una de les poques que encara esperen judici. «Era l'ase qui portava la cinta, no jo!», repeteix una vegada i una altra. Una altra

jove va ser condemnada a dotze anys perquè fa anys se la va acusar d'haver participat en una desfilada socialista.

El món es va sentir apassionadament atret per la guerra a Espanya, una guerra que va costar un milió i mig de víctimes, sense comptar les desenes de milers d'executats per Franco des del seu acabament. El món sap que Espanya es mor de gana, que les presons espanyoles continuen plenes fins al punt d'esclat tres anys després d'acabar la guerra. Però, sap el món que centenars de milers de dones, espanyoles simples i decents, viuen en les condicions aquí descrites?

De vegades, la desesperació d'aquestes dones rebenta tots els límits. Hi havia una dona asturiana d'uns quaranta anys que havia estat alineada contra una paret dues vegades, juntament amb el seu fill de setze anys i la seva filla de catorze. S'havien negat a dir on era el seu pare, perquè no ho sabien. El noi va ser abatut davant els ulls de la seva mare; la nena violada, i morí a causa de les ferides. La dona va ser condemnada a setze anys de presó.

Tot això ho va dir alçant la veu el dia de Nadal, acabant amb el crit lamentable de Injustícia! Injustícia!

Les monges venien encoixinades amb les seves soles de feltre suau, però ella es negava a acceptar res a mans de les sinistres figures negres, tot tement que fos enverinada. No va ser fins que les monges es van retirar i una companya de presó, una infermera, li va donar una mica de llet, es va calmar.

Injustícia! Injustícia!

ERNST SCHEUER

14 Civils que segueixen els exèrcits.

11. Carta de Víctor Duran a Josep Tarradellas i Joan Sauret

Perpinyà, 5 de gener de 1972

Especie de LLETRA OBERTA que Víctor Duran, es permet d'enviar als Senyors TARRADELLAS i SAURET, amb tots els respectes que es meraixen:

Distingits compatriotes i amics:

El nostre comú amic i correligionari GARCIA CASTELLLET, m'ha fet part de unes intencions, que al aprovar-les en el fons i sentiments, hem permeto, si cal, recolsar-les, amb aquets quatre mots modestos, però plens de cordialitat.

Al moment en que tothom es belluga per prendre un lloc a l'EUROPA de demà, que ens interessa molt, es necessari prendre-hi part efectiva, dintre el possible, à tots punts de vista, per el bé de CATALUNYA, com inclús del que ja fou nostre, el ROSSELLÓ en que vivim.

Per això fer, al meu entendre, una de les coses primordials perquè els treballs que es facin, siguin efectius i ben causats, caldria com a qüestió que ho apuntali, i de principi, que aquestes dues figures existents, que són l'Honorable president de Catalunya i el Cap Principal de la nostra volguda ESQUERRA REPUBLICANA DE CATALUNYA, com a representants que son del que resta d'aquella Institució i aquell Partit que regiren la nostra petita Autonomia, i quins valors ens foren robats per la força, caldria, repeteixo, que es posesin d'acord per una obra comuna i eficaç, cadascú en el terreny que li apertany, i respectant-se les atribucions, però sobretot amb una entesa pràctica i de bons resultats per la Causa Comuna, com en poden sortir amb bona voluntat, de les facultats i qualitats que tots dos teniu, i que els que hem seguit, a la força dels anys les vostres actuacions, coneixem.

Que hi ha que pugui separar aquesta realitat? Per a mi, res. Solsament jo crec, en unes petites dificultats personals, que no teniu dret de mantenir-les, quant tots els que us estimem i us venerem, pensem que si quelcom hi ha, el vostre deurer de Personalitats que us deveu a unes obligacions que us foren encomanades, es de passar-hi per sobre i oblidar-les per el bé de tots. No es cap deshonor, ni per l'un ni per l'altre, allò que es diu rebaixar-se, que en aquest cas no cal, ja

que solsament teniu que continuar la vostra obra que fou momentaneamente suspesa, i que no ho hauria d'haver estat mai, ja que tot es farà per el sacrifici del que es sagrat, Catalunya, i després ERC que fou, i que hauríem de mirar que tornés a ésser.

Què us separa, al fi i al cap? Jo crec que l'un i l'altre us pensen que no heu fet prou, o potser un mes que l'altre. Això no es pas cap defecte, tot al contrari, es simplement el volguer discutir la supremacia d'un ORGULL (en aquest cas ben plaçat, ja que no és un defecte), de sapiguer el qui es el JO el que ha fet més. Perdoneu-me, aquesta pensada una miqueta infantil, quant ens fem vells sembla que tornem als primers anys, però que jo he volgut fer esment, per demostrar una vegada mes, el minim que potser pot separar-vos en les vostres apreciacions tan minimas.

Deixeu doncs aquest mal entés, els punts a la roba, com es diu vulgarment, i poseu-vos al treball conjuntament, perquè aquest dongui els fruits que tant necessitent els elements citats CATALUNYA i ERC, per el bé de tots, i que ho puguem veurer, almenys per ultim recurs que ens queda, aquells que tota la vida l'hem dedicada a n'aquests dos puntals, entre altres, i que volem morir, si possible, si no pot ser el dia que Justicia serà feta, que en lògica vol dir que la raó s'ha imposat, ja que sempre sura, satisfets de veurer de que dos principals prohoms de la nostra época, s'han ajuntat per treballar en comú, cadascú en el lloc seu, per tal de que aixis sigui.

Els ulls d'aquells que encara us Veneren, i els d'aquelles Institucions tan estimades i preuades, com són la República i Catalunya, estàn fixats amb vosaltres dos, per poguer deixar anar aquella guspira d'esperança que retenent, per causa de les circumstancies de mala comprensió i interpretació, com jo crec que son les vostres.

Deixem-ho tot à part, repeteixo, i a treballar conjuntament, s'ha dit, per el bé de tots, tal com el nostre POBLE es mereix, almenys veient que la vergonya en que ens havíem enfonsat durant aquets darrers anys perduts miserablement, per la Causa comuna, abatre el régim franquista que ens ro-

bà les nostres petites llibertats i fer de la reconquesta una República com cal i una Catalunya com es mereix.

Heus ací, a grans trets, el que voldriem veurer, i quina substància podeu interpretar vosaltres millor que ningú, dels representants de CATALUNYA, i que modestament us envio, com à missatge per l'ANY 1972, plé d'esperança.

Afectuosament vostre, de la República i per Catalunya.

VÍCTOR DURAN

12. Carta de Josep Tarradellas a Víctor Duran

Saint-Martin-le-Beau, 2 de març de 1972

Benvolgut amic:

En el seu dia vaig rebre la vostra carta de 5 de gener i us demano que tingueu la bondat d'excusar-me si fins avui no m'ha estat possible contestar-vos. No creieu, de cap de les maneres, que es tracta d'una manca d'atenció envers vos, sino a la molta feina que he tingut aquests darrers dies. Per altra banda també volia escriure-us després d'haver contestat una carta molt interessant del nostre bon amic Joan Garcia Castellet.

Estimo la iniciativa de fer-me conèixer el vostre pensament referent a la política d'Esquerra Republicana de Catalunya i trobo molt encertada la vostra decisió de fer-la conèixer també a l'amic Joan Sauret.

Ja sabeu que en les coses del nostre Partit no hi tinc la més lleu intervenció i és normal que així sigui i també perquè d'aquesta manera els seus problemes i les possibles solucions queden molt més clars. El Partit fa la seva política i el president de la Generalitat una altra que, naturalment, té en compte, com podeu suposar, el pensament, la conducta i la responsabilitat d'Esquerra Republicana de Catalunya, de la qual soc un dels seus fundadors.

En la vostra carta teniu l'amabilitat d'exposar-me la vostra opinió política que us agraeixo profundament i em feu part, al mateix temps d'una inquietud que estic segur comparteixen tots els militants del nostre Partit, siguin de l'interior o de l'exili. Caldria refer una unitat que sembla s'ha perdut, car no es tracta de cap problema personal entre l'amic Sauret i jo mateix. Del que es tracta és d'un problema polític i tal vegada d'una manca de relacions entre els uns i els altres. No és el meu propòsit ara dir qui és el responsable d'aquest estat de coses. Probablement tots en tenim una mica la culpa i el que cal és oblidar aquests problemes, si és que existeixen, i veure únicament la manera de poder resoldre'ls.

Naturalment cada dia soc més partidari de reprendre uns contactes i a ésser possible un diàleg per arribar a coincidències entre tots aquells homes que varem tenir l'honor de formar part del Partit dels Presidents Macià i Companys que

no podem oblidar-ho, varen proclamar la República i obtenir l'Estatut de Catalunya i més tard, durant la guerra el Partit va complir amb el seu deure d'una manera que solament mereix elogis.

No sé com es pot arribar a aquest acord del que vos parleu o a aquest diàleg inicial. Per la meua part us tinc de dir que no hi ha cap inconvenient i també vull informar-vos que des de fa un parell d'anys, sense que ningú m'ho requerís, vaig creure que tenia de comunicar al meu Partit les informacions que rebia i les meves resolucions fent que, de manera directa coneixés el meu pensament i actitud així com també el que em proposava realitzar. En aquest període de temps no he rebut cap comunicació del Partit fent-me conèixer, ni la seva desaprovació, ni el seu acord. No em queixo d'aquest fet, ni en faig cap retret; només us ho indico perquè sapigueu que malgrat tot he continuat, unilateralment, mantenint aquests contactes.

Ara be, l'Esquerra Republicana de Catalunya, si creu que la meua actuació o el meu pensament no s'adiuen a la política que ella representa, pot i deu dir-m'ho i jo estaré molt content que m'ho faci saber. I si no hi ha cap inconvenient jo estic disposat a parlar amb els seus representants com he parlat i parlo continuament amb el de totes les altres organitzacions polítiques i obreres amb les quals mantinc una constant relació.

Com comprendreu tot això és molt delicat però ben sincerament us asseguro, pel que a mi es refereix, que no hi ha cap inconvenient, ans tot el contrari: crec que avui dia la situació de Catalunya ens obliga a un esforç d'oblit entre nosaltres per tal de donar consistència a la nostra posició la qual, si no hi fem atenció, cada dia serà més feble.

No cal referir-me al que ha passat el darrer any a casa nostra, doncs estic segur que ja n'esteu informat, però crec que la confusió és cada dia més gran produeix un pessimisme i possibilita avui i pot facilitar el dia de demà, unes activitats contràries no solament als anhels d'Esquerra Republicana de Catalunya, sino també a tota la democràcia catalana.

Em permeto expressar-vos aquests sentiments d'unitat car fàcilment comprendreu que si constantment predico la de totes les forces antifranquistes, la primera que m'interessa i crec més important és la unitat del nostre Partit que ha estat i ha de tornar a ésser la base de tota acció encaminada a crear una unanimitat que permeti fer sentir el pes de la nostra força i mereixi la confiança de tot el país.

Us repeteixo que vulgueu excusar el meu retard en contestar-vos, que us agraeixo molt la vostra iniciativa i voldria que fos possible que avancés i que un bon dia tota la família de l'Esquerra Republicana, com altres vegades ja ha succeït, ens trobessim al voltant d'una taula, disposats a estudiar i a dialogar, amb objectivitat i serenitat, els nostres propis errors i els dels altres, per tal de veure si tots plegats trobàvem el clima ideal que ens permetés una acció preponderant en la política de casa nostra.

Rebeu, benvolgut amic, l'expressió dels meus millors sentiments d'amistat i el desig que l'any 1972 us porti tota mena de benaurances. Una forta abraçada del vostre,

JOSEP TARRADELLAS

President de la Generalitat de Catalunya

13. Carta col·lectiva a Joan Sauret

Perpinyà, 28 de febrer de 1975

Benvolgut amic:

Per a satisfer els reiterats precés de diversos militants d'ERC residents en el Rosselló, els membres del Comitè Departamental que signen aquesta comunicació, varen convenir de celebrar una reunió que tingué lloc en el Hotel «Le Rely» el dia 9 del mes que fineix.

De la trentena de militants que hi foren invitats, hi assistiren: Víctor Duran, Miquel Guasch, Jaume Figueres, García-Castellet, Ramon Verdaguer, Costa Cabré, Josep Miquel, Pere Lladó, Vicenç García, Miquel Torres, Plini Puig, Joan Mir, Francesc Vivé, Manuel Bachs, Joan Claret, Emili Pla, Josep Estragó i Joan Joan.

Impossibilitats d'assistir-hi, però que s'han adherit als acords que s'hi prengueren: Gómez-Delfó, Santiago Vila, Josep M. Corredor, Josep Ferré, Rossend Banús i Joan Torregrossa.

En el curs de la reunió, la majoria dels assistents es varen lamentar de que no s'hagi pogut aconseguir un compromís entre els homes que un dia a Catalunya foren elegits a la direcció dels nostre Partit, entesa que creuen hauria pogut evitar la confusió que produeixen les seves dissensions a l'interior i a l'exili. També alguns demanaren perquè a l'hora que els altres partits de l'exili han fét conèixer la seva posició respecte les darreres incidències de la política catalana i peninsular, el nostre segueixi sense dir la seva, silenci —diuen— que ens minimitza davant l'opinió.

L'amic Garcia Castellet en una llarga exposició, recordà els motius que varen produir les dissensions que tots lamentem, i feu conèixer els esforços que ell i els amics del Comitè de Perpinyà havien fét fins ara inutilment per a trobar-hi remei; feu present l'afebliment orgànic que hem sofert a causa de la dispersió, i sobretot pels trenta sis anys que han passat desde que sortirem de casa-nostre; posà l'accent a les dificultats d'ordre econòmic que ha sofert el nostre Partit, agreujades a causa de l'indiferència de molts militants que no han contribuït a sostenir un òrgan informatiu que ens hauria permés de fixar la nostra conducta, d'afirmar la nostra pre-

sència, i de mantenir entre nosaltres el contacte. A continuació explicà l'acció voluntariosa de l'amic Sauret per a mantenir les relacions polítiques amb els partits republicans i socialistes espanyols, i bascs de l'exterior, i en el si del Moviment Europeu; va fer conèixer els contactes que el Secretari General i els amics Guinart i Dardallò del Comitè Executiu han mantingut sempre amb els amics de l'interior que han seguit fidels a ERC, contactes en els quals diu haver-hi estat present com a membre del Consell Directiu a França; i finalment exposà els proposits que animen avui un gran nombre de catalans —entre ells molts dels nostres militants actius— per anar a una fusió d'esquerres, i crear un reagrupament capaç d'atraure les noves generacions en un gran partit social demòcrata, que prendria forma i nom quan es pugui fer lliurement, i que creuen podria esdevenir un instrument eficaç per a salvaguardar la personalitat nacional i les Institucions genuïnament catalanes.

A les moltes reserves que oposaren alguns dels reunits vis a vis aquesta iniciativa —motiu de la reunió— que posa en perill l'existència del Partit que fundaren els presidents Macià i Companys, Garcia Castellet feu remarcar com esdevé incomode pels que som a fora, d'oposar-se als proposits dels que viuen i actuen a l'interior, proposits que sols l'avenir dirà si poden o no cristalitzar, i assegurà que el Comitè Executiu seguia fidel a ERC, i que el Secretari General davant l'estat actual de la nostra situació, reafirmava que sigui quina sigui la trajectoria que es prengui a l'interior, «l'Esquerra no fixarà la seva opinió definitiva fins el dia que ho pugui fer lliurement i a Catalunya».

A la fi de la reunió per unanimitat s'acordà:

Reiterar a l'amic Joan Sauret, Secretari General del nostre Partit, l'adhesió i l'afecte dels militants dels Pirineus Orientals;

Insistir prop d'ell, i dels altres membres del Comitè Executiu residents a França, perquè vulguin ésser atents a donar conèixer la posició d'Esquerra Republicana de Catalunya davant els problemes i situacions que sorgeixen en el marc de la

política catalana, a fi d'accentuar la seva presència i possibilitar-ne la continuïtat.

Assenyalar la necessitat d'impulsar les relacions del Comitè Executiu i de la Secretaria General amb els elements del nostre Partit a Catalunya, perquè fins ón sigui possible, els dirigents de l'exili puguin influir en la conducta i l'acció que serà menester en qualsevol eventualitat que la desfeta del l'actual règim ofereixi.

Un cop transcrit el que sigui i el que s'acordà en la nostra reunió, us expressem amic Sauret, a vos i als amics del Comitè Executiu, la nostra confiança, a la vegada que us saludém ben afectuosament en nom de tots els companys d'aquest Departament.

VÍCTOR DURAN
MIQUEL GUASCH
JAUME FIGUERES
RAMON VERDAGUER
R. GÓMEZ-DELFO

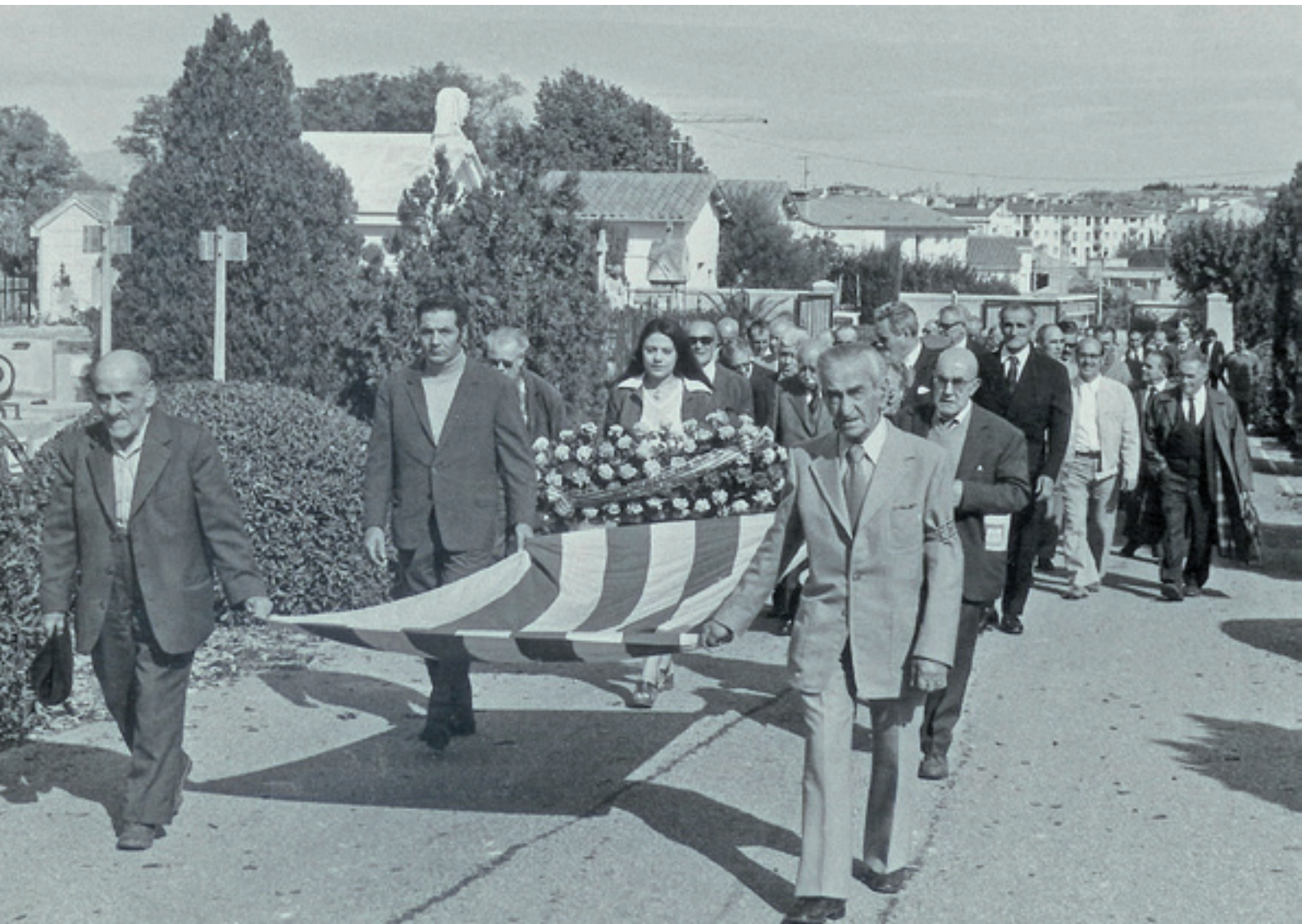
Perpinyà, 14 d'octubre de 1973

Homenatge anual, al cementiri de l'Oest, a Lluís Companys i a tots els republicans morts a l'exili.

Entre la comitiva que segueix als portadors de la senyera,

s'hi pot distingir a Víctor Duran, Josep Maria Batista i Roca i Miquel Guasch.

NDS

14. Carta de Joan Sauret a Víctor Duran

Épinay-sur-Orge, 26 de març de 1975

Senyor Víctor Duran i 4 militants més del Departamental dels Pirineus Orientals
Perpinyà

Estimats amics:

He rebut la vostra lletra de 28 de febrer, que he llegit amb l'atenció deguda. Hi responc a continuació:

En primer terme em referiré al vostre plany: «que no s'hagi pogut aconseguir un compromís entre els homes que un dia a Catalunya foren elegits a la direcció del nostre Partit» i expresseu l'opinió que, altrament, «s'hauria pogut evitar la confusió que produeixen les seves dissensions a l'interior i a l'exili».

A aqueixa suposició jo n'hi posaré tres de meves amb força brevetat: Si l'agost de 1954 m'hi hagués avingut, l'Esquerra hauria quedat reduïda a dues persones i un segell; sense l'ampliació, el setembre de 1955, del Consell Executiu feta a iniciativa meua amb propòsits precautoris, jo no hauria pogut resistir gaire temps tot sol a les pressions d'alguns «incondicionals» de Mèxic; i finalment, si uns quants amics, molts pocs, no haguessin fet efectiva llur adhesió i simpatia procurant-nos els mitjans per sobreviure amb independència, ja faria 20 anys que l'Esquerra s'hauria extingit, a l'exili, per paràlisi total.

Ben lluny de constituir matèria negligible, aquelles «dissensions» tenien per origen maldar per la vida democràtica i la independència de l'Esquerra, d'ací que el Consell executiu facilités als militants una extensíssima informació a base de Circulars (II-1957, 3-1958, 8-1960, 10-1959) així com els números de *Tribuna* 14, 15, 18/19, 20, 30 i 59, entre altres. El Consell Directiu, a França, es reunia el 14 d'agost del 1960 amb Delegats de l'interior, d'Anglaterra i Venezuela i manifestava la seva més enèrgica protesta per uns fets llastimosos succeïts a Mèxic.

L'Esquerra tornà a sortir del perllongat eclipsi en que jo la vaig trobar en ésser elegit Secretari General (1954) unànimement pel Consell Executiu. Però ja feia temps que ha-

via desaparegut «La Humanitat», les oficines desertes calgué tancar-les i allà hi quedaren per tota herència uns deutes. La primera mesura presa, d'acord amb el Consell Directiu, a França, fou l'anul·lació de les expulsions dictades contra uns quants discrepants; normalitzarem les relacions amb els partits antifranquistes, assistirem de nou a llurs reunions de conjunt i mai no mancava en el míting de París, celebrat cada any per tal de commemorar la proclamació de la República, un orador del nostre Partit; juntament amb vells catalanistes socialistes maldarem obstinadament per una clarificació de la política i esborrarem antics ressentiments; crearem amb el Moviment Socialista un organisme coordinador en el qual figuraven representants de la UGT i de la Regional de la CNT catalanes; assumirem a l'exili la representació del Comitè de Coordinació de les Forces Democràtiques el qual estava integrat per tots els partits catalanistes (la Delegació a l'exili era composta pels Secretaris Generals del Moviment Socialista i de l'Esquerra); ens hem mantingut en el Consell Federal Espanyol del Moviment Europeu, una de les vice-presidències del qual escau, per acord del Consell Català, al signant d'aquesta lletra. Les relacions amb els amics de l'Esquerra de l'interior són des de fa molts anys excel·lents i cordials i no els ha mancat el nostre ajut quan les possibilitats ens ho han permès; durant 4 anys cada estiu assistirem a les reunions que els partits i grups de l'interior, interessats en un reagrupament català d'esquerra en vistes al futur, celebràvem a Perpinyà (hi prenia part el Consell Executiu i J. Garcia-Castellet del Consell Directiu, a França); han estat editats, amb vistes a l'interior, una sèrie de «Fulls lliures», un manifest de l'Esquerra, datat a Barcelona, l'Estatut de Catalunya), sovintejades Circulars informatives del Partit i finalment destacarem l'aparició durant 9 anys del mensual *TRIBUNA* gràcies a les aportacions del seu tresorer l'amic J. Falguera.

No és certament qüestió de demanar fulles de llorer per aquest balanç excessivament abreujat, però ja és molt que hagim pogut amb moltes dificultats conservar des del 1954 ençà la presència de l'Esquerra a l'exili.

L'amic Garcia recordà en la vostra reunió les gestions fetes darrerament per ell per tal d'arribar a una avinença. En aquest cas permeteu-me recordar que nosaltres ja ho havíem intentat dues vegades. El propi Consell Executiu es reuní dues vegades a París amb el President de la Generalitat: la primera el 1957, invitats i presidits pel Vice-president del Consell Directiu, de Mèxic, el malaguanyat patriota Dalmau Costa i una altra vegada a prec de l'amic Antoni Xirau, que ho feia en nom d'un català resident a Mèxic. Ambdues reunions resultaren infructuoses puix que sempre xocàvem amb l'escull que han representat les pretensions del President de la Generalitat de dirigir la política de l'Esquerra i dels altres partits. Per la seva part, el Comité de Coordinació de Forces Democràtiques de Catalunya (interior) es veié obligat a declarar amb motiu de les crítiques del president de la Generalitat contra els catalans que assistiren al Congrés Europeu (Munic, 1962) «que correspon —al Comitè en qüestió— la coordinació de l'acció política de les organitzacions en ell representades, l'establiment de les tàctiques en cada moment més adequades i, si s'escau, la negociació de possibles acords o pactes amb altres forces antifranquistes».

També pregunteu en la vostra lletra: «¿per què a l'hora que els altres partits de l'exili han fet conèixer la seva posició respecte les darreres incidències de la política catalana i peninsular, el nostre segueix sense dir la seva, silenci, afegiu, que ens minimitza davant l'opinió?» El subratllat és meu. La posició sobre quines qüestions? Tal vegada us referiu a l'Assemblea de Catalunya i les Juntes. Quant a la primera tots els partits exiliats saben perfectament, per boca meva, que l'Esquerra no hi està adherida. Preguntat pels amics Guinart i Garcia si era cert que jo formava part, a París, del Comitè pro-Assemblea vaig respondre immediatament que la versió era absolutament falsa. Malgrat, doncs, que això se sabia pertinentment vaig ésser informat que hi havia militants de Perpinyà que es consideraven induïts a formar-ne part. Tanmateix i per a què aconsellar si el consell no ha d'ésser admès quan no plau? Quant a la creació de la Junta Carrillo-Calvo

Serer no veig per què hauria desmentit la nostra adhesió si aquesta no ens fou proposada i... ni ganes! Després succeí la reunió a Madrid dels partits que formen part del Consell Federal Espanyol de Moviment Europeu. Al meu entendre les correspondències de les agències de premsa digueren molt més del que sabem els partits a París, i d'haver sabut altres detalls ens hauríem ben estat de donar-los a la publicitat, car ignoràvem si les detencions continuarien i si els tribunals incoarien un sumari contra els que hi participaren. Vaig saber, més tard, que en la reunió cada representant expressà la seva opinió i la cosa acabà aquí. El nostre amic que també era a Madrid parlà de les reivindicacions nacionals i del període transitori tant a Madrid com a Barcelona. Cal acostumar-se al silenci de l'exili. No és prudent declarar si es volen evitar situacions difícils i perilloses. Els partits —contràriament al que dieu— han romàs silenciosos per tal de no posar dificultats als de l'interior. Si des d'un any i mig tots han rebut la missió que demanarem d'entaular negociacions en vistes a un pacte antifranquista és evident que aqueixa comesa implica l'obligació de respectar el secret.

Les agències de premsa tenen, des de fa un cert temps, facilitats per a informar sobre el que passa a l'interior i per això sempre preferiran la font o les fonts d'allà que no pas les nostres, massa verbalistes i eufòriques. No ens ha d'estranyar, doncs, una baixa cada dia més sensible del nostre paper a l'exili. Es el resultat de 35 anys d'absència nostra del país. Les il·lusions per l'alliberament de França i l'interès que tots suscitàvem en la premsa i els partits polítics ja han passat a la història i cap il·lusió que ens formem no evitarà la davallada política de l'exili.

No estarà de més una breu enumeració de xifres i dades: el 1946 el nombre de refugiats inscrits a l'IRO era de 112.000 i el 1969 havia baixat a 70.000, però si es tenen en compte les defuncions i els repatriaments d'aquests darrers cinc anys aquesta darrera xifra baixaria sensiblement. No estranyarà gaire si dic que actualment a l'exili no queda cap més partit catalanista, si no és l'Esquerra, i, aquesta, ha vist desapa-

rèixer el Consell Consultiu, a França, i els Comitès Departamentals i Locals, exceptuant el dels Pirineus Orientals, i quant als efectius d'aquests vosaltres en sabeu més que no pas jo. Dels diputats al Parlament Català que el 1939 es refugiaren a l'estranger n'han desaparegut 44; han mort tres Presidents de la República, 2 de la Generalitat i quan a les Corts i el nostre Parlament es van esgotant els Vice-presidents.

Fa més de quatre anys que no es celebren a França els 14 d'abril i prop de dos que els partits antifranquistes no es reuneixen conjuntament per haver, com ja he dit més amunt, pres la direcció política les organitzacions de l'interior.

I vaig ara al punt final, que és el que, segons dieu, l'origen de la vostra reunió al «Rallye». Des que fou creat a l'interior el «Secretariat d'Orientació de la Democràcia Social Catalana», per tal d'estudiar la manera de clarificar la política catalana, unes reunions del qual s'efectuaren alguns anys a Perpinyà, des d'aleshores, dic, fou convingut amb els nostres amics de Catalunya que «l'Esquerra no fixarà la seva opinió definitiva fins el dia que ho pugui fer lliurement, i a Catalunya». El que acabo de copiar ho trec de la vostra mateixa lletra i és precisament, com us ha dit l'amic Garcia Castellet, la resposta que es tornà a reafirmar per l'interior i nosaltres el dia de la darrera reunió celebrada a Perpinyà, precisament al mateix «Rallye», el 8 de febrer proppassat.

Jo no us amagaré que, com els altres partits de l'interior, el nostre troba grans dificultats entre el jovent per a obtenir adhesions car aquest vol *coses noves* i *gent nova*. Si fem un esforç de reflexió descobrirem que el mateix férem tots nosaltres després de la dictadura de Primo de Rivera i és exactament el que ha succeït després de la segona guerra mundial arreu d'Europa. És, podríem dir, el resultat que provoquen sempre els grans trasbalsos. Quan es creà el nostre partit l'any 1931 a ningú se li va acudir (Coromines, Torres, Carner, etc.) ressuscitar la vella Esquerra. Tots vàrem integrar aquella Esquerra Republicana de Catalunya per uns ideals, i si fou així ¿ens hem d'obstinar més en la defensa d'aquests que no pas en els rètols que han de distingir-los en la contesa? Cal,

doncs, esforçar-nos uns i altres, sense discriminacions geogràfiques, per a trobar els nous adeptes que les circumstàncies poden reclamar-nos, sense renegar del millor que els nostres líders ens han fet donació.

Acabo advertint que en aquest text expresso únicament el meu parer personal i ho faig així perquè la consulta amb els meus amics de direcció potser hauria encara retardat més la resposta que espereu. Els posaré al corrent d'aquesta resposta i, a manca de coincidències, els amics en qüestió poden perfectament expressar llur criteri i fer-vos-el conèixer si així ho estimen pertinent.

Agraint-vos la vostra simpatia, accepteu el testimoni de la meva consideració, ben amical.

JOAN SAURET

**Sant Feliu de Guíxols,
circa 1915**

Lluïsa Duran.

NDS

15. Memòries

1982

Pensaments i divagacions que marquen diferents etapes de la meua vida. En ells s'hi destaquen més o menys superficialitat o maduresa, segons les èpoques en que foren escrites, però totes revelen un fons romàntic o sentimental que ha estat una de les meves característiques més acurades. No sé si les fortes embestides de la vida i les seves crueses lograren arrencar-ne les arrels. Si així fos seria com una desfloració forçada de la meua virginitat espiritual. No tenen il·lació ni guarden relació entre elles, ja que estan escrites durant el transcurs de la meua existència i recopilades a mida que he recordat les notes que vaig escriure abans de que la por ens va fer cremar-les. Les que lamento més no recordar són les poesies escrites per tu, company de tota la meua vida, i que per a mi tenien tant de valor espiritual.

Per què fórem tan covards?

La vida és una sèrie continuada d'accidents, però quan l'experiència ens ha ensenyat el camí a seguir per a evitar-los, ens sorprèn ja la vellesa amb tota la seva impotència per a embestir-los.

Onades calmes i suaus o furioses i terribles, totes arriben fins a mi, saturant la meua ànima de dolços records, d'hores que no tornaran perquè se les endugueren els anys. I quina puixança tan evocadora teniu, que'm deixeu defallint d'enyorança i voluptuositat!

La música enlaira l'esperit i a ella dec moments d'un gaudir tan intens que podrien qualificar-se de sublims.

D'ençà que Cain matà Abel, les lluites fratricides continuen. La humanitat podrà alguna vegada superar aquest atavisme salvatge?

Com s'enderroquen els vells conceptes, sobretot els de moralitat que prenen formes tan elàstiques al manifestar-se!

Per qüestions d'ètica, educació o atavisme, jo no podria obrar d'altra forma com fins ara, però comprenc perfectament, sense fer-ne cap crítica, que d'altres pensin o actuïn de manera completament oposada. Per els afers pràctics de la vida, adoptaré amb gust tots els modernismes, mes amb els afers sentimentals, o millor dit, en totes les diferents manifestacions de l'amor, no puc devallar de l'elevació espiritual, on tan bé m'hi trobo, per més passat de moda que això sigui.

La cultura a seques és una cosa freda, sense ànima; la cultura i la intel·ligència poden fer obres grans, sublims, però també poden fer-ne de baixes i denigrants; la cultura i la intel·ligència ajuntades a la bondat és l'ideal que s'acosta més a la perfecció.

Tanta supèrbia demostra el què afirma l'existència de qualsevol Déu, com el què la nega. Creure no és afirmar.

Quin fuet més robust necessària Jesucrist, si tornés a la terra, per a foragitar els mercaders dels temples!

Que contenta estic avui! No sabia adivinar-ne la causa, però he sentit cantar els ocells, he vist els rosers plens de poncelles, un sol magnífic m'ha embolcallat tota fent-me sentir la seva escalfor i he cridat: Es Primavera!

Que contenta estic avui!

L'educació de l'infant hauria d'ésser simultània entre l'escola i la llar. Perquè forçosament ha de desorientar l'infant la diferència d'opinió entre els mestres i els pares. Això en quan a l'educació física, intel·lectual i moral. La religiosa ha de ser sempre a càrrec dels pares, doncs no és de la incumbència de l'escola en un Estat lliure. Físicament s'ha de procurar fer-lo sà, fort i àgil. Intel·lectualment, que pugui al menys posar-se al nivell de la civilització i si la seva intel·ligència és ja privilegiada, superar aquest nivell fins on sigui possible. Moralment, ensenyar-li el camí de la bondat com a norma dels seus actes, però que conegui també la manera d'eludir i menysprear la maldat i la hipocresia que inevitablement el feriran alguna vegada.

L'home ha d'educar la seva susceptibilitat i paulatinament, gradualment, passant per la seva sensibilitat, ha d'arribar fins a la dignitat, aquesta dignitat emancipadora, llibertadora de tot jou opressor; que l'home que sap ésser digne, que sap sentir-la plenament, conscientment aquesta dignitat, no serà mai esclau.

Als meus 78 anys he tingut la pretensió de traslladar aquestes notes en un quadern més presentable. La prova ha estat deplorable. El pols no em respon i tot queda torb. Que trista és la vellesa!

CATALÀ A LA PRESÓ

Pel febrer de 1941, vaig escriure aquesta carta al meu fill, des de la presó franquista:

«Encara un altre any separats, fill meu! Fins quan?

Aquest interrogant que quasi contínuament tinc davant meu, ha esdevingut una radiant afirmació que m'omple el cor d'optimisme. Però com que encara no té la confirmació categòrica d'una data, sento la necessitat de donar-te algun consell, juntament amb la felicitació del teu aniversari,¹ no obstant tenir un pare intel·ligent que vetlla per tu. Els meus consells aquesta vegada seran molt limitats; més ben dit, representaran el prefaci a tots els que el destí permeti que vagi donan-te en el transcurs de les nostres existències. Aviat seràs adult i totes les petites dificultats que a voltes t'han molestat però que sortosament s'han esvaït per la seva insignificància, les trobaras augmentades en quantitat i qualitat en aquesta transició. Coneixeràs esperits egoistes, mesquins, envejosos, pedants, fins i tot dolents. Per damunt de tots ells has de saber elevar-te amb comprensió i voluntat. Sobretot procura que cap acte fet conscientment no pugui fer-te abaixar el cap, puig un altre dia la consciència no et deixarà viure en repós. Per què creus que jo tinc aquesta moral i aquesta resignació? Doncs, precisament per aquesta netedat de consciència. Veritat que em comprens i així ho creus? Espero que les meves paraules no cauran, com vulgarment es diu, dintre d'un sac foradat. Per avui prou; solament vull donar-te un petó amorós al front en aquest dia tan assenyalat per a tu i per a mi.

La teva mare.»

Aquesta lletra va passar camuflada, puix la censura no hauria permès la seva sortida, i no pas pel seu contingut, sinó pel pecat de ser escrita en català.

Com altres coses, aquesta carta fôu publicada a la revista Presència de Girona.² Els dos Joans també.

Els dos Joans. El nostre fill es diu Joan i quan era petit, entre els seus amics n'hi havia un que també es deia Joan. Al començament de la nostra guerra civil, ells tenien 9 anys, i un dia, tot dinant, ens va dir: «els altres nens diuen que el pare d'en Joan és feixista». Nosaltres varem contestar: «I això què vol dir? El pare d'en Joan és una bona persona». Dissortadament varen matar el pare d'en Joan, i això representà un xoc

1 L'1 de febrer de 1941 en Joan feia catorze anys.

2 Presència l'1 de juliol de 1978, p. 5.

per aquell infant i la seva mare. Però ells continuaven la seva amistat, creixent i caminant un per la dreta i el nostre fill per l'esquerra, agafats de les mans.

Acabada la guerra, les tornes es varen canviar, però els dos Joans anàven fent via pel seu camí, sempre amics. El nostre fill va anar a viure a Barcelona; amb els anys l'altre Joan es va casar, va tenir fills i maldecaps a causa de les circumstàncies pròpies d'aquella època, però sempre que podien passaven una estona junts amb simpatia. El nostre fill també es va trobar amb dificultats que el feren devallar en una depressió nerviosa. En saber-ho l'altre Joan, va presentar-se a casa i va preguntar: «què tinc de fer per el vostre fill?». Nosaltres, emocionats, vàrem agrair molt aquest gest i sempre hem conservat aquesta amistat caminant amb dignitat, un per la dreta i l'altre per l'esquerra. Podríem parlar d'altres amics, d'ambdues ideologies, als quals també agrair la seva amistat, però la història queda més ben acabada amb el nom dels dos Joans. Nosaltres entenem així la democràcia.

No guardo cap rancúnia a les persones que em varen perjudicar a causa de les meves idees polítiques o socials.

Perquè, si amb el pecat segurament se n'endugueren la penitència del remordiment?

A més, jo no soc venjativa per naturalesa i crec que tots neixem amb les qualitats o defectes qu'ens acompanyen tota la vida.

Si amb els anys la bondat creix, millor que millor, si la maldat minva, quina satisfacció, però si és a l'inrevés no poden pas tenir tots els moments de satisfacció que gaudeixen les persones bones. I aleshores, voleu més venjança que la que'ls proporciona el destí?

Tinc un deute amb el meu pare, va morir tan jove i no vaig poder demostrar-li la meua admiració i el meu amor envers ell.

Va ésser el millor professor d'ètica que vaig tenir, a més de la seva intel·ligència, bonhomia, amor envers tots nosaltres, però també envers tots els que sofrien misèria, vejacions, injustícies, i tot fet amb una elegància espiritual que esdevenia admirable. Estic orgullosa d'ésser la seva filla i sento no haver heretat les seves qualitats. Perquè no vaig poder-li dir tot això en vida? Tinc una disculpa i és que quan va morir ell només tenia 52 anys i jo 18 anys. Era la tercera dels quatre germans.

TRES RECORDS DE PRESÓ

En les meves nits d'insomni defujo sistemàticament els negres records i els canvio voluntàriament per d'altres que tenen uns trets més espirituals i humans, sobretot per no caure en la temptació de l'odi o de la venjança, pecats que tinc l'orgull de no experimentar. Precisament records que reflexen l'amor que sempre he sentit per la nostra Catalunya.

Primer record

Després de quasi un any d'estar tancades «per polítiques» a la presó provincial de Girona, sempre en una sala d'on no en sortíem més que el dia de comunicació amb els familiars, que vàiem separats per una reixa, ens traslladaren a un convent de monges de les Corts a Barcelona. Allà hi havien sales, si no més grans, almenys més nombroses i ens permetien de sortir a un gran pati al matí i a la tarda. Una vegada allà, un dia ens vàrem mirar totes les que veníem de les tenebres i instintivament vàrem agafar-nos les mans, férem una rotllana i aixecant els braços i les mirades enlaire, ens posàrem a ballar una sardana. Les que cantàvem ens havíem d'empassar les llàgrimes per a no deixar de cantar. Ningú no ens va renyar, i nosaltres vàrem ballar una sardana cada dia.

Segon record

Per motius que ara no venen al cas, ens traslladaren a Palma de Mallorca. Malgrat que les illes formen part de Catalunya, el fet d'haver de travessar el mar ens feia l'efecte d'una emigració i no podíem evitar l'anyorament que això produïa. Com que viatjàvem de «franc» ens varen encabir a la «bodega», que deien els mariners. Erem considerades com un fardell més. Vaig preguntar a les del cor si es veien capaces de cantar l'Emigrant. Totes contestaren afirmativament. Ens posem a cantar —teníem bones veus— i als primers compassos vàrem haver de plegar perquè totes ploràvem. La gent des de dalt ens deien: «Més, més!» i encara que això ens alentava, no poguérem continuar.

Tercer record

Una vegada a la presó de Palma, que també era un convent de monges totes mallorquines i amb les quals convívem molt bé, a mi em varen destinar a la secció de música. La

meva feina consistia en tocar en els oficis litúrgics i en les festes paganes que organitzaven per diferents motius. Pels voltants de Nadal, el capellà ens va dir que era permès tocar cançons pròpies de cada regió i jo vaig intentar de tocar l'Emigrant altra vegada. Nois! Allò va ser no un plor, sino un sanglot col·lectiu i ja no vaig intentar més de recordar Catalunya fent soroll. Calladament ja la dúiem dintre nostre. Ara jo pregunto: No seria possible ajuntar-nos tots els que sentim així, fer un bloc per a portar endavant aquesta —recordant Espriu— nostra dissortada Pàtria?

Això també fou publicat a la revista Presència, de Girona.

La figura de Jesucrist home, és l'ideal humà més perfecte que ha existit i va ésser el primer de totes les víctimes que l'han precedit, seguint la doctrina, d'aquest ideal, àdhuc la ONU ha redactat un manifest dels drets humans que sembla una còpia d'aquesta doctrina, però que després de tants segles, encara no es compleix. Perquè Déu no va fer perfecta la humanitat? Aquesta pregunta sembla una irreverència, però la meva ànima està confosa.

A Jesucrist el varen crucificar, a Gandhi el varen assassinar, a Luther King també, i tants i tants d'altres. Dues potències mundials es disputen l'hegemonia d'aquest —tan malament anomenat tercer món— sacrificant-lo.

Fins quan? No m'aclareixo.

Al nostre fill l'han fet batlle de la Bisbal per votació democràtica. A nosaltres ens fa l'efecte d'una reivindicació als sofriments passats a causa de la llarga dictadura franquista. Però no deixem de veure les dificultats que trobarà també per la mateixa causa. Pensem ajudar-lo com sempre hem fet i que tingui sort i encert en la seva tasca.

Acabo de veure a la televisió un reportatge-biografia del científic Einstein. Jo ja coneixia la seva vida i la seva humanitat a més de la seva intel·ligència com a científic que no arribo a comprendre, però l'impacte que m'ha causat la seva

definició de la «religiositat del cosmos» ha reflectit d'una faísó tan clara del que jo sentia o no sabia definir que'm sento obligada a donar-li les gràcies per haver-me obert les portes d'aquesta clarividència.

Quina joia he sentit avui! Feia prop de quaranta anys vaig conèixer una jueva en unes circumstàncies molts desagradables, i no ens havíem vist més.

Això sí, ens felicitàvem per Nadal, per mitjà d'una senzilla postal i no sabíem com s'havien desenvolupat les nostres vides. Ara hem passat unes hores juntes i hem pogut parlar sense parar. Però de tot el que hem dit n'he tret una conclusió i una satisfacció: la de què els llaços que uneixen les persones que estimen els drets humans són tan forts que no és possible, per més dictadures que hi hagin, desfer-los. Quina esperança per l'esdevenidor poder constatar aquesta realitat!

Abans quan érem més joves, ens desplaçàvem a diferents indrets de la nostra geografia catalana, per escoltar música clàssica, òpera, concerts, etc. Ara, degut a l'edat, ja no anem enlloc i ens conformem d'escoltar de la nostra modesta discoteca les obres que més ens agraden i a vegades la televisió, com per miracle, ens deixa sentir coses tan meravelloses que ho agraïm de tot cor. Això ens compensa de les vulgaritats, la mediocritat de certs sentiments, l'estultícia de la vanitat i quedem assossegats, en calma i en pau amb tothom.

Beneïts els músics que varen escriure aquestes obres i els seus intérpretes!

Sempre hi ha hagut polítics que s'expressen segons la seva cultura o preparació amb més o menys habilitat i que dóna gust de sentir-los, sobretot si traspúen honradesa i sinceritat. Però em sembla que actualment abunda més la mediocritat i donen la sensació de que escoltem el que abans en dèiem un «xerraire». Potser ho fa que amb l'edat ens tornem més rondinaires i només volem escoltar «música celestial»? No sé, però sentint la televisió o llegint certs diaris ens venen ganes de tancar-nos les orelles o de tancar els ulls i no llegir certes co-

ses. Del que estem segurs és de que l'època franquista ha fet molt mal intel·lectualment i moralment.

No em considero desgraciada malgrat totes les facècies que m'han perseguit mantes vegades en la meua vida, sobretot durant els cinc anys de presó. L'any 1939 jo tenia 39 anys i ara en tinc 80. Vaig tenir la sort que no empresonessin el meu marit, encara que li feren pagar responsabilitats polítiques. No teníem diners per a pagar-les, però teníem familiars i amics que ens ajudaren i afortunadament vàrem poder, amb els anys, pagar-ho tot. Però a la presó hi havien dones que no tenien ajuda de ningú, doncs els seus familiars els havien afusellat o eren exiliats. Aquelles dones m'ensenyaven a ésser humil, ja que no es queixaven mai, ni ploraven, només les veies sempre tristes, havien perdut el somriure ni cal dir la rialla. Alguna havia intentat suïcidar-se i sols una ho aconseguí.

Com podia jo sentir-me desgraciada, si tenia un marit que m'ajudava moralment i materialment? Anyorava els meus, tant se val, però m'hagués avergonyit de planye'm davant d'aquells casos. Tantes coses podríem contar i que recordo perfectament, que prefereixo callar-les per a no ferir susceptibilitats de certes persones amigues i a les quals aprecio molt i que degut a les seves idees potser creuriem que estic mentint. I afirmo que són veritats, punyents, vergonyoses, indignants i llastimoses.

I potser que plegui, o acabaria plorant.

Per tots els que pateixen moralment i físicament, per tots els que tenen sed i fam de justícia, recordant els ideals del meu pare, jo reso les meves oracions.

Pobra Catalunya!

Quan deixaran d'envejar-te els que no et comprenen i en la seva inferioritat només tenen la satisfacció de perjudicar-te?

Hi ha un personatge d'una obra de Dostoievski que, en suïcidar-se, deixa una nota escrita que diu: «Escupo el meu menyspreu al món». Nosaltres entenem aquesta actitud, però no la compartim. Preferim la de Rudyard Kipling en el seu cèlebre poema «If...» que és tota una lliçó d'humanitat, moralitat i democràcia.

Les necessitats fisiològiques de les bèsties les tenim igualment les persones. Si tenim gana, hem de menjar, si tenim sed, hem de beure, amb la consegüent evacuació d'ambdues necessitats. La reproducció de les espècies segueix el mateix procés. Ah!, però tenim una cosa diferent les persones, que és el cervell, que té unes facultats que no tenen ells. L'home primitiu no era com els d'ara però ja tenia l'avantatge dit que l'ha fet progressar paulatinament fins a la civilització actual. Primer va inventar un alfabet, després va seguir l'escriptura fins arribar a la literatura que podem estar orgullosos dels escriptors que hi han hagut a tot el món, a més de la indústria i els perfeccionaments de la mateixa que no cal anomenar perquè ja ho han fet d'altres més enterats que jo. I de la música què direm? Ja parlen per si soles les òperes i totes les obres dels grans compositors i els cantants i els intèrpretes que tots plegats representen llargs anys d'estudi. Ah!, però també aquest cervell ha inventat les armes i tots els estris destructius cada vegada més perfeccionats per a destruir-nos els uns als altres. I tot perquè? Per el domini de poder, de l'enveja, de la vanitat, de la concupiscència, etc.

Quina herència deixarem al jovent, la bona o la dolenta?

Jo era una roca forta que aguantava amb energia i dignitat les fortes embranzides de les onades de la vida. Ara guanyen les onades i la roca es va esmicolant...

La democràcia ja fa segles que funciona i si no m'erro foren els grecs que començaren però n'eren marginats els esclaus, per tant no era veritable democràcia. Però a mida que els pobles amb cultura han superat les dificultats que impe-

dien la seva implantació i han lograt eliminar les dictadures —que encara malhauradament existeixen— potser el món arribaria a assolir aquest ideal tan merescut, sobretot per les persones bones.

Perquè no es necessita ésser intel·ligent ni culte per ésser bó, si en la vida social trobem persones senzilles, de poca cultura, però d'una bondat extraordinària, que les hem d'estimar per força. Hi ha exemples maravellosos que passen desapercebuts, sobretot per la seva senzillesa i el seu desinterès.

Jo vaig néixer el 9 de desembre de 1899.

Per tant, avui 9 de desembre de 1981, compleixo 82 anys. Repassant l'història de la meua vida hi trobo encerts, fallides, com tot mortal segurament, per satisfacció meua, però, no hi ha cap acte que pugui avergonyir-me d'haver perjudicat a ningú. I per molts anys!

ÍNTIMES

Recordo la primera missiva que feres arribar a les meves mans. Deia així: De l'haver-te trobat una vegada he après a buscar-te sempre.

Després, quan ja ens estimàvem, un dia vares sentir-te agosarat i jo em vaig ofendre. —Quanta ingenuïtat, tant mateix!—. Vares fer-me aquesta poesia:

*Si de ton cos mes mans se senten peregrines,
no és per un goig obscè sino ritualment
per a vibrar amb tes carns profanament divines.*

Et vares fer perdonar.

És tan deliciosament dolç i grat el que a voltes em dius, que al recordar-ho a soles em sembla sentir el ressò d'una bella melodia.

De totes les sensacions que m'ha proporcionat l'amor, la més intensa i duradera és la de la maternitat.

Mira espòs, aquest infant tan nostre i que ara depèn exclusivament de nosaltres, quan sigui un home emancipat, el perderem.

Jo em sentia independent i lliure. No creia que hi hagués una força humana prou potent per a desviar els meus projectes. Vingueres tu i amb l'escalf de la teua virilitat vares fer trontollar la meua sensibilitat de dona. Paulatinament, com uns tentacles que em dominessin, anaves soscant això que semblava una fortalesa. La meua personalitat se'n ressentia i feia esforços per deslliurar-se del que creia un jou o una postergació. Fou endebades. La meua entrega va ésser completa, renunciant voluntàriament a les quimeres que m'empenyien per a fruit de les dolceses de l'amor que m'oferies.

Alguna volta t'he dit que al teu costat he sigut feliç, però avui sento la necessitat de dir-t'ho d'una manera més paleta. Potser ho fa que estem ja en el període de la maduresa i voldria donar-te les gràcies per haver-me-la proporcionada aquesta felicitat abans que el destí ens separi.

Recordo tots els moments de joia, de dificultats, de pena, però no en trobo ni un d'avorriments, ni tan sols indiferència. Les petites contrarietats de la vida vulgar quotidiana no tenen importància, ja que els humans no som perfectes per a poder evitar-les. Per tant, jo, amb el meu tarannà, considero que això és la felicitat senzilla que tothom hauria de tenir i que en el nostre cas t'ho dec a tu.

Mercés, doncs, una vegada més, per no haver-me decebut en els meus somnis de verge abans de conèixer-te.

No poden fer res totes les forces del mal contra les nostres consciències pures, i menys ara que tenim aquesta joia de nét que ens dóna ànims per a soportar les adversitats.

* * *

A la nostra edat ja no tenim intimitat, per tant, plego d'escriure en aquestes pàgines.

EL MEU TESTAMENT

Això sí, per si jo me'n vaig primer, vull dir-vos que vos he estimat molt i que cada vegada que vos trobeu en dificultats, penseu en el consell que jo vos donaria i sempre seria basant-me en la moralitat que ha predominat en tots els meus actes, i en els vostres també.

Continueu com fins ara i sereu feliços, no odieu ningú, tampoc sigueu venjatius, ans al contrari perdoneu, però menyspreu si convé, per demostrar que teniu dignitat, però sobretot, estimeu força a tothom. Així gaudireu d'una felicitat que sols tenen els privilegiats.

La vostra Lluïsa

Perpinyà, 9 de novembre de 2002

Manifestació convocada pel moviment catalanista nord-català, en commemoració del Tractat dels Pirineus, amb el lema: «català, llengua d'Europa».

A la capçalera de la pancarta d'ERC, d'esquerra a dreta:

Narcís Duran, Jaume Roure —fundador d'Unitat Catalana—, l'eurodiputat Miquel Mayol i Joan Jaume Prost.

COLETTE MOULIN-PAOLI / FI

16. És de moda el nacionalisme?

El Punt - Setmanari de Catalunya Nord, 27 de juliol de 1990

Una visió pessimista de la situació del català a casa nostra no m'ha impedit mai de seguir lluitant i això per almenys tres raons: per sentit agut del deure (o per tossuderia), perquè no podem saber per endavant el resultat de les nostres accions i també perquè la història ens apren que les coses les menys previstes es poden produir d'una manera molt ràpida. Potser estiguem vivint uns tals moments: el món d'aquesta fi de segle està bullint i poca gent pot preveure què sortirà de la caldera!

Em limitaré a parlar dels fets d'Europa de l'Est, on necesito creure que no s'està demostrant que la sola societat possible és la capitalista, la del poder dels diners i de la llei del més fort... Però no m'atreviré a fer cap anàlisi política: sobre aquest tema, us aconsello de llegir, entre altres, alguns articles recents de Pere Verdaguer.

El que, per contre, em sembla evident, és la pujada irresistible de les nacionalitats. En el cas particular de l'URSS, hi veig el fracàs d'una mena de jacobinisme centralista d'estat, hereu de la Revolució Francesa, encara que respectava molt més les seves minories culturals. Aquest fracàs s'escau paradoxalment poc després de la celebració del bicentenari d'aquesta revolució on és volia reactivar la mitologia sobre la qual reposa l'estat-nació francès!

Com a demòcrates i com a catalans, hem de seguir amb atenció tots aquests esdeveniments i hem de vigilar —amb els nostres mitjans— que les coses no vagin per mal camí: la paraula nacionalisme, com totes les que acaben per «isme», admet algunes variants que poden ser perilloses per la pau i la llibertat. Si, més que mai, la nostra lluita per recobrar una plena sobirania nacional es veu legitimada, no podem demanar que desapareixin les estructures dels estats-nacions del segle XIX (dels quals França és un dels últims representants i per aquesta mateixa raó resistirà desesperadament) i, alhora, voler crear una Catalunya calcada sobre el mateix model.

Per arribar a una igualtat de drets entre tots els pobles d'Europa, els estats existents hauran de renunciar a alguns de llurs mites i així guanyaran en prestigi el que perdran en

simplificació, però nosaltres també haurem de pensar a renovar alguns conceptes com els de nacionalitat i ciutadania, d'estat i de nació...

En aquest futur esperançador d'una Europa nova, més humana i més fraternal, on els homes i els pobles siguin més ben respectats, Catalunya ha de ser, una vegada més, un dels pobles capdavaners en el combat per la Llibertat!

NARCÍS DURAN I SESÉ

17. Català o francès?

Vilaweb - Catalunya Nord, 5 de novembre de 2005

D'ençà que vaig arribar a Perpinyà, enguany ha fet 50 anys, les coses han canviat molt. El català va entrant poc a poc en tots els nivells de l'ensenyament, l'auto-odi està desapareixent, el sentiment de pertànyer a un conjunt més gran (els Països Catalans?) es va acceptant, gràcies segurament a la potència econòmica del Principat... però el català ha pràcticament desaparegut del carrer!

Responc ara a la pregunta que ens fa Vilaweb Catalunya Nord per estrenar el seu nou fòrum «Què en penses (QEP)?»: «És més eficaç fer catalanisme en francès?» amb una evidència: No podem dir que lluitem per la recuperació de la nostra identitat si no fem tot el que podem per que l'ús de la nostra llengua trobi un mínim de normalitat! I això només ho aconseguirem si fem l'esforç «d'imposar» —i d'imposar-nos a nosaltres mateixos— el català en tots els àmbits de la vida a Catalunya Nord, i particularment en els actes de la vida pública! S'ha d'acabar amb allò del català només «llengua de casa», encara que també sigui indispensable, en particular per comunicar amb els fills!

Ja sé que no és sempre fàcil i que molt sovint —massa sovint— jo el primer he claudicat, cansat dels conflictes, de les crítiques, i fins i tot dels insults, que aquesta actitud ferma pot engendrar. Tampoc vull dir que si algú té dificultats a comprendre o parlar el català, l'hem de rebutjar! Evidentment, l'hem d'ajudar a adquirir o a recuperar la llengua, i l'hem d'acompanyar en els seus esforços. Si no ho fem així, cedirà a la llei del mínim esforç... I seguirà parlant francès!

Ja sé també que ens trobarem amb gent que no voldrà entendre-ho, que ens contestarà que «aquí som a França», etc... per aquests, haurem de continuar l'esforç de pedagogia encetat fa molts anys (i no dos i mig, com diuen alguns!) fins al màxim que poden suportar els nostres interessos... i la nostra paciència.

Però si utilitzem el francès d'una manera sistemàtica, amb el pretext de fer arribar el nostre missatge al màxim de gent (i «rasclar» més veus a les eleccions?) potser sí que podem aconseguir una «regió» catalana de nom, però on s'ha-

rà perdut definitivament la llengua... i «qui perd sa llengua, perd sa identitat»!

NARCÍS DURAN I SESÉ

18. «Bateig» republicà

Vilaweb - Catalunya Nord, 16 de juliol de 2006

Infants escolaritzats a França, de pares sense papers, són amenaçats d'expulsió cap al seu país «d'origen» al final del curs escolar. Ensenyants i pares d'alumnes s'han mobilitzat en xarxes de sosteniment, acceptant fins i tot d'amagar-los si era necessari: consideren, amb raó, que expulsar infants, sovint nascuts a França, que han anat a l'escola, s'hi han fet amics, són apreciats pels seus mestres i, sobretot, no saben res del país on els volen «tornar», és una decisió inhumana.

Uns batlles han pres, a més, la iniciativa de posar alguns d'aquests infants sota la seva protecció utilitzant una pràctica, instituïda durant la Revolució francesa, que se'n diu el bateig republicà (o civil), a l'època on es substituïen els símbols de «l'antic règim», i també els símbols religiosos, amb intents com un nou calendari, inventar la figura de la «Marieanne» (per suplantar la Verge-Maria!), i altres...

Per cert, hauríem de parlar més aviat «d'apadrinament republicà», i cal notar que no té cap valor legal: és un compromís moral que prenen els padrins de responsabilitzar-se dels infants en el cas on els pares es trobin dins l'impossibilitat de fer-ho. No és una cosa nova, ja que conec, a Perpinyà mateix, persones que ho han fet per evitar expulsions (el problema no data d'avui). El que em sembla nou, és que siguin batlles que prenguin aquest compromís, afrontant-se així amb les autoritats (en particular, el ministre de l'Interior, Nicolas Sarkozy).

Em perdonareu d'acabar amb una referència personal que havia quedat enterrada en la meua memòria. Quan vaig néixer, el meu pare, de salut precària i que sortia d'anys de guerres, de camps i altres vicissituds, inquiet pel futur que els esperava, em va posar sota la protecció de l'ajuntament del poblet del Gers on havien anat a parar. És així que Alexandre Baurens, personalitat de la tercera República (va ser president de la potent, aleshores, comissió dels vins al Parlament francès!!) em va «batejar» civilment i, sobretot, apadrinar al nom del seu poble. Per sort, aquesta precaució no va haver de posar-se en aplicació, ja que, feliçment, els meus pares van poder cuidar-se de mi durant prou anys, però em cal agrair aquest gest.

Han calgut aquestes preses de posició de batlles per remuntar-m'ho a la memòria: una raó més si la necessitava per preocupar-me del futur d'uns infants que no tenen perquè pagar les culpes d'una història cruel fabricada pel món dels adults!

NARCÍS DURAN I SESÉ

Fons documentals i gràfics

- AATB Arxiu de l'Audiència Territorial de Barcelona
ACAE Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà
ACBE Arxiu Comarcal del Baix Empordà
AD32 Archives Départementales du Gers
ADG Arxiu Diocesà de Girona
AFC Archives de Fontenay-le-Comte
AGA Archivo General de la Administración
AGDB Arxiu General de la Diputació de Barcelona
AHE Arxiu Històric de l'Escala
AHG Arxiu Històric de Girona
AHN Archivo Histórico Nacional
AHPB Archivo Histórico Provincial de Bizkaia
AMDC Arxiu Municipal del Districte de Les Corts
AMGi Arxiu Municipal de Girona
AMSFG Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols
AMTM Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià
AMV Archivo Municipal de Valladolid
ANC Arxiu Nacional de Catalunya
ATMT3 Archivo del Tribunal Militar Territorial Tercero
BLD Biblioteca Lluïsa Duran, la Bisbal d'Empordà
CDMH Centro Documental de la Memoria Histórica
CEC Centre Excursionista de Catalunya
DCP Dolors Colomer i Padró, la Bisbal d'Empordà
ERC Esquerra Republicana de Catalunya,
La Bisbal d'Empordà
FCS Francisca Callol i Sastre, L'Escala
FDD Família Duran-Dausà, Blanes
FHB Família Hugas-Bosch, Girona
FI Fundació Irla
ICP Isabel Callol i Pernal, Sant Feliu de Guíxols
INSPAI Centre de la Imatge
de la Diputació de Girona
JCC Joan Coromina i Costa, Regencós
LBI Leo Baeck Institute
MM Museu de la Mediterrània,
Torroella de Montgrí
MS Monestir de Solius
NDS Narcís Duran i Sesé, Perpinyà
OFPRA Office Français de Protection
des Réfugiés et Apatrides
QTP Quim Tor i Prunell, La Bisbal d'Empordà
TM Terracotta Museu
UB-BPR Universitat de Barcelona
Biblioteca del Pavelló de la República
UdG Universitat de Girona

La Bisbal d'Empordà, 15 de desembre de 2018

Els familiars de Lluïsa Duran el dia que descobriren la placa amb el nom de la biblioteca.
D'esquerra a dreta: Joan Manel Domingo, Narcís, Isabel i Aurora Duran, i Xavier Domingo.

IDA

Testimonis entrevistats

Josep Adarnius i Allué	La Bisbal d'Empordà	maig 2023 - abril 2024
Francis Agras	Lo Casterar e Verdusan	novembre 2023
Nicole Alexandre	Perpinyà	maig 2023 - abril 2024
Jordi Bruguera i Batalla	L'Escala	maig 2023
Rafel Bruguera i Batalla	L'Escala	maig 2023
Isabel Callol i Pernal	Sant Feliu de Guixols	juliol-agost 2023
Francisca Callol i Sastre	L'Escala	juny 2023
Dolors Colomer i Padró	La Bisbal d'Empordà	juny 2023
Joan Coromina i Costa	Palafrugell	juliol-octubre 2023
Xavier Cortadellas i Gratacòs	La Bisbal d'Empordà	maig 2023 - abril 2024
Joan Manel Domingo i Duran	Blanes	març 2023 - abril 2024
Isabel Duran	Perpinyà	maig 2023 - abril 2024
Aurora Duran i Dausà	Blanes	març 2023 - abril 2024
Narcís Duran i Sesé	Perpinyà	maig 2023 - abril 2024
George Fogelson	Berkeley	juny-agost 2023
Jordi Frigola i Arpa (†)	La Bisbal d'Empordà	juny-novembre 2023
Jaume Gabarró i Canals	Solius	juny-octubre 2023
Jordi Gallegos i Córdoba	L'Escala	juny 2023 - abril 2024
Geoffrey Hoefel	Nova York	juliol-novembre 2023
Enric Marquès i Serra	La Bisbal d'Empordà	febrer-maig 2023
Manel Mir i Tomàs	Girona	juny 2023
Dolors Oriol i Callol	L'Escala	juny 2023 - abril 2024
Anna Pérez i Conchs	La Bisbal d'Empordà	maig 2023
Núria Pérez i Conchs	La Bisbal d'Empordà	maig 2023
Esperança Picazo i Hugas	Girona	juny 2023 - abril 2024
Jordi Picazo i Hugas	L'Escala	juny 2023
Ramon Piera de Ciurana	La Bisbal d'Empordà	juny 2023
Xavier Ribas i Canals	Girona	juny 2023 - abril 2024
Xavier Rocas i Gutiérrez	La Bisbal d'Empordà	octubre 2023
Narcís Saubí i Pérez	Sant Feliu de Guixols	octubre 2023
Dolors Teixidor i Dalmau	La Bisbal d'Empordà	gener 2024

1968 - 2008 40 ANYS D'UNIVERSITAT CATALANA D'ESTIU A PRADA

BIBLIOTÈCA DE CATALUNYA NORD
IX
TERRA NOSTRA

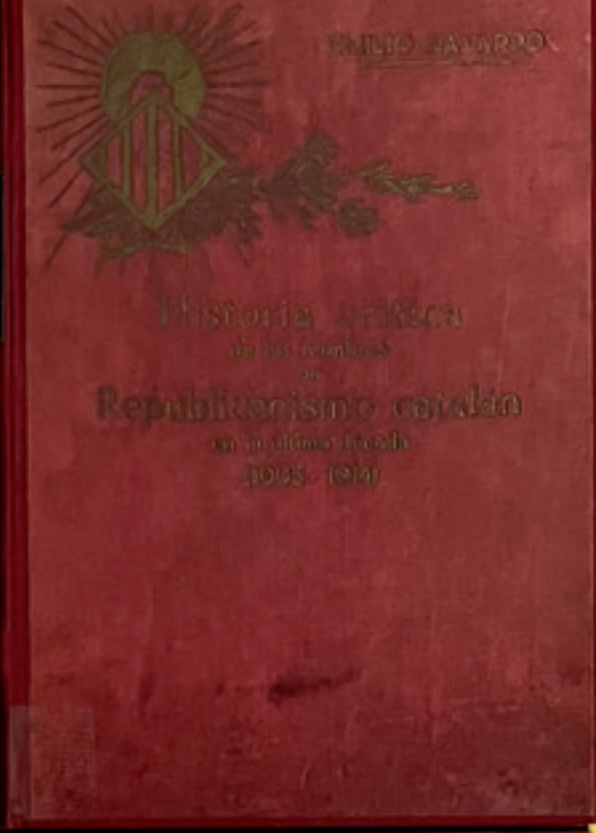

Josep Irla

President de la Generalitat de Catalunya a l'exili

JURET
CELONA, MÈXIC
RAPEL ARQUEIRA

Historia crítica
del republicanisme català
en el darrer trienni
(1965 - 1974)

Les organitzacions de reivindicació catalana a Catalunya Nord 1960-1981

dels Treballadors Grup Cultural de la Joventut Catalana Comitè Republicà d'Estudi i d'Animació Escola Popular Catalana La Massana Grup d'Estudiants Catalans Kinrota cia Nova Canço Tinc Independència dels Països Catalans Institut Republicà d'Estudi Catalans Pe arò Obi Sant Joan i Barres La Font dels Seris Les Caleres dos Amos de Viel lile Biblioteca Catalana La Nova Falç Revista Catalana Grup d'Acció Doble ca Guillem de Cabonyany Socors Català Companyia de teatre Força Kool Terra Nostra Organització Revolucionària de la Joventut Catalana Sin Hores de Camp Última Ca mitè de l'Unió des Deus Catalanes dans l'Europe Nord-Occidentale La Falç Grup Fomenta Es querra Catalana dels Treballadors - Nova Falç Comitè Provisori per la República sation et le Statut Particular de Pays Catalan Faval de Sant Vicenç Unit per la República Catalana Organització Socialista d'Alliberament Nacional Universitat Catalana d'Esti en Jere Alvarca Grup Pirinenc Excursionista Nord-català Roc - Fou Grup teatral de Sant Andreu Societat Cooperativa Nord-Catalana d'Educació i de Difusió Primit de la Joventut Catalana Societat dels Professors de Català Associació Cultural Catalana La Fressada Simons Centre de Documentació i d'Animació de Cultura Catalana Terra Catalana

Josep Irla i Bosch
Memòries d'un
president a l'exili
A cura de
Jordi Gal·la Munté

C.R.E.C.
Centre de Recerca i d'Estudi Europeu
LABORATORI DE PENÍNSULA

...15 anys de lluites
a Catalunya Nord...

Revista TERRA NOSTRA
Nº71
2011

Lluís Gausac i Ramon

Patriota republicà i se
president Tarradellas

Jaume Renyer Al
Pròleg de

Bibliografia

A. MONOGRAFIES

- AADD. *100 anys d'excavacions arqueològiques a Empúries (1908-2008)*. Empúries: Museu d'Arqueologia de Catalunya, 2008.
- AADD. *La revolució i la Guerra Civil a la Bisbal*. La Bisbal d'Empordà: Ajuntament i Arxiu Històric Comarcal, 1990.
- AADD. *La salaó de peix a Empúries i a l'Escala. Del garum a l'anxova*. L'Escala: Museu de l'Anxova i de la Sal de l'Escala, 2014.
- BADIOLA ARIZTIMUÑO, Ascensión. *Individuas peligrosas. La Prisión Central de Mujeres de Amorebieta (1939-1947)*. Donostia: Txertoa, 2019.
- BATLLE, Mònica; GUAL, Ramon. *Arrels (Una escola, una ràdio) ...15 anys de lluites a Catalunya Nord...* Codalet: Terra Nostra, 1991.
- BRUGUERA I BATALLA, Rafel. *Martí Rouret. L'Escala, Móra d'Ebre, Barcelona, Mèxic*. Barcelona: Fundació Irla, 2019.
- BUSSOT I LIÑÓN, Gerard. *Gent d'un segle. Sant Feliu de Guíxols 1900-2000 [401 apunts biogràfics]*. Sant Feliu de Guíxols: Arxiu Municipal, 2011.
- CLARA I RESPLANDIS, Josep. *Els fills de la llum*. Figueres: El Corral del Vent, 1988.
- COROMINA I COSTA, Joan Baptista. *L'avi Koro. Memòries de Joan B. Coromina Costa*. [mecanoscrit], 1990.
- DREYFUS-ARMAND, Geneviève. *L'Exil des républicains espagnols*. París: Albin Michel, 1999.
- DURAN I CAMA, Lluïsa. *Memòries*, La Bisbal d'Empordà: [autoedició], 1982.
- FRANCÈS I ÀVILA, Pilar. *Quan calmin els mals vents, tornaré*. Maçanet de la Selva: Gregal, 2019.
- GAITX I MOLTÓ, Jordi. *Josep Irla i Bosch. Memòries d'un president a l'exili*. Barcelona: Viena, 2010.
- GUAL, Ramon; MALUQUER, Joan. *1968-2008. 40 anys d'Universitat Catalana d'Estiu a Prada*. Codalet: Terra Nostra, 2008.
- GUANTER, Pere. *Els alcaldes de l'Escala (1900-1999). Entre el poder i l'oblit*. L'Escala: Ajuntament, Brau, 2003.
- LÉOUTRE, Pierre. *Histoire de Fleurance*. Mairie de Fleurance.

Llibre de l'Aplec de la Sardana de la Bisbal d'Empordà 1970. La Bisbal d'Empordà: Comissió Organitzadora del VIII Gran Aplec de la Sardana, 1970.

Llibre de la Festa Major de la Bisbal d'Empordà 1983. La Bisbal d'Empordà: Ajuntament, 1983.

Llibre del VI Aplec de la sardana de l'Escala. L'Escala: Ajuntament, 1981.

LLOBERAS I VIDAL, Pere. *La Bisbal anys enrera 1900-1939*. La Bisbal d'Empordà: Ajuntament, 1998.

MASSANÉS I CASAPONSA, Cristina. *Josep Irla, president de la Generalitat de Catalunya a l'exili*. Girona: Ajuntament, 2006.

NAVARRO, Emilio. *Historia crítica de los hombres del Republicanismo catalán en la última década (1905-1914)*. Barcelona: Ortega i Artís, 1915.

PRESTON, Paul. *El gran manipulador*. Barcelona: Ediciones B, 2008.

RENYER I ALIMBAU, Jaume. *Lluís Gausachs i Ramon. Patriota republicà i secretari del president Tarradellas (1954-1977)*. Lleida: Pagès, 2015.

ROLDÓS I SOLER, Agustí. *Sant Feliu de Guíxols. Pinzellades, fantasies i remembrances*. Sant Feliu de Guíxols: [autoedició], 2006.

TAURINYÀ, Júlia. *Les organitzacions de reivindicació catalana a Catalunya Nord. 1960-1981*. Codalet: Terra Nostra, 2011.

B. ARTICLES EN PUBLICACIONS PERIÒDIQUES

AADD. «Què és la maçoneria». *Presència*, 1 de desembre de 1980.

AADD. «Primers efectes de la Guerra Civil a la Bisbal i pobles veïns». *Tot Bisbal*, 3 de setembre de 2016.

ALBIN, Danilo. «El "cementerio de las vivas": así funcionó la tenebrosa cárcel de mujeres de Amorebieta». *Público*, 6 d'octubre de 2019.

CLARA I RESPLANDIS, Josep. «Els maçons de l'Escala». *Presència*, 2 de juny de 1985, p. 22-23.

— «Els maçons de Girona i la Guerra Civil». *Plecs d'història local*, 7, 1987, p. 100-103.

— «Expedients de Responsabilitats Polítiques al Baix Empordà». *Estudis del Baix Empordà*, 24, 2005, p. 179-198.

— «Una nova font per a l'estudi de la repressió franquista: el padró d'habitants del 1940. Aplicació al Baix Empordà». *Estudis del Baix Empordà*, 9, 1990, p. 213-228.

— «Masonería y Segunda República: El caso de Girona». *Masonería, Política y Sociedad*, 1, 1989, p. 189-204.

COSTA-PAU I BEA, Marta. «El naufragio de 1913, el último gran drama ocurrido en el lago». *El País*, 9 d'octubre de 1998.

ESTEVA I CRUAÑAS, Lluís; ESTEVA I MASSAGUER, Elena. «Inventari de la premsa guixolenc (1878-1979)». *Estudis sobre temes guixolencs*, 2, 1980, p. 55-138.

FORLANI, A. «Les Necròpolis ganxones». *L'Avi Muné*, 26 de març de 1921, p. 1.

GINARD I FÉRON, David. «Entre el castigo y la redención. Las mujeres encarceladas en las Islas Baleares (1936-1943)». *Studia historica. Historia contemporánea*, 29 (2011), p. 237-266.

JIMÉNEZ I NAVARRO, Àngel. «El primer vol». *Revista de Girona*, juliol-agost de 2020, p. 82-85.

— «Exili i repressió contra els béns de la família de Josep Irla (1939-1951)». *Revista de Girona*, juliol-agost de 1997, p. 82-87.

LANAO I REVERTER, Pau. «La Bisbal, ciutat de bisbes ferida de mort per la guerra». *Presència*, 21 de setembre de 1986, p. 17.

MARTÍN MARTÍNEZ, Luís P. «Masonería y Sociedad: El origen social de los masones de Valladolid en la Restauración», *Masonería, Política y Sociedad*, 2, 1989, p. 913-928.

MIRAMBELL I BELLOC, Enric. «El primer centenari de les Adoratrius a Girona». *Revista de Girona*, març-abril de 1992, p. 44-50.

ROCAS I GUTIÉRREZ, Xavier. «Ceràmica i Arquitectura. Els Coromina, Rafael Masó i la gènesi de La Gabarra». *Estudis del Baix Empordà*, 30, 2011, p. 215-302.

ROLDÓS I SOLER, Agustí. «Primer centenari de l'esperanto a Sant Feliu de Guíxols». *Estudis del Baix Empordà*, 25, 2006, p. 155-172.

UNLAND, Annie. «Joan Baptista Coromina». *Estudis del Baix Empordà*, 24, 2005, p. 155-178.

UNLAND, Annie; SOLÉ, Maria Teresa. «Bonaventura Casadevall, articulista de L'Avenç de l'Empordà». *DABA*, agost de 2008, p. 8-12.

C. ARTICLES EN LÍNIA

BADIOLA ARIZTIMUÑO, Ascensión. «La prisión Central de mujeres de Amorebieta en el circuito carcelario femenino creado por el franquismo».

<https://www.euskonews.eus>

«La cárcel de mujeres de Amorebieta».

<https://lasmerindadesenlamemoria.wordpress.com>

«Navemar, la fragata española en que huyeron miles del nazismo»

<https://www.sfarad.es>

REGOUD, Florence. «Bouron, Constantin Louis»

<https://maitron.fr>

D. PREMSA

Barcelona

Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya (1909)

Periódico de Catalunya, El (1987)

Vanguardia, La (1893)

Bisbal d'Empordà, La

Avenç de l'Empordà, L' (1912)

Bisbalenc, El (1928-1930)

Tot Bisbal (2016)

Ciudadella

Demócrata, El (1900)

Decatur

Decatur-DeKalb News (1973)

Girona

Autonomista, L' (1936-1939)

Ciudadanía / Ciudadania (1911-1936)

Diari de Girona (1907)

Gerona CNT (1937)

Lucha, La (1907)

Pirineo, El (1941)

Presència (1978-1986)

Punt Diari / Punt, El (1978-1995)

República, La (1905)

Sitios, Los (1983)

Madrid

Correspondencia de España, La (1897)

Maó

Liberal, El (1902)

Porvenir Obrero, El (1899)

Palafrugell

Baix Empordà (1913-1936)

Crónica, La (1903-1905)

Distrito, El (1894-1898)

Emporium (1906)

Revista de Palafrugell, La (1962)

Perpinyà

Indépendant, L' (1968)

Punt Diari Catalunya Nord (1987)

Travailleur Catalan, Le (1972)

Sant Feliu de Guíxols

Avi Muné, L' (1920-1926)

Bajo Ampurdán, El (1884)

Ciutat Nova (1919)

Comarca Federal, La (1894)

Eco Guixolense, El (1879)

Ideal, El (1921)

Información, La (1903)

Lealtad, La (1895)

Llevor (1904)

Noticiero, El (1893)

Programa, El (1911-1934)

Puerto, El (1900)

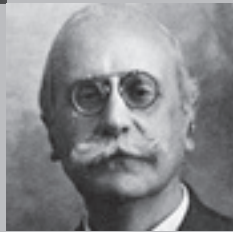
Siglo XX (1891)

Toronto

Free World (1942)

Valladolid

Norte de Castilla, El (1915)

Índex onomàstic

- Adarnius i Allué, Josep 18, 21, 162, 169
Aguirre y Lecube, José Antonio 151
Albert i Pey, Salvador 23, 39, 40, 41, 45
Alberti Merello, Rafael 139
Albertí, Josep 92
Alexandre, Gerard 177
Alexandre, Nicole 21, 164, 176, 179
Alfons XIII 34, 35, 39, 51, 69
Almar, Vicenç 72
Amadeu de Savoia 186
Andrés i Estellés, Vicent 101
Arbós i Séculi, Vicenç 93
Arias Rodríguez, Fèlix 97
Arteche de Miguel, Cristóbal 76
Arxer i Rabell, Jaume 30
Auladell i Agulló, Marc 21
Aunós Pérez, Eduardo 83
Avellí i Blai, Pere 93
Bachs, Manuel 202
Badia i Malagrida, Carles 91
Bahí, Joan 65
Balent, Andreu 177
Ball-llovera, Ramon 47
Ballester, Josep 51
Bamberger, Dörchen 110
Banús i Aymamí, Rossend 202
Barceló, José 141
Baster, Adelaida 47
Batista i Roca, Josep Maria 204
Battenberg, Victòria Eugènia de 51
Baudelaire, Charles Pierre 105
Baurens, Alexandre 219
Bellmunt, Domènec de 67, 193
Benjamin, Walter 111
Berga i Boada, Josep 31
Bertrana i Comte, Prudenci 67, 69, 193
Bertrana i Salazar, Aurora 69, 173
Bicardí, Enrica 21
Bingham, Hiram 105
Blasco Ibáñez, Vicent 67, 193
Blomqvist, Jennifer 21
Bonet, Jordi 179
Bonet, Ramon 43
Bordàs i Salellas, Joan 31
Bori, Josep 47
Bosch i Aymerich, Lola 59, 142, 159
Bota i Villà, Lluís 101
Bouils, Salomé 181
Bouron, Constantin 129, 131
Bremont i Masgrau, Jacint 38
Bru de Sala i Castells, Xavier 179
Brunet, Josep 33
Cabanas, Josiana 179
Callol i Pascual, Caterina 50, 51, 59, 142
Callol i Pascual, Joan 51, 59, 139, 142, 143
Callol i Pernal, Isabel 21
Callol i Sastre, Francisca 21
Callol, Artur 51
Cama i Barceló, Vicenç 25
Cama i Vilagran, Cristina 16, 24, 25, 27, 31, 136, 141, 145, 157, 159
Cambó i Batlle, Francesc 40, 56
Canalejas Méndez, José 39, 189
Cañet, Jaume 39

- Carballo, Eugenio 85
 Carbó i Comas, Josep 85, 86
 Carles, Anita 144
 Carles, Catalina 144
 Carreras 138
 Carreró i Daura, Tomàs 45
 Cartaña, Josep 103
 Casadevall, Bonaventura 67
 Casals i Defilló, Pau 141, 153, 155
 Casanovas i Maristany, Joan 73
 Cateura i Frexenet, Sebastià 29
 Cazorro, Manuel 57
 Churchill, Winston 45
 Cibils, Lluïsa 31
 Ciurana, Ramon de 89, 92
 Clares, Joan 159
 Claret i Sagret, Joan 202
 Clavaguera 141, 144
 Companys i Jover, Lluís 69, 157, 200, 204
 Conde, Agustí 57
 Coromina i Costa, Joan 89
 Coromina i Costa, Joan Baptista 85, 113, 117, 210
 Coromina i Costa, Joaquim 89
 Coromina i Figueras, Alfons 89
 Coromina i Figueras, Joan Baptista 89
 Coromina i Figueras, Leonci 85, 89, 90, 91, 93, 113
 Coromina i Pujol, Joan 55
 Corredor i Pomés, Josep Maria 202
 Cortadellas i Gratacòs, Xavier 21
 Costa Cabré, Manuel 202
 Costa i Vilanova, Dalmau 73, 206
 Costa, Narcisa 89, 93, 97
 Creixell, Lluís 177
 Cruellas, Rosa Maria 21
 Cullel, Jesús 95
 Dardalló i Altés, Joaquim 202
 Dausà i Puig, Pepita 92, 101, 102, 123, 127, 135
 Dausà, Francesc 143
 Dedies, Reinald 177
 Demazel, Lucien 41, 42, 43
 Descartes, René 105
 Domènech i Casadevall, Gemma 21
 Domingo i Duran, Joan Manel 21, 139, 222
 Domingo i Duran, Xavier 222
 Duixans, Josep 144
 Duixans, Maria Lluïsa 144
 Duran i Baguer, Gerard 23
 Duran i Cama, Aurora 24, 27, 42, 43, 101, 135, 143, 145, 157
 Duran i Cama, Lluïsa 7, 13, 15, 16, 17, 19, 24, 27, 31, 33, 57, 59, 60, 61, 62, 65, 66, 69, 77, 81, 83, 84, 86, 87, 88, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 109, 112, 116, 117, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 135, 136, 137, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 149, 150, 157, 159, 165, 167, 168, 169, 173, 208
 Duran i Cama, Robert 24, 27, 45, 47, 135, 146, 147, 177
 Duran i Cama, Víctor 13, 19, 20, 24, 27, 92, 101, 125, 126, 127, 131, 132, 133, 134, 143, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 154, 155, 164, 165, 168, 175, 177, 198, 199, 200, 202, 203, 204, 205
 Duran i Dausà, Aurora 21, 92, 102, 128, 135, 139, 168, 222
 Duran i Dausà, Cristina 128, 135
 Duran i Dausà, Maria 127, 135
 Duran i Juera, Narcís 13, 14, 21, 23, 24, 25, 27, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 37, 38, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 60, 124, 125, 127, 143, 147, 175, 186, 187, 188, 189, 190, 192
 Duran i Sesé, Narcís 13, 20, 21, 130, 131, 134, 149, 152, 164, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 216, 217, 218, 219, 222
 Duran, Agnès 179
 Duran, Anna 35
 Duran, Aurora 147
 Duran, Elena 147
 Duran, Isabel 13, 21, 164, 179, 180, 181, 222
 Duran, Maria 155
 Ensesa 145
 Epictet 49
 Escoda, Manuel 89
 Escofet i Alsina, Frederic 151
 Estragó, Josep 202
 Fàbrega i Pou, Josep 129
 Fàbrega, Francesc 97
 Fàbregas i Buicel, Salvador 29, 30
 Falguera, Josep 205
 Falqués, Maria Àngels 177
 Fernández, Lluís 139
 Ferré, Josep 202
 Ferrer, J. 57
 Ferrer, Joan 21
 Ferrés, Joan 81
 Ferretjans, Manuela 119
 Figueres de Almar, Francesc 71, 86
 Figueres, Jaume 152, 154, 202, 203
 Figueres, Salvador 179
 Font de Carulla, Maria 178
 Font, Lluís 72
 Font, Mariona 21
 Font, Maties 138
 Fontanella i Motas, Baudili 97
 Fortuny, Josep 72
 Franco Bahamonde, Francisco 19, 99, 102, 105, 133, 147, 149, 153, 155, 157, 196
 Frigola i Arpa, Jordi 21
 Frigola, Josep 92
 Frost 105
 Fry, Varian 107, 111
 Gabarró i Canals, Jaume 21, 171
 Gabarró, Bartomeu 33
 Gallegos i Córdoba, Jordi 21
 Gandia i Ortega, Emili 56, 57
 Garcia i Castellet, Joan 152, 154, 155, 157, 198, 202, 205, 206
 Garcia, Vicenç 202
 Garreta i Arboix, Juli 141
 Gausachs i Ramon, Lluís 149
 Gavarró i Rodríguez, Núria 21
 Gayet, Pau 43
 Ginesta, Joan 72, 73
 Giral Pereira, José 151
 Gispert, Maria 173
 Gómez-Delfó, R. 202, 203
 González, Andreu 113

Granés, Josep 72
 Grau, Pere 177
 Guasch, Miquel 202, 203, 204
 Gudiol i Corominas, Montserrat 179
 Guinart i Castellà, Miquel 202
 Gumbert, Narcís 72
 Hoefler, Geoffrey 17
 Hugas i Callol, Francisco 50, 51, 59, 159
 Hugas i Callol, Gaietà 13, 15, 16, 17, 31, 50,
 51, 59, 62, 63, 65, 66, 81, 84, 86, 87, 88,
 101, 102, 109, 112, 117, 118, 122, 136, 138,
 139, 140, 141, 142, 143, 159, 164, 165, 167,
 169, 171, 193
 Hugas i Callol, Joan 50, 51
 Hugas i Duran, Joan 13, 15, 16, 18, 19, 59,
 63, 85, 92, 95, 109, 112, 113, 114, 117, 118,
 139, 142, 143, 149, 156, 157, 158, 159,
 160, 161, 162, 164, 165, 166, 169, 170, 210
 Hugas i Noonan, Aniol 159, 161, 164, 166,
 168, 169, 170
 Hugas i Pascual, Joan 17, 48, 49, 50, 51,
 52, 55, 59
 Hugas i Ventura, Joan 49
 Hugues, Helena 177
 Irla i Bosch, Francesc 153, 155
 Irla i Bosch, Josep 30, 31, 63, 93, 133,
 147, 149, 151, 153, 157
 Irla i Rovira, Josep 25, 30, 31
 Isabel II 186
 Janoher, Domènec 72
 Jellinek, Erna 109
 Joan, Joan 202
 Johé, Miquel 51
 Juan Arbó, Sebastià 69
 Juera i Bascós, Gertrudis 23
 Juncà i Soler, Antoni 141
 Kaiser, Erich 111
 Khan, Victoria 105, 107
 Kipling, Rudyard 112, 113
 Labatut 43
 Linares i Delhom, Joan 57
 Lladó i Bret, Pere 202
 Llevadot, Ramon M. 179
 Lloberas i Vidal, Pere 143
 Lloveras i Plaja, Narcís 71, 72, 73
 Lluís, Joan-Lluís 181
 Loperena, Pere 51
 Macià i Llussà, Francesc 157, 200
 Malraux, André 112
 Maluquer i Sostres, Joaquim 179
 Maragall i Gorina, Joan 141
 Maragall i Mira, Pasqual 178
 Marçal i Serra, Maria Mercè 173
 Marcés, Narcís 72
 Martínez Ferrando, Ernest 69
 Marull i Sola, Narcís 86
 Maruny i Plana, Joan 86, 88
 Maruny, Francesc 72
 Masó i Valentí, Rafael 55, 89
 Massagué, Joan 18
 Massaguer, Montserrat 95
 Mata, Gabriel de la 97
 Maynegre, Carme 47
 Mayol i Raynal, Miquel 177, 216
 Menéndez Pelayo, Marcelino 39
 Mercader i Barnés, Àngel 88
 Millet, Salvador 141
 Miquel, Josep 202
 Mir, Joan 202
 Mistral, Frederic 27, 39
 Mitterrand, François 177
 Mola Vidal, Emilio 17, 79
 Molero i Olivella, Esteve 57
 Moll i Marquès, Aina 179
 Molla, Josep 71, 72
 Monteverdi, Claudio 141
 Morera i Viura, Enric 141
 Mozart, Wolfgang Amadeus 141
 Musset, Alfred 141
 Navarro, Francisco 30, 31
 Navascues, José 99
 Negre, Joan (fill) 144
 Negre, Joan (pare) 144
 Nicolau, Manuel 72
 Noonan, Ann 159
 Oliva i Ayats, Amadeu 71, 74
 Oriol i Callol, Dolors 21
 Ors i Rovira, Eugeni d' 69
 Pallí, Robert 143
 Pararols, Salvador 152
 Pascual i Cané, Petronila 49
 Pascual, Anna 173
 Pedrals de Vilahur, Pietat 86
 Pernal, Leocadia 139
 Pétain, Philippe 131
 Pi i Arsuaga, Francesc 39
 Pi i Margall, Francesc 37, 186, 187, 188,
 189
 Picazo i Hugas, Esperança 21
 Piera i Escofet, Martí 145
 Piñol i Maymó, Rafel 25, 27, 29, 33, 35,
 45
 Pla i Guimerà, Emili 202
 Pla, Ramon 179
 Planella 138
 Poch, Joan 72
 Pons i Esteva, Ramon 18, 162
 Pons i Jofre, Josep 93
 Pons, Agustí 179
 Pont i Castellà, Antoni 152
 Price, Vivian 147
 Primo de Rivera Orbaneja, Miguel 63
 Prost, Joan Jaume 216
 Pugnau, Salvador 95
 Puig i Cadafalch, Josep 55, 56, 57
 Puig i Ferrater, Joan 193
 Puig, Plini 202
 Pujol i Soley, Jordi 141
 Pujol, Joan-Pere 177
 Pujulà i Vallès, Frederic 38
 Quintana de Leon, Albert de 45
 Ràfols-Casamada, Albert 139
 Rahola i Llorens, Carles 17, 21, 27, 37, 45
 Ramió i Servitja, Ferran 95
 Rasós, Joan 93
 Ribas i Canals, Xavier 21
 Ricart 69
 Rodríguez i Duran, Eladi 101
 Rodríguez i Duran, Robert 101, 122, 157
 Rodríguez Martín, Eladio 101
 Romero Camacho, Josep 77
 Romeu, Catalina 55

- Rossich i Bassa, Jaume 93
 Roura i Illa, Josep 18
 Roura i Martí, Josep 85
 Roura, Joan 74
 Roure, Jaume 177, 216
 Roure, Joan-Lluís 177
 Roure, Nicola 177
 Rubin, Elisabeth 107
 Rubió i Tudurí, Nicolau Maria 69
 Ruiz Álvarez, Francisco 88
 Sagarra de Castellarnau, Josep Maria de 67, 193
 Sais, Joaquim 72
 Salamó i Tibau, Pere 18, 72
 Salamó, Lluïsa 18
 Salvà i Ripoll, Maria Antònia 173
 Salvador i Roig, Sebastià 88
 Salvo, Domingo 91
 Sanagustín, Arturo 177
 Sanós, Concepció 128, 133, 149
 Sans i Solés, Joan 162
 Sarrat i Arnau, Carles 181
 Sauch i Català, Enric 86
 Sauret i Garcia, Joan 147, 153, 155, 198, 200, 202, 203, 205, 207
 Scheuer, Ernst 17, 103, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 197
 Scheuer, Irene 149
 Scheuer, Rosi 13, 17, 103, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 149
 Sellés, Eugeni 23
 Serna, Èrika 21
 Serracant i Clermont, Josep Maria 57
 Sesé, Josefina 20, 92, 128, 130, 133, 134, 164
 Shakespeare, William 139
 Simon, Salvador 93
 Solà, Andrea 177
 Solà, Maria Dolors 177
 Soriano, Francesc 89
 Sostres, Jaume 51
 Sureda, Roser 59
 Tarradellas i Joan, Josep 19, 149, 150, 151, 153, 155, 164, 165, 198, 200, 201
 Teixidor, Dolors 21
 Terradell, Artur 51
 Tolstoi, Lev 69
 Torregrossa, Joan 202
 Torrent, Joaquim 88
 Torres, Miquel 202
 Torró, Joan 72
 Torró, Joaquina 87
 Trayter, Adela 141
 Useres, Empar 23
 Vall i Segura, Josep 21
 Vallès i Ribot, Josep Maria 187
 Valls i Taberner, Domènec 141
 Vallverdú i Aixalà, Josep 179
 Vancells, Albert 18
 Vehí i Estrada, Lluís de 86
 Ventalló i Vergés, Joaquim 67, 193
 Ventura i Casas, Pep 141
 Ventura i Lluhí, F 33, 191
 Venturi, Franco 105, 107
 Verdaguer i Sala, Ramon 202, 203
 Vicens i Juli, Josep 57
 Vidal i Gayolà, Joan 163
 Vigo i Verdaguer, Emili 193
 Vigo, Victòria 173
 Vilà i Clara, Josep 72
 Vilà i Deulofeu, Ameri 38
 Vila i Soteras, Santiago 152, 202
 Vilagran i Dalmau, Teresa 25
 Vilahur, Maria Antònia 173
 Villanueva, Pere 52
 Viñals i Quintana, Pere 97
 Virgili 51
 Vivé i Sànchez de Garrós, Francesc 202
 Xammar i Puigventós, Eugeni 151
 Xirau i Palau, Antoni 206
 Zamenhof, Ludwig Lejzer 38, 39

Els **Hugas** i els **Duran** són dues nissagues de la Catalunya popular que a finals del segle XIX s'impliquen en el republicanisme federal empordanès que vol fer progressar el país: el cafeter **Joan Hugas i Pascual** esdevé alcalde de l'Escala el 1906 per la Unió Republicana i el pedagog, periodista i maçó **Narcís Duran i Juera** ho serà de Sant Feliu de Guíxols el 1912 per la UFNR.

Els seus fills, **Gaietà Hugas i Callol** i **Lluïsa Duran i Cama**, es casen i, a la Bisbal d'Empordà, esdevenen llibreters. Durant la Guerra Civil militen al POUM i la CNT, respectivament, i pateixen la repressió franquista en la dura postguerra, però converteixen la Llibreria Hugas en un focus de la resistència cultural catalanista. El fill de tots dos, el pèrit industrial **Joan Hugas i Duran**, serà el 1979, com a militant d'ERC, el primer alcalde de la Bisbal del nou període democràtic.

D'altra banda, el funcionari **Víctor Duran i Cama**, militant d'ERC i maçó, s'exilia el 1939 a França i esdevé fins a la seva mort, un dels més destacats membres del partit a Perpinyà i un fervent activista de la cultura catalana. El seu fill, el professor **Narcís Duran i Sesé**, segueix el camí de la militància cívica i política com a president d'ERC a la Catalunya Nord el 1996 i la seva neta, **Isabel Duran**, continua el compromís de la nissaga com a regidora d'ERC a Fillols, el 2008.

Pilar Francès i Àvila (Sant Feliu de Guíxols, 1966)

Escriptora. Ha publicat diverses obres de memòria històrica: *Quan calmin els mals vents, tornaré* (2019); *La repressió franquista a Santa Cristina d'Aro, 1939-1944* (2021);

Pals: Guerra Civil, franquisme i repressió, 1939-1947 (2022) i *Trenta-set cartes*

i sis poemes d'amor. La correspondència íntima d'Eugeni Gurnés Bou (1939-1943) (2023).

Ha guanyat vuit premis literaris, on destaquen el Concurs de Narrativa Dones Àrtemis 2017 de Cornellà de Llobregat amb el conte *Davant del Fortuny* i el Premi Empordà de Novel·la 2022 amb *Tot passa dues vegades*.